

ISSN 2345-1106

VECTOR EUROPEAN

Revistă științifico-practică

Nr. 1 / 2018

CHIȘINĂU 2018

COLEGIUL DE REDACȚIE:

CUȘNIR Valeriu - doctor habilitat, profesor universitar, redactor - șef
PERU-BĂLAN Aurelia, doctor habilitat, conferențiar universitar, redactor șef-adjunct
SEDLIȚCHI Iurie, Rector USEM, dr, prof. univ., Republica Moldova
BĂIEȘU Aurel, dr. hab. prof. univ., Republica Moldova
BURIAN Alexandru, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
CUȘMIR Marcel, dr. hab., conf. univ., Republica Moldova
GUCEAC Ion, Academician, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
POALELUNGI Mihai, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
AIRAPETEAN Artur, dr. conf. univ., Republica Moldova
BICHICEAN Gheorghe, dr., prof. univ., România
SAMALI Serghei, dr., prof. univ., Republica Belarus
CATAN Petru, dr. hab., prof. univ. interimar, Republica Moldova
PARMACLI Dumitru, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
BUNECI Petre, dr., prof. univ., România
COZAC Iurii, dr., prof. univ., Ucraina
FLOROIU Mihai, dr., prof. univ., România
PUȘCĂ Corneliu-Andy, dr., conf. univ., România
PUȘCAȘ Victor, dr., conf. univ., Republica Moldova
ȘARGU Lilia, dr., conf. univ., Republica Moldova
COJOCARU Aurelia, dr., conf. univ., Republica Moldova
COJOLEANCĂ Bogdan, dr., prof. univ., România
SOSNA Boris, dr., prof. univ. interimar, Republica Moldova
ȚARANU Anatol, dr., conf. univ., Republica Moldova
VALEEVA Iulia, – dr., docent, Federația Rusă

Redactor tehnic: **LANGA Adrian**

ADRESA REDACȚIEI:

Str. Ghenadie Iablocikin, 2/1, b. 500, Complexul Editorial, USEM.

Cod poștal: MD-2069. mun. Chișinău, Republica Moldova

tel.: 022- 509 129, fax: 022- 509 122

e-mail: vector-european@mail.ru

web: <http://usem.md/md/p/vector-european>; <http://usem.md/md/p/activitate-stiintifica>

Fondator: Universitatea de Studii Europene din Moldova.

Preluarea textelor editate în revista „Vector European” este posibilă doar cu acordul autorului. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor aparține în exclusivitate autorilor. Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Toate materialele prezentate sunt recenzate și aprobate spre publicare la ședința Senatului USEM.

© UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA, 2018

Cuprins

ȘTIINȚE JURIDICE	4
RUSU Victor, CERBA Valeriu. Unele aspecte și perspective ale învățământului superior contemporan în contextul dezvoltării serviciului public în Republica Moldova	4
BUNECI Petre, BUNECI Bogdan. Asigurarea protecției victimelor infracțiunilor în legislația românească.....	10
СОСНА Александр, МОРОЗ Ремус. Применение законодательства, регулирующего дисциплинарную ответственность судей, прокуроров и полицейских	17
OSTROVARI Petru, BALTAGA Victor. Profilul psihocomportamental și integrarea socială a infractorului minor	24
СОСНА Борис, КАТАН Анастасия. Продвижение прав и свобод человека неправительственными организациями в Республике Молдова	28
STOIAN Anca-Iulia. Formele pluralității de infracțiuni.....	35
PÎRȚAC Grigore, PASCALU Inna. Unele aspecte privind derapajul de la statul de drept	40
ПЕТРОВ Владимир, ЖОСАН Дорин. Особенности заключения и прекращения индивидуальных трудовых договоров с педагогическими работниками	44
ȘTIINȚE ECONOMICE	50
ЩЕРБАТЮК Василий. Документальное оформление и порядок оплаты служебных командировок.....	50
ȘCERBACOV Elena. Aspectele securității alimentare a Republicii Moldova	60
ДОБРЯНСКАЯ Н.А., ЛЕБЕДЕВА В.В., ЛАЗУКА Е.Д. Принципы публично-управленческой деятельности в туристско-рекреационной сфере региона	63
DANILIU Aliona. Securitatea economică a Republicii Moldova: amenințări și perspective	67
GRECU Mihai, DATEL Vratislav. Information Interoperability in Defense System.....	71
ХАЛИЛОВ А.Э. Особенности формирования логистической системы в транзитивной структуре обмена в экономике регионов.....	75
КРОТЕНКО Юрий, КРОТЕНКО Ирина. Стратегия национальной безопасности США: уроки для регионов с переходной экономикой	80
ШЕВЧЕНКО-ПЕРЕПЕЉКИНА Р. И. Малое предпринимательство в Украине и Молдове: перспективы трансграничного сотрудничества	86
НИКОЛЮК Е. В., ЛЕВЧУК Ю.С., ДОЛИНСКАЯ Е.А. Конкурентоспособность продукции предприятий виноградно-винодельческой отрасли и методика их оценки	91
PSIHOLOGIE	96
ROȘCA Tatiana. Aspecte psihologice a coabitării consensuale	96
COJOCARU Aurelia. Consilierea carierei profesionale	99
ROBU Viorel, CARANFIL Narcisa Gianina. Mai sunt motivați adolescenții români să se implice în activitățile școlare? Câteva dovezi și considerații practice	107
DAVIDESCU Elena. Necesitatea dezvoltării abilităților sociale pentru comunicarea cooperantă	113
ȚĂGULEA Ion. Unele aspecte actuale de formare a conceptelor științifice despre lume la studenți.....	117
Ghiban Alina-Mihaela. Competențele psihologului specializat în psihologia muncii și organizațională	120
DIȚA Maria. Dimensiunile mediului familial și rolul acestuia asupra conduitelor juvenile.....	125

**UNELE ASPECTE ȘI PERSPECTIVE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR
CONTEMPORAN ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII SERVICIULUI PUBLIC ÎN
REPUBLICA MOLDOVA**

RUSU Victor,
dr. în drept, conferențiar universitar, USEM
victor_rusu@mail.md

CERBA Valeriu,
dr. în drept, conf. univ. interim., USEM
valeriuцерба@gmail.com

REZUMAT

Este cert faptul că instituțiile de învățământ superior contemporan au intrat în epoca unei mari transformări. Mediul în care lucrează s-a schimbat fundamental: cunoștințele și abilitățile profesionale au devenit principalul generator al dezvoltării economice.

În același timp, universitatea nu mai este singurul furnizor de cunoștințe de înaltă calitate. Concurența pe piața serviciilor de cunoaștere și de învățământ universitar devine din ce în ce mai strânsă. Eforturile realizate de educația națională în modernizarea și reformarea sistemului național de învățământ superior, în contextul rigorilor și exigențelor europene, nu ar fi atât de evidente dacă nu ar fi susținute de partenerii noștri internaționali prin programe comunitare. Promovarea reformelor în sistem poate fi realizată cu succes numai în ceea ce privește identificarea, preluarea bunelor practici europene în domeniu și implementarea / instituționalizarea elementelor benefice și valoroase ale sistemului național de învățământ superior.

Aplicarea eficientă a dispozițiilor de reformă nu este posibilă decât dacă există un cadru de cooperare între cele trei părți. Guvernul trebuie să implementeze noi politici moderne în sistemul de învățământ superior, societatea civilă trebuie să-și asume responsabilitatea și disponibilitatea de a se angaja în procesele de reformă, iar instituțiile de învățământ superior trebuie să accepte noul context și să implementeze aspecte reformatoare la nivel instituțional, cu ceilalți doi actori, dar și cu piața forței de muncă.

Cuvinte-cheie: învățământ superior contemporan, serviciului public.

**ONE ASPECTS AND PERSPECTIVES OF HIGHER CONTEMPORARY EDUCATION IN THE CON-
TEXT OF THE DEVELOPMENT OF PUBLIC SERVICE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

RUSU Victor,
PhD in Law, Associate professor, USEM
victor_rusu@mail.md

CERBA Valeriu,
PhD in Law, Associate professor. interim., USEM
valeriuцерба@gmail.com

SUMMARY

It is certain that contemporary higher education institutions have entered the era of great transformation. The environment in which they work has changed fundamentally: professional knowledge and skills have become the main generator of economic development.

At the same time, the university is no longer the only provider of high-quality knowledge. Competition in the market of knowledge and academic education services is getting tighter. The efforts made by national education in modernizing and reforming the national higher education system, in the context of European rigors and exigencies, would not be so obvious if they were not supported by our international partners, through community programs. The promotion of reforms in the system can only be achieved successfully, only in terms of identifying, taking over good European practices in the field and implementing / institutionalizing beneficial and valuable elements for the national higher education system.

Good enforcement of reforms is not possible unless there is a cooperative framework between the three parties. The Government needs to implement new modern policies in the higher education system, the civil society must assume responsibility and readiness to engage in reform processes, and the higher education institutions must accept the new context and implement reforms at institutional level, cooperating in the same way with the other two actors, but also with the labor market.

Keywords: contemporary higher education, public service.

Este cert că instituțiile de învățământ superior contemporan au intrat în epoca marilor transformări. Mediul în care acestea activează s-a schimbat fundamental: cunoștințele și competențele profesionale au devenit generatorul principal al dezvoltării economice.

Totodată, universitatea nu mai este singurul furnizor de cunoștințe de înaltă calitate. Competiția pe piața ofertei de cunoștințe și servicii educaționale academice devine tot mai dură. Eforturile pe care le depune învățământul național în domeniul modernizării și reformării sistemului național de învățământ superior, în contextul rigorilor și exigențelor europene, nu ar fi într-atât de vădite, dacă acestea nu ar fi susținute și de către partenerii noștri internaționali, în special prin intermediul programelor comunitare. Promovarea reformelor în sistem poate fi realizată cu succes, doar în condițiile identificării, preluării bunelor practici europene în domeniu și implementării/instituționalizării elementelor benefice și valoroase pentru sistemul național de învățământ superior.

Buna aplicare a prevederilor reformatoare nu este posibilă dacă nu va exista un cadru cooperant dintre cele trei părți. Guvernarea trebuie să implementeze noi politici moderne în sistemul de învățământ superior, societatea civilă trebuie să-și asume responsabilitatea și disponibilitatea de a se implica în procesele de reformă, iar instituțiile de învățământ superior trebuie să accepte noul context și să implementeze aspectele reformatoare la nivel instituțional, cooperând în același mod cu ceilalți doi actori, dar și cu piața muncii.

Dezvoltarea unei societăți prospere presupune existența unei administrații publice capabile să presteze servicii calitative populației țării. Eficiența administrației publice depinde, în mare măsură, de sistemul de management al resurselor umane aplicat în autoritățile publice, de nivelul de profesionalism al funcționarilor publici, de orientarea acestora spre satisfacerea necesităților și intereselor legitime ale cetățenilor [1, p.28].

Specialiștii în domeniu divizează evoluția managementului funcției publice și a funcționarului public pe parcursul anilor de independență a Republicii Moldova în următoarele perioade:

În perioada anilor 1991 – 2004, autoritățile publice din Republica Moldova au ieșit din subordinea autorităților ex-sovietice, având posibilitatea să se manifeste ca organe cu putere deplină în condițiile unui stat independent. Schimbările din sfera politicului, respectiv, a celor din administrația publică a condus la adoptarea Constituției Republicii Moldova (29 iulie 1994), care a deschis calea spre crearea cadrului legislativ al statului de drept, inclusiv în domeniul administrației publice. Astfel, a fost elaborată și aprobată Legea serviciului public [2], care a intrat în vigoare la începutul anului 1996 și care reglementa cele mai importante aspecte ale activității unui funcționar public. Concepția cu privire la politica de personal în serviciul public [3] a avut și ea un rol destul de important pentru această etapă a evoluției,

fiind primul document de politici în domeniul serviciului public din Republica Moldova.

Implementarea prevederilor Concepției menționate preconiza schimbarea serviciului public în vederea îmbunătățirii activității acestuia prin: *modificarea sistemului de recrutare și selectare a personalului; introducerea evaluării activității funcționarilor publici; transformarea dezvoltării profesionale într-un proces continuu și planificat; crearea și aplicarea sistemului unic informațional în autoritățile publice.* Prin urmare, în această perioadă a fost pusă temelia *serviciului public autohton.*

În perioada anilor 2005-2008, prevederile politicii de personal, stabilite în *Concepția cu privire la politica de personal în serviciul public*, au fost dezvoltate în continuare în *Strategia de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova* [4], în special, în componenta *Managementul resurselor umane.* Acțiunile prevăzute la această componentă aveau ca scop: *optimizarea managementului funcției publice și al funcționarului public; îmbunătățirea procedurilor existente privind managementul resurselor umane; formarea unui corp de funcționari publici profesioniști; perfecționarea sistemului de motivare (financiară și non-financiară) a funcționarilor publici.*

În această perioadă au fost elaborate și adoptate mai multe legi în domeniul sectorului public: *Legea cu privire la conflictul de interese* [5], *Legea privind Codul de conduită a funcționarului public* [6], *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* [7] care are o însemnătate deosebită în domeniul de reglementare a funcției publice și a funcționarului public. Aceste legi au fost elaborate în baza experienței acumulate în domeniul gestionării personalului din autoritățile publice și în corespundere cu bunele practici ale Uniunii Europene, creând temelia unui cadru normativ nou de reglementare a activității funcționarilor publici, ale cărui scop era *să contribuie esențial la europenizarea serviciului public* [8, p.29].

După perioada anilor 2009 – până în prezent îi este caracteristică intensificarea procesului de dezvoltare a serviciului public în corespundere cu *principiile europene de administrare*, precum *previzibilitatea și răspunderea, imparțialitatea, integritatea profesională, meritocrația și neutralitatea politică.*

Aprobarea *Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020* [9] va genera noi fenomene în evoluția serviciului public, reflectându-se în îmbunătățirea cadrului normativ și a celui instituțional.

Experții în domeniu caracterizează aceste etape de evoluție drept o trecere a managementului funcției publice și al funcționarilor publici *de la un sistem autoritar de gestiune* (unde deciziile erau luate de partid) la un *management bazat pe performanță* (aspecte prevăzute și implementate prin Legea privind funcția publică și statutul funcționarului public). Astfel, cadrul legal trece de la *simplă reglementare a activității funcționarilor* la stabilirea cerințelor de

dezvoltare și evaluarea performanțelor funcționarilor publici [23].

Tendința Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană aduce în prim plan accelerarea transformărilor calitative în administrația publică și, implicit, a funcției publice, *bazate pe depolitizarea structurilor administrației publice, eliminarea clientelismului politic și crearea unui corp de funcționari publici profesionist, stabil și imparțial* [11].

Profesionalizarea managementului funcției publice constă într-un proces amplu de *atrageră, selecție și creare* în cadrul instituțiilor publice a unui *corp de funcționari publici specializat în domeniul managementului public*, care să exercite funcțiile managementului public, să aplice metode, tehnici și abordări moderne și să conducă la obținerea în instituțiile publice a unor performanțe deosebite, răspunzând atât așteptărilor celorlalte instituții din cadrul sistemului administrativ, cât și cetățenilor.

Astfel, în contextul reformării și modernizării administrației publice din Republica Moldova, una dintre prioritățile guvernării trebuie să fie atragerea tinerilor specialiști în cadrul autorităților publice care vor putea oferi instituției servicii de calitate. Prin urmare, implementarea unor politici instituționale și stimulente pentru a susține tinerii să urmeze o carieră profesională în serviciul public este un deziderat al secolului XXI.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, numărul funcționarilor publici *pentru anul 2017* a constituit *circa 33 de mii funcționari publici*, cu vârsta medie de *40,4 ani* (în APC - 38,8 ani și în APL 41,9 ani) [24].

În pofida faptului că în ultimii ani sistemul managementului funcției publice și a funcționarului public s-a modernizat, iar salariul pentru unele categorii de funcționari publici s-a majorat semnificativ, *cariera în serviciul public rămâne în continuare neatractivă pentru tinerii absolvenți din Republica Moldova*. Astfel, asigurarea administrației publice cu personal profesionist, bine motivat, responsabil și cu funcții stabile este în continuare o problemă. În acest context, este de datoria statului și a instituțiilor responsabile să gândească politici și strategii de integrare a tinerilor pe piața muncii și încurajarea acestora de a alege domeniul public drept spațiu de dezvoltare profesională și avansare în carieră. În același timp este important de a consolida imaginea funcției publice prin modernizarea serviciului public și creșterea prestigiului acesteia pentru tineri.

Tinerii din țara noastră se confruntă cu multiple bariere în procesul de afirmare profesională la nivelul administrației publice, printre acestea fiind *insuficiente cunoștințe specifice domeniului și lipsa de experiență* (criterii de selecție la concursurile de angajare în sectorul public). În remedierea acestor probleme este necesară și inevitabilă intervenția statului. Și aici sunt posibile câteva soluții:

1) Implicarea instituțiilor de învățământ prin ajustarea curriculei universitare la cerințele pieții, perfecționarea calității studiilor, și instituirea

facultăților de profil (administrație publică) în mai multe instituții de învățământ superior. Slaba pregătire a tinerilor specialiști în domeniul serviciului public este generată de lipsa facultăților de științe administrative la universitățile din țară. Argumentarea necesității formării unei rețele de facultăți de științe administrative rezidă în faptul că la momentul actual, doar la câteva există *specialitatea administrație publică* în cadrul facultăților de drept, de economie sau de științe politice (USM, USEM, ASEM, Universitatea de stat „Alec Russo” din Bălți, Universitatea de stat „B.P. Hașdeu” din Cahul). Specialiștii în domeniu consideră că acestea sunt insuficiente pentru a pregăti și instrui corp de funcționari publici din autoritățile publice centrale și locale. *Academia de Administrare Publică* are doar ciclul II (masterat) și ciclul III (doctorat), precum și cursuri de perfecționare de scurtă durată. Nu mai puțin important în acest aspect ar fi, elaborarea proiectelor sau politicilor de stat care ar stimula și susține absolvenții cu studii în străinătate să revină acasă, oferindu-le oportunități de dezvoltare profesională în domeniul public sau privat.

2) O altă opțiune posibilă întru diminuarea acestor bariere ar fi, implementarea diferitor proiecte și programe de stagii destinate studenților în ultimii ani de licență, masteranzilor și doctoranzilor în domenii aferente activității instituțiilor, tineri specialiști din mediul academic și științific, reprezentanți ai societății civile, întru aprofundarea cunoștințelor teoretice și în vederea formării competențelor și dezvoltării abilităților practice printr-o implicare directă în activitatea autorităților publice. Această practică este bine cunoscută la nivelul instituțiilor europene și parlamentelor naționale. De exemplu în *Franța, Marea Britanie, Belgia, Suedia, Germania, Elveția, Cehia* sunt implementate asemenea *programe de stagii* care oferă un dublu avantaj, atât pentru tineri, cât și pentru instituție: pentru tineri/stagiari de a-și dezvolta abilitățile profesionale și de a da pondere CV-ului personal pentru ulterioara angajare; iar instituțiile pot beneficia de entuziasmul și inovația stagiariilor, de resursă intelectuală nerambursabilă, și ca o metodă de selectare a viitorilor angajați. Programele de stagii și stagiile de practică desfășurate în entitățile publice vin în completarea pregătirii academice a tinerilor cu potențial, generând oportunitatea formării specialiștilor calificați.

Un Program similar a fost instituit în anul 2013 în cadrul Parlamentului Republicii Moldova, denumit *Program de stagii în Parlamentul Republicii Moldova*. Scopul principal al Programului este consolidarea cunoștințelor teoretice și dezvoltarea abilităților practice necesare stagiariilor pentru realizarea eficientă a obiectivelor ce țin de activitatea profesională în cadrul Parlamentului. De asemenea, acest program ar putea oferi stagiariului care obține rezultate deosebite, oportunitate de a activa în cadrul Secretariatului post-stagiu. Astfel, implementarea acestui Program poate fi considerat drept un instrument de recrutare și atragere a tinerilor specialiști în sectorul public.

NB: În baza datelor prezentate de Direcția Resurse Umane, pe parcursul anilor 2014-2017, au fost depuse *78 de dosare pentru aplicare la Programul de stagii*

în Parlamentul Republicii Moldova. Din totalul dosarelor, doar 42 de candidați au primit Certificate de realizare a stagiului în Parlamentul Republicii Moldova, ceea ce reprezintă 62,7% din totalul candidaturilor, pe parcursul ultimilor 4 ani. În același timp, menționăm că în 2015, din totalul celor 32 de dosare depuse, au fost admise doar 16 dosare, dintre care doar 7 candidaturi au finalizat stagiul. Drept rezultat, putem conchide că nivelul de pregătire în domeniu a studenților nu corespunde cerințelor și criteriilor de selecții pentru un stagiu în cadrul Parlamentului. În acest context, o soluție ar fi ajustarea curriculei universitare la cerințele pieții, despre care am menționat anterior.

De asemenea, pentru a evidenția politica de personal în cadrul Secretariatului Parlamentului la compartimentul *angajarea tinerilor în administrația publică*, am analizat datele oferite de către Direcția Resurse Umane (DRU) privind angajații Secretariatului Parlamentului RM, și menționăm următoarele: la data de 01.01.2018, angajații instituției numără 462 de persoane. Din numărul celor 462 de angajați, 12 sunt cu vârsta de până la 25 de ani, dintre care 6 persoane sunt angajate în cabinetul persoanei ce exercită funcție de demnitate publică, 3 ocupă funcție publică de execuție și 3 sunt din categoria personalului de deservire tehnică.

Pentru categoria de vârstă 25-35 de ani, în cadrul Secretariatului PRM se numără 128 de angajați, 63 sunt din cadrul cabinetelor persoanelor cu funcție de demnitate publică; 4 funcție publică de conducere; 58 de angajați au funcție de execuție și 3 persoane sunt pe post de deservire tehnică ce asigură funcționarea autorității publice. Cel mai tânăr funcționar public are vârsta de 22 de ani.

Într-o elaborare a analizei comparative privind procentajul/numărul tinerilor specialiști angajați la Parlamentele naționale, am colectat datele de pe platforma ECPRD, pe care le prezentăm în cele ce urmează:

În Parlamentul estonian, din numărul total de 246 de angajați, doar 30% (adică 73 de angajați) au vârsta cuprinsă între 18-35 de ani. În Sejmul Poloniei, din 1260 de angajați, 9 funcționari publici sunt în vârstă de până la 25 de ani, 201 funcționari publici au vârsta cuprinsă între 25-35 de ani. Senatul Poloniei este constituit din 346 de angajați, dintre care 64 sunt cu vârsta de până la 35 de ani, asta însemnând că 18% dintre funcționari publici sunt tineri. În Bulgaria, stafful Secretariatului numără 551 de angajați, 15 % dintre care sunt tineri. În Cehia, în cadrul Cancelariei/ Secretariatului activează 357 de angajați, doar 45 sunt cu vârsta cuprinsă între 18-35 de ani. În Parlamentul georgian, 60 % din funcționari publici sunt tineri. Adică, din numărul total de 700 de angajați, 404 sunt persoane cu vârsta cuprinsă între 25-35 de ani.

În cazul Sloveniei, având un sistem bicameral, în Consiliul Național activează 27 de angajați dintre care doar 3 (11%) sunt sub vârsta de 35 de ani. În Adunarea Națională activează 352 de angajați, dintre care 60 (17%) sunt persoane cu vârsta cuprinsă între 18-35 de ani. Astfel, în urma analizei datelor

prezentate de parlamentele naționale, putem constata că dintre țările supuse cercetării noastre, *Parlamentul Republicii Moldova*, se află printre parlamentele naționale care *susțin și promovează angajarea tinerilor în serviciul public*, fapt demonstrat prin numărul procentual de tineri de 30,3 % din numărul total de angajați.

În același timp, pe lângă programele de atragere a tinerilor specialiști în serviciul public este la fel de important și elaborarea *tehnichilor de motivare pentru a reține tinerii specialiști și personalul înalt calificat în cadrul instituției*. Altfel spus, motivația este cheia succesului atunci când vorbim despre angajarea tinerilor în câmpul muncii și în mod special în sectorul public.

În instituțiile publice se aplică diferite strategii și tehnici de motivare pentru atragerea funcționarilor publici profesioniști și menținerea acestora. Spre exemplu, sistemul *de salarizare, inclusiv nivelul de salarizare sau alte beneficii bănești*, au un rol foarte important. Studiile efectuate în domeniu demonstrează că transparența sistemului de salarizare și aplicarea principiului „plată egală pentru muncă egală” sunt cruciale pentru asigurarea unui climat motivațional pozitiv la locul de muncă [23, p 32]. Retenția și motivarea angajaților tineri, lipsiți de experiență, reprezintă o provocare pentru orice instituție. O modalitate de motivare, pe lângă salariile și bonusurile prevăzute de legislație, ar fi acordarea facilităților la angajarea tinerilor specialiști, cum ar fi beneficii la *obținerea creditelor pentru achiziționarea unei locuințe* (de ex. Prima Casa), bonusuri pentru alimentație (ex. tichetelor de masă), etc.

O altă tehnică de motivare este și cea a *recunoașterii meritelor* care poate fi aplicată la nivel de instituție, subdiviziune sau angajat. Pentru reușite deosebite în domeniul de activitate, funcționarul public poate fi nominalizat pentru acordarea distincțiilor instituționale. Un factor important pentru motivarea funcționarilor publici îl reprezintă *spiritul de apartenență față de instituție*.

În cadrul serviciului public pot fi aplicate atât strategii și *tehnici de motivare financiară*, cât și de *motivare non-financiară*. Precum am menționat anterior, motivarea financiară a funcționarilor publici este reglementată prin *Legea cu privire la salarizarea în sectorul bugetar*, inclusiv a funcționarilor publici și *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*. Un sistem de salarizare care satisface necesitățile funcționarului public este absolut necesar înainte de a implementa un sistem de motivare non-financiară. Angajatul are nevoie de confort psihologic la locul de muncă, care este oferit de un salariu care acoperă, cel puțin, necesitățile de bază. *Doar după implementarea unui sistem echitabil de salarizare, metodele și tehnicile de motivare non-financiară vor avea efectul scontat.*

În același timp, aplicarea doar a stimulentei financiare nu sunt suficiente pentru a menține nivelul de motivație al funcționarilor publici. Acest lucru demonstrează nu doar teoriile în domeniu, dar și studiile practice efectuate. *Funcționarii au nevoie de*

apreciere, recunoaștere a muncii, oportunități de promovare și instruire, acestea fiind stimulentele non-financiare aplicate, în mare parte, de către manageri. La momentul de față, în cadrul Secretariatului Parlamentului Republicii Moldova drept stimulent non-financiar poate fi considerat acordarea diplomelor pentru activitatea prodigioasă desfășurată în cadrul serviciului public.

Pentru a stopa fluctuația de cadre și a reține tineri specialiști/functionari publici calificați este necesar instituirea unui sistem integru și eficient de motivare a funcționarilor publici, prin elaborarea, promovarea și realizarea Programului anual de motivare non-financiară a funcționarilor publici (în acest aspect pot fi preluate bunele practici ale parlamentelor naționale ca de exemplu: decontarea abonamentelor la sala de sport; instituirea camerei copiilor (Crèche) care ar contribui la asigurarea echilibrului dintre viața profesională – viața personală pentru tineri și nu numai; plata unor asigurări de viață, acordarea titlului de „angajat al lunii”).

Din toate timpurile sectorul public este într-o permanentă competiție cu sectorul privat. Acest din urmă fiind mult mai atractiv din punct de vedere al salariilor. Conform ultimelor date, există un decalaj mare dintre nivelul de salarizare minim al angajaților din sectorul bugetar și salariile minime garantate angajaților din sectorul real al economiei naționale. În 2017, această diferență constituie 50%. La modul practic, în sectorul real, regăsim posturi tehnice (necalificate) mai bine plătite decât funcțiile publice ocupate de un specialist din administrația publică [14].

Totodată, majoritatea angajaților în sectorul real se bucură de un nivel suficient de bun de acces la beneficiile și drepturile sociale: lucrătorii salariați au acces la pensie și asigurare de bătrânețe, asigurare medicală și contribuții la securitate socială, au acces la concediu anual de odihnă și concediu medical și au acces la plăți compensatorii la concediere sau încetarea contractului de muncă și facilități de îngrijire a copilului. De asemenea, mediul de afaceri, în special companiile cu capital străin în Moldova, asigură instruirea personalului din sursele proprii, cazarea și alimentația tinerilor specialiști, uneori le asigură și o susținere financiară (burse, salarii pentru munca efectuată), oferind o formare profesională avansată și garantând angajarea celor mai buni la finalizarea studiilor.

Cu toate acestea, cariera în serviciul public își are avantajele sale. Printre ele se numără stabilitatea, continuitatea și posibilitatea avansării, principiile de bază ale organizării și dezvoltării carierei în funcția publică.

Funcționarul public are posibilitatea de a-și perfecționa pregătirea profesională și de a urma cursuri organizate în acest scop atât în țară, cât și în afara hotarelor ei (cu păstrarea salariului de funcție pe perioada studiilor); este încadrat în funcția corespunzătoare specializării sale, competenței profesionale, experienței și aptitudinilor personale (excepție fiind cazurile când are loc interferența politicului). Funcționarul public se bucură de stabilitate, de egalitate de șanse la numirea și promovarea în funcție, beneficiază de un tratament corect la locul de muncă. De asemenea, funcționarii publici au dreptul, în condițiile legii, la concediu de odihnă, la concedii medicale și la alt tip de concedii, pe lângă indemnizația de concediu, mai au dreptul și la o primă anuală egală cu 10% din salariul anual total, care se impozitează separat, etc. Inamovibilitatea este și ea o garanție pe care legea o acordă funcționarului său, că nu va fi suspendat sau revocat decât pentru cauze disciplinare.

Un alt aspect, nu mai puțin important din spectrul beneficiilor acestui domeniu este și prestigiul pe care îl oferă instituția. Funcționarul public fiind considerat reprezentantul statului care se află pe prima linie în procesul de interacțiune cu cetățenii țării.

Astfel, pe lângă toate avantajele serviciului public menționate mai sus, anume dorința de a servi bunăstării și progresului țării trebuie să fie elementul fundamental în alegerea carierei profesionale în domeniul public a tinerilor specialiști.

Realizarea obiectivelor trebuie să fie susținute printr-un complex de măsuri organizatorice, financiare, juridice și academice. Printre acestea considerăm că un rol important trebuie să-i revină învățământului modern prin ajustarea curriculei universitare la cerințele moderne și implementarea diferitor sisteme educaționale comparative pentru dezvoltarea acestui segment. Perfecționarea legislației ce reglementează relațiile de serviciu între funcționarii publici este legată nemijlocit de realizarea sarcinii de creștere a eficienței serviciului public.

Concluzie. Buna aplicarea a prevederilor reformatoare nu este posibilă dacă nu va exista un cadru cooperant dintre cele trei părți. Guvernarea trebuie să implementeze noi politici moderne în sistemul de învățământ superior, societatea civilă trebuie să-și asume responsabilitatea și disponibilitatea de a se implica în procesele de reformă, iar instituțiile de învățământ superior trebuie să accepte noul context și să implementeze aspectele reformatoare la nivel instituțional, cooperând în același mod cu ceilalți doi actori, dar și cu piața muncii.

Referințe bibliografice:

1. Gheorghiu T. *Evoluția reglementărilor cu privire la managementul funcției publice și al funcționarului public în Republica Moldova*. În: *Administrarea publică*, revistă metodico-științifică, nr.2, 2012.
2. Legea serviciului public. Nr. 443-XIII din 4 mai 1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 02.11.1995, nr. 61/681.
3. Concepția cu privire la politica de personal în serviciul public. Hotărâre a Parlamentului. Nr. 1227 din 18.07.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.08.2002, nr.122-123/985.

4. Strategia de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova. Hotărîre a Guvernului. Nr. 1402 din 30 decembrie 2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 06.01.2006, nr.1- 4/9.
5. Legea cu privire la conflictul de interese. Nr. 16-XVI din 15 februarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.05.2008, nr.94-96/351.
6. Legea privind Codul de conduită a funcționarului public. Nr.25-XVI din 22 februarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.04.2008, nr.74-75/243.
7. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 4 iulie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr.230-232/840.
8. Gheorghiu T. *Evoluția reglementărilor cu privire la managementul funcției publice și al funcționarului public în Republica Moldova*. În: Administrarea publică, revistă metodică- științifică, nr.2, 2012.
9. Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016 – 2020// Hotărîrea Guvernului nr.911 din 27 iulie 2016.
10. Codul educației al Republicii Moldova, Legea nr. 152 din 17.07.2014, Monitorul Oficial nr.319-324/634 din 24.10.2014.
11. Sîmboteanu A. Reformarea administrației publice în Republica Moldova în contextul ajustării ei la standardele europene . În: Conferința științifico- practică. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2004.
12. Legea serviciului public. Nr. 443-XIII din 4 mai 1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 02.11.1995, nr. 61/681.
13. Legea privind Codul de conduită a funcționarului public. Nr.25-XVI din 22 februarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.04.2008, nr.74-75/243.
14. Concept privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar, MMPSF, Aprilie 2017 Legea nr.158 din 04.07.2008cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public.
15. Legea cu privire la conflictul de interese. Nr. 16-XVI din 15 februarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.05.2008, nr.94-96/351.
16. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 4 iulie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr.230-232/840.
17. Concepția cu privire la politica de personal în serviciul public. Hotărîre a Parlamentului. Nr. 1227 din 18.07.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.08.2002, nr.122-123/985.
18. Strategia de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova. Hotărîre a Guvernului. Nr. 1402 din 30 decembrie 2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 06.01.2006, nr.1- 4/9.
19. Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016 – 2020// Hotărîrea Guvernului nr.911 din 27 iulie 2016
20. Concept privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar”, MMPSF, Aprilie 2017
21. Gheorghiu T. *Evoluția reglementărilor cu privire la managementul funcției publice și al funcționarului public în Republica Moldova*. În: Administrarea publică, revistă metodică științifică, nr.2, 2012, p.28
22. Sîmboteanu A. Reformarea administrației publice în Republica Moldova în contextul ajustării la standardele europene . În: Conferința științifico-practică. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2004.

Surse informaționale:

23. <https://ru.scribd.com/doc/245177419/Vladimir-Garstea>
24. <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=452&> (accesat 18.01.2018)
25. <http://lex.justice.md/md/366763/> (conform Legii persoanele pînă în vîrsta de 35 de ani fac parte din categoria de tineri)
26. <http://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/motivarea-nefin-fp.pdf>, pag.32
27. <http://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/motivarea-nefin-fp.pdf>, pag.32

ASIGURAREA PROTECȚIEI VICTIMELOR INFRAȚIUNILOR ÎN LEGISLAȚIA ROMÂNESCĂ

BUNECI Petre,
Prof. Univ. Dr.

BUNECI Bogdan,
Lect. Univ. Dr.,
Universitatea Ecologică din București,
Facultatea de Drept
bunpetre56@yahoo.com

REZUMAT

În articol este efectuată analiza diferitelor categorii de victime, cum ar fi: victimele terorismului, violenței psihologice, violențe bazate pe gen, sexuale, psihologice – emoționale, violențelor ce sunt săvârșite asupra unor persoane ce au relații apropiate etc. În același rând sunt prezentate măsurile asigurării protecției victimelor infracțiunilor în legislația românească, care ar include: informarea acestora, consilierea psihologică a victimelor, asistență juridică a acestora pentru realizarea drepturilor în cadrul procedurilor judiciare, precum și mecanismul de protecție a victimelor prin compensarea financiară de către stat.

Cuvinte cheie: infracțiune, violența psihologică, victimele infracțiunii, protecția victimelor infracțiunilor, compensația financiară, asistența juridică, consiliere psihologică.

ENSURING THE PROTECTION OF CRIME VICTIMS IN ROMANIAN LEGISLATION

BUNECI Petre,
University professor, Doctor in Law

BUNECI Bogdan,
University lecturer
Ecological University in Bucharest
Law Faculty
bunpetre56@yahoo.com

SUMMARY

This article deals with the analysis of different categories of victims, as follows: the terrorism victims, victims of psychological violence, gender-based violence, sexual, psychological and emotional, violence's committed upon some persons being in kin relationship, etc. In this context are presented measures to ensure the protection of victims of crime in the Romanian legislation, which would include: the informing of the victims, the psychological conciliation of the victims, the providing the juridical support to victims aiming at the rights realization of these in the framework of the juridical procedures, also, the victims protection mechanism by the state financial compensation.

Keywords: violation, psychological violence, violation victims, violation victims protection, financial compensation, juridical support, psychological conciliation.

Criminalitatea reprezintă un flagel al societății umane și prin săvârșirea de infracțiuni vom avea tot timpul și victime ale acestora. În ultima perioadă, datorită multitudinii de infracțiuni săvârșite a existat o permanentă preocupare a organismelor internaționale și naționale pentru a asigura o protecție victimelor infracțiunii cât și de a compensa financiar persoanele asupra cărora a fost săvârșite o infracțiune sau a bunurilor acestora. Preocuparea a existat nu numai cu privire la protecția victimelor infracțiunilor și compensarea materială a acestora cât și cu privire la prevenirea violenței prin elaborarea unor acte normative care să asigure diferite instrumente de lucru, proceduri în domeniul prevenirii și combaterii violenței.

În general toate documentele emise la nivel internațional și cu precădere ne referim aici la Directivele Parlamentului European și ale Consiliului Uniunii Europene în abordarea protecției victimelor infracțiunilor pe diferite domenii (în special Directiva

2012/29/UE) [1] a avut la bază anumite principii generale, principii care se regăsesc și în legislația internă, cum ar fi Hotărârea de Guvern nr. 365/2018 [2] și anume:

- *principiul legalității*, întrucât toate activitățile de prevenire și combatere a violenței trebuie să se facă în concordanță cu legea fundamentală, Codul penal și alte legi speciale, precum și documentele internaționale la care România este parte;

- *principiul respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, în sensul că victimele criminalității trebuie să fie tratate cu respect, atenție și profesionalism, fără a fi discriminate în vre-un fel pe baza oricărui motiv cum ar fi: rasa, culoarea, originea etnică sau socială, trăsăturile genetice, apartenența la o minoritate națională, vârsta, genul, identitatea de gen, limba, religia sau credința, etc.;

- *principiul intervenției imediate și al celerității* în instrumentarea cauzelor în vederea protejării victimelor aflate în anumite situații de risc, precum și adaptarea intervenției la nevoile acestora. Tot aici am putea vorbi chiar și de *principiul securizării și protecției victimei* care garantează intervenția în limita legală prin care efectiv să aibă protecție fizică;
- *principiul prevenirii săvârșirii actelor de violență* care presupune dispoziții legale coerente și de imediată aplicare cât și realizarea unor acțiuni cu caracter preventiv, iar pentru cei care recidivează pedepse mai aspre;
- *principiul subsidiarității* care atunci când victima unei infracțiuni nu-și mai poate asigura nevoile sociale integrale, trebuie să intervină alte organisme ale autorităților centrale sau locale în mod complementar. Aici trebuie să avem în vedere inclusiv *principiul parteneriatului public-privat* și anume implicarea societății civile în activitățile concrete de implementare a măsurilor de prevenire și combatere a violenței domestice în general cât și a protecției victimelor criminalității;
- *principiul abordării integrate* ce presupune o coordonare și cooperare între toate instituțiile implicate în domeniul prevenirii, monitorizării, combaterii și sancționării prin instrumente penale pentru persoanele care au fost victimele criminalității.

Preocuparea Uniunii Europene, de exemplu, în combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice a dus la o strategie pozitivă fiind elaborată și adoptată Convenția Consiliului Europei în acest sens [3], convenție care a fost ratificată de România abia în anul 2016 cu rezerve în ceea ce privește anumite condiții specifice de aplicare a prevederilor acesteia cât și dreptul de a prevedea sancțiuni nepenale în locul sancțiunilor penale, referitoare la *violența psihologică* (comportament intenționat de prejudiciere a integrității psihologice a unei persoane prin coerciție sau amenințări – art. 33 Convenție) cât și la neincriminarea *comportamentului intenționat* (comportament amenințător, repetat direcționat către o altă persoană determinând-o pe aceasta să se teamă de siguranța sa).

La nivel european au fost elaborate și alte Directive [4] cu prevederi specifice pentru protejarea victimelor traficului de persoane sau victimele copii ca urmare a exploatarei sexuale și a pornografiei infantile.

Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului în partea introductivă se referă la analiza diferitelor categorii de victime, cum ar fi *victimele terorismului* ce au suferit agresiuni, acestea necesitând o atenție specială, sprijin și protecție care datorită acestui gen de infracțiuni se află în atenția sporită a publicului și adesea necesită recunoaștere socială, unde din partea societății trebuie să existe reglementată o protecție a demnității și securității acesteia.

O importanță deosebită se acordă formei de *violențe bazate pe gen* îndreptate asupra unei persoane (din cauza genului, a identității de gen sau a exprimării de gen), ducând la o vătămare de natură *fizică* (vă-

tămarea intenționată cauzatoare de suferințe fizice, leziuni traumatice sau afectarea sănătății – exemplu în Codul penal român infracțiunile contra integrității corporale sau sănătății – art. 193 lovirea sau alte violențe – 194 vătămarea corporală), *sexuală* (acte sexuale săvârșite prin constrângere, prin imposibilitatea victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința – exemplu infracțiunea de viol prevăzută de art. 218 din Codul penal, art. 219 privind agresiunea sexuală, precum și hărțuirea sexuală prev. de art. 223 Cod penal), *psihologică - emoțională* (impunerea voinței sau a controlului personal ce poate consta în suferințe psihice, șantajare, amenințări verbale, impunerea unei stări de izolare, de exemplu infracțiunea prevăzută de art. 197 Cod penal privind relele tratamente aplicate minorilor) sau *prejudicii economice* (utilizarea serviciilor unei persoane de către cel care cunoaște că aceasta este victima traficului de persoane sau a traficului de minori, prin obligarea la practicarea prostituției, a cerșetoriei, a prelevării de organe sau celule umane în mod ilegal prevăzută de art. 216 din Codul penal) suferite de victime. În aceste situații, femeile victime ale violenței bazate pe gen și copii acestora au nevoie de protecție deosebită întrucât există riscul de *victimizare secundară și repetată*, de intimidare sau de răzbunare asociat cu astfel de violență.

Deosebit de periculoase sunt *violențele ce sunt săvârșite asupra unor persoane ce au relații apropiate* (soț-soție, persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceluia dintre soți, indiferent sau nu dacă mai locuiesc împreună, părinte-copil, tutore sau persoană care are în îngrijire, ocrotire, educare, pază sau tratare un minor sau o persoană care a abuzat de poziția sa recunoscută de încredere sau autoritate asupra minorului), care, de asemenea, cuprind acest tip de violențe cum ar fi cele fizice, sexuale, psihologice sau economice. Putem menționa aici dispozițiile din Codul penal cu privire la infracțiunea de violență în familie săvârșită asupra unui membru de familie prin lovire, vătămare corporală prevăzută de art. 199 Cod penal, traficul de minori prevăzut în art. 211 Cod penal, proxenetismul prevăzut de art. 213 Cod penal, actul sexual săvârșit cu un minor prevăzut de art. 220 Cod penal. Acest tip de violențe săvârșite în cadrul unor relații apropiate necesită măsuri de protecție specială întrucât, de exemplu femeile pot fi afectate de acest tip de violență, mai ales atunci când aceasta este dependentă din punct de vedere economic de autorul săvârșirii infracțiunii. Din acest motiv, în cazul infracțiunilor de violență în familie s-a prevăzut faptul că acțiunea penală poate fi pusă în mișcare și din oficiu atunci când aceasta este săvârșită asupra unui membru de familie.

Nu are importanță pentru ca o persoană să fie considerată victima unei infracțiuni reședința victimelor criminalității pe teritoriul statelor membre sau dacă autorul infracțiunii a fost identificat, s-a declanșat urmărirea penală împotriva sa, a fost condamnat sau indiferent de legătura de familie dintre autor și victimă. Am putea da exemplu aici în cazul unei ucideri din culpă prev. de art. 192 Cod penal când autorul infracțiunii este conducătorul auto ce săvârșește in-

fracțiunea și un membru al familiei a suferit vătămări datorită producerii accidentului. Din acest motiv și acestea trebuie să beneficieze de protecție și cu atât mai mult atunci când în cauză poate fi un copil unde prioritar este interesul superior al acestuia.

Din punct de vedere al declanșării procedurilor penale, în primul rând victima unei infracțiuni trebuie să beneficieze de informații și consiliere, care pot fi furnizate într-un limbaj simplu și accesibil, iar vârsta, maturitatea, capacitățile intelectuale și emoționale, instruirea și orice deficiență mentală sau fizică ale acestora trebuie să fie luate în considerare, din acest punct de vedere potrivit dispozițiilor art. 2 din Directiva 2012/29/UE „victimă” înseamnă:

- o *persoană fizică* ce a suferit un prejudiciu, inclusiv o vătămare a integrității sale fizice, mentale sau emoționale, sau un prejudiciu economic, cauzate în mod direct de o infracțiune;

- *membrii familiei* unei persoane al cărei deces a fost cauzat în mod direct de o infracțiune sunt: soțul/soția, persoana care conviețuiește cu victima, fiind angajată într-o relație intimă și gospodărind împreună cu aceasta de o manieră stabilă și continuă, rudele în linie directă, frații și surorile, precum și persoane aflate în întreținerea victimei. Dispoziția este asemănătoare cu cea prevăzută în art. 177 Cod penal referitoare la înțelesul noțiunii de *membru de familie*. În ceea ce privește noțiunea de *copil* aceasta se referă la orice persoană având o vârstă mai mică de 18 ani. Persoana cu vârsta mai mică de 18 ani, mai are și înțelesul de *minor*, dar vârsta este stabilită până la 18 ani în toate documentele legale internaționale cu privire la faptul până când o persoană este considerată copil.

Este de menționat faptul că Directiva privind drepturile și protecția victimelor criminalității se aplică numai statelor ce fac parte din Uniunea Europeană, iar obligația de a transmite plângerile între statele membre nu trebuie să aducă atingere competenței acestora, așa cum sunt ele prevăzute prin Decizia-cadru 2009/948/JAI a Consiliului Europei.

Prin adoptarea Directivei 2012/29/UE au fost consacrate o serie de drepturi ale victimelor infracțiunilor, cum ar fi dreptul de a înțelege și de a se face înțeles, dreptul de a primi informații încă de la primul contact cu autoritatea competentă, dreptul victimelor în momentul formulării unor plângeri, dreptul de a primi informații cu privire la propria cauză, dreptul la servicii de interpretare și traducere, dreptul de acces la serviciul de sprijinire a victimelor, sprijinul din partea serviciilor de sprijinire a victimelor.

În cadrul procedurilor penale, victima trebuie să aibă posibilitatea de a participa activ în cadrul acestor proceduri, astfel că aceasta are dreptul de a fi audiată, dreptul în cazul unei hotărâri de neîncepere a urmăririi penale, dreptul la garanții în contextul serviciilor de justiție reparatorie, dreptul la asistență juridică, la rambursarea cheltuielilor, la restituirea bunurilor, dreptul de a obține în cadrul procedurilor penale o decizie privind despăgubirea din partea autorului infracțiunii, Directiva făcând referiri și la drepturile victimelor care au reședința în alt stat membru.

Referitor la protecția victimelor și recunoașterea victimelor cu nevoi de protecție specifice, tot aceiași

Directivă face referiri la dreptul la protecție, dreptul la evitarea contactului dintre victimă și autorul infracțiunii, dreptul la protecția victimelor în cursul cercetării, dreptul la protecția vieții private, evaluarea individuală a victimelor pentru identificarea nevoilor de protecție specifice și dreptul la protecție în cadrul procedurilor penale de care beneficiază victimele cu nevoi specifice de protecție, identificate ca urmare a evaluării individuale. Există și un drept la protecție a *victimelor copii* în cadrul procedurilor penale.

În România s-a adoptat Legea nr. 211/2004 referitoare la unele măsuri privind asigurarea protecției victimelor infracțiunilor [5], lege care a avut în vedere dispoziții ale unor Recomandări ale Consiliului Europei privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale, precum și Decizia-cadru a Consiliului Europei nr. 2001/220/JAI [6] (decizie ce a fost înlocuită prin Directiva 2012/29/UE), legea având în principal ca o primă categorie de măsuri asigurarea protecției victimelor infracțiunilor prin informarea acestora, date privind consilierea psihologică a victimelor unei infracțiuni, asistență juridică a acestora pentru realizarea drepturilor în cadrul procedurilor judiciare, precum și mecanismul de protecție a victimelor prin compensarea financiară de către stat a victimelor unor infracțiuni.

Deși legea a suferit unele modificări esențiale, cum ar fi prin OUG nr. 113/2007 [7] (prin care s-a introdus Capitolul V¹ privind *solicitarea compensației financiare în situații transfrontaliere*), Legea nr. 252/2013 și Legea nr. 255/2013 (care au prevăzut modificări impuse de intrarea în vigoare a noului Cod penal și a noului Cod de procedură penală), dispozițiile privind Directiva 2012/29/UE care era obligatorie pentru statele membre pentru a fi implementate până la 16.11.2017 au fost reglementate parțial, sau unele dintre ele sunt prevăzute în Codul de procedură penală, astfel se aplică dispozițiile legii speciale (potrivit principiului *specialia generalibus derogant*) completate de dispozițiile procesual penale. Din acest motiv a fost adoptată Legea nr. 97/2018 pentru a completa legislația națională cu prevederile Directivei 2012/29/UE. De altfel, chiar în expunerea de motive a acestui act normativ se arată că normele minime privind sprijinirea și protecția victimelor criminalității din Directiva UE au fost transpuse în legislația națională prin prevederile Codului de procedură penală și din acest motiv se vor face armonizări numai cu privire la depunerea plângerii și victimizarea secundară.

În cazul săvârșirii unei infracțiuni, victima are potrivit dispozițiilor procesual penale – art. 289 din Codul de procedură penală, dreptul de a depune plângere referitoare la o vătămare ce i s-a cauzat prin infracțiune, aceasta o poate face atât personal cât și prin mandatar. Există și posibilitatea depunerii plângerii în formă electronică numai dacă este certificată prin semnătură electronică în conformitate cu prevederile legale, iar plângerea formulată oral se consemnează într-un proces verbal de organul judiciar care o primește. Există posibilitatea ca victima unei infracțiuni să poată depune plângerea prin celălalt soț sau de către copilul major pentru părinți, iar în cazul în care persoana este lipsită de capacitate de exercițiu (exemplu

copil sub 18 ani,) plângerea se face de către reprezentantul său legal. Dacă infracțiunea s-a săvârșit pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene și este întocmită de către o persoană care locuiește pe teritoriul României (cetățean român, străin sau fără cetățenie) organul judiciar este obligat să o transmită organului competent din statul respectiv. Cu această ocazie persoana care nu vorbește sau nu înțelege limba română poate depune plângerea în limba pe care o înțelege și poate solicita chiar și atunci când este citată actul procedural (citația) să fie tradusă.

Legea specială nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor prevede, așa cum există și în directivă, măsurile pentru asigurarea protecției victimelor privind informarea acestora, considerându-se că o informare corectă și completă constituie prima condiție pentru realizarea drepturilor și pentru ameliorarea situației victimei ca urmare a săvârșirii infracțiunii.

Informarea victimelor infracțiunii se realizează în mod direct de către organul judiciar odată cu depunerea plângerii de către victimă conform dispozițiilor art. 81 din Codul de procedură penală care arată cu unul din drepturile persoanei vătămate este dreptul de a fi informată, printr-o linie telefonică disponibilă permanent pentru informarea victimelor infracțiunilor, așa cum prevede art. 5 din Legea nr. 211/2004, când victima poate fi informată despre: serviciile și organizațiile care asigură consiliere psihologică sau orice altă formă de asistență a victimei; organul de urmărire penală la care poate face plângerea; dreptul la asistență juridică și instituția la care se poate adresa pentru exercitarea acestui drept; condițiile și procedura pentru acordarea asistenței juridice gratuite; drepturile procesuale ale victimei ca persoană vătămată, precum și informația că se poate constitui parte civilă conform dispozițiilor legale; condițiile și procedurile pentru a beneficia de protecție potrivit art. 113 din Codul de procedură penală; condițiile și procedura pentru acordarea compensațiilor financiare de către stat; dreptul de a fi informată în cazul în care inculpatul este privat de libertate, respectiv condamnat la o pedeapsă privativă de libertate sau cu privire la punerea acestuia în libertate;

De altfel, dacă lecturăm dispozițiile art. 81 din Codul de procedură penală, referitor la drepturile persoanei vătămate vom vedea că aceasta are dreptul de a propune administrarea de probe, de a ridica excepții și de a pune concluzii, *dreptul de a fi informată*, într-un termen rezonabil cu privire la stadiul urmăririi penale, dacă cere expres acest lucru, însă informațiile să fie comunicate numai pe teritoriul României; dreptul de a consulta dosarul, dreptul de a fi ascultată (inclusiv dreptul *victimelor copil* de a fi audiate, întrucât în cadrul procedurilor penale copilul nu ar trebui exclus doar pe motivul vârstei victimei), dreptul de a adresa întrebări inculpatului, martorilor și experților, dreptul de a beneficia în mod gratuit de interpret dacă nu cunoaște limba sau nu se exprimă bine în limba română, dreptul de a i se comunica traducerea în limba pe care o înțelege; dreptul de a fi asistată de un avocat sau

reprezentată precum și dreptul de a apela la un mediator în cazurile permise de lege.

Cu privire la existența unei concordanțe cu privire la dispozițiile procesual penale (art. 81 Codul de procedură penală) și dispozițiile Legii nr. 211/2004, prin Legea nr. 97/2018 s-au adus modificări art. 4 alin. 1 privind obligația organelor judiciare de a încunoștința victimele, completându-se cu următoarele aspecte:

- *dreptul de a apela la un mediator în cazurile permise de lege;*

- *autoritatea judiciară la care se vor putea adresa pe viitor pentru obținerea de informații privind stadiul cauzei, precum și datele de contact ale acesteia, dacă victima înțelege să depună o plângere.*

De asemenea, s-au mai adus modificări în sensul obligării *organelor* judiciare de a permite victimei ca la primul contact cu autoritățile, această să poată fi însoțită de către o persoană aleasă în vederea facilitării comunicării, iar la depunerea plângerii organul judiciar are *obligația* de a înmâna victimei o confirmare scrisă a acesteia, confirmarea care va cuprinde numărul de înregistrare al plângerii, precum și date cu privire la fapta pentru care plângerea a fost depusă, cu mențiunea că dacă victima nu vorbește sau nu înțelege limba română, aceasta poate cere să primească, ulterior, și traducerea confirmării scrise.

Putem arăta că în procesul penal, există dreptul victimei (*persoană vătămată* - care a suferit o vătămare fizică, materială sau morală prin fapta penală) de a se constitui parte civilă împotriva inculpatului și după caz, a părții responsabile civilmente, iar atunci când avem un număr mai mare de victime constituite parte civilă și nu există interese contrarii, ele pot desemna o persoană care să le reprezinte interesele în cadrul procesului penal.

Cu privire la victimele infracțiunilor, așa cum prevede și în art. 111 din Codul de procedură penală, după aducerea la cunoștință a drepturilor și a obligațiilor persoana vătămată este audiată în spații concepute sau adaptate în acest scop, iar audierea se poate face și în prezența unui psiholog sau a altui specialist în consilierea victimelor. Atunci când ne aflăm în situațiile în care persoana vătămată a fost victima unei infracțiuni de violență în familie, infracțiuni de viol, agresiune sexuală, act sexual cu un minor, coruperea sexuală a minorilor, rele tratamente aplicate minorului, hărțuire sexuală, dacă se apreciază necesar, din cauza împrejurării comiterii faptelor, audierea se efectuează numai de o persoană de același sex cu victima, însă la cererea acesteia și cu excepția cazului când organul judiciar apreciază că s-ar aduce atingere bunei desfășurări a procesului ori drepturilor și intereselor părților. Când victima este minor se face obligatoriu înregistrarea audierii prin mijloace tehnico-audio sau audio-video, iar dacă acest lucru nu este posibil se consențează în declarația victimei indicarea concretă a motivului care nu a făcut posibilă înregistrarea. Se prevede în dispozițiile art. 112 din Codul de procedură penală și modul de audiere al părții civile (- victima infracțiunii dacă s-a constituit parte civilă), care poate fi asistată de avocat, putând apela și la un mediator.

De cele mai multe ori în cazul săvârșirii unei infracțiuni grave, atunci când victima poate veni în contact cu autorul infracțiunii, putem avea o nouă victimizare a acesteia datorită modalităților și consecințelor pe care i le-a produs infracțiunea din punct de vedere psihic. De aceea, pentru a se evita o *victimizare secundară*, Legea nr. 97/2018 a introdus în dispozițiile art. 35¹ că începând cu 01.06.2018, atunci când se construiesc sedii noi ale instanțelor de judecată acestea să fie dotate cu săli de așteptare separate pentru victimele infracțiunilor, iar la instanțele de judecată existente, începând cu 01.01.2019 să fie amenajate săli de așteptare separate pentru victimele infracțiunilor. Tot prin această lege, s-a stabilit că atunci când într-o cauză penală *medierea este posibilă* (art. 67 din Legea nr. 192/2006 privind medierea) aceasta trebuie să se desfășoare astfel încât victima să nu se găsească în contact cu făptuitorul, cu excepția cazului în care părțile își exprimă acordul la încheierea contractului de mediere, victima fiind prezentă. Încheierea acestui acord de mediere pe latură penală înlătură răspunderea penală, dar poate interveni numai până la citirea actului de sesizare al instanței.

Legea nr. 211/2004 mai prevede și măsuri privind *consilierea psihologică* a victimelor unor infracțiuni și alte forme de asistență a acestora.

Astfel, consilierea psihologică se asigură în primul rând victimelor acelor infracțiuni săvârșite cu violență sau care aduc atingere libertății sexuale a persoanei și produc nu numai o *traumă fizică* ci și o *traumă psihologică*. Această consiliere psihologică se acordă gratuit, însă la cerere pentru victimele tentativei la infracțiunile de omor și omor calificat, prevăzute la art. 188 și 189 din Codul penal, pentru victimele infracțiunii de violență în familie, prevăzută la art. 199 din Codul penal, ale infracțiunilor intenționate care au avut ca urmare vătămarea corporală a victimei, ale infracțiunilor de viol, agresiune sexuală, act sexual cu un minor și corupere sexuală a minorilor, prevăzute la art. 218-221 din Codul penal, ale infracțiunii de rele tratamente aplicate minorului, prevăzută la art. 197 din Codul penal, precum și pentru victimele infracțiunilor de trafic și exploatare a persoanelor vulnerabile și ale tentativei la acestea.

Pentru victimele care nu au împlinit vârsta de 18 ani consilierea psihologică gratuită se face pentru o perioadă de cel mult 6 luni, iar pentru celelalte pentru o perioadă de cel mult 3 luni.

Această consiliere psihologică gratuită se face însă pentru infracțiuni săvârșite pe teritoriul României, iar dacă au fost săvârșite în afara țării, numai dacă victima este cetățean român sau străin care locuiește legal în România.

Cu privire la protecția victimelor, Legea nr. 211/2004 menționează că Serviciile de protecție a victimelor pot asigura și alte forme de asistență a victimelor infracțiunilor, existând posibilitatea unui parteneriat public-privat în care organizații neguvernamentale pot asigura independent sau în cooperare cu autoritățile publice servicii pentru consiliere psihologică sau alte formă de asistență a victimelor infracțiunilor.

Când victima este o persoană vătămată a unei infracțiuni privind traficul de persoane i se acordă o protecție și o asistență specială, fizică, juridică și socială potrivit legii nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane [8]. Pentru victimele infracțiunilor de trafic de persoane au dreptul la recuperarea lor fizică, psihologică și socială, iar victimelor minore li se acordă protecție și asistență specială, în raport cu vârsta lor.

Pentru situațiile unor victime ale violenței în familie, Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice [9] stabilește serviciile sociale pentru prevenirea și combaterea violenței domestice ce pot fi organizate în regim rezidențial, în regim de zi sau cu program continuu, cu sau fără personalitate juridică, de interes local sau județean și pot găzdui pe o perioadă determinată victimele infracțiunilor de familie. Victimele infracțiunilor de familie pot fi găzduite și consiliate psihologic gratuit, iar în situațiile mai grave se poate institui *ordinul de protecție provizoriu* [10] care se emite de către polițiștii în exercitarea atribuțiilor de serviciu atunci când constată că există un risc iminent ca viața, integritatea fizică ori libertatea unei persoane să fie pusă în pericol printr-un act de violență domestică, în scopul diminuării acestui risc.

Acest ordin de protecție provizoriu nu trebuie confundat cu *ordinul de protecție* dispus de către instanța judecată în scopul înlăturării stării de pericol când viața, integritate fizică sau psihică ori libertate unei persoane este pusă în pericol printr-un act de violență din partea unui membru al familiei.

Protecția victimelor infracțiunilor este asigurată și prin dispozițiile Codului de procedură penală care arată în art. 113 că atunci când sunt îndeplinite condițiile de lege referitoare la statutul de martor amenințat sau vulnerabil ori protecția vieții private sau a demnității, *persoanei vătămate (victimă)* i se pot aplica măsurile de protecție referitoare la martori cu privire la audiere, la măsurile de protecție dispuse în cursul urmăririi penale sau dispuse în cursul judecății pentru victima amenințată cât și atunci când victima este vulnerabilă și a suferit o traumă ca urmare a săvârșirii infracțiuni ori ca urmare a comportamentului ulterior al suspectului sau inculpatului (art. 124-130 Cod de procedură penală)

Măsura de protecție asupra victimei se face și atunci când inculpatul exercită presiuni asupra *persoanei vătămate (victimă)* sau încearcă să realizeze o înțelegere față de aceasta și se poate lua măsura arestării preventive prevăzută de art. 223 alin. 1 lit. c Cod de procedură penală.

Cu privire la *asistența juridică* ce este acordată, la cerere, victimelor infracțiuni, arătăm că aceasta este gratuită potrivit prevederilor art. 14 din Legea nr. 211/2004 pentru infracțiunile grave prevăzute în acest articol (exemplu: tentativă la infracțiunea de omor, omor calificat, vătămarea corporală gravă, infracțiuni săvârșite asupra unui membru de familie, viol, act sexual cu un minor), soțului, copiilor și persoanele aflate în întreținerea persoanei decedate în cazul infracțiunii de omor, dacă infracțiunea a fost săvârșită pe teritoriul României sau, în cazul în care infracțiunea a fost săvârșită în afara teritoriului Româ-

niei, dacă victima este cetățean român sau străin care locuiește legal în România și procesul penal se desfășoară în România.

Asistența juridică se acordă numai dacă victima a sesizat organele de urmărire penală sau instanța de judecată în termen de 60 de zile de la data săvârșirii infracțiunii, iar în situația soțului, copiilor și persoanelor aflate în întreținerea persoanei decedate în cazul infracțiunii de omor, termenul de 60 de zile se calculează de la data la care acestea au luat cunoștință de săvârșirea infracțiunii. Dacă victima sau persoanele arătate mai sus s-au aflat în imposibilitatea, fizică sau psihică, de a sesiza organele de urmărire penală, termenul de 60 de zile se calculează de la data la care a încetat starea de imposibilitate.

Cererea pentru acordarea asistenței juridice gratuite se depune la tribunalul în a cărui circumscripție domiciliază victima.

De asemenea, în dispozițiile Codului de procedură penală referitoare la asistența juridică (art. 93 - 97) se arată drepturile persoanei vătămate și a părții civile de a fi asistate de un avocat care trebuie să fie încunoscător cu privire la actele de urmărire penală efectuate în cauză, de a fi asistată în fața instanței de judecată, mai ales dacă sunt lipsite de capacitate de exercițiu sau au capacitate de exercițiu restrânsă, de a solicita consultarea dosarului pe tot parcursul procesului penal, precum și dreptul avocatului de a formula plângere împotriva măsurilor și a actelor de urmărire penală.

Legea 211/2004 pe parcursul a două capitole (V și V¹) tratează procedura privind *compensația financiară* ce se acordă la cerere pe anumite categorii de victime pentru infracțiuni săvârșite pe teritoriul României cât și pentru infracțiuni săvârșite pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene, altul decât cel care victima locuiește în mod legal. Trebuie specificat faptul că această compensație financiară se acordă victimei numai dacă a sesizat organele de urmărire penală în termen de 60 de zile de la data infracțiunii, de la data când a luat cunoștință de săvârșirea infracțiunii, iar dacă s-a aflat în imposibilitate fizică sau psihică de a sesiza organele de urmărire penală, de la data de la care a încetat starea de imposibilitate. Pentru minori, reprezentantul lor legal poate sesiza organele de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii. Există posibilitatea ca victima ce beneficiază de o compensație financiară să i-a un avans din aceasta cu obligația de restituire a sumelor dacă se stabilește că fapta nu există, nu este prevăzută de legea penală ori că fapta a

fost săvârșită în stare de legitimă apărare, împotriva atacului victimei prevăzut de art. 19 din Codul penal.

Aceste compensații financiare se acordă în limita sumei echivalente cu 10 salarii de bază minime brute stabilite în anul în care victima a formulat cererea.

Pentru a se evita dubla despăgubire a victimei, sumele de bani plătite de autorul infracțiunii cu titlu de despăgubiri civile și indemnizația obținută de victimă de la o societate de asigurare pentru prejudiciile cauzate prin săvârșirea infracțiunii se scad din cuantumul compensației financiare acordate de către stat victimei, iar ulterior statul se subrogă în drepturile victimei pentru recuperarea sumelor plătite acestora.

Atunci când într-o cauză penală, având ca obiect o infracțiune de vătămare corporală din culpă, victima infracțiunii care a suferit un prejudiciu este îndreptățită să obțină o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială, iar autorul infracțiunii este ținut să răspundă numai pentru partea din prejudiciu pe care a pricinuit-o în cazul în care victima prejudiciului a contribuit și ea cu vinovăție la cauzarea ori la mărirea prejudiciului sau nu l-a evitat, în tot sau în parte, deși putea să o facă [11].

În cazul acordării compensațiilor pentru infracțiuni săvârșite pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene, Ministerul Justiției din România acordă sprijinul necesar pentru realizarea acesteia, inclusiv audierea directă, prin video-conferință sau telefon a victimei care poate oferi informații relevante.

Instanța competentă pentru a rezolva cererile de compensație financiară pentru infracțiuni săvârșite pe teritoriul României este Tribunalul București.

Mai trebuie arătat faptul că toate activitățile care se desfășoară cu privire la soluționarea cauzelor victimei ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni în România sunt aplicabile prevederile Directivei (UE) 2016/680 referitoare la protecția datelor personale în cadrul activităților specifice desfășurate de autoritățile de aplicare a legii [12].

Putem aprecia că în România, chiar dacă protecția victimelor infracțiunilor este reglementată de mai multe acte normative, cum ar fi Legea nr. 211/2004, dispozițiile Codului penal și ale Codului de procedură penală, precum și în alte legi speciale, acoperă în totalitate normele minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității prevăzute de Directiva 2012/29/UE a Parlamentului și a Consiliului Europei.

Referințe bibliografice:

1. Directiva 2012/29/UE. publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europe L315/57 din 14.11.2012, privind stabilirea unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului (după această directivă a fost adoptată **Legea nr. 211/2004** privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor care după adoptarea Directivei 2012/29/UE a suferit mai multe modificări, ultima prin Legea nr. 97/2018 – publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 376/02.05.2018).
2. ¹ Hotărârea de Guvern nr. 365/2018 publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 465/06.06.2018 pentru aprobarea Strategiei naționale privind promovarea egalității de șansă și de tratament între femei și bărbați și *prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021*, împreună cu Planul operațional pentru implementarea acestei strategii naționale.

3. Convenția Consiliului Europei, publicată Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, JO nr. C187/26.06.2011, ratificată de România prin Legea nr. 30/2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 224 din 25.03.2016.
4. Directiva 2011/36/UE din 03.04.2011 publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. L338/2011, privind traficul de persoane și protejarea victimelor acestora și Directiva 2011/93/UE din 13.12.2011 publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. 335/17.12.2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile.
5. Legea nr. 211/2004 referitoare la unele măsuri privind asigurarea protecției victimelor infracțiunilor, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 505 din 04.06.2004.
6. Decizia-cadru a Consiliului Europei nr. 2001/220/JAI, publicată Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. L82/1 din 23.03.2001
7. OUG nr. 113/2007, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 729 din 26 octombrie 2007.
8. Legea nr. 678/2001, privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 783 din 11 decembrie 2001.
9. Legea nr. 217/2003, pentru prevenirea și combaterea violenței domestice, republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 205 din 24 martie 2014.
10. CAPITOLUL III¹ din Legea nr. 217/2003 a fost introdus prin Lege 174/2018 privind modificarea și completarea Legii nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie - Parlamentul României, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 618 din 18 iulie 2018.
11. Decizia nr. 12/2016, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 496/04.06.2016, Înalta Curte de Casație și Justiție în completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală a dat această interpretare dispozițiilor art. 1391 din Codul Civil.
12. Directiva (UE) 2016/680, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 119/89 din 04.05.2016.

ПРИМЕНЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА, РЕГУЛИРУЮЩЕГО ДИСЦИПЛИНАРНУЮ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ СУДЕЙ, ПРОКУРОРОВ И ПОЛИЦЕЙСКИХ

СОСНА Александр,

доктор права, преподаватель юридического факультета МГУ,
ст. научный сотрудник Института юридических и политических исследований,
alexandr.sosna@office.energbank.com

МОРОЗ Ремус,

прокурор мун. Хынчешть, remus.moroz@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Авторы предприняли попытку дать сравнительный анализ законодательства, регулирующего дисциплинарную ответственность судей, прокуроров и полицейских, обратив внимание на недостатки отдельных правовых норм, регулирующих эту ответственность.

Ключевые слова: юридическая ответственность, дисциплинарная ответственность, дисциплинарное нарушение, дисциплинарное взыскание, сроки давности применения дисциплинарных взысканий.

APPLICATION OF LEGISLATION THAT REGULATES THE DISCIPLINARY RESPONSIBILITY OF JUDGES, PROSECUTORS AND POLICEMEN

SOSNA Alexandru,

PHD in Law, Professor, faculty of law, SUM,
Senior Researcher at ИЮПИ АНМ,
alexandr.sosna@office.energbank.com

MOROZ Remus,

prosecutor mun. Hincesti, remus.moroz@mail.ru

SUMMARY

The authors attempted to provide a comparative analysis of the legislation that regulates the disciplinary responsibility of judges, prosecutors and policemen, drawing attention to the shortcomings of certain legal rules governing this responsibility.

Keywords: legal responsibility, disciplinary responsibility, disciplinary violation, disciplinary punishment, limitation period for the application of disciplinary sanctions.

Данная тема является **актуальной**, т.к. большинство населения Республики Молдова не всегда доверяет судьям, прокурорам и полицейским.

Несмотря на некоторые нарекания к качеству нашего правосудия многие судьи, прокуроры и полицейские, как правило, очень редко привлекаются к дисциплинарной ответственности, что способствует нарушениям законодательства. Причинами безнаказанного нарушения законов судьями являются как недостатки законодательства, регулирующего их дисциплинарную ответственность, так и недостаточная активность Высшего совета магистратуры и других органов.

Изложение основного материала. Дисциплинарная ответственность является одним из видов юридической ответственности.

Юридическую ответственность рассматривают и как институт права, и как установленную законом санкцию, которая применяется к правонарушителю, и как правоотношение, которое возникает в связи с привлечением компетентным органом правонарушителя к предусмотренной законом юридической ответственности.

Самощенко И.С. и Фарукшин М.Х. определяют юридическую ответственность и как статутную (как правовой институт уголовной, административной и т.п. ответственности, как совокупность правовых предписаний, определяющих вид, меру, условия и порядок применения государственного принуждения в отношении лиц, допустивших нарушения законности), и как субъективную (как конкретное правовое отношение).[1]

Как институт права юридическая ответственность – это совокупность правовых норм, определяющих основания, вид санкции, которые применяются к правонарушителю, условия и порядок их применения.

Дисциплинарная ответственность является одним из видов юридической ответственности.

Дисциплинарная ответственность судей применяется Высшим советом магистратуры.

Деятельность Высшего совета магистратуры по привлечению судей к дисциплинарной ответственности регулируется:

1. законом РМ «О Высшем совете магистратуры» № 947-ХІІІ от 19.07.1996 года. [2]

2. законом РМ «О дисциплинарной ответственности судей» № 178 от 25.07.2014 года. [3]

3. Положением о деятельности дисциплинарной коллегии, утвержденным решением Высшего совета магистратуры от 03.03.2015 года № 144/7. [4]

В соответствии с частью (3) ст. 4 закона РМ «О Высшем совете магистратуры» во исполнение своих обязанностей Высший совет магистратуры осуществляет следующие полномочия в области соблюдения дисциплины и судебной этики:

а) принимает решения по петициям, связанным с вопросами, относящимися к судебной этике;

б) рассматривает жалобы на решения, вынесенные дисциплинарной коллегией;

в) на основании решения дисциплинарной коллегии представляет Президенту Республики Молдова или, по обстоятельствам, Парламенту предложение об освобождении от должности председателя или заместителя председателя судебной инстанции или об освобождении от должности судьи;

г) размещает на своей web-странице в сети Интернет декларации судей об имуществе и личных интересах, сохраняя их на протяжении всего года.

В пункте 5 Положения о деятельности дисциплинарной коллегии, утвержденным решением Высшего совета магистратуры от 03.03.2015 года № 144/7 указано: «Согласно ст. 18 Закона № 178, дисциплинарное производство включает следующие этапы: а) подача заявлений об обстоятельствах предполагаемых дисциплинарных нарушений; б) проверка заявлений судебной инспекцией; в) рассмотрение допустимости заявлений для возбуждения дисциплинарного производства составом по допустимости; г) рассмотрение дисциплинарных дел дисциплинарной коллегией, и е) принятие решений по дисциплинарным делам. Положение регулирует лишь этапы, касающиеся деятельности коллегии, а именно, частично этап в) о рассмотрении обжалований касательно решений об отклонении заявлений судебной инспекцией и этапы г), д) и е). Этапы а) и б) регулируются Законом № 178 и положениями, утвержденными Высшим советом магистратуры, касательно деятельности судебной инспекции».

Согласно ст. 18 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей» дисциплинарное производство включает следующие этапы:

а) подача заявлений об обстоятельствах предполагаемых дисциплинарных нарушений;

б) проверка заявлений судебной инспекцией;

в) рассмотрение допустимости заявлений для возбуждения дисциплинарного производства составом по допустимости;

г) рассмотрение дисциплинарных дел дисциплинарной коллегией;

д) принятие решений по дисциплинарным делам.

Согласно части (1) ст. 19 этого закона заявление об обстоятельствах предполагаемых дисциплинарных нарушений судей может подать:

а) любое заинтересованное лицо;

б) члены Высшего совета магистратуры;

в) Коллегия по оценке деятельности, согласно требованиям части (4) ст. 23 закона № 154 от 5 июля 2012 года «Об отборе, оценке деятельности и карьере судей»;

г) судебная инспекция, получив уведомление в результате проверок, проведенных в соответствии с требованиями ст. 7² Закона № 947-ХІІІ от 19 июля 1996 года «О Высшем совете магистратуры», а также в случае получения отчета о результатах оценки институциональной неподкупности, составленного Национальным центром по борьбе с коррупцией.

Заявление об обстоятельствах предполагаемых дисциплинарных нарушений должно соответствовать требованиям части (1) ст. 20 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей», согласно которой заявление о действиях судьи, которые могут составить дисциплинарные нарушения, должно содержать:

а) идентификационные данные и информацию об авторе заявления;

б) фамилию судьи, в отношении которого подано заявление;

в) дату и место совершения действий, описанных в заявлении;

г) краткое описание обстоятельств предполагаемого дисциплинарного нарушения;

д) приведение, по необходимости, доказательств, свидетельствующих о действии, на которое ссылаются, или указание лиц, которые могут подтвердить факты, изложенные автором заявления, если таковые существуют на момент подачи заявления;

е) дата и подпись автора заявления.

Перечень дисциплинарных нарушений судей установлен ст. 4 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей».

Согласно части (1) ст. 4 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей» дисциплинарными нарушениями являются:

а) несоблюдение обязанности по самоотводу, когда судья знает или должен знать о существовании одного из обстоятельств, предусмотренных законом, для самоотвода, а также формулирование повторных и неоправданных высказываний о самоотводе по одному и тому же делу, в результате чего рассмотрение дела затягивается;

б) применение законодательства намеренно, умышленно или по грубой небрежности, вопреки единообразной судебной практике;

в) действия судьи в процессе осуществления правосудия, доказывающие его грубый и явный непрофессионализм;

г) вмешательство в деятельность осуществления правосудия других судей;

д) незаконное вмешательство или эксплуатация позиции судьи в отношениях с другими органами власти, учреждениями или служащими либо для решения определенных требований, притязание или согласие с целью удовлетворения личных интересов или интересов других лиц, либо для получения недолжной выгоды;

f) несоблюдение тайны совещания судей или конфиденциальности деятельности такого характера, а также других конфиденциальных сведений, ставших ему доступными при выполнении полномочий, в соответствии с законом;

g) нарушение, по вине судьи, сроков выполнения процессуальных действий, в том числе сроков составления судебных решений и передачи копий этих решений участникам процесса;

h) немотивированное отсутствие на работе, опоздание или преждевременный уход с работы, если это нанесло вред деятельности инстанции;

i) нарушение в процессе осуществления правосудия императивных норм законодательства;

j) невыполнение или выполнение с опозданием, по вине судьи, служебной обязанности;

k) неуважительное отношение в процессе осуществления правосудия к коллегам, адвокатам, экспертам, свидетелям или другим лицам;

l) нарушение положений о несовместимости, запретах и служебных ограничений в отношении судей;

m) совершение деяния, включающего элементы преступления или правонарушения, если это затронуло престиж правосудия;

m¹) несоблюдение положений части (2) ст. 7 закона «Об оценке институциональной неподкупности» № 325 от 23 декабря 2013 года;

n) воспрепятствование любыми средствами деятельности судебных инспекторов;

o) использование неадекватных выражений в содержании судебных решений или их явное мотивирование вопреки судебному суждению, что может нанести вред престижу правосудия или репутации судьи;

p) другие проявления, которые могут затронуть честь, профессиональную порядочность или престиж правосудия, совершенные при исполнении служебных обязанностей или вне их исполнения.

Согласно части (2) ст. 4 этого закона дисциплинарным нарушением, совершенным председателями и заместителями председателей судебных инстанций, является невыполнение или выполнение с запозданием либо несоответствующее выполнение, по их вине, обязанностей, установленных ст. 16¹ закона № 514-ХІІІ от 6 июля 1995 года «О судоустройстве», и если это затронуло деятельность судебной инстанции.

Судья может быть привлечен к дисциплинарной ответственности только в случае, если судья совершил дисциплинарное нарушение, предусмотренное ст. 4 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей», и если не истек срок давности привлечения к дисциплинарной ответственности, установленный ст. 5 этого закона.

Согласно части (1) ст. 5 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей» судья может привлекаться к дисциплинарной ответственности в течение 2 лет со дня совершения дисциплинарного нарушения.

Согласно части (2) ст. 5 этого закона в отступление от положений части (1), в случае если

из окончательного решения национальной или международной судебной инстанции исходит, что судья совершил дисциплинарное нарушение, он привлекается к дисциплинарной ответственности в течение 1 года со дня, когда решение национальной или международной судебной инстанции становится окончательным, но не позднее 5 лет со дня совершения преступления.

Предложение. По нашему мнению, часть (2) ст. 5 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей» следует изменить, уменьшив срок применения дисциплинарного взыскания до 3 лет.

Заявление об обстоятельствах предполагаемых дисциплинарных нарушений судьи рассматривается судебным инспектором Высшего совета магистратуры. Решение судебного инспектора может быть обжаловано в состав по допустимости дисциплинарной коллегии Высшего совета магистратуры.

Состав по допустимости рассматривает жалобы на решение судебных инспекторов в порядке, установленном ст. 27-28 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей» и Положением о деятельности дисциплинарной коллегии.

Согласно части (1) ст. 29 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей» решение состава по допустимости дисциплинарной коллегии об отклонении заявления может быть обжаловано на пленуме дисциплинарной коллегии в течение 15 рабочих дней со дня сообщения решения. Датой сообщения решения считается дата его получения автором заявления.

Однако в пункте 48 Положения о деятельности дисциплинарной коллегии, утвержденным решением Высшего совета магистратуры от 03.06.2015 года № 144/7, указано: «Решения состава по допустимости о принятии или об отклонении обжалования касательно решений судебной инспекции об отклонении заявления может быть обжаловано в Пленум Дисциплинарной коллегии в течение 15 рабочих дней со дня сообщения решения».

Противоречащий ст. 29 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей» пункт 48 Положения о деятельности дисциплинарной коллегии был изменен решением Высшего совета магистратуры от 06.03.2018 года № 132/7.

В решении Высшего совета магистратуры № 132/7 от 06.03.2018 года указано: «Пленум Высшего совета магистратуры решил:

1. Принять предложения относительно внесения поправок в пункт 48 Положения о деятельности дисциплинарной коллегии, находящейся в подчинении Высшего совета магистратуры,

2. Изменить пункт 48 Положения о деятельности дисциплинарной коллегии, заменив фразу «являются окончательными, обжалованию не подлежат и вступают в силу со дня принятия» фразой «может быть обжаловано в Пленум Дисциплинарной коллегии в течение 15 рабочих дней со дня сообщения решения».

3. Решение может быть обжаловано в Высшую судебную палату РМ любым заинтересованным лицом в течение 15 дней со дня сообщения только в части, касающейся процедуры издания/принятия решения. [5]

Вывод. Решение Высшего совета магистратуры от 06.03.2018 года, ограничивающее обжалование решения состава по допустимости только по мотиву, касающемуся процедуры издания/принятия решения, противоречит ст. 29 закона РМ «О дисциплинарной ответственности судей».

Согласно части (2) ст. 12 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года если при рассмотрении гражданских дел установлено, что закон или другой нормативный акт противоречит закону или другому нормативному акту, имеющему большую юридическую силу, судебная инстанция применяет нормы закона или другого нормативного акта, имеющего большую юридическую силу. [6]

Дисциплинарная ответственность прокуроров установлена ст. 36-51 и 58 закона РМ «О прокуратуре» № 3 от 25.02.2016 года. [7]

В части 1 ст. 36 закона РМ «О Прокуратуре» указано, что дисциплинарное производство может применяться в отношении действующих прокуроров и прокуроров, которые прекратили служебные отношения.

Предложение. Считаю целесообразным изменить часть (1) ст. 36 закона РМ «О Прокуратуре», исключив из неё слова «и прокуроров, которые прекратили служебные отношения».

Дисциплинарное производство возбуждается с целью применить к виновным лицам дисциплинарные взыскания. Очевидно, что нет смысла возбуждать дисциплинарное производство в отношении прокурора, освобожденного от должности, т.к. согласно пункту с) части (1) ст. 51 закона РМ «О Прокуратуре» дисциплинарное производство подлежит прекращению в случае, когда в случае, когда прокурор прекратил служебные отношения, т.е. был освобожден от должности.

Кроме того, согласно части (1) ст. 41 закона РМ «О Прокуратуре» дисциплинарные взыскания применяются в отношении действующих прокуроров.

Принципы дисциплинарного производства установлены ст. 37 закона РМ «О Прокуратуре», в соответствии с которой дисциплинарное производство в отношении прокуроров основывается на принципах:

- a) законности;
- b) соблюдения независимости прокурора в принятии решений;
- c) справедливости;
- d) соразмерности взыскания совершенному дисциплинарному нарушению;
- e) прозрачности.

Согласно части (2) ст. 36 закона РМ «О Прокуратуре» прокуроры привлекаются к

дисциплинарной ответственности за дисциплинарные нарушения, предусмотренные ст. 38.

Согласно ст. 38 этого закона дисциплинарное нарушение составляют:

- a) ненадлежащее исполнение служебных обязанностей;
- b) неприменение или ненадлежащее применение законодательства, не связанное с изменением правоприменительной практики;
- c) незаконное вмешательство в деятельность другого прокурора или любого рода давление на органы, учреждения или служащих с целью решения каких бы то ни было вопросов;
- d) умышленное препятствование любыми средствами деятельности Инспекции прокуроров;
- e) грубое нарушение закона;
- f) недостойное поведение, действия или образ жизни, наносящие ущерб чести, целостности, профессиональной безупречности, престижу Прокуратуры либо нарушающие Кодекс этики прокуроров;
- g) нарушение обязанности, предусмотренной пунктом a) части (2) ст. 7 закона «Об оценке институциональной неподкупности» № 325/2013.

Перечень дисциплинарных взысканий установлен частью (1) ст. 39 закона РМ «О Прокуратуре», в соответствии с которой в соответствии с законом и в зависимости от тяжести нарушений решением Коллегии по дисциплине и этике, подчиненной Высшему совету прокуроров, к прокурору применяются следующие дисциплинарные взыскания:

- a) замечание;
- b) выговор;
- c) снижение заработной платы;
- d) понижение в должности;
- e) освобождение от должности прокурора.

Замечание состоит в постановке в письменной форме на вид прокурору совершенного дисциплинарного нарушения и рекомендации соблюдать в дальнейшем правовые нормы.

Выговор представляет собой выраженную в письменной форме критику совершенных прокурором деяний.

Снижение заработной платы представляет собой уменьшение месячной заработной платы на величину от 15 до 30 процентов на период от трех месяцев до одного года и применяется начиная с календарного месяца, следующего за датой, когда решение по дисциплинарному делу вступило в законную силу.

Понижение в должности предполагает перевод с должности главного прокурора на должность прокурора либо перевод прокурора из Генеральной прокуратуры или специализированной прокуратуры в территориальную прокуратуру. Понижение в должности осуществляется приказом Генерального прокурора на основании решения о взыскании.

Освобождение от должности прокурора в смысле части (1) означает прекращение полномочий прокурора вследствие совершения дисциплинарного нарушения. Освобождение от

должности прокурора на основании решения о взыскании осуществляется приказом Генерального прокурора.

На основании решения о взыскании в виде освобождения от должности незамедлительно после его вынесения прокурор отстраняется по праву от исполнения служебных обязанностей.

Сроки применения дисциплинарных взысканий установлены ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре», которая называется «Сроки дисциплинарного производства».

Согласно части (1) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре» прокурор может быть привлечен к дисциплинарной ответственности в течение одного года с момента совершения дисциплинарного нарушения.

Частью (1) с. 40 закона РМ «О Прокуратуре» установлен одногодичный срок давности применения дисциплинарной ответственности к прокурору, совершившему дисциплинарное нарушение.

В соответствии с частью (2) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре» в изъятие из положений части (1) в случае совершения дисциплинарного нарушения в процессуальной деятельности период привлечения к дисциплинарной ответственности составляет три года с момента совершения соответствующего нарушения.

Вывод. Из содержания части (2) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре» не ясно, что представляет собой «дисциплинарное нарушение в процессуальной деятельности».

Предложение. Полагаем, что Парламенту РМ следует дополнить часть (2) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре» легальным определением понятия «дисциплинарное нарушение в процессуальной деятельности».

Согласно части (3) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре» дисциплинарное производство осуществляется, как правило, в шестимесячный срок после поступления сообщения о деянии, могущем составить дисциплинарное нарушение. Указанный шестимесячный срок не является сроком давности для привлечения к дисциплинарной ответственности.

Следует учесть, что установленный частью (3) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре» шестимесячный срок не прерывает сроков давности привлечения к дисциплинарной ответственности, установленных частями (1) и (2) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре».

Согласно части (4) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре» дисциплинарное производство, начатое на основании части (4) статьи 34, осуществляется в 30-дневный срок после возбуждения уголовного преследования, при этом данный срок не является сроком давности для привлечения к дисциплинарной ответственности.

Согласно части (5) ст. 40 закона РМ «О Прокуратуре» если на момент подачи прокурором заявления об отставке в отношении прокурора:

а) ведется дисциплинарное производство, такое завершается в 30-дневный срок с момента подачи заявления об отставке;

б) подано сообщение до отставки, дисциплинарное производство завершается в 30-дневный срок с момента поступления сообщения.

Условия и последствия применения дисциплинарных взысканий к прокурорам установлен ст. 41 закона РМ «О Прокуратуре».

Согласно части (2) ст. 41 закона РМ «О Прокуратуре» дисциплинарные взыскания применяются к прокурорам соразмерно тяжести совершенного дисциплинарного нарушения и с учетом его личных обстоятельств. Тяжесть дисциплинарного нарушения определяется характером совершенного деяния и его последствиями. Последствия оцениваются с учетом воздействия как на лиц, вовлеченных в действия, в рамках которых совершено деяние, так и на образ и престиж Прокуратуры.

Согласно части (5) ст. 41 закона РМ «О Прокуратуре» в течение одного года с момента применения дисциплинарного взыскания прокурор не может быть продвинут по службе и к нему не могут применяться какие бы то ни было меры поощрения.

Согласно части (4) ст. 58 закона РМ «О Прокуратуре» приказ Генерального прокурора об освобождении от должности может быть обжалован в судебную инстанцию в соответствии с законом.

Приказ Генерального прокурора об освобождении от должности может быть обжалован в судебную инстанцию в соответствии с законом РМ № 793-XIV от 10.02.2000 года «Об административном суде». [8]

Правом обращаться в административный суд обладают лица, указанные в ст. 5 закона РМ «Об административном суде», в том числе и государственные служащие.

Приложением к закону РМ «Об административном суде» установлен Перечень официальных государственных лиц, представляющих особые политические или общественные интересы, не попадающие под обращение в административный суд.

В Перечень включены, в частности, Генеральный прокурор, первый заместитель, заместитель Генерального прокурора, председатель, заместитель председателя, судья судебной инстанции.

Деятельность полиции регулируется законами РМ:

1. № 320 от 27.12.2012 года «О деятельности полиции и статусе полицейского», [9]

2. № 288 от 16.12.2016 года «О государственном служащем с особым статусом Министерства внутренних дел». [10]

Дисциплинарная ответственность полицейских установлена законом РМ «О государственном служащем с особым статусом Министерства

внутренних дел» и, утвержденным постановлением Правительства РМ № 409 от 07.06.2017 года. [11]

Основанием для привлечения к дисциплинарной ответственности полицейских являются дисциплинарные проступки. Перечень дисциплинарных проступков установлен ст. 57 закона № 288 от 16.12.2016 года, согласно которой дисциплинарными проступками признаются виновно совершенные действия или бездействие государственного служащего с особым статусом, которыми нарушаются положения законов, иных нормативных актов, ограничения, режим запретов и несовместимостей согласно настоящему закону, требования должностной инструкции.

Согласно части (1) ст. 58 этого закона в зависимости от серьезности совершенных проступков и степени вины на государственного служащего с особым статусом могут налагаться следующие дисциплинарные взыскания:

- a) замечание;
- b) выговор;
- c) строгий выговор;
- d) понижение в специальном звании на одну степень;
- e) понижение в должности;
- f) увольнение с государственной должности с особым статусом.

Условия применения дисциплинарных взысканий к полицейским установлены частями (1)-(13) закона РМ № 288 от 16.12.2016 года.

Более подробный порядок применения дисциплинарных взысканий установлен пунктами 39-78 Дисциплинарного устава государственного служащего с особым статусом Министерства внутренних дел, утвержденным постановлением Правительства РМ № 409 от 07.06.2017 года [12].

Согласно пункту 45 Дисциплинарного устава за одно дисциплинарное нарушение налагается одно дисциплинарное взыскание.

Пункт 46 Дисциплинарного устава запрещает наложение одного дисциплинарного взыскания всему персоналу подразделения (коллективного дисциплинарного взыскания). Очевидно, что юридическая ответственность носит строго индивидуальный характер, и поэтому физическое лицо не должно привлекаться к юридической ответственности за правонарушение, совершенное другим лицом.

Дисциплинарные взыскания могут быть применены к полицейскому только при условии, что в результате служебного расследования будет установлена вина полицейского в совершении дисциплинарного проступка, и не истекли сроки давности применения дисциплинарных взысканий.

Согласно пункту 47 Дисциплинарного устава служебное расследование проводится в соответствии с требованиями действующего законодательства, положениями настоящего Дисциплинарного устава и способствует укреплению служебной дисциплины, законности, предупреждению и борьбе с незаконностью, воспитанию служащих в духе точного и своевременного исполнения нормативных актов.

Согласно пункту 48 Дисциплинарного устава задачами служебного расследования являются:

1) всестороннее, полное и объективное рассмотрение обстоятельств дисциплинарных нарушений, допущенных служащими;

2) выявление причин и условий, которые привели к совершению дисциплинарных нарушений;

3) выявление виновных лиц и обеспечение правильного применения действующего законодательства, чтобы каждое лицо, совершившее дисциплинарные проступки, было наказано в зависимости от своей виновности, и чтобы ни один невиновный не был привлечен к ответственности.

Согласно пункту 50 Дисциплинарного устава основанием для начала и проведения служебного расследования служат:

- 1) петиции граждан;
- 2) информация и обращения органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций;
- 3) ходатайства и запросы органов центрального и местного публичного управления, ответственных должностных лиц предприятий, учреждений и организаций;
- 4) публикации и информация в средствах массовой информации;
- 5) уведомления сотрудников Министерства внутренних дел, подведомственных ему административных органов и учреждений о совершенных служащими дисциплинарных проступках;

6) другая информация о возможных дисциплинарных проступках, совершенных служащими.

Согласно пункту 57 Дисциплинарного устава не может проводить служебное расследование лицо, которое:

1) является супругом/супругой, родственником или свойственником лица, совершившего дисциплинарный проступок;

2) находится в подчинении лица, в отношении которого проводится служебное расследование;

3) имеет личную заинтересованность в рассматриваемом деле, либо существуют другие обстоятельства, которые ставят под сомнение его объективность и беспристрастность;

4) доложило о дисциплинарном проступке.

Согласно пункту 68 Дисциплинарного устава лицу, которому поручено проведение служебного расследования, обязательно:

1) потребовать письменных объяснений от служащего, в отношении которого инициировано служебное расследование. Отказ от предоставления запрошенных объяснений заносится в протокол, который подписывается лицом, осуществляющим служебное расследование, а также представителем работодателя и представителем работника, а в отсутствие работника - двумя незаинтересованными лицами;

2) соблюдать положения действующего законодательства, законные интересы лиц, в отношении которых проводится служебное расследование, а также других лиц, участвующих в

расследовании дисциплинарного проступка, рассматривать поданные в связи с ним заявления и ходатайства;

3) не допускать давления, угроз, других незаконных действий в отношении лиц, указанных в подпункте 1) настоящего пункта. Если во время служебного расследования лицо, которое его осуществляет, лица, которые проводят проверку, заявитель, другие лица, содействующие установлению нарушений, подвергаются угрозам либо преследуются должностными лицами, руководителем, назначившим проведение служебного расследования, обязан принять необходимые меры с целью обеспечения их безопасности;

4) своевременно докладывать руководителю, принявшему решение о проведении служебного расследования, о выявлении недостатков, нарушений положений действующего законодательства, распоряжений и указаний;

5) вносить предложения в целях ликвидации причин и условий, которые способствовали допущению выявленных нарушений;

6) предложить руководителю, принявшему решение о проведении служебного расследования, направить собранные материалы на рассмотрение в компетентные органы, если действия служащего, совершившего нарушение, содержат признаки состава правонарушения или преступления;

7) на основании результатов служебного расследования составить выводы с надлежащими предложениями, при необходимости, составить проект приказа о наложении взыскания, который представляется руководителю, назначившему проведение служебного расследования, для согласования, а работодателю или замещающему его лицу – для утверждения;

8) направить копию приказа о наложении взыскания на служащего в подразделение человеческих ресурсов для приобщения к личному делу служащего, совершившего дисциплинарный проступок.

Согласно пункту 73 Дисциплинарного устава дисциплинарный проступок считается установленным в день принятия вывода (заключения) о совершенном нарушении.

Согласно пункту 74 Дисциплинарного устава дисциплинарное взыскание применяется по приказу работодателя/министра или уполномоченного им лица в течение не более 30 дней с момента установления дисциплинарного проступка.

Согласно пункту 79 Дисциплинарного устава в качестве руководителя вышестоящего органа министр внутренних дел применяет поощрения и накладывает дисциплинарные взыскания на все категории служащих.

Согласно пункту 80 Дисциплинарного устава руководители подведомственных административных органов и учреждений, обладающих статусом работодателя, применяют поощрения и налагают дисциплинарные взыскания на подчиненных служащих.

Сроки применения дисциплинарных взысканий установлены пунктами 95 и 96 Дисциплинарного устава.

Согласно пункту 95 Дисциплинарного устава дисциплинарное взыскание применяется в течение не более 30 дней со дня установления дисциплинарного проступка без учета времени нахождения служащего в ежегодном оплачиваемом, учебном или медицинском отпуске.

Согласно пункту 96 Дисциплинарного устава дисциплинарное взыскание не может быть применено позднее шести месяцев со дня совершения проступка, а в случае выявления нарушения в результате ревизии или проверки финансово-экономической деятельности – по истечении двух лет со дня его совершения.

Согласно пункту 97 Дисциплинарного устава дисциплинарные взыскания накладываются письменным приказом работодателя/министра или уполномоченного им лица.

Согласно пункту 101 Дисциплинарного устава государственный служащий, на которого наложено дисциплинарное взыскание, вправе обжаловать его в компетентный административный суд в соответствии с законом РМ «Об административном суде».

Библиографические сноски:

1. Самощенко И.С., Фарукшин М.Х. «Ответственность по советскому законодательству», Москва, 1971 г., стр. 47
2. Официальный монитор РМ № 186-188 от 22.08.2003 г.
3. Официальный монитор РМ № 238-246 от 15.08.2014 г.
4. Официальный монитор РМ № 59-67 от 18.03.2016 г.
5. Официальный монитор РМ № 95-104 от 23.03.2018 г.
6. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
7. Официальный монитор РМ № 69-77 от 25.03.2016 г.
8. Официальный монитор РМ. специальный выпуск от 03.10.2006 г.
9. Официальный монитор РМ № 42-47 от 01.03.2013 г.
10. Официальный монитор РМ № 40-49 от 10.02.2017 г.
11. Официальный монитор РМ № 190-200 от 16.06.2017 г.
12. Официальный монитор РМ № 190-200 от 16.06.2017 г.

PROFILUL PSIHOCOMPORTAMENTAL ȘI INTEGRAREA SOCIALĂ A INFRACTORULUI MINOR

OSTROVARI Petru,
dr. în medicină, conf. univ. USEM

BALTAGA Victor,
magistru în drept

REZUMAT

Infraactorul minor este persoana fizică cu vârsta de sub 18 ani care a săvârșit o infracțiune. Pentru combaterea și prevenirea infracțiunilor infractorilor minori este importantă terapia socială a fenomenului - terapie axată pe cunoașterea situației și înlăturarea cauzelor și consecințelor care favorizează emergența infracțiunilor săvârșite de minori. În acest articol este descris profilul psihocomportamental al infractorilor minori și problemele de integrare socială a minorilor. În acest scop sunt sumarizate teoriile comportamentului infracțional al minorilor; sunt descrise: comportamentul infracțional, tulburările de personalitate a minorilor, specificul integrării, neintegrării și resocializării infractorilor. Lucrarea finalizează cu descrierea acțiunilor necesare pentru reducerea numărului de infracțiuni în rândurile minorilor.

Cuvinte-cheie: minor, infractor minor, infracțiune, societate, terapie socială.

PSYCHOBEHAVIORAL PROFILE AND SOCIAL INTEGRATION OF JUVENILE OFFENDERS

OSTROVARI Petru,
Phd in Medicine, Associate professor. USEM

BALTAGA Victor,
MA in Law

SUMMARY

Juvenile offender is the person under the age of 18 who committed an offense. In order to combat and prevent crimes of juvenile offenders it is important the social therapy of the phenomenon - a therapy focused on the knowledge of the situation and the elimination of the causes and consequences that favor the emergence of juvenile offenses. This article describes the psycho-behavioral profile of the juvenile offenders and the problems of social integration of juveniles. For this purpose, the theories of the criminal behavior of juveniles are summarized. Also, are described the issues of criminal behavior, personality disorders, and the particularities of integration, non-integration and re-socialization of the offenders. The work ends with descriptions of the essential actions required to reduce the number of offenses among minors.

Keywords: minor, juvenile offender, crime, society, social therapy.

Introducere. Societatea globalizată se află în dinamică continuă. În ultimul timp, procesele sociale se accelerează, iar limita de vârstă a infractorilor scade sub 14 ani. În aceste condiții este important a dobândi valori care depășesc individualitatea persoanei, precum și „identificarea și adoptarea unor strategii educaționale necesare și eficiente pentru a contribui la evitarea pe cât este de posibil, a distorsiunilor și conflictelor apărute în procesul socializării morale și juridice a tinerilor, văzând mai ales limita de vârstă scăzută în cadrul unei fapte săvârșite ce incumbă implicarea penală a societății” [5, p. 22]. Această problemă este importantă pentru integrarea socială a infractorilor minori. Infraactorul minor este persoana cu vârsta mică care a săvârșit o infracțiune.

Termenul „minor” poate fi utilizat diferit în diferite contexte (juridice, educaționale, economice, politice etc.). În drept, în categoria minori se includ persoanele cu o anumită vârstă de răspundere penală, vârsta la care frecventarea școlii nu mai este obligatorie și vârsta la care pot fi încheiate contracte obligatorii din punct de vedere juridic. Infraactorul mi-

nor este persoana sub 18 ani care a săvârșit o faptă penală pentru care poartă / nu poartă răspundere penală. În Moldova minorii cu vârsta de până la 14 ani nu au responsabilitate juridică; între 14-16 ani responsabilitatea juridică este limitată și este prevăzută pentru o categorie limitată de infracțiuni; între 16-18 ani minorii răspund în fața legii, însă în cazul în care infracțiunile săvârșite nu prezintă pericol social pedeapsa penală poate să nu fie aplicată. O categorie importantă sunt copiii minori care, anterior a mai săvârșit o infracțiune, nu și-au respectat obligațiile impuse sau dacă infracțiunea comisă este de o gravitate ridicată. În acest caz instanța de judecată cere internarea într-un centru educativ sau într-un centru de detenție pe o perioadă de la 1 la 15 ani.

De cele mai dese ori pentru combaterea și prevenirea infracțiunilor minorilor este importantă terapia socială a fenomenului – terapie axată pe cunoașterea situației și înlăturarea cauzelor și consecințelor care favorizează emergența infracțiunilor săvârșite de minori. Față de minorii se aplică măsuri educative și, de cele mai dese ori, minorul nu

este privat de libertate. Astfel de măsuri sunt aplicate pentru o perioadă de 4 săptămâni și 6 luni și au drept scop reeducarea, responsabilizarea minorilor și explicarea consecințelor legale și sociale ale faptelor săvârșite.

Măsurile educative se bazează pe asumția că copilăria are un rol important în formarea individului ca personalitate. Până la vârsta de patru ani copilul acumulează 50% din capitalul logic și 80% din capitalul fizic. La etapa copilăriei se dezvoltă gândirea, limbajul și se fortifică percepția; copilul învață lumea complicată a sentimentelor, emoțiilor, sensibilității. În același timp, se schimbă exteriorul fizic și se produce definitivarea sa socială; este conștientizată apartenența culturală și sexuală, precum și necesitatea de a se manifesta în plan didactic și social.

Scopul acestui articol este de a contura profilul psihocomportamental al infractorilor minori și problemele de integrare socială a minorilor. În acest scop au fost setate următoarele obiective:

- sumarizarea teoriilor comportamentului infracțional al minorilor;
- descrierea comportamentului infracțional și a tulburărilor de personalitate la minori;
- descrierea specificului integrării, neintegrării și resocializării minorului infractor;
- identificarea acțiunilor necesare pentru reducerea infracțiunilor în rândurile minorilor.

Lucrarea este focusată pe elaborarea unor principii noi care explică normele de formare a comportamentului delincvent la minori prin decalajul dintre sfera afectivă (imaturitatea afectivă) și celelalte direcții de dezvoltare a personalității.

Teoriile comportamentului micilor infractori. Comportamentul infracțional are o cauzalitate și o condiționare multiplă care impune analiza individului, a mediului socializant al familiei, școlii, grupului de egali și factorilor ce țin de societate. În literatură pot fi identificate o mulțime de teorii care descriu comportamentul micilor infractori din diverse perspective [2]. Aceste teorii sociale pot fi înțelese doar în abordare holistică a teoriilor care descriu specificul și rolul personalității criminale, imitației, asociațiilor diferențiale, situațiilor, frustrarea socială, controlul social și neutralitatea.

Delimitativ, teoriile comportamentului micilor infractori se clasifică în:

- teoria personalității criminale – criminalul are o personalitate aparte de „psihopat” sau „sociopat” care poate fi și moștenită; un farmec superficial și inteligență emoțională care îi permite de a manipula cu alte persoane; sentimente lipsite de profunzime și empatie, absența conștientizării greșelilor și remușcărilor, conduite impulsive; egocentrism patologic; atitudini de neîncredere, nesinceritate etc.;
- teoriile învățării sociale a delicvenței – prioritar este socializarea; comportamentul delincvent se învață în mod asemănător cum se învață comportamentul conformist prin intermediul socializării, prin interiorizarea modelelor, normelor,

valorilor și tehnicilor metacognitive de comportament;

- teoriile imitației – delicvența constituie un produs al imitației care rezultă din contractul repetat cu alți delicvenți; copilul are capacitatea de a coda rapid informația despre comportamentele persoanelor din anturajul său, dar nu și capacitatea de „a filtra” comportamentele; imitarea modelului comportamental depinde de modul în care au fost întărite mecanismele de întărire, sancțiune sau recompensă pentru conduita agresivă și de modelul statutului sexual acceptabil în societate;
- teoria asociațiilor diferențiale – criminalitatea nu este înnăscută și nici nu rezultă din dispozițiile psihice dobândite; criminalitatea se învață prin socializare, interacțiune cu semenii și comunicare; copiii și adulții își dezvoltă atitudini și valori care se conformă sau nu cu normele sociale;
- teoria situațională – analiza adecvată a situațiilor oferă un răspuns adecvat problemelor determinate de geneza deviației de la comportamentul social acceptat; cultura deviată poate fi actualizată pozitiv în cazul în care există circumstanțe favorabile; există corelații și factori importanți, precum mass-media și mediul digital, care contribuie la stimularea inițiativei sau reușitei delictuale;
- teoria frustrării sociale – frustrarea nu generează comportament agresiv, ci determină diverse stări de tensiune psihică, acte agresive sau inhibiția sistemului cognitiv-afectiv care pot fi ameliorate prin tehnici de control intern sau de autocontrol;
- teoria controlului social – integrarea și legăturile sociale puternice permit oamenii să accepte normele și valorile comunității, să le accepte/respingă sau să conformeze; delicvența reprezintă eșecul comunicării în familie, școală sau comunitate;
- teoria neutralității – toți tinerii cunosc normele și valorile convenționale, dar ajung să comită delictive numai atunci când sunt capabili să stăpânească tehnicile de neutralizare (de exemplu: negarea responsabilității, negarea prejudiciului provocat, negarea victimei, condamnarea acuzatorilor, apelul la loialitate).

Comportamentul infracțional și tulburările de personalitate la minori. În literatura de specialitate sunt descrise două elemente diferite care condiționează comportamentul individului minor: a) tendința individului de a dobândi anumite valori, cunoștințe, abilități, aptitudini și b) practicarea activităților în corespundere cu interesele. Prin urmare, elementele comportamentale sunt determinate de activitățile cognitive și reflexive care condiționează orientarea comportamentului spre activități practice și decizii.

Comportamentul infracțional manifestă o mulțime de elemente care au un pronunțat caracter patologic. Datele empirice demonstrează cu conduitele indezirabile sunt determinate de distorsiunile și tulburările structurii personalității indivizilor. Delirul

reprezintă semnul clinic al manifestării unei tulburări psihice psihotice, iar mânia – are înțeles de nebunie. Caracterul imoral al conduitei și comportamentul infracțional se manifestă ca tulburări emoțional-afective. Prin urmare, unii indivizi au rațiune sănătoasă și intelect bun, dar se comportă amoral și iresponsabil.

Caracterul disocial și perturbator al tulburărilor de personalitate este o nebunie morală care reprezintă o ex-centralizare a comportamentului, obiceiurilor singulare și absurde, o propensiune de a executa acțiunile vieții într-un mod total diferit decât cel obișnuit. Impulsurile și dorințele acestor persoane sunt total egoiste, iar comportamentul lor este generat de motive imorale.

Comportamentul infracțional reprezintă o tulburare de personalitate care se caracterizează prin nevroze sau nevroze nedezvoltate, inclusiv, psihoze afective și paranoide.

Tulburările de personalitate reprezintă stările și pattern-urile comportamentale de experiență internă care pot fi persistente și reprezintă expresia stilului de viață și a modului de relaționare cu sine și cu alte persoane. Comportamentul deviat are un puternic determinism biologic genetic, cu toate că se constituie în mediul social. Tulburările de personalitate se clasifică în următoarele grupe: instabili, impulsivi, excentrici mincinoși, escroci, antisociali și cverulenți (certăreți).

Personalitatea infractorului reprezintă o sumă de componente personale (biologice, psihice, sociale, spirituale). Tulburările de personalitate corelează cu formele de temperament. Cele mai răspândite sunt: delictul sangvinic și delictul coleric. Astfel, delictul minor sangvinic manifestă o atitudine psiho-afectivă, exprimată de năzuințe, impulsivitate și supraexcitare. Delictul coleric minor manifestă un comportament specific între posibilitate și negativitate, negarea realității, stări de impulsivitate, trăiri emotive și agitație.

Integrarea, neintegrarea și resocializarea minorului infractor. Integrarea minorului infractor reprezintă acțiunea și ansamblu complex și general de măsuri care prevede armonizarea dintre individ și societate prin dezvoltarea inteligenței cognitive, afective și spirituale, și ale abilităților minorului infractor cu scopul de re-educare pentru includere în societate. Procesul de integrare este realizat prin instruire, măsuri educare și servicii sociale. În urma acestui proces se obțin relații bazate pe recunoașterea integrității minorilor, valorilor și drepturile pe care le posedă ca individ a societății.

Integrarea socială este procesul social care presupune acomodarea minorului la societate prin soluționarea conflictelor existente între diferite aspirații și atitudini comportamentale. Acest proces se realizează prin apartenența și participarea neimpusă a individului la un set de norme, valori și atitudini comune grupului și presupune acomodarea, soluționarea conflictelor dintre aspirații și aptitudini comportamentale prin dominare, compromis, conciliere și conversiune.

Deficiențele de adaptare socială se manifestă prin neintegrarea individului la normele și valorile sociale,

fie în temeiul unor condiții sociale care condiționează apariția unor deficiențe de adaptare, fie ca disfuncționalitatea valorilor necesară pentru stabilitatea sistemului social. Nu există dimensiuni normative care ar condiționa integrarea minorului infractor în societate. Astfel, deficiențele de adaptare sunt determinate de modelele etice, juridice și culturale ale societății.

Resocializarea constituie un proces educativ, reeducativ și de tratament aplicat persoanelor condamnate penal, prin care se urmărește readaptarea infractorilor la sistemul de norme și valori general acceptate de societate, în scopul reintegrării sociale a acestora și prevenirii recidivei. Conform UNICEF (2002), procesul de resocializare vizează persoanele care au săvârșit deja o infracțiune; are drept scop imediat prevenirea recidivei, fiind, în acest sens, o componentă a prevenirii speciale; este un demers social realizat științific de către personalul special calificat.

Rezultatele integrării se manifestă prin socializare și formarea personalității, iar la scară socială, prin accentuarea coeziunii sociale și asigurarea unei ordini sociale și normative. Conform studiului lui Vrăjmaș (2001) integrarea minorului infractor se produce în trei etape:

- integrarea spațială (a fi prezent);
- integrarea socială (a fi împreună cu alți copii);
- integrarea școlară (a învăța împreună cu ceilalți elevi).

Acțiunile de prevenire și combatere a criminalității minorilor. Scopul sistemului justiției juvenile este de a îmbunătăți situația minorilor și de a asigura concordanța și proporționalitatea vârstei și delictului comis, de a-i reorienta către serviciile de asistență socială. Acțiunile de prevenire și combatere a criminalității minorilor se bazează pe un set de prevederi care au scopul de a oferi protecție suplimentară minorilor. În această categorie se includ:

- Regulile Organizației Națiunilor Unite, în continuare (ONU) standarde referitoare la administrația justiției juvenile (Regulile de la Beijing, 1985);
- Regulile ONU pentru protecția minorilor privați de libertate (Regulile de la Havana, 1990);
- Principiile directorii pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile Er-Riyadh, 1990);
- Regulile ONU standarde minime pentru măsurile Non-custodian (Regulile de la Tokyo);
- Convenția ONU cu privire la drepturile copilului;
- Legea privind drepturile copilului din 2 martie 1995;
- Regulamentul cu privire la comisiile pentru problemele minorilor etc.

Acțiunile de prevenire a criminalității se bazează pe depistarea timpurie a copiilor proveniți din familii defavorizate. Principalii factori cauzali ai delincvenței juvenile sunt: disciplina impusă de tată, supravegherea copilului de către mamă, afecțiunile tatălui sau a mamei, coeziunea familiei. În opinia lui Kwaraceus predicția comportamentului delinvențial trebuie focusată pe analiza retrospectivă a carierei infracționale, în special pe analiza absențelor frecvente

de la școală, a atitudinii indifferente față de învățatură, reacțiilor violente față de colegi, a limbajului obscen și violent etc.

În sumar, acțiunile de prevenire și combatere a criminalității minorilor sunt următoarele:

- dezvoltarea serviciilor sociale pentru familiile cu o situație financiară precară;
- reorganizarea serviciilor de autoritate tutelară;
- perfecționarea legislației în domeniul protecției sociale;
- adoptarea unor Legi cu privire la integrarea în școală a minorilor criminali;
- responsabilitatea cadrelor didactice de a semnaliza cazurile de absențe sau abandon școlar;
- sancționarea părinților vinovați de educația, întreținerea și îngrijirea copiilor;
- instituirea pedepselor penale pentru cei care utilizează silit forța de muncă a minorilor;
- organizarea cursurilor de pregătire pentru toate persoanele implicate în asistență socială;
- depistarea, identificarea și localizarea în centre speciale a copiilor „străzii”;
- întocmirea unor rapoarte de anchetă socială pentru măsuri concrete de protecție socială;
- instaurarea serviciilor de patrulare și asistență 24/24 în zonele frecventate de copiii străzii;
- re-organizarea funcționării centrelor de primire și ajutor a minorilor;
- înființarea unor centre sociale cu regim deschis destinate copiilor;
- crearea unor centre specializate pentru internarea și tratarea copiilor bolnavi psihic;
- înființarea unor cluburi sportive noi sau susținerea celor existente;
- extinderea accesului la centrele sportive pentru copiii din familiile vulnerabile;
- întocmirea unei baze de date care va reflecta situația reală a tuturor minorilor și tinerilor;

- obligarea autorităților locale de a asigura încadrarea în activități legale a tuturor celor care se eliberează din centrele de reeducare și din penitenciare;
- întocmirea tabelor de predicție care ar ajuta dirigenții de a identifica elevii predispuși la comportament deviant și adoptarea măsurilor de eliminare a factorilor criminogeni;
- monitorizarea centralizată a activității structurilor care au misiunea de a educa minorii;
- evidențierea strictă asupra grupurilor neformale de minori din partea forțelor de ordine.

Concluzie. Devianță constituie un rezultat al culturii deviante în care oamenii învață norme și comportamente antisociale. Copiii minori pot fi destul de vulnerabili la influențele negative și, respectiv, pot manifesta un comportament delincvent. Comportamentul criminal se învață. Un astfel de comportament se caracterizează prin dificultatea de integrare socială, conflictul continuu cu cerințele sistemului valoric al societății, instabilitatea emotiv-acțională, inadaptarea socială, duplicitatea comportamentului și căutarea căilor necinstite de satisfacere a necesităților materiale. În procesul învățării sunt asimilate tehnici de comitere a crimei, precum și motive, impulsuri, raționalizări și atitudini care pot fi copiate în comportament criminal.

Infractorul minor este persoană sub 18 ani care a săvârșit o faptă penală. Pentru prevenirea săvârșirii faptelor penale este important de a realiza acțiuni concrete, precum dezvoltarea serviciilor sociale pentru familiile cu o situație financiară precară; reorganizarea serviciilor de autoritate tutelară; perfecționarea legislației în domeniul protecției sociale, adoptarea unor Legi cu privire la integrarea în școală a minorilor criminali și altele.

Referințe bibliografice:

1. Bonciu D. (1990). Introducere în sociologia delincvenței juvenile. București: Ed. Medicală.
 2. Ciobanu I. (2011). Criminologie. Chișinău: Tipografia centrală.
 3. Săli, N. (2002). Delincvența juvenilă - o nouă perspectivă psihosocială. În: Delincvența juvenilă: prevenție și recuperare. Chișinău: Tipografia centrală.
 4. Stănciulescu, E. (1996). Teorii sociologice ale educației, Iași: Polirom.
 5. Turliuc, M. N. (2007). Psihosociologia comportamentului deviant. Institutul European.
 6. Personalitatea delicventului minor: concept și aspecte psihologice, sociale și biopsihice, <http://ulim.md/digilib/assets/files/Drept/Rotari/Capitolul%20II.pdf>.
 7. Situația copiilor și familiei în Republica Moldova, Chișinău, UNICEF, 2002.
- Pașca, M.D. (2005). Infractorul minor și integrarea sa în comunitate. Editura Ardealului.

ПРОДВИЖЕНИЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

СОСНА Борис,

доктор права, и.о. профессора Европейского университета Молдовы,
конференциар Комратского государственного университета,
ведущий научный сотрудник Института юридических и политических исследований

КАТАН Анастасия,

докторант, Государственный Университет Молдовы
catananastasia@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Каждый человек должен обладать всеми правами и всеми свободами. Актуальность статьи обусловлена тем фактом, что защита основных прав и свобод человека на сегодняшний день выходит из-под юрисдикции государств, перестает быть исключительно внутренним делом каждого государства и становится объектом охраны всего мирового сообщества.

Эта статья была подготовлена Институтом демократии (Молдова). Данная статья финансируется Европейским Союзом в рамках программы мер по укреплению доверия – CBM IV. Мнения, выраженные в статье, не обязательно отражают точку зрения Европейского Союза.

Ключевые слова: ЕС, Гражданское общество Республики Молдова, НПО, укреплением мер доверия.

PROMOTION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SOSNA Boris,

PhD, Acting Professor at European University of Moldova,
Professor at Comrat State University,
Lead research scientist Institute of Legal and Political Studies
of the Academy of Sciences of Moldova

CATAN Anastasia

PhD candidate, State University of Moldova
catananastasia@gmail.com

SUMMARY

Everyone is entitled to all the rights and freedoms. The relevance of the article is due to the fact that protection of fundamental human rights and freedoms, today, is emerging from the jurisdiction of states, it ceases to be exclusively an internal matter of each state and becomes an object of protection of the entire world community.

This article was prepared by the Institute for Democracy (Moldova). This article is funded by the European Union (European Union's Confidence Building Measures Programme – CBM IV). Opinions expressed in the article do not necessarily represent those of the European Union.

Keywords: EU, Civil society of the Republic of Moldova, NGOs, Confidence Building Measures.

Актуальность темы. Важную роль в осуществлении и защите прав человека играют различные общественные организации. Любое демократическое общество способствует развитию неправительственных организаций, которые имеют цель в первую очередь защищать права и свободы человека и гражданина.

Комитет Министров Совета Европы на 837-ом заседании (16 апреля 2003 г.) отметил, что неправительственные организации вносят существенный вклад в развитие, реализацию и поддержание жизнеспособности демократического общества, в частности, путем повышения осведомленности общества и активного участия граждан в общественной жизни, и в равной степени содействуют развитию культурной жизни и социального благополучия общества, что существование многочисленных НПО является признаком

приверженности страны пребывания НПО принципам демократического плюрализма [3].

Цель статьи. Выявить роль неправительственных организаций в продвижении прав и свобод граждан в Молдове.

Текст статьи. В декабре 2016 года в Молдове Институт демократии (г. Комрат) в партнерстве с Обществом болгарской культуры «Родолубец» (с. Парканы) и Центром продвижения и защиты прав молодых женщин (г. Кишинев), начали реализацию проекта «Повышение взаимного доверия между учителями обоих берегов Днестра: Формирование регионального потенциала для непрерывного развития квалификации учителей в сфере современных проактивных методов образования в области прав человека» [2, с.9].

Данный проект внедряется в рамках программы мер по укреплению доверия, финансируемой Европейским союзом.

Программа мер по укреплению доверия (СВМ IV) направлена на создание общих ценностей, стабильности и процветания, расширения сотрудничества и углубления экономической и региональной интеграции путем охвата широкого спектра областей сотрудничества.

Глобальная цель программы СВМ IV заключается в содействии развитию гражданского общества в процессе мирного урегулирования приднестровского конфликта и продвижению мер доверия между обоими берегами Днестра.

Конкретная цель заключается в содействии развитию устойчивых партнерских связей и потенциала гражданского общества обоих берегов Днестра путем создания кросс-речных платформ для сотрудничества на уровне местных сообществ.

Координатором проекта является Институт демократии – общественная организация, официально зарегистрированная в Министерстве юстиции Республики Молдова в январе 2007 года. Офис института располагается в Гагаузии (город Комрат). Стратегическая цель Института – внедрять в общественное сознание цельное представление о правах человека как основе для построения демократического правового общества, борьба с коррупцией, трафиком и насилием.

Институт демократии – член Гражданской коалиции за свободные и справедливые выборы – «Коалиция 2009» и Антикоррупционного альянса Молдовы. Институт демократии является членом Правления Западно-региональной ассоциации клубов ЮНЕСКО и соучредителем журналов «Европейские перспективы», «Наше право» и «Право.UA» (Украина).

Институт демократии реализовал свыше 50 проектов, в том числе 6 проектов при поддержке Программы развития Организации Объединенных Наций (UNDP), 4 проекта при поддержке Управления Верховного комиссара ООН по правам человека, 5 проектов при поддержке Посольства Нидерландов, 3 проекта при поддержке Посольства США, Фонда Восточная Европа, 2 проекта при поддержке Фонда Oak, Посольства Норвегии, Фонда партнерства для открытости, Министерства иностранных дел Чешской Республики, Балканского траста демократии при Немецком фонде Маршалла, проекты при поддержке Добровольного трастового фонда ООН для жертв торговли людьми, Целевого фонда добровольных взносов ООН по современным формам рабства, Национального фонда поддержки демократии, Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (OSCE), Структуры Организации Объединенных Наций по вопросам гендерного равенства и расширения прав и возможностей женщин (UN Women), Европейского фонда для демократии, BEARR траста, Черноморского траста региональной кооперации и др. [1, с.32].

Целью проекта является повышение уровня доверия между Кишиневом и Тирасполем, а также содействие развитию молодежи в активных и ответственных граждан, знакомых с принципами демократии и ценящих эту форму правления посредством совместного обучения учителей обоих берегов Днестра современным проактивным методам образования.

Обучение учителей методам использования активных технологий в школах, в том числе по правам человека, и международному сотрудничеству в сфере прав человека, механизмам и процедурам защиты данных прав будет очень полезно для учителей, усилит их навыки и умения, повысит их результативность работы в школах. Учителя будут активно использовать полученные знания, так как темы семинаров в рамках проекта учитывают современные методические достижения науки и основаны на передовом педагогическом опыте в области проактивного обучения учащихся, направленного на рост самостоятельности и активности учащихся, повышения их критического мышления. Обучение учителей современной проактивной методике преподавания тем, связанных с правами человека, механизмам их защиты является, безусловно, актуальным.

Усвоение знаний по правам и свободам человека обеспечивает постепенное вовлечение индивида в общество, его становление в качестве самостоятельного субъекта социальных и политических отношений. Но для того, чтобы учащиеся могли понять и правильно оценить свои права и обязанности граждан в демократическом обществе, они должны получить соответствующее образование. Такое образование направлено не только на ознакомление учащихся с основными понятиями, практикой демократии и прав человека, но также и на то, чтобы воспитать граждан принципиальными, независимыми людьми с широким кругозором и способностью к аналитическому мышлению, приверженцами демократических идей. Качественная подготовка в области демократии и прав человека является частью успешной образовательной системы в целом.

Важность обучения учителей методам преподавания прав человека объясняется тем, что в школах формируется демократические идеалы и ценности школьников. В этой ситуации от поведения и знаний учителей зависит эффективность демократического воспитания молодежи [4]. Получив в рамках данного проекта знания о роли демократии, современных методах преподавания демократии и прав человека, учителя будут в ходе своих уроков в школах и ВУЗах умело и ненавязчиво воспитывать у учащихся демократические ценности и идеалы. Именно в школах дети могут познать основы демократии и вырасти демократически сформировавшимися личностями.

Это демонстрирует значимость проекта, направленного на обучение учителей современным проактивным методам образования. С учетом, что обучение учителей двух берегов Днестра будет

совместным, между педагогическими сообществами сформируются постоянные связи и контакты, возрастет доверие между ними.

Одним из важнейших инициатив в рамках данного проекта является деятельность Открытого координационного комитета по обучению правам человека

Так, 2 февраля 2018 года в Кишиневе прошло четвертое заседание Открытого Координационного комитета по обучению правам человека. Комитет состоит из людей, оказывающих существенное влияние на продвижение и защиту прав человека: представителей гражданского общества (сотрудники НПО, учителя, лидеры студенческих групп, желающих изменения в обществе) двух берегов Днестра.

В начале заседания с приветственным словом к участникам обратилась Екатерина Гросу, исполнительный директор Центра защиты и продвижения прав молодых женщин, отметившая важность прав человека в современном обществе и указав на актуальность обмена знаниями с представителями гражданского общества из разных регионов Молдовы, включая Приднестровье и Гагаузию [5].

Почетным гостем Комитета была г-жа Сильвия Биченко, координатор по Молдове Канадского фонда локальных инициатив.

После чего присутствующие на заседании высказали свое мнение по поводу результата заседания Комитета. Представители учебных заведений и неправительственных организаций на обоих берегах Днестра рассказали о проблемах, существующих в их регионах, поделились своим опытом по их решению.

Также участники обсудили общие проблемы в процессе обучения молодежи и правозащитной деятельности, прослушали выступление Вячеслава Попескул, эксперта из Приднестровья о реформировании услуг образования, их доступности для детей и подростков, обменялись опытом и достижениями, анализируя при этом ситуацию на обоих берегах Днестра.

Исполнительный директор Института демократии (Гагаузия) Татьяна Сергеева рассказала о гагаузском опыте в обучении молодежи правам человека, описала роль НПО в этом процессе.

Андрей Николаев, председатель общества болгарской культуры «Родолубец» (Приднестровье) отметил проблемы, с которыми сталкивается гражданское общество в Приднестровье, высказал мнение о важности сотрудничества представителей НПО, педагогов двух берегов Днестра друг с другом.

Присутствие на встрече журналиста и директора приднестровского онлайн телеканала «Зеркало-ТВ» позволило обсудить изменение роли СМИ в современном обществе, влияние прессы на процесс формирования личности.

После подведения итогов участники отметили, что узнали много нового и полезного, указав на продуктивность общения представителей двух

берегов Днестра. Участники очень высоко оценили данное мероприятие, отметили его роль в укреплении доверия между представителями гражданского общества двух берегов Днестра, поблагодарили за его проведение организаторов и доноров.

28 марта 2018 года в Тирасполе состоялась очередная встреча представителей гражданского общества двух берегов Днестра (педагогов, представителей правозащитных НПО и др.). Это мероприятие является частью созданного Открытого координационного комитета по обучению правам человека, собирающего раз в квартал учителей и представителей НПО двух берегов Днестра с целью обсуждения актуальных вопросов прав человека.

В ходе заседания председатель правления Института демократии (Гагаузия) Андрей Боршевский рассказал о взаимодействиях НПО с органами власти Гагаузии в процессе обучения молодежи правам человека.

Андрей Николаев, председатель общества болгарской культуры «Родолубец» (Приднестровье) высказал мнение о перспективе сотрудничества представителей НПО с органами власти, с учебными заведениями, рассказал участникам о состоявшейся 21 марта 2018 г. встречи главы Приднестровья Вадима Красносельского с представителями неправительственных организаций, в ходе которой обсуждали новую редакцию закона о некоммерческих организациях. Представители НПО рассказали Вадиму Красносельскому о том, что готовы работать с учащимися в сфере гражданского образования, обучения прикладным навыкам, социализации воспитанников интернатов. Красносельский отметил, что не видит препятствий для такой деятельности НКО, назвав значимой их роль в процессе воспитания подрастающего поколения, отметив при этом, что среднее образование в Приднестровье, по его мнению, находится на хорошем уровне, и что-то кардинально менять или привносить какие-то особые новшества не следует [6].

Эксперт в области религии, сотрудник Александр Магола (Академии наук Молдовы) рассказал участникам о религиозном многообразии на двух берегах Днестра, перечислил существующие религии, кратко описал их численность и появления в Молдове. Данное выступление вызвало большой резонанс у участников, которые дискутировали о роли религии в нашем обществе, а также в учебном процессе в светском государстве.

Было отмечено, что зачастую молодежь слышит о различного рода культах, религиях и религиозных организациях, но не имеет информации и поэтому спрашивают учителя о них. Поэтому крайне важно, чтобы педагог знал основные положения существующих религиозных культов и мог ответить на вопросы своих учащихся.

Особо дискуссионным был вопрос о том, должна ли преподаваться религия в школе, а если

и должна, то кем – педагогами или представителями религи-озных культов. Эксперт высказал свое мнение, что религию преподавать в школе необходимо, так как она лежит в основе культуры и это позволяет учащимся не терять связь с прошлым, однако это должно носить добровольный характер.

После подведения итогов участники отметили, что узнали много нового и полезного, указав на продуктивность общения представителей двух берегов Днестра. Участники очень высоко оценили данное мероприятие, отметили его роль в укреплении доверия между представителями гражданского общества двух берегов Днестра, поблагодарили за его проведение организаторов и доноров.

13 июля 2018 года в Тирасполе состоялась очередная встреча педагогов и представителей неправительственных организаций Кишинева, Гагаузии и левого берега Днестра. Это мероприятие является частью созданного Открытого координационного комитета по обучению правам человека, собирающего раз в квартал учителей и представителей НПО двух берегов Днестра с целью обсуждения актуальных вопросов прав человека.

Данное заседание Комитета было посвящено гендерному равенству, то есть равноправию мужчин и женщин.

Исполнительный директор Института демократии (Гагаузия) Татьяна Сергеева отметила, что Организация Объединенных Наций причисляет эту проблему к разряду глобальных, а государствам, входящим в нее, рекомендует изменять существующие гендерные модели, которые во многом ещё сохраняют систему неравных ценностей, двойных стандартов. Она отметила, что гендерное равенство является необходимым условием любого демократического государства, что без этого невозможно построение правового государства.

Татьяна Сергеева указала на важность соблюдения прав женщин, отметив, что, к сожалению, эти права в Республике Молдова недостаточно соблюдаются.

Активное участие в Комитете педагогов и представителей общественных организаций левобережья Днестра (Общества болгарской культуры «Родолубец», Центр развития и поддержки гражданских инициатив «Резонанс», НПО «Взаимодействие», НПО «Женские инициативы» и др.) позволило участникам сравнить ситуацию на правом и левом берегу [7].

Так, участники отметили, что как на левом, так и на правом берегу в политике женщин явно недостаточно. В Молдове в 2008 году доля женщин в качестве министров составляла 29,4%, в 2009 г. – 33,3%, в 2010 г. – 6,3%, в 2013-2016 гг. – 25%. Доля женщин-депутатов Парламента составляла в 2008 году – 20,8%, в 2009 г. – 24,8%, в 2010 г. – 25,7%, в 2013 г. – 19,8%, в 2015 г. –

21,8%, в 2016 г. – 20,8%. На данный момент в Парламенте 22 женщины (21,79%).

Участники с левого берега Днестра отметили, что несмотря на то, что данные цифры не соответствуют демократи-ческим нормам, в их регионе ситуация хуже: на данный момент из 43 депутатов Верховного Совета только 2 женщины (4,6%), а в состав Правительства входят только 4 женщины (19%) из 21 членов.

В ходе острых дискуссий участники пришли к мнению, что на протяжении всех этапов развития мировой цивилизации неравенство полов представляло собой сложнейшую социальную проблему с различных точек зрения. Проникая в основные элементы социальной структуры (личность и общество, семью и государство, т.д.), неравенство полов вышло за пределы личностных взаимоотношений людей и приобрело общественное значение. Мир создавался усилиями обоих полов, а доминируют в нем мужчины. Участие женщин в обеспечении человеческой жизни, ведении домашнего хозяйства создавало им зависимое, подчиненное положение в обществе. И лишь в последние десятилетия наметились тенденции к изменению этой ситуации.

Андрей Николаев, председатель общества болгарской культуры «Родолубец» высказал мнение о том, что когда женщин исключают из сферы принятия решений, демократия перестаёт функционировать. Между тем мобилизация всего человеческого потенциала, а не его отдельной, мужской, части - именно в этом состоит вызов наступившей эпохи – это всеобъемлющий процесс усвоения цивилизации, связанный с новым измерением человеческого бытия.

В ходе обсуждения было высказано мнение, что в последнее время проблема гендерного равенства как составляющая социально-экономического развития с недавних пор воспринимается как краеугольное направление развития.

После подведения итогов участники отметили, что узнали много нового и полезного, указав на продуктивность общения представителей двух берегов Днестра. Участники очень высоко оценили данное мероприятие, отметили его роль в укреплении доверия между представителями гражданского общества двух берегов Днестра, поблагодарили за его проведение организаторов и доноров [7].

27 августа в Кишиневе состоялось очередное заседание Открытого координационного комитета по правам человека и обучению правам человека с участием преподавателей и представителей неправительственных организаций правого и левого берегов Днестра.

Открыл заседание, выступив с приветственным словом, директор проекта Андрей Боршевский – президент Института демократии, который представил план и задачи данного мероприятия.

На заседании с презентацией «Гендерное равенство в Республике Молдова» выступила

представитель организации ООН-женщины Елена Рацой. В ее презентации было сказано о ключевых программных аспектах в Молдове на 2018-2022 годы в области гендерного равенства, рассмотрены цели в сфере устойчивого развития. Участники обсудили национальную законодательную базу в области гендерного равенства и национальную политику в данной сфере. Данная презентация имела цель предоставить участникам статистические данные о количестве женщин в политике (доле женщин в парламентах на глобальном уровне и в Парламенте Республики Молдова). Участники с удивлением узнали, что самая высокая доля женщин в парламенте зафиксирована в африканской стране Руанде, обсудили лидерские возможности и ограничения женщин в Молдове и в других странах, а также рассмотрели такое нарушение прав женщин как насилие, узнав количество случаев насилия в мире и в Республике Молдова [8].

На презентации участники были проинформированы о том, что доля мужчин в Молдове, которые считают, что женщины должны терпеть насилие, чтобы сохранить свою семью составляет 28%, что в более чем 150 странах мира существует, по крайней мере, один СЕКСИСТСКИЙ закон (который запрещает женщинам иметь должности, считающиеся «неуместными», женщина не может покинуть дом без разрешения своего супруга и т.д.).

Часть презентации проходила в интерактивной форме, докладчица спрашивала мнения участников, проводили дискуссии и обсуждения проблем прав женщин, их участия в жизни страны. После презентации участники задавали вопросы и обсуждали представленный материал.

В следующей части мероприятия выступила представитель офиса Народного адвоката в РМ Светлана Русу с презентацией «Внесудебный механизм защиты и продвижения прав человека». Участники узнали, что в Республике Молдова существует Народный адвокат, а также Народный адвокат по правам ребенка. Основная миссия Народного адвоката заключается в указании на случаи несоблюдения прав человека и вынесении рекомендаций ответственным органам по устранению нарушений, в мониторинге соблюдения прав и свобод человека в Молдове и вынесении рекомендаций по устранению нарушений, он также рассматривает жалобы заявителей относительно злоупотреблений, совершаемых государственными органами, руководителями частных учреждений, приводящих к нарушению основных прав лиц.

Светлана Русу отметила, что миссия Народного адвоката по правам ребенка состоит в обеспечении соблюдения прав и свобод ребенка и реализации на национальном уровне центральными и местными органами публичной власти всех уровней положений Конвенции ООН о правах ребенка, он предоставляет защиту и помощь ребенку по его требованию, не запрашивая согласия родителей или законных представителей

и вправе действовать по собственной инициативе для того, чтобы помочь ребенку, находящемуся в затруднительном положении.

Также участники Комитета были ознакомлены с основными задачами офиса Народного адвоката, с нормативными актами о его деятельности, узнали, в каких случаях можно обращаться в Офис народного адвоката и с какими вопросами.

Основными задачами Народного адвоката, как отметила С. Русу, является предотвращение нарушений, мониторинг и отчеты (рапорты), совершенствование законодательства, международное сотрудничество и продвижение прав и свобод человека.

Также были описаны полномочия и специфика обращения граждан к Народному адвокату.

Светлана Русу рассказала, что офис Народного адвоката имеет представительства в Бэлць, Кахуле, в Варнице и Комрате, предоставила их координаты участникам.

В конце презентации участники смогли задать интересующие вопросы, активно обсуждая полученную информацию, дискутируя о правах человека, существующих механизмах их защиты и роли в этом процессе института Народного адвоката.

В ходе завязавшейся дискуссии председатель Общества болгарской культуры «Родолубец» (Парканы) Андрей Николаев отметил, что наша свобода реализуема только в контексте прав, которыми мы обладаем и если прав нет, то о свободе говорить невозможно. К сожалению, в Приднестровье все чаще звучат голоса, что права человека отнюдь не самое главное, что важнее интересы государства. Но именно права человека делают нас людьми, защищают нашу свободу и индивидуальность, дают нам возможность высказывать собственное мнение. Поэтому современный мир очень трудно представить без прав человека, однако демократия и права человека нуждаются в защите и очень радует, что существуют механизмы, которые помогают гражданам в продвижении и обеспечении прав человека.

После данной презентации на заседании были представлены НПО-победители конкурса субгрантов. В этой части мероприятия выступил директор проекта Андрей Боршевский, который поздравил победителей, ответил на интересующие их вопросы, а также представил почетного гостя Комитета – сотрудника отдела проектов и технического сотрудничества Делегации Европейского Союза в Республике Молдова Фабиена Шефера.

Фабиен Шефер поздравил участников Комитета, отметив важность затрагиваемой темы, подчеркнув значимость для Республики Молдова совместных мероприятий с участием представителей обоих берегов Днестра, пожелал победителям программы субгрантов успехов в реализации их проектов [8].

Также присутствующие активно задавали вопросы представителю Делегации ЕС в РМ, выразив свою благодарность Делегации.

После подведения итогов заседания Комитета участники отметили, что узнали много интересной и полезной информации, указав на продуктивность общения представителей двух берегов Днестра. Участники высоко оценили данное мероприятие, отметив его роль в укреплении доверия между учителями и представителями НПО с правого и левого берегов Днестра, поблагодарили за его проведение организаторов и доноров.

В рамках данного проекта Институт демократии объявил конкурс грантов. Институт демократии в партнерстве с Обществом болгарской культуры «Родолубец» и Центром продвижения и защиты прав молодых женщин предоставит 10 совместных субгрантов для НПО из Приднестровского региона и Молдовы (желательно в партнерстве с учебными заведениями) с целью поддержки их совместных инициатив, направленных на укрепление доверия посредством образовательной деятельности в области прав человека.

Максимальная сумма бюджета, которую заявители могли бы запросить для предложенных проектов, не должна превышать 10 000 евро в первом раунде и до 7000 евро во втором туре.

Срок реализации проекта охватил период до 6 месяцев (1 раунд) и до 4 месяцев (2 раунд). Проекты должны заканчиваться не позже октября 2018 г.

Конкретная цель этой программы субгрантов заключается в том, чтобы поощрить развитие устойчивых партнерских связей и потенциала гражданского общества обоих берегов реки Днестр посредством создания совместных платформ сотрудничества педагогов с двух берегов Днестра.

Приоритет данной программы субгрантов заключался в поддержке совместной деятельности неправительственных организаций с двух берегов Днестра (в партнерстве с учебными заведениями или для учебных заведений) в сфере обучения правам человека.

Все проекты были подаваны от имени партнерств, состоящих как минимум из 2 организаций с двух берегов (то есть, как минимум, по одной организации с каждого берега реки Днестр).

В ходе заседаний независимой комиссии были отобраны для финансирования 3 партнерских проекта в рамках 1 тура программы субгрантов и 5 партнерских проектов в рамках 2 тура.

В марте 2018 г., в рамках первого тура программы субгрантов Институт демократии отобрал 3 совместные инициативы неправительственных организаций с двух берегов Днестра, выделив каждому из партнерств от 6 до 10 тыс. евро:

1) Проект «Обучение учителей использованию ИТ в процессе обучения», внедряемый Национальным советом молодежи Молдовы (Кишинев) в партнерстве с Центром социальной и правовой инициативы «Участие» (Бендеры).

2) Проект «Учителя с обеих сторон Днестра учат демократии», внедряемый Ассоциацией психологов Тигина (г. Каушаны) совместно с некоммерческим партнерством «Женщины сегодня» (Парканы).

3) Проект «Повышение правовых знаний будущих педагогов обоих берегов Днестра», внедряемый Юридической клиникой (г. Комрат) в партнерстве с Медиа Центром (г. Тирасполь).

Данные инициативы НПО с двух берегов Днестра направлены на укрепление доверия посредством совместной деятельности в области обучения правам человека.

В рамках 2 тура программы субгрантов Институт демократии в июле 2018 г. выделил 5 грантов в размере от 4 до 7 тыс. евро для пяти партнерств, состоящих из НПО с обоих берегов:

1) Проект «Взаимодействие преподавателей обоих берегов Днестра в области изучения и продвижения социальных прав человека», представленный Институтом права и гражданского общества (Тирасполь) в партнерстве с Комратским государственным университетом (Комрат) и Институтом демократии и социального развития «CIVIC» (Кишинев).

2) Проект «Развитие компетентности в обучении для эффективной межкультурной коммуникации», представленный Национальной ассоциацией европейских тренеров Молдовы (Кишинев) в партнерстве с Центром сельской помощи «CAR» (село Терновка).

3) Проект «Равные права глазами молодых гражданских журналистов: новые инструменты обучения молодых женщин-педагогов продвижению демократии и правам человека», представленный региональным общественным объединением многодетных матерей и женщин предпринимателей Гагаузии «Веста» (Комрат) в партнерстве с некоммерческим СМИ «Зеркало-TV» (Бендеры).

4) Проект «Учителя двух берегов – за эффективное и устойчивое развитие своих сообществ», представленный НПО «Афина» (Бельцы) в партнерстве с Тираспольской школой политических исследований.

5) Проект «Обучение преподавателей международного права», представленный Центром инновационного и социального развития (Тирасполь) в партнерстве с Ассоциацией международного права (Кишинев) и Европейским университетом Молдовы.

В ходе награждения представители Делегации ЕС в РМ и Института демократии пожелали успехов победителям, выразили надежду на достижение их проектами практических и важных результатов для местных сообществ и содействие в укреплении доверия между берегами Днестра.

В частности, сотрудник отдела проектов и технического сотрудничества Делегации Европейского Союза в Республике Молдова Фабиен Шефер поздравил победителей, пожелал им успехов в реализации данных проектов. Он отметил важность всех инициатив в области

образования и прав человека, а также значимость для Молдовы проектов по укреплению мер доверия между двумя берегами Днестра, отметив качество проектов, отобранных для финансирования Институтом демократии.

В настоящее время все проекты реализуются, способствуя формированию устойчивых партнерских связей и потенциала гражданского общества обоих берегов реки Днестр посредством создания совместных платформ сотрудничества педагогов с двух берегов Днестра.

Заключение и выводы. Таким образом, неправительственные организации играют большую роль в продвижении и защите прав и свобод граждан. Их роль неопределима, они не только оказывают прямую помощь гражданам, но и посредством обучения и пропаганды демократических ценностей способствуют популяризации самой идеи прав человека, продвигая тем самым демократию в Республике Молдова.

Библиографические сноски:

1. Боршевский А. П. Права национальных меньшинств в Республике Молдова как средство для сохранения их культурного наследия // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник. Спеціальний випуск, присвячений Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми вітчизняного права» в рамках VII-х наукових читань, присвячених пам'яті В. М. Корецького. Частина 1. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Херсон, 2017. С.28-33.
2. Сосна Б.И. Новые правозащитные инициативы гражданского общества Республики Молдова // Верховенство права. 2018. № 1. С. 9-17.
3. <https://www.osce.org/ru/odihr/37859?download=true>
4. http://www.infotag.md/press_release/244940/
5. <https://www.moldpres.md/ru/news/2018/02/05/18000876>
6. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/sostoialas-vstrecha-predstavitelei-grazhdanskogo-obshchestva-dvukh-beregov-dnestra>
7. <https://noi.md/ru/obshchestvo/predstaviteli-dvuh-beregov-dnestra-obsudili-voprosy-gendernogo-ravenstva>
8. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/v-stolitse-proshlo-zasedanie-koordinatsionnogo-komiteta-po-pravam-cheloveka>

FORMELE PLURALITĂȚII DE INFRAȚIUNI

STOIAN Anca-Iulia,

conf. univ., dr.,

Facultatea de Științe Juridice și Științe Economice, Constanța

Universitatea Spiru Haret, România

david_mihail@yahoo.com

REZUMAT

Potrivit legislației penale românești, există pluralitate de infracțiuni în cazul concursului de infracțiuni și recidivei, iar prin dispozițiile art. 44 din noul Cod Penal român este reglementată, pe lângă concursul de infracțiuni și recidivă, și pluralitatea intermediară de infracțiuni. În acest studiu am plecat de la necesitatea analizei și diferențierii formelor pluralității, pornind de la reglementările Codului penal roman în vigoare și analizând prevederile penale din legislațiile altor state.

Cuvinte cheie: concurs de infracțiuni, recidivă, pluralitate intermediară, pedeapsa, unitatea infracțională, unitatea legală de infracțiune.

FORMS OF CRIMINAL INFRACTIONS

STOIAN Anca-Iulia,

Doctor, Associate Professor,

Faculty of Law and Economics, Constanta

University of Spiru Haret, România

david_mihail@yahoo.com

SUMMARY

According to the Romanian criminal legislation, the reare plurality of offending in the case of multiple offenses, and repeat offense, and by the provisions of Article 44 of the Romanian Penal Code is regulated, in addition to the multiple offense and repeat offense, both intermediate plurality. In this study, we started from need analysis and differentiation forms of plurality, from the Romanian Criminal Code regulations in force and considering the provisions of criminal law of other countries.

Keywords: multiple offenses, repeat offense, intermediate plurality, penalty, unity of offending, legal unity of offending.

Introducere.

În codul penal român, [16] formele consacrate ale pluralității de infracțiuni sunt următoarele:

- concursul de infracțiuni,
- recidiva,
- pluralitatea intermediară.

Aceste forme ale pluralității de infracțiuni se disting în raport de existența sau inexistența unei hotărâri judecătorești definitive de condamnare.

Structurarea acestor trei forme se realizează în condițiile unor tipuri de relație diferite ca grad de pericolozitate socială. Concursul de infracțiuni reprezintă o repetare a comportamentului infracțional mai înainte de a interveni pedepsirea infractorului, iar recidiva presupune o repetare a aceluiași comportament, ulterior momentului supunerii sale sistemului de reeducare și prevenție pe care îl presupune condamnarea și uneori chiar executarea pedepsei. Pluralitatea intermediară prezintă la rândul ei cel puțin aceleași valențe de pericolozitate a infractorului ca și celelalte două forme.

Astfel, sistemul de pedepsire a fost diferențiat în funcție de nivelul de pericolozitate socială a fiecăreia din formele pluralității considerate.

Pluralitatea de infracțiuni, ca realitate obiectivă, a fost transpusă pe plan juridico - penal, semnificând

situația în care aceeași persoană a săvârșit două sau mai multe infracțiuni.

Într-o formulare mai amplă, inspirată din art. 38 alin. 1 din Noul Cod penal, care conturează însăși formele pluralității de infracțiuni, se mai poate defini această instituție ca fiind situația în care o persoană a săvârșit două sau mai multe infracțiuni înainte de a fi condamnată definitiv, pentru vreuna din ele sau a săvârșit o nouă infracțiune după ce a fost condamnată definitiv pentru o alta comisă anterior [14, p. 65].

Legiuitorul a alcătuit din pluralitatea de infracțiuni o instituție juridică din necesitatea aplicării unui tratament juridic adecvat persoanei care, în mod repetat, a încălcat legea penală. Pluralitatea de infracțiuni, și în special anumite forme ale acesteia, învederează o prezumție mai puternică de pericol social din partea făptuitorului față de persoana ce a comis o singură infracțiune, de unde necesitatea aplicării unei pedepse corespunzătoare, în vederea îndreptării și reeducării sale [9, p.173].

O primă formă care se desprinde este, așa cum se observă, concursul de infracțiuni care există atunci când o persoană a săvârșit două sau mai multe infracțiuni înainte de a fi intervenit o condamnare definitivă pentru vreuna dintre ele.

Recidiva, cea de-a doua formă, se realizează în cazul în care o persoană, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare la o pedeapsă privativă de libertate cuprinsă între un an și cinci ani sau mai mare de cinci ani, săvârșește cu intenție o nouă infracțiune pentru care legea prevede o pedeapsă mai mare de un an, înainte de începerea executării pedepsei, în timpul executării acesteia sau în stare de evadare.

Aceste două forme fundamentale ale pluralității de infracțiuni se aseamănă prin cerința săvârșirii a două sau mai multe infracțiuni și prin condiția comiterii lor de către aceeași persoană.

Cu toate că aceste două forme au unele trăsături comune, și anume în ambele cazuri suntem în fața unei pluralități de infracțiuni și ambele situații juridice constituie cazuri de agravare a răspunderii penale, totuși între aceste două instituții de drept penal nu există similitudine [22, p. 94].

Deosebiri între cele două forme de pluralitate infracțională există în funcție de momentul când s-a săvârșit din nou o infracțiune, de efectele pe care le au cu privire la agravarea pedepsei, precum și de alte trăsături distinctive care se vor contura mai precis pe măsura examinării condițiilor de existență și a efectelor stării de recidivă.

La forma denumită concurs de infracțiuni, săvârșirea de către aceeași persoană a două sau mai multe infracțiuni, are loc mai înainte ca aceasta să fi suferit vreă condamnare definitivă, pe când la forma de pluralitate denumită recidivă, comiterea de către aceeași persoană a uneia sau a mai multor fapte incriminate de legea penală are loc după ce aceasta fusese condamnată definitiv printr-o hotărâre judecătorească pentru o altă infracțiune.

Spre deosebire de concursul de infracțiuni, la care diferite infracțiuni pot fi săvârșite la intervale foarte scurte, în cazul recidivei, între infracțiunea pentru care s-a pronunțat condamnarea definitivă și infracțiunea săvârșită în urma acestei condamnări, este necesar, prin definiție, un interval cel puțin egal cu desfășurarea procesului până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare. Așadar, cea de-a doua infracțiune se săvârșește, în cazul recidivei, la un interval mai lung sau mai scurt de la condamnarea definitivă pentru infracțiunea anterioară, sau de la executarea pedepsei pronunțată pentru ea [6, p. 19].

Din punct de vedere al semnificației sociale recidiva, mai mult decât concursul de infracțiuni, exprimă o pericolozitate socială deosebită. În fond, recidiva înseamnă recăderea în criminalitate, această recădere are loc, după ce aceeași persoană a trecut prin „focul” unei condamnări sau al unei executări de pedeapsă pentru o altă infracțiune, ceea ce denotă că avertismentul cuprins în condamnarea sau executarea respectivă nu și-a produs nici-un efect [17, p. 241].

Cadrul juridic al pluralității de infracțiuni.

Pluralitatea de infracțiuni este consacrată în mai toate legislațiile penale. Ea apare ca o instituție a Dreptului penal și i s-a creat un cadru legal în partea generală în cele mai multe coduri penale.

Codul penal român reglementează pluralitatea de infracțiuni în Titlul II, Capitolul V, intitulat *Unitatea și pluralitatea de infracțiuni*, începând cu art. 38 până la

art. 45, articole în care sunt reglementate, formele pluralității (art. 38, 41 și 44), concursul de infracțiuni (art.38-40), pedeapsa principală în caz de concurs de infracțiuni (art. 34), pedeapsa complementară și măsurile de siguranță în caz de concurs real de infracțiuni (art. 39), recidiva (art. 41), sancțiunea în caz de recidivă (art. 43), condamnări care nu atrag starea de recidivă (art. 42), pluralitatea intermediară (art. 44), unitatea infracțiunii continuate și a celei complexe (art.35) și recalcularea pedepsei pentru infracțiunea continuată sau complexă (art. 37).

Codul penal francez reglementează pluralitatea în partea generală consacrand sistemul recidivei generale în materie de crime și delictive [7].

În legislația belgiană pluralitatea este reglementată în partea generală a Codului penal, aproape ca în legislația franceză [8].

Pluralitatea în legislația italiană are o situație intermediară între cea dintre legislația franceză și belgiană pe de o parte și legislația germană pe de altă parte. Codul penal italian a consacrat de exemplu recidiva generală ca o cauză de agravare a pedepsei, iar recidivei speciale i-a atribuit un efect și mai agravant [15].

În legislația penală germană, recidiva nu este reglementată în partea generală a codului ci este consacrat sistemul recidivei speciale în câteva infracțiuni și anume: furt, tâlhărie, tăinuire și înșelăciune (prevăzute în cod), precum și la unele infracțiuni prevăzute în legi speciale [12].

Sunt legislații în care pluralitatea de infracțiuni apare trecută în cadrul reglementării privitoare la pedeapsă; exemplificativ arătăm că în Codul penal elvețian este inclusă recidiva în diviziunea intitulată „fixarea pedepsei” iar în Codul penal danez, în cea denumită „determinarea pedepsei” [23].

Unele legislații penale reglementează de exemplu recidiva numai cu privire la recidiviștii deosebit de periculoși, ca de exemplu în Codul penal ceh și cel slovac. Alte legislații penale prevăd agravarea răspunderii penale numai atunci când infractorul este multirecidivist. De pildă Codul penal al fostei Iugoslavii în art. 40 prevede că este multirecidivist infractorul care a fost condamnat cel puțin de două ori pentru infracțiuni intenționate, la pedepse privative de libertate mai mari de trei luni și care este înclinat să comită noi infracțiuni (în acest caz se va putea pronunța pentru noua infracțiune o pedeapsă mai gravă decât aceea prevăzută de lege fără a depăși dublul maximumului special și nici maximumul general al speciei respective de pedeapsă) [13, pp. 255-256].

Delimitarea unității infracționale de pluralitatea de infracțiuni.

Pluralitatea de infracțiuni, alături de unitatea infracțională, fac parte din categoria instituțiilor dreptului penal ce necesită o abordare corelativă, în vederea trasării unor criterii fixe și certe delimitative, astfel încât legea penală să fie aplicată în strictă consonanță cu principiul legalității și cu raportare strictă la voința legiuitorului materializată în cadrul normativ. În același timp, examinarea comparativă a instituțiilor amintite permite soluționarea diferitelor probleme cu nuanțe teoretico-practice, oferind soluții referitoare la stabilirea consecințelor răspunderii penale a făptuitorului, în

dependență de identificarea în acțiunile acestuia a unei pluralități sau a unei unități infracționale [19, p. 117]

Practică judiciară ne demonstrează că caracterizarea unei activități infracționale ca o pluralitate sau ca o unitate legală de infracțiune întâmpină de multe ori dificultăți, fiindcă deseori acțiunea care constituie elementul material (obiectiv) în conținutul infracțiunii se realizează nu printr-o singură acțiune sau inacțiune, ci prin mai multe acțiuni (inacțiuni). De multe ori, în pofida existenței unei pluralități de acte materiale, datorită legăturii indisolubile (de ordin obiectiv și subiectiv) ce există între acțiunile sau inacțiunile prin care s-a realizat conținutul infracțiunii în speță, poate fi identificată o singură infracțiune și nu o pluralitate de infracțiuni [21, p. 208].

În doctrină se menționează că problema unității sau pluralității de infracțiuni nu se pune în legătură cu orice complex de acte sau activități, ci numai cu privire la acela la care, între actele și activitățile care îl alcătuiesc, există o legătură anumită, din care decurg consecințele juridice și anume o legătură personală (*in personam*), constând în faptul că cele două sau mai multe acțiuni sau acte sunt săvârșite de aceeași sau de aceleași persoane [5, p. 467].

Delimitarea corectă a pluralității de infracțiuni de unitatea infracțională are relevanță pentru identificarea instituției infracțiunii în limitele normativului penal, fundamentând o încadrare juridică corectă a activităților infracționale, mai ales a celor cu caracter complex.

După cum se afirmă pe drept cuvânt în doctrina de referință, importanța unei diferențieri precise a unității de infracțiune de pluralitatea de infracțiuni reiese din faptul că stabilirea în mod greșit a trăsăturilor ce caracterizează unitatea de infracțiune poate duce la considerarea unei activități infracționale unice drept o pluralitate de infracțiuni sau viceversa [10, p.253]. Interesul distincției dintre unitate și pluralitate de infracțiuni este evident și pentru aceea că de numărul faptelor penale existente într-o activitate complexă ori într-un complex de activități depinde numărul de raporturi conflictuale de drept penal ce trebuie să fie soluționate [5, p. 207].

În același timp, delimitarea dintre instituțiile menționate este importantă pentru aplicarea corectă și a altor instituții juridice, cum ar fi: pedeapsa, actele de clemență, aplicarea legii penale mai favorabile, soluționarea conflictelor de legi în timp și spațiu, cauzele care înlătură caracterul penal al faptei sau răspunderea penală a făptuitorului, curgerea termenului de prescripție sau de decădere etc..

În doctrina penală, conform tradiției clasice, s-a statuat că principalul criteriu în baza căruia poate fi delimitată unitatea infracțională de formele pluralității de infracțiuni este reprezentat de *conținutul infracțiunii* [10, p.325; 2, p. 242; 5, p.202] sau *componenta de infracțiune* [3, p. 235].

Autorul C. Bulai afirmă că există unitate de infracțiune atunci când în activitatea desfășurată de o persoană se identifică conținutul unei singure infracțiuni și că există pluralitate de infracțiuni atunci când în acea activitate identificăm conținuturile a două sau mai multor infracțiuni [5, p. 207].

De pe aceleași poziții, profesorul A. Borodac constată că există o unitate de infracțiune atunci când în activitatea desfășurată de o persoană sau de un grup de persoane identificăm componenta unei singure infracțiuni; există o pluralitate de infracțiuni atunci când în acea activitate identificăm componentele a două sau a mai multor infracțiuni, cu condiția că acestea să nu formeze o concurență a normelor juridico-penale [3, p. 21-22].

În linii generale, conținutul de infracțiune, în calitate de entitate distinctivă între formele pluralității de infracțiuni și cele ale unității infracționale, se întemeiază pe diferențierea dintre realizarea unui singur conținut de infracțiune, o singură dată, pe de o parte, (unitate infracțională), și realizarea aceleiași conținut de infracțiune de mai multe ori sau realizarea mai multor conținuturi diferite de infracțiune, pe de altă parte (pluralitate de infracțiuni). Din acest punct de vedere, dacă o persoană realizează un conținut de infracțiune, în totalitatea elementelor sale, o singură dată, ne aflăm în fața unei unități infracționale. Dacă o persoană, prin manifestările sale exterioare, realizează fie conținutul aceleiași infracțiuni de două sau de mai multe ori – de fiecare dată în totalitatea elementelor sale componente, ori conținuturile a două sau a mai multor infracțiuni diferite, ne aflăm, în principiu, în fața unei pluralități de infracțiuni.

Unii doctrinari sunt adepți ai ideii potrivit căreia utilizarea unui criteriu fix de delimitare nu este suficient pentru a distinge între unitatea și pluralitatea de infracțiuni, din cauza multiplexelor elemente cu caracter unificator [1, p. 19].

În acest sens, D. Pavel menționează că doar prin analiza fiecăreia din formele de unitate infracțională, cu toate caracterele sale specifice, se pot desprinde acele acte multiple cu aspect constant și general, care, caracterizând fiecare din formele de unitate infracțională, pot să determine specificitatea elementelor distinctive între aceste forme și cele ale pluralității de infracțiuni [18, p.25]. În toate cazurile în care, în conținutul unor infracțiuni, se conturează asemenea forme de multiplicitate internă, trebuie să determinăm elementul unificator specific, acela care imprimă conținutului faptic caracter de unitate infracțională, diferențiindu-l implicit de pluralitatea de infracțiuni [20, p. 18-19].

Se mai susține că delimitarea unor infracțiuni unice de diferite forme ale pluralității determină necesitatea cunoașterii diverselor manifestări, forme ale infracțiunii unice și specificului lor; o singură infracțiune, prin natura ei, se realizează prin mai multe acte criminale sau produce câteva rezultate prejudiciabile, ceea ce ne poate induce în eroare cu privire la unitatea sau pluralitatea faptelor penale comise. În unele cazuri, însuși legiuitorul „face mai dificilă” determinarea soluției corecte prin faptul că reunește în cadrul unei infracțiuni elementele constitutive ale altor componente de infracțiune [4, p. 280].

Într-o lucrare mai recentă, luând drept punct de reper tezele expuse *supra*, se concluzionează că delimitarea pluralității de infracțiuni de unitatea infracțională urmează a fi făcută în baza unui criteriu principal

și a altuia subsidiar. Criteriul principal este reprezentat de conținutul infracțiunii, potrivit căruia, dacă în activitatea infracțională desfășurată de subiect se identifică un conținut de infracțiune ne aflăm în prezența unei unități infracționale și, invers, dacă în activitatea acestuia sunt prezente două conținuturi infracționale se va identifica o pluralitate de fapte infracționale. Criteriul secundar este reprezentat de particularitățile care caracterizează diferitele forme ale unității infracționale, determinate de elementul unificator care face posibilă delimitarea dintre infracțiunea unică și pluralitatea infracțională [24, p.14].

Avem rezerve față de cel de al doilea criteriu cu caracter adițional evidențiat de către autorul român C. Taloș. În legătură cu aceasta trebuie de menționat că trăsăturile ce particularizează un anumit tip de unitate legală infracțională nu pot exista în afara conținutului normativ al infracțiunii. Chiar dacă elementul unificator rezultă din materialitatea actului, acesta urmează a fi regăsit în elementele și subelementele ce configurează conținutul normativ al faptei. Prin urmare, trăsăturile specifice ce caracterizează formele unității legale de infracțiune, nu pot exista ca entități distincte fizionomiei juridice a conținutului infracțiunii descris de către legiuitor în norma penală. De altfel, unitatea legală, comparativ cu cea naturală, nu este asigurată de factori externi normei de incriminare, ci de factorii interni ai acesteia, care sunt descriși direct sau derivă implicit din norma penală.

Prin prisma celor prezentate, *putem conchide că baza sau criteriul de evaluare în vederea stabilirii unității sau pluralității de infracțiuni îl constituie conținutul infracțiunii și susceptibilitatea normei de a cuprinde integral acest conținut într-o singură dispoziție de incriminare.*

Prin urmare, doar atunci când obiectul evaluării, adică ansamblul de acte (acțiuni sau inacțiuni) comise de către făptuitor se integrează total în tiparul juridic al unei norme de incriminare ce descrie un conținut de infracțiune, putem identifica o unitate legală de infracțiune. Bineînțeles, că la baza comprimării unui mănunchi de acțiuni sau inacțiuni într-o singură normă se situează tehnica juridică utilizată de către legiuitor la descrierea activității infracționale.

Totodată, tehnica legislativă utilizată la descrierea în legea penală a diferitelor forme de unitate infracțională depinde într-o mare măsură de esența și particularitățile acestora. De exemplu, în cazul infracțiunii descrise la art. 171 alin. (1) lit. a) C.P. al Republicii Moldova, violul comis de către o persoană care anterior a mai comis un viol prevăzut de alin. (1), două sau mai multe fapte de viol identice sunt absorbite de către legiuitor în cadrul unei unități legale de infracțiune, denumită infracțiune repetată. Prin urmare, reieșind din

dispoziția definitorie consacrată la art. 28 C.P., baza de evaluare o constituie norma de incriminare [art.171 alin.(1) lit. a) C.P.] susceptibilă a comprima în sine, în baza voinței legiuitorului, două fapte distincte în interiorul unui conținut de infracțiune.

Concluzii. Codul în vigoare a inclus pluralitatea de infracțiuni în cadrul instituției infracțiunii, în baza ideii că, înainte de a se stabili modul de sancționare a formelor pluralității de infracțiuni, se pune problema stabilirii existenței acesteia și a identificării formelor sale consacrate de lege. Pluralitatea de infracțiuni trebuie apreciată mai întâi în raport cu instituția infracțiunii, de care este legată prin structura sa, și apoi cu instituția pedepsei [11, p. 254].

În alte legislații penale, concursul de infracțiuni și recidiva, ca forme ale pluralității de infracțiuni, sunt trecute în cadrul reglementărilor privitoare la pedeapsă, fiind incluse într-o diviziune intitulată circumstanțele care influențează determinarea pedepsei (codul penal islandez) sau fixarea pedepsei (codul penal elvețian) sau determinarea pedepsei (codul penal danez) [25, p.460].

Prin concurs de infracțiuni, în general se înțelege situația când o persoană săvârșește mai multe infracțiuni înainte de a fi intervenit o condamnare definitivă pentru vreuna din aceste infracțiuni. Prin recidivă, în general, se înțelege situația când o persoană săvârșește din nou o infracțiune, după ce a fost condamnată sau a executat pedeapsa pentru o altă infracțiune săvârșită mai înainte.

Aceste două forme fundamentale ale pluralității de infracțiuni se aseamănă prin cerința săvârșirii a două sau mai multe infracțiuni și prin condiția comiterii lor de către aceeași persoană.

Criteriul de distincție între concursul de infracțiuni și recidivă îl constituie existența unei hotărâri judecătorești definitive de condamnare, în sensul că pluralitatea de infracțiuni constituie concurs de infracțiuni, atunci când infracțiunile ce o alcătuiesc au fost săvârșite mai înainte ca făptuitorul lor să fi fost condamnat definitiv pentru vreuna dintre ele, și recidivă atunci când, după condamnarea definitivă (pentru una sau eventual mai multe infracțiuni concurente și în anumite condiții), infractorul săvârșește din nou una sau mai multe infracțiuni.

Se poate concluziona faptul că, ceea ce reprezintă în mod special starea de recidivă este stăruința infracțională pe care o manifestă infractorul prin comiterea din nou a unei fapte penale, după ce anterior fusese condamnat în baza unei hotărâri definitive de condamnare la o pedeapsă privativă de libertate, creând prezumția unei stări sporite de pericol social din partea sa, ceea ce conduce la instituirea unui tratament juridic special, cu efect agravant asupra răspunderii sale penale.

Referințe bibliografice:

1. Antoniu G., *Unitatea de infracțiune. Contribuții. În: RDP, nr. 3, anul V, iulie-septembrie, 1998*, p. 19.
2. Biro L., Basarab M., *Curs de drept penal al R.P.R. Partea generală. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1961*, p. 242
3. Borodac A., *Manual de drept penal. Partea generală. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005*, p. 235.
4. Botnaruș S. ș.a., *Drept penal. Partea generală. Vol. I.*, Ed. Carrier juridic, Chișinău, 2005 p. 280.
5. Bulai C., *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. All, București, 1997, p. 467.
6. Cocaină A., *Recidiva în dreptul penal român*, Ed. Lumina Lex, București, 1995, p. 19.
7. Code penal francais, intrat în vigoare la 1 martie 1994, pentru înlocuirea vechiului Cod care data din 12 februarie 1810, preluat de pe <http://www.livrespourtout.com/e-books/detail/Code-penal---France/> (accesat la data de 20.09.2018).
8. Code Penal du Belgique, intrat în vigoare la 8 iunie 1867, http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/ (accesat la data de 20.09.2018).
9. Dobrinoiu V., Pascu I., Lazar V., Gh. Nistoreanu, I. Molnar, Al.Boroi, *Drept penal. Partea generală*, București, Ed. Didactică și Pedagogică R.A., 1992, pag. 173.
10. Dongoroz V. ș.a., *Explicațiile teoretice ale Codului penal român*, volumul I, ediția a 2a, Editura CH Beck, București, 2012, p. 253.
11. Fodor I., *Explicații teoretice ale codului penal român. Partea generală*, vol.I, Ed. Academiei R.S.R. p. 254.
12. German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I. p. 3322, last amended by Article 3 of the Law of 2 October 2009, Federal Law Gazette I p. 3214, preluat de pe http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html (accesat la data de 20.07.2016).
13. Grigoraș J., *Individualizarea pedepsei*, Ed. Științifică, București, 1970, pp. 255-256.
14. Hotca M. A., *Noul Cod penal și Codul penal anterior*, Editura Hamangiu, București, 2009, p. 65.
15. Italy Penal Code (approved by Royal Decree No. 1398 of October 19, 1930), amended by Law No. 547 of December 23, 1993. Amendment of the Provisions of the Penal Code & the Code of Criminal Procedure in Relation to Computer Criminality (IT060), preluat de pe <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=2507> (accesat la data de 20.09.2018).
16. Noul Cod penal al României. Legea nr. 286/2009 privind Codul penal. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 510 din 24.07.2009.
17. Oancea I., *Drept penal. Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 241.
18. Paraschiv G., Dinuică D., *Controverse în legătură cu infracțiunea deviată. În: Dreptul, nr. 9, 2007*, p. 25.
19. Pascu I., Dima T., Păun C., Gorunescu M., Dobrinoiu V., Adrian M., Uzlău A. S., *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 3-a, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 117.
20. Papadopol V., Pavel D., *Formele unității infracționale în dreptul penal român. București: Casa de editură și presă „Șansa” – S.R.L., 1992.*, p. 18-19.
21. Stoian A.-I., *Problemele corelației dintre formele unității legale și pluralitatea de infracțiuni. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM. Seria științe socio-umane, ediția a X-a. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2010*, p. 208.
22. Streteanu F., Nițu D., *Drept Penal, Partea Generală, Vol. I*, Editura Universul Juridic, București, 2014, p. 94.
23. Swiss Criminal Code of 21 December 1937, preluat de pe <http://www.assetrecovery.org/> (accesat la data de 20.09.2018).
24. Talos C., *Pluralitatea de infracțiuni. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2010*, p. 14.
25. Zolyneak M., *Drept penal. Vol. II.:Ed. Chemarea, Iași, 1992*, p. 460.

UNELE ASPECTE PRIVIND DERAPAJUL DE LA STATUL DE DREPT

PÎRȚAC Grigore,

doctor în științe politice, conferențiar universitar, USEM
grigorepirtac@yahoo.com

PASCALU Inna,

magistru, lector universitar, USEM

REZUMAT

Bariera cea mai importantă în calea unor sancțiuni la adresa statelor membre, care să aibă drept fundament nerespectarea principiilor statului de drept este chiar o prevedere din Tratatul privind Uniunea Europeană : «Uniunea respectă egalitatea statelor membre în raport cu tratatele, precum și identitatea lor națională, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale» (art. 4, alin. 2). Aceasta înseamnă că Uniunea Europeană nu poate interveni în politica statelor membre și nici în felul cum este aplicată sau revizuită Constituția unui stat membru. Dacă nu ar exista o asemenea prevedere, Uniunea Europeană ar intra în categoria statelor federale, ori deocamdată nu există un consens în această direcție. În acest context, Uniunea Europeană se află prin urmare într-o situație destul de dificilă - îi lipsesc mecanismele eficiente de sancționare a derapajelor de la statul de drept dar, dacă ar avea aceste mecanisme, ar trebui să avanseze într-o direcție ce nu este încă împărtășită pe scară largă de cetățenii săi.

Cuvinte cheie. Stat de drept, termen, independența justiției, principii, stat, Guvern, deputați, Uniunea Europeană, legi, derapaje, partidele, standarde, mecanisme, etc.

SOME ASPECTS OF SKEWING FROM THE RULE OF LAW

PÎRȚAC Grigore,

Doctor in Political Sciences, Associate Professor, USEM
grigorepirtac@yahoo.com

PASCALU Inna,

MA, University lecturer, USEM

SUMMARY

The most important barrier to sanctions against Member States, which is based on non-compliance with the principles of the rule of law, is even a provision of the Treaty on European Union: "The Union respects the equality of Member States in relation to the Treaties and their national identity, inherent in their fundamental political and constitutional structures "(Article 4, paragraph 2). This means that the European Union can not intervene in the policy of the Member States nor in the way the Constitution of a Member State is applied or revised. Unless such a provision exists, the European Union would fall into the federal states, or there is no consensus in this direction. In this context, the European Union is therefore in a rather difficult situation - it lacks effective mechanisms to punish the rule of law skirmishes, but if it had these mechanisms, it should move in a direction that is not still widely shared by its citizens.

Keywords. State of law, term, independence of justice, principles, state, government, deputies, European Union, laws, skews, parties, standards, mechanisms, etc.

Problema statului de drept devine extrem de actuală în condițiile actuale, când Republica Moldova se află ancorată în realizarea parcursului european, iar integrarea europeană presupune expres afirmarea statului de drept. Statul de drept este o doctrină în gândirea juridică continentală europeană, originară din jurisprudența germană. Poate fi tradus în limba engleză ca „stat de drept”, alternativ „stat juridic”, „stat de drept”, „stare de justiție”, „stare de drepturi” sau „stat bazat pe justiție și integritate”. Noțiunea de „stat de drept” presupune o abordare interdisciplinară, pentru ca statul de drept nu înseamnă doar limitarea statului prin norma de drept, ci semnifică mult mai mult. Statul de drept presupune o garantare a libertăților individuale prin normele juridice, dar și o raționalizare a exercitării puterii de către autoritățile statale prin crearea unui sistem instituțional și normativ ierarhizat. În alte sisteme de drept precum sistemul anglo-saxon, statul de drept este definit prin termenul de „Rule of Law” (domnie a legii). Acest lucru semnifică

faptul că regula de drept este cea care domnește în stat și nu puterea suverană a unei persoane sau a unui grup de persoane. În dreptul german termenul acceptat pentru a exprima ideea de stat de drept este ce de „Rechtsstaat”. Acest termen a fost utilizat inițial de către adversarii monarhiei absolutiste pentru ca, ulterior, termenul să fie din ce în ce mai des utilizat în vederea definerii și exprimării ideii de stat ale cărui puteri sunt exercitate în conformitate și în limitele legii. Doctrina franceză utilizează și ea expresia de „Etat de droit”, care semnifică o limitare a puterii statului prin drept.[1]

Este unanim acceptată teza, că statul de drept este un „stat constituțional”, în care exercitarea puterii guvernamentale este constrânsă de lege. Pentru destinele statului de drept, extrem de importantă este, din această moștenire a teoriei separației puterilor, independența justiției factorului politic. Respectiv, independența justiției constituie, practic, principala garanție a statului de drept. Problema independenței puterii judiciare com-

portă afit cadrul instituțional al organizării sale interne, cît și locul atribuit acestei puteri în sistemul puterilor statului, ambele laturi fiind la fel de importante și interdependente. Pe plan juridic, independența judecătorilor este asigurată de principiul inamovibilității, care-i pune la adăpost de revocări și transferări abuzive, iar pe de altă parte, de existența unui organism instituțional propriu, independent de guvern, însărcinat cu controlul disciplinar și promovarea profesională a judecătorilor. Funcționarea eficientă a statului de drept este asigurată de principiul legalității și controlul constituționalității legilor. Legalitatea implică, în primul rînd, o ierarhie necesară a normelor de drept, bazată pe principiul superiorității constituției. Acest din urmă principiu înseamnă că în fruntea ierarhiei se află Constituția și declarațiile de drepturi, iar legile votate de Parlament nu trebuie să contravină acestora.[2]

Recentele derapaje de la principiile statului de drept din unele state-membre ale Uniunii Europene, precum Ungaria, Polonia, România, ne pun întrebarea dacă nu cumva istoria Europei Centrale și de Est este condamnată să genereze periodic un avans și un recul al democrației, respectiv privind cu atenție toate aceste țări, constatăm că ele au mai mult în comun unele aspecte, ce demonstrează evident tentația guvernanților de a încălca flagrant aceste principii, mai mult, au creat instituții care le-au copiat pe cele occidentale și care funcționează doar dacă există un stimul exterior.

La începutul anului 2012, Comisia a pus în vedere Ungariei, după ce a declanșat acțiuni, ce se abat de la standardele unui stat membru, că în viitor s-ar putea să demareze procedura sancționării pe baza art.7 al Tratatului Uniunii Europene, de asemenea că valorile fundamentale ale UE vor fi puse în pericol. Guvernul ungar, care în anul 2011 avea sprijin parlamentar intern din partea a 310 deputați din totalul de 356 de deputați, era acuzat că în mai puțin de 2 ani de guvernare, profitînd de poziția sa de putere absolută, a adoptat o nouă Constituție și 320 de legi, care nu ar fi în concordanță deplină cu dreptul UE. În consecință, i s-a reproșat acestui guvern faptul, că independența băncii naționale din Ungaria, justiția și responsabilitatea pentru protecția datelor personale ar fi fost abolită, concomitent legea privind mediul audiovizual ar încuraja îngrădirea libertății presei și de informare.[3]

Cu certitudine, explicația pentru derapajele de la democrație constau în apariția sau întărirea unor formațiuni politice, deseori eurosceptice, ce îmbină naționalismul cu populismul, acceptă tacit influența nocivă a propagandei ruse, și cu regret deseori pun discursul economic pe plan secund, prin oferirea de soluții fără legătură cu realitatea. Aceste forțe politice preiau populismul din electoratul tuturor partidelor, aflate la putere sau în opoziție, iar partidele tradiționale simt nevoia, prin măsurile mai puțin democratice pe care le pun în aplicare, să oprească transferul de simpatie și de voturi în direcția acestor partide. De menționat, totuși, că aceste fenomene sunt produsul unor frustrări economice, pe care criza economică doar le-a potențat, ele fiind prezente încă dinainte de aderarea la Uniunea Europeană. Respectiv, asistăm la o rivalitate acerbă, pe baze de reciprocitate, între partide politice care nu

împărtășesc aceeași ideologie: partidele de la putere sau din opoziție, indiferent că își asumă o identitate de dreapta sau de stînga, imită partidele populiste, acestea din urmă formulează propuneri și mai utopice, propuneri care sunt preluate și potențate de cele dintâi, ceea ce nu este deloc benefic pentru promovarea principiilor statului de drept.

În acest context, Uniunea Europeană, nefiind un stat federal, nu poate acționa prin activarea unor instrumente eficiente împotriva derapajelor de la democrație, așa cum se întâmplă atunci când o entitate a unei federații acționează împotriva statului de drept. Singurul mecanism la îndemână este cel al suspendării dreptului de vot în Consiliul European, introdus prin Tratatul de la Amsterdam.

Bariera cea mai importantă în calea unor sancțiuni la adresa statelor membre, care să aibă drept fundament nerespectarea principiilor statului de drept este chiar o prevedere din Tratatul privind Uniunea Europeană: «Uniunea respectă egalitatea statelor membre în raport cu tratatele, precum și identitatea lor națională, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale» (art. 4, alin. 2). Aceasta înseamnă că Uniunea Europeană nu poate interveni în politica statelor membre și nici în felul cum este aplicată sau revizuită Constituția unui stat membru. Dacă nu ar exista o asemenea prevedere, Uniunea Europeană ar intra în categoria statelor federale, ori deocamdată nu există un consens în această direcție.

În acest context, Uniunea Europeană se află prin urmare într-o situație destul de dificilă - îi lipsesc mecanismele eficiente de sancționare a derapajelor de la statul de drept dar, dacă ar avea aceste mecanisme, ar trebui să avanseze într-o direcție ce nu este încă împărtășită pe scară largă de cetățenii săi.

Noul mecanism adoptat în martie 2014 de Comisia Europeană pentru întărirea statului de drept[4] se înscrie în aceeași direcție a unei Europe mai integrate din punct de vedere politic. Dealtfel, justificarea apariției acestui mecanism, promovat de Comisia Europeană, se bazează exclusiv pe adoptarea unor măsuri preliminare utilizării art. 7, fără a se referi la etapa ce urmează deciziei de a pune în aplicare această normă.

Scopul acestui mecanism este să răspundă unor «amenințări la adresa statului de drept care au o natură sistematică». Noțiunea de «natură sistematică» este strâns înrudită cu cea de «deficiențe sistematice» folosită de Curtea de Justiție a Uniunii Europene, aceasta din urmă referindu-se la respectarea drepturilor fundamentale în cadrul dreptului UE[5].

Acest mecanism are trei etape :

– Evaluarea Comisiei. Comisia colectează și examinează toate informațiile relevante pentru a vedea dacă există o «amenințare sistematică». În cazul în care ajunge la concluzia că aceasta există, inițiază un dialog cu statul respectiv, prin trimiterea unei «opinii despre statul de drept». Statul în cauză are posibilitatea să răspundă. În cadrul acestei etape statul respectiv are datoria să se abțină de la orice acțiuni care sunt contrare punctului de vedere exprimat de Comisie, datorită obligației de «cooperare loială».

– Recomandarea Comisiei. În această etapă, Comisia adresează statului respectiv o «recomandare despre statul de drept». Prin acest document recomandă ca acest stat să rezolve problema identificată într-un interval de timp și să informeze Comisia asupra măsurilor luate. Spre deosebire de prima etapă, în această etapă documentul emis de Comisie este public. Pentru emiterea acestui document, Comisia se consultă cu Comisia de la Veneția, Agenția Drepturilor Fundamentale și cu «rețele judiciare»;

– Monitorizarea recomandării Comisiei. În cea de-a treia etapă, Comisia monitorizează felul în care statul respectiv aplică recomandarea. În cazul în care nu există o aplicare satisfăcătoare în intervalul de timp stabilit, Comisia poate recurge la aplicarea articolului respectiv.

Cu referire la actuala situație din România, statele membre ale Uniunii Europene au suficiente semnale potrivit cărora derapajul de la statul de drept se va amplifica și au avertizat România să nu continue în această direcție. Imediat după începerea crizei, s-a declanșat un dialog structurat între Comisia Europeană și România, fără precedent în relația Uniunii Europene cu un stat membru. Nu s-a ajuns desigur la ultima etapă, cea a suspendării dreptului de vot în Consiliu dar, în cazul în care derapajele antidemocratice se vor repeta, această etapă va fi cu siguranță avută în vedere. Uniunea Europeană evoluează în direcția unei integrări de tip federal, iar mișcarea centrifugă a noului mecanism de apărare a statului de drept va fi cu siguranță pusă sub semnul întrebării de forțe centripete, acționate de cei care doresc menținerea unor state-națiuni în care nivelul democrației este dictat de interesele de moment ale elitei politice aflate la putere. Federalismul nu este însă un panaceu universal, iar avansul în această direcție nu va fi considerat legitim atât timp cât nu se dă un răspuns la problemele economice.

Tentativele permanente ale clasei politice guvernante din Ungaria, Polonia și România de a se abate de la principiile statului de drept și democrație, de a impune propriile viziuni asupra conceptului și valorilor statului de drept ne obligă să redefinim standardele statului de drept la nivel european, precum și existența unui model european al statului de drept care să aibă la bază standarde și valori comune. Aceasta deoarece până în prezent aceste standarde nu au fost formalizate. Comisia Europeană pare a fi înțeles însă că, fără enunțarea unor standarde, orice mecanism care are în vedere respectarea statului de drept este lipsit de eficiență. Dovada este că în Anexa I la Comunicarea prin care este prezentat noul mecanism, Comisia Europeană a enumerat principiile generale de drept care stau la baza statului de drept și care au fost enunțate de Curtea de Justiție a Uniunii Europene[6]:

– Legalitatea. Acest principiu se referă la o procedură pentru adoptarea legilor transparentă, democratică și pluralistă, cu asumarea unor responsabilități clare[7];

– Siguranța juridică. Potrivit acestui principiu, legile sunt clare și predictibile, iar modificarea lor nu poate avea efecte retroactive[8];

– Interzicerea arbitrariului puterii executive. Se referă la exercitarea puterii publice astfel încât orice intervenție a statului are o bază legală și se supune legii[9];

– Control judiciar independent și eficient. Acest principiu include și respectarea drepturilor fundamentale, inclusiv faptul că cetățenii au dreptul la o protecție eficientă din partea justiției. În definirea acestui principiu, Comisia se bazează pe jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene care a stabilit că Uniunea Europeană este o uniune bazată pe statul de drept în care actele instituțiilor pot fi contestate pentru a verifica compatibilitatea lor cu Tratatul, principiile generale de drept și drepturile fundamentale. Jurisprudența stă la baza formulării acestui principiu[10];

– Dreptul la un proces echitabil și separația puterilor. Un proces echitabil poate fi garantat doar de o instanță care este independentă de puterea executivă. Comisia se bazează de asemenea de jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene pentru a defini acest principiu. Aceasta folosește termenul de «separație operațională a puterilor» care desemnează un control judiciar independent și eficient, fiind evidențiat faptul că «dreptul Uniunii Europene nu exclude ca un stat membru să exercite simultan funcții legislative, administrative și judiciare, cu condiția ca aceste funcții să fie exercitate cu respectarea principiului separației puterilor ce caracterizează funcționarea unui stat de drept»[11];

– Egalitate în fața legii. «Este necesar să reamintim că principiul tratamentului egal este un principiu general al dreptului Uniunii Europene, stabilit de articolele 20 și 21 ale Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene»[12].

Sigur, referindu-se la jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene, Comisia a dorit să arate că principiile pe care le consideră că stau la baza statului de drept nu sunt noi, ci au o sursă de inspirație clară, din trecut. Aceeași strategie a fost adoptată și în momentul adoptării Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene: prin referirile la jurisprudență și la acte normative deja în vigoare s-a încercat să se inducă impresia că nu este vorba de un nou catalog de drepturi, ci de o nouă sinteză a celor deja existente. Procedând astfel, Comisia și în general instituțiile Uniunii Europene se pot apăra de o eventuală acuzație care să aibă ca obiect încălcarea principiului subsidiarității.

Luând în considerație faptul că în pofida faptului că Comisia Europeană a evitat o calificare explicită, putem considera, că aceste principii sunt standarde ale statului de drept la nivelul Uniunii Europene sau mai exact vor deveni, cu condiția să se țină cont de ele, ori de câte ori noul mecanism va fi pus în aplicare în cazul statelor-membre implicate.

Aplicarea acestui nou mecanism de întărire a statului de drept nu exclude aplicarea unor sancțiuni, altele decât suspendarea dreptului de vot în Consiliul European, fapt care se poate realiza fără modificarea tratatelor existente. Tratatul de la Lisabona a lăsat o ușă întredeschisă, cunoscută doar de puțini experți: potrivit art. 7 din Tratatul privind Uniunea Europeană, Consiliul European poate decide să suspende anumite

drepturi, inclusiv dreptul de vot în Consiliul European. Expresia «anumite drepturi» a fost special redactată în această formă, pentru a permite suspendarea altor drepturi decât cel menționat, ținând cont de situațiile concrete, foarte diverse, ce pot apărea pe parcursul aplicării tratatelor. Nu este nevoie deci de modificarea tratatelor, ci doar de definirea drepturilor ce pot fi suspendate. Cele mai importante drepturi ale statelor membre sunt dreptul de a vota în Consiliul European și dreptul de a beneficia de fondurile structurale. Cum invocarea primului gen de sancțiune s-a dovedit a nu avea efectul scontat, suspendarea celui de-al doilea drept va constitui probabil o propunere care va fi formalizată la un anumit moment dat, ea fiind deja enunțată la nivelul dezbaterilor publice.

Este necesar de remarcat că, în timp ce Uniunea Europeană adoptă mecanisme de verificare a standardelor statului de drept în statele membre, Consiliul Europei continuă să aibă o abordare tradițională, considerând că statul drept este legat doar de funcționarea justiției. Raportul Secretarului General al Consiliului Europei, intitulat «Starea democrației, a drepturilor omului și a statului de drept în Europa» include un capitol intitulat «Justiție și statul de drept» care include recomandări pentru o mai bună funcționare a puterii judecătorești, combaterea corupției și a spălării de bani[13], aceasta deoarece s-a considerat că acest nou mecanism este o formă a MCV, extins tuturor statelor membre. Acest mecanism privește funcționarea de ansamblu a puterilor, inclusiv cea executivă și legislativă, în timp ce MCV are în vedere o definiție mai puțin amplă a statului de drept, bazată pe independența justiției și pe crearea de mecanisme instituționale pen-

tru combaterea corupției. Cele două mecanisme nu se suprapun, ci sunt complementare.

În condițiile menținerii MCV și ale adoptării noului mecanism privind statul de drept, România (alături de Bulgaria) va fi supusă la constrângeri suplimentare față de celelalte state membre. Un mecanism va fi aplicat constant, în timp ce celălalt va fi activat ca o măsură de avertizare timpurie, doar în cazul în care există amenințări permanente la adresa statului de drept.

Existența celor două mecanisme în paralel (în cazul României și Bulgariei) sau doar cea a mecanismului privind apărarea statului de drept (în cazul altor state membre) va avea efectul scontat, în sensul de a determina oprirea tendinței excesului de putere din partea instituțiilor chemate a pune în aplicare principiile democratice[14].

În concluzie, trebuie de evidențiat faptul, că în ultimii ani se discută foarte mult despre criza statului de drept și despre viitorul Uniunii Europene, care se confruntă cu mai multe probleme, gen criza refugiaților, brexitul, relațiile cu administrația Trump, efectele propagandei ruse etc. Și totuși, este indubitabil, că un fenomen cu totul nou, care pune sub semnul întrebării statul din cu totul alte motive decât criza sau incapacitatea de a gestiona societăți foarte complexe, este apariția și consolidarea, în a doua parte a secolului XX, a Uniunii Europene, care nu este nici stat, nici federație de state, nici organizație internațională, nici imperiu, ci o creație politică inedită, care este, de altfel, în curs de definire. Chiar dacă nu știm ce va fi Uniunea într-un viitor mai îndepărtat, evoluția ei din ultimii ani este un argument incontestabil în favoarea democrației și statului de drept.

Referințe bibliografice:

1. Ceban Cristina, *Dreptul Uniunii Europene*, Chișinău 2013, Tipografia Vizual Desing, pag. 186.
2. Diaconu Ștefan, *Instituții politice*, Ediția 2, București 2015, Ed. C.H. Beck, pag. 82.
3. Enciu Nicolae, *Politologie*, Chișinău 2005, Ed. Civitas, pag. 176.
4. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, *A new EU framework to strengthen the Rule of Law*, COM (2014) 158 final.
5. Cazurile C-411/10 și 493/10, para 94 și 106, *Cazul C-4/11, Germania c. Kaveh Puid*, para 36. <http://curia.europa.eu/juris>.
6. Annexes to the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, *A new EU framework to strengthen the Rule of Law*, COM (2014) 158 final.
7. *Cazul C – 496/99 P, Comisia c. CAS Succhi di Frutta* [2004] ECR I – 03801, para 63. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=49126&doclang=EN>.
8. Cazurile 212 – 217/80 *Amministrazione delle Finanze dello Stato c. Salumi* [1981] ECR 2735, para 10. <http://curia.europa.eu/juris>.
9. Cazurile 46/87 și 227/88 *Hoechst c. Comisia* [1989] ECR 02859, para 19. <http://curia.europa.eu/juris>
10. *Cazul C0583/11 P Inuit Tapiriit Kanatami și alții c. Parlament și Consiliu*, para 91; *Cazul C – 550/09 E și F* [2010] ECR I – 06213, para 44; *Cazul C – 50/00 P Unión de Pequeños Agricultores* [2002] ECR I – 06677, para 38 și 39. <http://curia.europa.eu/juris>
11. *Cazul C – 279/09 DEB* [2010] ECR I – 13849, para 58. <http://curia.europa.eu/juris>
12. *Cazul C – 550/07 P Akzo Nobel Chemicals și Akros Chemicals c. Comisia* [2010] ECR I – 08301, para 54. <http://curia.europa.eu/juris>.
13. Report by the Secretary – General of the Council of Europe, *State of Democracy, human rights and the rule of law in Europe*, SG (2014) – 1.
14. Despre relația dintre statul de drept și MCV, vezi Radu CARP, *The struggle for rule of law in Romania as EU Member State: the role of the Cooperation and Verification Mechanism*, *Utrecht Law Review*, vol. 10, issue 1, January 2014, pp. 1 – 16.
15. <http://europa.eu/rapid/press-release>, (vizitat 22 octombrie 2018).

16. <http://curia.europa.eu/juris>, (vizitat 22 octombrie 2018).
17. <http://www.networkpresidents.eu>, (vizitat 22 octombrie 2018).
18. <http://www.aca-europe.eu/index.php/en/>, (vizitat 23 octombrie 2018).
19. <http://www.encj.eu>, (vizitat 23 octombrie 2018).
20. <http://www.rador.ro>, (vizitat 23 octombrie 2018).

CZU: 349.22:37091

ОСОБЕННОСТИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕКРАЩЕНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ТРУДОВЫХ ДОГОВОРОВ С ПЕДАГОГИЧЕСКИМИ РАБОТНИКАМИ

ПЕТРОВ Владимир,
кандидат юридических наук, адвокат, г. Измаил, Украина

ЖОСАН Дорин,
докторант, преподаватель юридического факультета МГУ,
jurist.crdm@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье освещаются особенности заключения индивидуальных трудовых договоров с педагогическими работниками, исполнения, изменения и прекращения этих индивидуальных трудовых договоров.

Также освещаются особенности регулирования рабочего времени и времени отдыха педагогических работников. Обращается внимание на правовые нормы, которые, по мнению авторов, требуют изменения, и вносятся предложения по изменению этих норм.

Ключевые слова: заключение, прекращение, индивидуальный трудовой договор, педагогические работники, статус пенсионера.

FEATURES OF CONCLUSION AND TERMINATION OF INDIVIDUAL LABOR CONTRACTS WITH PEDAGOGICAL EMPLOYEES.

PETROV Vladimir,
Candidate of Legal Sciences, Lawyer, Ismail, Ukraine

JOSAN Dorin,
PhD Candidate, Professor, faculty of law, SUM,
jurist.crdm@gmail.com

SUMMARY

The article highlights the peculiarities of the conclusion of individual labor contracts with pedagogical workers, the execution, modification and termination of these individual labor contracts.

Also, it points out the regulation of working time and rest time of pedagogical employees. Attention is drawn to legal norms, which, in the authors' opinion, it requires changes, and proposals are made to change these norms.

Keywords: conclusion, termination, individual labor contract, pedagogical workers, pensioner status.

Актуальность темы обусловлена, во-первых, её недостаточным освещением в нашей юридической литературе. Труд педагогических работников посвящены страницы 315-326 книги Капша Т., Сосна Б., Захария С., Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие, Германия, 2016 год.

Кроме того, труду педагогических работников посвящены следующие статьи:

1. Сосна А., Босый Д., «О некоторых проблемах, возникающих при применении законодательства, регулирующего прекращение индивидуальных трудовых договоров с

педагогическими работниками», «Закон и жизнь», 2012 год, № 9;

2. Сосна Б. «Закон должен быть конституционным, справедливым и гуманным», «Закон и жизнь», 2015 год, № 4.

Во-вторых, актуальность темы обусловлена наличием отдельных, по нашему мнению, норм, регулирующих труд педагогических работников, которые нуждаются в изменении.

В частности, пункт с) части (1) ст. 301 Трудового кодекса Республики Молдова (далее – ТК РМ) № 154-XV от 28.03.2003 года [1], включенный в часть (1) ст. 301 законом РМ № 91 от 26.04.2012 года, разрешает увольнение

педагогических работников, которым была назначена пенсия по возрасту.

Соответствие пункта с) части (1) ст. 301 ТК РМ Конституции РМ было рассмотрено Конституционным судом РМ, который своим постановлением № 5 от 23.04.2013 года «О контроле конституционности ст. 301, ч.(1) п. с) Трудового кодекса Республики Молдова № 154-XV от 28.03.2003 года в редакции закона № 91 от 26.04.2012 года о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты» признал, что пункт с) части (1) ст. 301 ТК РМ соответствует требованиям Конституции РМ.[2]

Постановления Конституционного суда РМ являются окончательными и не подлежат оспариванию.

Однако справедливость данного постановления Конституционного суда РМ вызывает сомнения, и при этом Парламент РМ может отменить пункт с) части (1) ст. 301 ТК РМ. Аргументы, подтверждающие необходимость отмены этой нормы, будут изложены в указанной статье.

Индивидуальные трудовые договоры с педагогическими работниками заключаются в соответствии с общими правилами, установленными ТК РМ, с особенностями, предусмотренными специальными законами и подзаконными нормативными актами.

Легальное определение понятия «индивидуальный трудовой договор» предусмотрено ст. 45 ТК РМ, согласно которой индивидуальный трудовой договор – соглашение между работником и работодателем, на основании которого работник обязуется выполнять работу, соответствующую определенной специальности, квалификации или должности, на которую он назначен, с соблюдением правил внутреннего распорядка предприятия, а работодатель обязуется обеспечить работнику условия труда, предусмотренные настоящим кодексом, иными нормативными актами, содержащими нормы трудового права, коллективным трудовым договором, а также своевременно и в полном размере выплачивать ему заработную плату.

Индивидуальный трудовой договор следует отличать от гражданско-правовых договоров (подряда, поручения).

Предметом гражданско-правового договора является результат работы. Поэтому подрядчик получает вознаграждение только за доброкачественно выполненную работу.

Предметом индивидуального трудового договора является процесс труда, осуществляемый под контролем работодателя. Поэтому работодатель обязан уплатить работнику заработную плату независимо от результата процесса труда. Статья 162 ТК РМ обязывает работодателя даже в случаях изготовления продукции, оказавшейся браком, оплатить труд работника.

Статья 163 ТК РМ обязывает работодателя оплачивать работнику время простоя.

Подрядчик не имеет права на оплату продукции, оказавшейся браком и на оплату времени простоя.

Субъектом индивидуального трудового договора - работником может быть только физическое лицо. Субъектом договора подряда может быть как физическое, так и юридическое лицо.

Работник при выполнении работы обязан соблюдать правила внутреннего распорядка предприятия, а подрядчик самостоятельно определяет режим труда.

Работник обязан выполнять предусмотренную индивидуальным трудовым договором работу лично, а подрядчик может поручить исполнение предусмотренной договором подряда работы другим лицам [3, с. 44-45].

Согласно части (3) ст. 56 ТК РМ индивидуальный трудовой договор составляется в двух экземплярах и подписывается сторонами, с присвоением ему номера из реестра предприятия. В случае, если работодатель является органом публичной власти, в индивидуальном трудовом договоре проставляется его печать. Один экземпляр индивидуального трудового договора вручается работнику, другой хранится у работодателя.

Часть (1) ст. 58 ТК РМ обязывает работодателя заключать индивидуальный трудовой договор в письменной форме.

Содержание индивидуального трудового договора должно соответствовать требованиям ст. 49 ТК РМ.

При заключении письменных индивидуальных трудовых договоров с педагогическими работниками можно использовать образец индивидуального трудового договора, утвержденный коллективным соглашением (национальный уровень) № 4 от 25.07.2005 года «Об образце индивидуального трудового договора».[4]

Заключению индивидуальных трудовых договоров с педагогическими работниками предшествует проведение конкурса либо избрание на должность.

Особенности заключения индивидуальных трудовых договоров с педагогическими работниками установлены ст. 297 ТК РМ, другими законами и подзаконными нормативными актами.

В соответствии с частью (1) ст. 297 ТК РМ замещение всех должностей научных и педагогических работников в высшем учебном заведении производится на основании индивидуального трудового договора, заключаемого на определенный срок по результатам конкурса. Положение о порядке замещения указанных должностей утверждается Правительством.

Вывод. По нашему мнению, порядок замещения должностей научных и педагогических работников высших учебных заведений по результатам конкурса должен регулироваться законом, а не подзаконным нормативным актом.

В настоящее время порядок проведения конкурса на замещение должностей с научными и педагогическими работниками высших учебных заведений регулируется Положением о замещении педагогических должностей в высших учебных заведениях, утвержденным постановлением Правительства РМ № 854 от 21.09.2010 года.[5]

Перечень педагогических должностей в высших учебных заведениях предусмотрен пунктом 2 Положения о замещении педагогических должностей в высших учебных заведениях, утвержденного постановлением Правительства РМ № 854 от 21.09.2010 года, в соответствии с которым педагогическими должностями в высшем образовании (в дальнейшем – педагогические должности) являются:

а) на кафедрах: университетский ассистент, университетский преподаватель, университетский старший преподаватель, университетский конференциар, университетский профессор;

б) в общежитиях для студентов: социальный педагог.

Пунктом 3 Положения, утвержденного постановлением Правительства РМ № 854 от 21.09.2010 года, предусмотрено, что педагогические должности (за исключением университетского ассистента) один раз в 5 лет объявляются вакантными и замещаются на конкурсной основе. Конкурс действителен только для соответствующего высшего учебного заведения.

В соответствии с пунктом 4 Положения, утвержденного постановлением Правительства РМ № 854 от 21.09.2010 года, не могут считаться вакантными и не могут быть вынесены на конкурс педагогические должности, занятые лицами, которые находятся в декретном, творческом отпуске, в отпуске для завершения докторской диссертации, занимаются разработкой по заказу Министерства просвещения или по заказу министерств, в подчинении которых находятся высшие учебные заведения, учебников, методических работ, монографий, или другими лицами (пользователями различных типов социальных отпусков) в соответствии с действующим законодательством.

Учёные отмечают, что в пункте 4 Положения, утвержденного постановлением Правительства РМ № 854 от 21.09.2010 года, указано, что «не считаются вакантными должности, занятые лицами, которые находятся в декретном отпуске», и что данный термин ошибочен, т.к. в законах употребляются понятия «отпуск по беременности и родам» и «пособие по материнству».[6, с.320]

Предложение. По нашему мнению, в пункте 4 вышеуказанного Положения слова «в декретном» следует заменить словами «в социальных».

В соответствии с частью (2) ст. 86 ТК РМ не допускается увольнение работника в период пребывания его в медицинском отпуске, ежегодном оплачиваемом отпуске, учебном отпуске, отпуске по беременности и родам, частично оплачиваемом отпуске по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет,

дополнительном отпуске без сохранения заработной платы по уходу за ребенком в возрасте от трех до шести лет, в период исполнения государственных или общественных обязанностей, а также в период откомандирования, за исключением случаев ликвидации предприятия.

Поскольку часть (2) ст. 86 ТК РМ запрещает увольнение лиц, находящихся в социальных отпусках, предусмотренных ст. 123-127 ТК РМ, проведение конкурса на замещение должностей, занятых этими лицами, недопустимо.

Следует учитывать, что в конкурсе на замещение педагогических должностей в высших учебных заведениях могут участвовать только физические лица, соответствующие требованиям ст. 296 ТК РМ и других законов.

Согласно части (1) ст. 296 ТК РМ к педагогической (преподавательской) деятельности допускаются лица, имеющие установленный действующим законодательством уровень образования, необходимый для работы в учебном заведении и организации в области науки и инноваций соответствующего вида.

Часть (1) ст. 296 ТК РМ является отсылочной, т.к. уровень образования, необходимый для работы в учебном заведении или организации в области науки и инноваций, определяется следующими законами:

1. Кодексом о науке и инновациях Республики Молдова № 259-XV от 15.07.2004 года,[7]

2. Кодексом об образовании Республики Молдова № 152 от 17.07.2014 года,[8]

В соответствии с частью (2) ст. 297 ТК РМ должности декана факультета и заведующего кафедрой высшего учебного заведения являются выборными. Порядок проведения выборов на указанные должности определяется уставом соответствующего учебного заведения.

Должность ректора высшего учебного заведения также является выборной. При этом порядок избрания ректора высшего учебного заведения установлен Типовым положением о порядке избрания ректора высшего учебного заведения, утвержденного приказом министерства образования РМ № 09 от 14.01.2015 года. [9]

Пунктами 1-4 вышеуказанного Типового положения предусмотрено: «Настоящее Типовое положение о порядке избрания ректора высшего учебного заведения Республики Молдова (в дальнейшем – Положение) разработано в соответствии с Кодексом Республики Молдова об образовании № 152 от 17 июля 2014 и Трудовым кодексом Республики Молдова № 154-XV от 18 марта 2003 и устанавливает правила, регулирующие порядок избрания ректора высшего учебного заведения.

На должность ректора могут избираться кандидаты, обладающие научными степенями и/или учеными званиями и имеющие не менее пяти лет опыта работы в сфере высшего образования и научных исследований.

Другие условия, дающие право участия кандидатов в выборах, кроме предусмотренных в настоящем Положении, не могут применяться.

Должность ректора может замещаться одним и тем же лицом не более двух сроков подряд по пять лет каждый».

Порядок избрания ректора установлен пунктами 8-32 вышеупомянутого Типового положения.

Согласно пункту 8 данного Типового положения процедура избрания ректора инициирует Совет по стратегическому институциональному развитию путем опубликования объявления за 2 месяца до истечения срока полномочий действующего ректора.

Согласно пункту 9 данного Типового положения в случае освобождения ректора от должности до истечения срока процедуру избрания ректора инициирует Совет по стратегическому институциональному развитию путем опубликования объявления в 10-дневный срок с даты, когда должность стала вакантной.

Согласно пункту 10 данного Типового положения объявление о начале процедуры избрания ректора должно содержать в обязательном порядке:

- а) имя и адрес учебного заведения, организующего выборы ректора;
- б) критерии, определяющие право занимать должность ректора;
- в) документы, которые должны быть представлены;
- г) срок представления документов;
- д) способ представления документов;
- е) контактные данные уполномоченного лица, ответственного за предоставление дополнительной информации и принятие документов.

Перечень физических лиц, которым запрещено заниматься педагогической (преподавательской) деятельностью, установлен частью (2) ст. 296 ТК РМ, согласно которой к педагогической (преподавательской) деятельности не допускаются лица, которые лишены права заниматься этой деятельностью решением судебной инстанции или на основании медицинского заключения, а также лица, которые имели судимость за определенные преступления. Перечни соответствующих медицинских противопоказаний и преступлений, при наличии которых лица не допускаются к педагогической (преподавательской) деятельности, устанавливаются законом.

Перечни преступлений, судимость за которые является основанием для отказа в допуске к занятию педагогической (преподавательской) деятельностью и перечни соответствующих медицинских противопоказаний, препятствующих допуску к педагогической деятельности, законами РМ до сих пор не утверждены.[10, с. 323]

Предложение. По нашему мнению, следует дополнить ст. 296 ТК РМ частью (2), в которой должен быть приведен перечень преступлений, судимость за которые препятствует допуску к

педагогической (преподавательской) деятельности и Перечни соответствующих медицинских противопоказаний, при наличии которых физическое лицо не может быть допущено к педагогической (преподавательской) деятельности.

После подписания работодателем и работником индивидуального трудового договора в письменной форме в 2 экземплярах работодатель в соответствии с частью (1) ст. 65 ТК РМ должен издать приказ (распоряжение, решение, постановление) о приеме педагогического работника на работу.

В соответствии с частью (2) ст. 65 ТК РМ приказ (распоряжение, решение, постановление) работодателя о приеме на работу доводится до сведения работника под расписку в срок до трех рабочих дней со дня подписания сторонами индивидуального трудового договора. По письменному заявлению работника работодатель обязан выдать ему в течение трех рабочих дней копию приказа (распоряжения, решения, постановления), заверенную в установленном порядке.

Педагогические работники учебных заведений и организаций в области науки и инноваций имеют право на сокращенную продолжительность рабочего времени, предусмотренную ст. 298 ТК РМ и постановлением Правительства РМ «Об оплате труда отдельных категорий работников, которым установлена сокращенная продолжительность рабочего времени» № 1254 от 15.11.2004 года.[11]

В соответствии с частью (1) ст. 298 ТК РМ для педагогических работников учебных заведений и организаций в области науки и инноваций устанавливается сокращенная продолжительность рабочего времени, не превышающая 35 часов в неделю (часть (3) ст. 96).

В соответствии с частью (2) ст. 298 ТК РМ конкретная продолжительность рабочего времени для педагогических работников учебных заведений и организаций в области науки и инноваций в зависимости от должности и/или специальности и с учетом специфики выполняемой ими работы устанавливается Правительством.

Пунктом 2 постановления Правительства РМ № 1254 от 15.11.2004 года установлено, что для педагогических работников установлена сокращенная рабочая недельная продолжительность рабочего времени от 18 до 35 часов.

Статья 299 ТК РМ даёт педагогическим работникам право на ежегодные удлиненные оплачиваемые отпуска продолжительностью от 30 до 62 календарных дней.

В соответствии с частью (1) ст. 299 ТК РМ педагогическим работникам учебных заведений предоставляется ежегодно по окончании учебного года оплачиваемый отпуск продолжительностью:

- а) 62 календарных дня – для педагогических работников высших учебных заведений, колледжей, лицеев, гимназий, общеобразовательных школ всех видов;

б) 42 календарных дня – для педагогических работников дошкольных учреждений всех видов;

с) 28 календарных дней – для педагогических работников внешкольных учреждений, детских спортивных школ.

В соответствии с частью (2) ст. 299 ТК РМ научным работникам учебных заведений всех уровней предоставляется ежегодный оплачиваемый отпуск продолжительностью 62 календарных дня.

В соответствии с частью (3) ст. 299 ТК РМ научным работникам организаций в области науки и инноваций независимо от вида собственности и организационно-правовой формы предоставляется ежегодный оплачиваемый отпуск продолжительностью:

а) 42 календарных дня – для научных работников, имеющих ученую степень доктора-хабилитат;

б) 36 календарных дней – для научных работников, имеющих ученую степень доктора;

с) 30 календарных дней – для научных работников без ученой степени.

Педагогико-вспомогательным работникам и административному персоналу системы образования, области науки и инноваций согласно части (4) ст. 299 ТК РМ предоставляются ежегодные оплачиваемые отпуска продолжительностью 28 календарных дней.

Педагогическим работникам предоставляются также длительные отпуска, предусмотренные частью (1) ст. 300 ТК РМ, в соответствии с которой педагогическим работникам учебных заведений не реже чем через каждые 10 лет педагогической работы предоставляется отпуск сроком до одного года в порядке и на условиях, в том числе касающихся оплаты, определяемых учредителем и/или уставом соответствующего учебного заведения.

Научным работникам организаций в области науки и инноваций, кроме ежегодных оплачиваемых отпусков, предусмотренных частью (3) ст. 299 ТК РМ, предоставляются также оплачиваемые отпуска, предусмотренные частью (2) ст. 300 ТК РМ, в соответствии с которой научным работникам организаций в области науки и инноваций в порядке и на условиях, предусмотренных уставами соответствующих организаций, предоставляется:

а) оплачиваемый отпуск сроком до 6 месяцев не реже чем через каждые 10 лет научной деятельности для завершения научных работ и исследований, включенных в исследовательские программы организаций в области науки и инноваций, с согласия научного совета организации;

б) однократно оплачиваемый отпуск сроком до 1 года для написания диссертации на соискание ученой степени доктора-хабилитат с согласия научного совета организации.

На педагогических работников распространяются как общие основания прекращения индивидуальных трудовых договоров, предусмотренные

ст. 81-83, 85, 86 ТК РМ, так и дополнительные основания, предусмотренные частями (1) и (2) ст. 301 ТК РМ.

Педагогические работники могут быть уволены не только по общим основаниям, но и по дополнительным основаниям, которые могут применяться только к педагогическим работникам.

В соответствии с частью (1) ст. 301 ТК РМ помимо общих оснований, предусмотренных настоящим кодексом, индивидуальный трудовой договор, заключенный с педагогическим работником, может быть прекращен также по следующим основаниям:

а) неоднократное в течение одного года грубое нарушение устава учебного заведения (пункт l) части (1) ст. 86);

б) применение, в том числе однократное, к воспитанникам физического или психического насилия (пункт n) части (1) ст. 86).

с) назначение пенсии по возрасту.

Увольнение педагогических работников по пунктам а) и б) части (1) ст. 301 ТК РМ согласно пункту d) части (1) ст. 206 ТК РМ считается дисциплинарным взысканием, которое может применяться только с соблюдением требований ст.

206-211 ТК РМ.

Увольнение по пункту с) части (1) ст. 301 ТК РМ не является дисциплинарным взысканием, и поэтому работодатель может уволить педагогического работника, которому назначена пенсия по возрасту, в любое время после назначения пенсии по возрасту.

Пункт с), позволяющий уволить педагогического работника только потому, что ему назначена пенсия по возрасту, был включен в часть (1) ст. 301 ТК РМ законом РМ № 91 от 26.04.2012 года о внесении изменений в некоторые законодательные акты.

Вывод. По нашему мнению, дополнение части (1) ст. 301 ТК РМ пунктом с) является ошибочным, противоречащим принципам гуманизма и справедливости.

Назначение пенсии по возрасту всем другим физическим лицам, в том числе и судьям, пенсии которых в несколько раз превышают пенсии педагогических работников, не является основанием для их увольнения.

Очевидно, что должность судей, Президента и др. являются более ответственными, чем должности педагогических работников.

Законы, ограничивающие права пенсионеров, принятые законодателями Республики Молдова, впоследствии отменялись.

В частности, в Республике Молдова долгое время действовал пункт 1¹ ст. 38 Кодекса законов о труде МССР от 25.05.1973 года, позволяющий уволить работника, достигшего пенсионного возраста.

Пленум Высшей судебной палаты РМ принял постановление № 20 от 10.07.1997 года «О применении судами законодательства, регулирующего заключение, изменение и прекращение трудовых договоров».

В этом постановлении указано, что пункт 1¹ ст. 38 КЗоТ РМ, позволяющий уволить работника, достигшего пенсионного возраста и имеющего право на полную пенсию по возрасту, не соответствует положениям конституции РМ, Всеобщей декларации прав человека и другим международным актам о труде, которые были ратифицированы Республикой Молдова.

После этого судебные инстанции Республики Молдова стали признавать увольнение по пункту 1¹ ст. 38 КЗоТ РМ незаконным, а через некоторое время Парламент РМ отменил пункт 1¹ ст. 38 КЗоТ РМ.[12, с. 121-122]

К сожалению, конституционный суд РМ, как было сказано ранее, постановлением № 5 от 23 апреля 2013 года признал, что пункт с) части (1) ст. 301 ТК РМ соответствует Конституции РМ.

Предложение. Однако, по нашему мнению, Парламенту РМ следует исправить свою ошибку и отменить пункт с) части (1) ст. 301 ТК РМ, неоправданно ограничивающий права педагогических работников.

В соответствии с частью (2) ст. 301 ТК РМ помимо общих оснований, предусмотренных

настоящим кодексом, индивидуальный трудовой договор, заключенный с работником организации в области науки и инноваций, может быть прекращен по следующим дополнительным основаниям:

а) непрохождение по конкурсу на замещение научной и руководящей должности, предусмотренной уставом соответствующей организации;

б) неаттестация научных исследователей, работников вспомогательных предприятий, учреждений и организаций по обслуживанию и управлению научной деятельностью в соответствии с уставом соответствующей организации.

Вывод. По нашему мнению, работник, не прошедший по конкурсу на замещение научной и руководящей должности, может быть уволен только после того, как на занимаемую должность будет назначен другой работник, прошедший конкурс, и уволен работник, не прошедший конкурс, должен быть в связи с истечением срока действия срочного индивидуального трудового договора.

Библиографические сноски:

1. Официальный монитор РМ № 159-162 от 29.07.2003 г.
2. Официальный монитор РМ № 110-113, 2013 г., ст.10
3. Сосна Б.И., Горелко Н.А., «Трудовое право Республики Молдова. Научно-практическое пособие (с комментариями отдельных норм КЗоТа РМ)», Кишинев, 2001, стр. 44-45
4. Официальный монитор РМ № 101-103, 2005 г., ст. 827
5. Официальный монитор РМ № 182*-189 от 28.09.2010 г.
6. Капша Т., Сосна Б., Захария С., Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие, Германия, 2016, стр. 320
7. Официальный монитор РМ № 125-129 от 30.07.2004 г.
8. Официальный монитор РМ № 319-324 от 24.10.2014 г.
9. Официальный монитор РМ № 39-45 от 20.02.2015 г.
10. Капша Т., Сосна Б., Захария С., Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие, Германия, 2016, стр. 323
11. Официальный монитор РМ № 208-211 от 19.11.2004 г.
12. «Трудовые книжки. Комментированное, научно-практическое, справочное пособие», Научные редакторы: Сосна Б.И. Сосна А.Б., Мыца О.Д., Кишинев, 2012 г., стр. 121-122

ДОКУМЕНТАЛЬНОЕ ОФОРМЛЕНИЕ И ПОРЯДОК ОПЛАТЫ СЛУЖЕБНЫХ КОМАНДИРОВОК

ЩЕРБАТЮК Василий,

доктор экономики, конференциар университетар,
Европейский университет Молдовы

АННОТАЦИЯ: В статье впервые дана подробная характеристика служебных командировок и расходов по ним, рассмотрен порядок их документального оформления и возмещения, другие взаимосвязанные вопросы на основе действующих нормативно-правовых актов. Наглядно представлена последовательность выполнения определенных действий (работ), вызываемых командировками. Внесены и обоснованы выводы и предложения по совершенствованию организации, планирования, документального оформления и учета служебных командировок и сокращению расходов по ним.

Ключевые слова: понятие, сроки и документальное оформление служебных командировок, командировочное удостоверение, подотчетные денежные средства, авансовый отчет, суточные, расходы на проезд от мест работы к местам командировок и обратно, расходы по найму жилых помещений в местах командировок и пути, другие расходы, связанные с командировками.

DOCUMENTAL DESIGN AND PAYMENT PROCEDURE OF OFFICIAL TRAININGS

ȘERBATIUC Vasiliu,

Phd in Economics, Associate professor, SEUofM

SUMMARY: The article for the first time gives a detailed description of official travel and expenses for them, reviewed the procedure for their documenting and reimbursement, other interrelated issues on the basis of existing regulatory and legal acts. The sequence of performing certain actions (works) caused by business trips is visually represented. Conclusions and proposals for improving the organization, planning, documenting and recording of official trips and reducing the costs for them have been introduced and substantiated.

Keywords: the concept, timing and documentation of official travel, travel authorization, accountable cash, an advance report, per diem, travel expenses from places of work to places of travel and vice versa, costs of hiring accommodation at places of business trips and ways, other expenses associated with business trips.

Введение. Объективной необходимостью современной практики хозяйствования в Республике Молдова являются служебные командировки. Они находят широкое и постоянное применение на многих предприятиях, так как способствуют успешному решению различных вопросов финансово-хозяйственной деятельности и повышению конкурентоспособности в условиях рыночной экономики.

В целях регулирования служебных командировок работников молдавских предприятий и компенсации расходов, вызванных увеличением цен на продукты питания и тарифов на услуги, оказываемые гостиницами, Правительство Республики Молдова своим Постановлением № 10 от 5 января 2012 г. утвердило Положение об откомандировании работников субъектов Республики Молдова, которое к настоящему времени уже пять раз менялось и дополнялось. Вместе с тем с 1 января 2014 г. приказом министра финансов Республики Молдова № 119 от 6 августа 2013 г. утвержден и введен в действие Общий план счетов бухгалтерского учета, который является единым и обязательным к применению для всех субъектов, отражающих финансово-хозяйственные операции

методом двойной записи (кроме применяющих Международные стандарты финансовой отчетности и публичных учреждений).

Однако бухгалтерский учет расходов на служебные командировки, включая их документальное оформление и порядок оплаты, на основе этих нормативных актов до настоящего времени подробно не раскрыт в специальной литературе, что затрудняет успешное проведение учебного процесса и отрицательно влияет на качество подготовки специалистов в высших и средних учебных заведениях, не способствует росту эффективности учетных работ на молдавских предприятиях. Исходя из вышеизложенного, тема настоящей статьи является весьма актуальной и практически значимой.

Об актуальности данной темы свидетельствует и тот факт, что Ассоциация профессиональных бухгалтеров и аудитором Республики Молдова регулярно проводит для руководителей и главных бухгалтеров предприятий на платной основе семинары-практикумы по теме командировочных расходов, на которых подробно рассматриваются различные вопросы их признания, оценки, документального оформления и отражения в бухгалтерском учете.

Эта статья является первой и пока единственной по различным вопросам служебных командировок в соответствии с недавним новым Постановлением Правительства Республики Молдова № 740 от 18 сентября 2017 г. о внесении изменений и дополнений в приложение № 1 к Постановлению Правительства Республики Молдова № 10 от 5 января 2012 г. об утверждении Положения об откомандировании работников субъектов Республики Молдова.

Основная часть. Понятие, сроки и документальное оформление служебных командировок, порядок возмещения расходов по ним и другие вопросы в настоящее время регулируются Трудовым кодексом Республики Молдова (далее - ТКРМ) и Положением об откомандировании работников субъектов Республики Молдова, утвержденным Постановлением Правительства Республики Молдова № 10 от 5 января 2012 г., с последующими изменениями и дополнениями.

Служебными командировками признаются поездки работников по приказам (распоряжениям, постановлениям) руководителей предприятий на определенные сроки для выполнения служебных поручений вне мест постоянных работ. Под постоянным местом работы понимается расположенное в определенном населенном пункте предприятие либо его подразделение, работа в котором обусловлена трудовым договором. Не считаются командировками служебные поездки работников, постоянная работа которых протекает в пути или носит разъездной либо подвижной характер.

Направляют в служебные командировки штатных работников и работников, выполняющих работы и услуги в соответствии с заключенным договором, руководители предприятий, а при их отсутствии по причине отпуска, болезни, командировки и др. – лица, исполняющие их обязанности.

Нельзя направлять в служебные командировки работников, которым, согласно медицинским заключениям, командировки противопоказаны. Инвалиды I и II групп, беременные женщины, женщины, находящиеся в послеродовом отпуске, одинокие родители, имеющие детей в возрасте до четырнадцати лет, работники, имеющие детей в возрасте до шести лет или детей-инвалидов, лица, совмещающие отпуска по уходу за ребенком с

работой, а также работники, ухаживающие за больным членом семьи на основании медицинского заключения, могут быть направлены в служебные командировки только с их письменного согласия.

В соответствии с положениями статьи 70 ТКРМ работники могут быть направлены в служебные командировки на срок не более 60 календарных дней в порядке и на условиях, предусмотренных статьями 174-176. Этот срок может быть продлен на срок до одного календарного года только с письменного согласия работников.

Таким образом, по общему правилу, максимальная продолжительность служебных командировок составляет 60 календарных дней. Это необходимо учитывать работодателям при издании приказов (распоряжений, решений, постановлений) о направлении работников в командировки – изначально работники не могут быть направлены в служебные командировки на срок, превышающий 60 календарных дней.

Впоследствии при необходимости этот срок может быть продлен с соблюдением следующих условий:

- 1) наличие письменных согласий работников – без них невозможно продлить сроки служебных командировок;
- 2) сроки служебных командировок в конечном итоге не должны превышать одного календарного года.

Фактическое число дней нахождения в командировке исчисляется, начиная со дня отправления транспортного средства из места постоянной работы командированного до дня прибытия транспортного средства в место постоянной работы, независимо от момента выдачи работнику командировочного удостоверения или даты предполагаемого выезда согласно приказа о командировке. Основанием для этого расчета служат отметки о датах выезда и прибытия на оборотных сторонах командировочных удостоверений, заверенные подписями и печатями. Эти отметки также должны подтверждаться представленными билетами на проезд соответствующими видами транспорта.

Служебные командировки вызывают необходимость выполнения определенных действий (работ), которые в строго логической последовательности представлены на рис. 1 и далее подробно раскрыты.

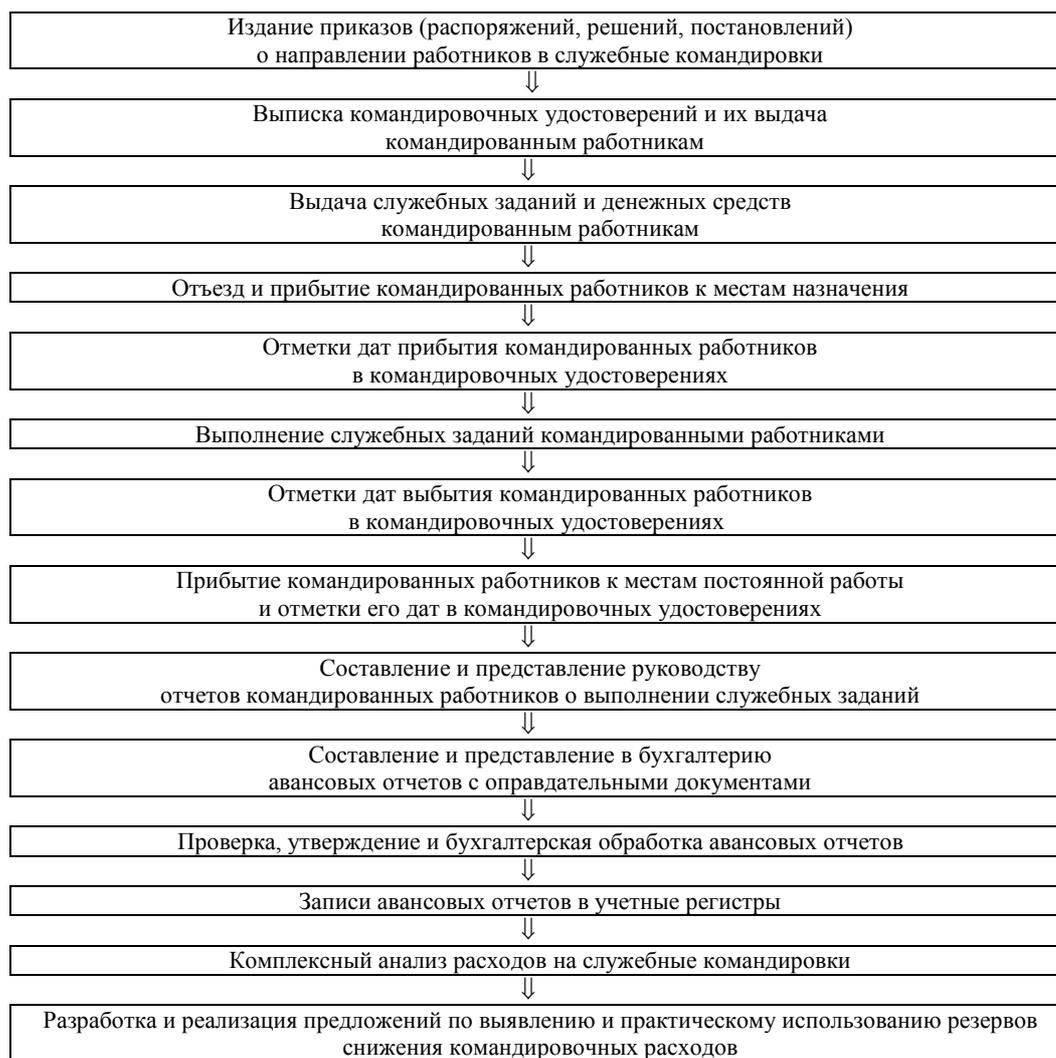

Рис. 1. Последовательность выполнения определенных действий (работ), вызываемых служебными командировками

О направлении работника в командировку издается приказ, в котором отмечаются пункт назначения, наименование предприятия, куда командировается работник, сроки и цели командировки. На основании этого приказа на имя командированного работника выписывается командировочное удостоверение. В нем указываются фамилия, имя, отчество и должность командированного, наименование предприятия, выдавшего удостоверение, пункты назначения и наименование предприятия, в которое направляется работник, сроки и цель командировки. Командировочное удостоверение подписывается руководителем и заверяется печатью предприятия.

При однодневных командировках, когда работник в тот же день должен возвратиться к месту постоянной работы, командировочное удостоверение может не выписываться и не выдаваться.

На оборотной стороне командировочного удостоверения отмечается дата выбытия работника в командировку, которой считается день отправления поезда, автобуса, самолета, парохода или другого транспортного средства из

места постоянной работы командированного. При отправлении транспорта до 24 часов включительно, днем отъезда считаются текущие сутки, а с 0 часов и позднее – следующие сутки. Если вокзал, автобусная станция, аэропорт, пристань находятся за чертой населенного пункта, то дата выбытия в командировку определяется указанным выше способом с учетом времени, необходимого для проезда к месту отправления транспорта.

Для оплаты расходов командированных работников им бухгалтерия выдает денежные средства под отчет, строго соблюдая Правила ведения кассовых операций в народном хозяйстве Республики Молдова, утвержденные Постановлением Правительства Республики Молдова № 764 от 25 ноября 1992 г. В соответствии с этим нормативным документом денежные средства под отчет выдаются на строго определенные цели, ограниченный срок и в размере, соответствующем действительной потребности. Запрещается использовать постоянную денежную выручку для выплаты средств на командировочные расходы.

Выдача денежных средств под отчет командированным работникам производится только при условии, что за ними не имеется задолженности по предыдущим авансам, то есть если они полностью отчитались перед бухгалтерией за ранее полученные суммы и возвратили в кассу неиспользованные их части. При этом не имеет значения, на какие цели выдавались денежные средства – на оплату предстоящих командировочных, административно-хозяйственных и операционных расходов или на закупку сельскохозяйственных продуктов. Выдача денежных средств под отчет производится по надлежаще оформленным расходным кассовым ордерам.

По прибытии работника на предприятие, на которое он направлен для выполнения служебного задания, на оборотной стороне командировочного удостоверения проставляют даты приезда и отъезда его предьявителя, которые заверяются подписью и печатью. Если работник командирован в несколько населенных пунктов, то эти даты проставляются в каждом из них.

Командированные лица работают и пользуются днями еженедельного отдыха по режиму тех предприятий, в которые направлены. За дни отдыха, неиспользованные во время командировок, другие дни (то есть отгулы) по возвращении из командировок работникам не предоставляются.

При направлении в командировку специально для работы в выходные или праздничные дни компенсация за работу в эти дни производится в соответствии со статьей 158 ТКРМ. Работа в эти дни оплачивается:

а) работникам со сдельной оплатой труда – не менее чем по двойным сдельным расценкам;

б) работникам, труд которых оплачивается по часовым или дневным ставкам, – в размере не менее двойной часовой или дневной ставки;

в) работникам, получающим месячный оклад, – в размере не менее одинарной часовой или дневной ставки сверх оклада, если работа в выходной или нерабочий праздничный день производилась в пределах месячной нормы рабочего времени, и в размере не менее двойной часовой или дневной ставки сверх оклада, если работа производилась сверх месячной нормы.

По письменным заявлениям работников, работающих в выходные или нерабочие праздничные дни, работодатель может предоставить им другие свободные дни, которые не оплачиваются.

По возвращении работника из командировки на оборотной стороне его командировочного удостоверения отмечается фактическая дата прибытия – ею считается день прибытия поезда, автобуса, самолета, парохода или другого транспортного средства в место постоянной работы командированного с учетом, в необходимых случаях, времени проезда от станции, аэропорта, пристани до населенного пункта. Также работник обязан в течение 5

календарных дней составить и представить в бухгалтерию авансовый отчет с документами, подтверждающими необходимые расходы. Если это не сделано, то предприятие вправе удержать сумму задолженности из заработной платы в порядке, установленном статьей 149 Трудового кодекса Республики Молдова. Она предусматривает, в частности, что общий размер всех удержаний при каждой выплате заработной платы не может превышать 20 процентов, а в случаях, предусмотренных действующим законодательством, – 50 процентов заработной платы, причитающейся работнику.

Авансовый отчет составляется в той валюте, которая была выдана работнику для оплаты предстоящих расходов. При этом командировочные расходы в отчете указываются в валюте страны командировки, согласно соответствующим первичным документам, и в переводе на валюту, в которой были выданы денежные средства в подотчет. Перевод производится по курсу согласно представленным командированным работником документам, выданным субъектами, которые осуществляют операции по обмену валют, выписке кредитных карточек или банковского чека, а при их отсутствии – по официальному курсу, котируемому Национальным банком Республики Молдовы на день выдачи аванса.

Если до отъезда в служебную командировку работник не получал аванса, то возмещение командировочных расходов производится в национальной валюте Республики Молдова с применением к расходам, произведенным в валюте страны командирования, курса перерасчета согласно предьявляемым документам, выданным субъектами, осуществляющими операции по обмену валют, или выписке кредитных карточек об обмене национальной валюты на валюту страны назначения. Если такие документы не представлены, пересчет фактических затрат в национальную валюту Республики Молдова производится по официальному курсу, котируемому Национальным банком Республики Молдовы на день, предшествующий командировке.

На лицевой стороне авансового отчета работник указывает: название предприятия, цеха, отдела, где работает; свою фамилию, имя, отчество; порядковый номер и дату составления отчета; назначение аванса; остаток или перерасход предыдущего аванса; от кого и сколько получено денежных средств под отчет, их общую сумму.

Затем делаются соответствующие записи на оборотной стороне авансового отчета. При этом в первой графе указываются даты осуществления соответствующих расходов по командировке, во второй – порядковые номера документов на эти расходы, в третьей – отдельно каждый вид командировочных расходов (суточные, расходы на проезд от места работы к месту командировки и обратно, расходы по найму жилых помещений в месте командировки и пути, оплата различных услуг и др.) и в четвертой – их стоимость.

Основанием для таких записей служат различные первичные документы (счета гостиниц, билеты на проезд, квитанции отделений связи и др.), которые, как и командировочное удостоверение, письменное задание на служебную командировку, письменный доклад о его выполнении, прилагаются к авансовому отчету.

Далее подсчитывается общая сумма расходов по служебной командировке и она записывается по строке «Всего». Эта же сумма указывается на лицевой стороне отчета по строке «Израсходовано», а ниже отражается остаток или перерасход аванса на конец отчетного периода, которые определяются в следующем порядке (табл. 1).

Таблица 1

Порядок определения конечных остатков или перерасходов авансов в авансовых отчетах

№ п/п	Исходные варианты	Порядок расчетов
1	Отсутствуют остатки или перерасходы предыдущих авансов	Суммы по строкам «Итого получено» минус суммы по строкам «Израсходовано»
2	Имеются остатки предыдущих авансов	Суммы по строкам «Остаток предыдущего аванса» плюс суммы по строкам «Итого получено» и минус суммы по строкам «Израсходовано»
3	Имеются перерасходы предыдущих авансов	Суммы по строкам «Итого получено» минус суммы по строкам «Перерасход предыдущего аванса» и «Израсходовано»

Правильно составленный авансовый отчет работник подписывает и представляет своему непосредственному начальнику, который после тщательного изучения всех документов дает заключение о выполнении командировочного задания и целесообразности произведенных расходов, в чем подписывается на лицевой стороне отчета с указанием даты.

Затем авансовый отчет со всеми приложенными первичными документами представляется в бухгалтерию предприятия, где тщательно проверяют вначале все эти документы, а затем и сам отчет.

В ходе проверки документов устанавливается:

- наличие всех документов, включенных в отчет, и записаны ли в нем все приложенные документы;
- их подлинность, достоверность и правильность составления, включая арифметические подсчеты;
- соответствие дат и сумм документов периоду и записям в отчете;
- соблюдение работником срока нахождения в служебной командировке;
- законность, целесообразность и необходимость произведенных расходов, их соответствие назначению аванса и установленным нормам.

Выявленные при этом переплаты относятся за счет работника, а неправильно составленные документы исключаются из авансового отчета с одновременным исправлением в нем общей суммы расходов.

Осуществляя проверку самого авансового отчета, бухгалтер выявляет:

- ✓ полноту заполнения всех реквизитов в отчете и своевременность его представления в бухгалтерию;
- ✓ соблюдение действующего порядка выдачи денежных средств под отчет на служебные командировки, то есть выданы ли они в размере и на срок, соответствующие действительной потребности, работнику, отчитавшемуся за ранее

полученную сумму, и т.д.;

- ✓ правильность частных и общих итогов, других арифметических подсчетов в отчете;
- ✓ своевременность возвращения предприятию неизрасходованной части аванса, которое оформляется приходным кассовым орденом.

Ошибки в авансовом отчете лично исправляет и подписывает работник, зачеркивая неправильный и надписывая правильный текст или сумму.

Завершив проверку авансового отчета и всех приложенных к нему документов, бухгалтер расписывается в этом на лицевой стороне отчета, который затем передается на рассмотрение руководителю предприятия. После утверждения авансовый отчет возвращается в бухгалтерию для дальнейшей обработки и записи в соответствующий регистр синтетического и аналитического учета (журнал-ордер).

В соответствии с ТКРМ и Положением об откомандировании работников субъектов Республики Молдова командированным лицам за время их нахождения в служебных командировках сохраняются места работы (должности) и средняя заработная плата, а также возмещаются:

- 1) суточные;
- 2) расходы на проезд от мест работы к местам командировок и обратно;
- 3) расходы по найму жилых помещений в местах командировок и пути;
- 4) другие расходы, связанные со служебными командировками.

Суточные выплачиваются для покрытия дополнительных расходов командированных работников на питание и различные услуги, вызванных их временным проживанием вне мест постоянной работы. Нормы суточных установлены за каждый день командировки и дифференцируются по странам, категориям командированных, цели и характеру служебных заданий. Для работников предприятий эти нормы по отдельным странам и населенным пунктам следующие (табл. 2).

Нормы суточных за каждый день командировки работников предприятий

№ п/п	Наименования стран	Нормы суточных
I. Республика Молдова		
1	Муниципий Кишинева	130 леев
2	Муниципии Бельц и Тирасполя	120 леев
3	Другие муниципии и города, сельская местность	100 леев
II. Страны и города Содружества Независимых Государств		
4	Российская Федерация: - города Москва и Санкт-Петербург, районы Крайнего Севера и Дальнего Востока - остальные населенные пункты	40 евро 35 евро
5	Украина, Казахстан	35 евро
6	Азербайджан, Армения, Беларусь, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан	30 евро
III. Другие страны		
7	Швейцария	80 евро
8	Франция	60 евро
9	Великобритания	50 евро
10	Австрия, Бельгия, Германия, Дания	45 евро
11	Венгрия, Греция, Испания, Италия, Сербия, Словения, Финляндия, Чехия, Нидерланды, Швеция, Израиль	40 евро
12	Болгария, Латвия, Литва, Польша, Португалия, Турция	35 евро
13	Румыния, Грузия, Эстония, Словакия, Египет	30 евро
14	Япония	120 долларов США
15	Соединенные Штаты Америки	80 долларов США
16	Канада	50 долларов США
17	Китай	30 долларов США
18	Индия	25 долларов США

В установленных размерах суточные выплачиваются за все дни пребывания работников в командировках, включая выходные и праздничные дни, а также дни нахождения в пути, в том числе за время вынужденной остановки в пути, если она подтверждена соответствующими документами. За дни выезда в командировку и прибытия из нее суточные выплачиваются в размере 100 процентов от установленных норм. При командировании работников на один день в пределах территории Республики Молдова суточные не выплачиваются, а при командировании за ее пределы суточные выплачиваются в размере 50 процентов от установленной нормы.

Если служебная командировка за пределы Республики Молдова продолжительностью свыше 30 календарных дней, то норма суточных за каждый день превышения сокращается на 20 процентов.

Командированным работникам в две и более страны суточные за день переезда из одной страны в другую выплачиваются в размере 50 процентов в иностранной валюте и в соответствии с предельной нормой расходов для каждой страны.

Расходы по проезду от мест работы к местам командировок и обратно возмещаются на основании предъявленных документов по тарифу эконом класса предприятий воздушного, железнодорожного, водного и автомобильного транспорта общего пользования (кроме такси). Если по командировкам в пределах территории Республики Молдова проездные билеты не

представлены, то расходы по проезду в этих случаях возмещаются по минимальному тарифу.

Командированным также возмещаются расходы по проезду на транспорте общего пользования (кроме такси) до станций, аэропортов, пристаней и обратно, если они находятся за чертами населенных пунктов, куда они были направлены, либо на такси, при условии, что время прибытия или отправления работников не соответствует графику работы общественного транспорта, согласно представленным проездным билетам.

По служебным командировкам за рубеж возмещаются расходы по проезду от станций, аэропортов, пристаней до мест проживания и обратно на общественном транспорте или такси, если время прибытия или отправления работников не соответствует графику работы общественного транспорта в стране.

Оплаченные расходы за пользование постельными принадлежностями в поездах возмещаются без предъявления квитанций. Работники, следующие в командировки или возвращающиеся из них не прямым сообщением, а с пересадками, получают компенсации за пользование постельными принадлежностями в каждом поезде.

При использовании командированными служебного или личного автотранспорта разрешается возмещать расходы на горюче-смазочные материалы в необходимом количестве в соответствии с маршрутом и километражем, утвержденными руководителем,

если представлены документы (квитанции, чеки), выданные автозаправочными станциями, и подтверждающие эти расходы.

Расходы по найму жилых помещений в местах командировок и пути возмещаются в размерах, которые зависят от категории командированных работников, стран командировок, наличия счетов гостиниц и др.

При предъявлении оплаченных счетов командированным работникам возмещаются расходы по найму жилых помещений на основании этих документов, но не свыше предельных норм,

предусмотренных Положением об откомандировании работников субъектов Республики Молдова. Эти нормы представляют максимальную величину денежных средств, в пределах которой возмещаются расходы по найму жилья, включая расходы по оплате обязательных гостиничных услуг и бронированию мест в гостиницах, за каждые сутки.

Предельные нормы возмещения расходов по найму жилых помещений работниками предприятий в отдельных странах и населенных пунктах следующие (табл. 3).

Таблица 3

Предельные нормы расходов по найму жилых помещений за каждый день командировки работников предприятий

№ п/п	Наименования стран	Размер предельных норм
I. Республика Молдова		
1	Муниципий Кишинева	405 леев
2	Муниципии Бельц и Тирасполя	380 леев
3	Другие муниципии и города	300 леев
4	Сельская местность	250 леев
II. Страны и города Содружества Независимых Государств		
5	Российская Федерация: - города Москва и Санкт-Петербург - районы Крайнего Севера и Дальнего Востока, остальные населенные пункты	220 евро 150 евро
6	Азербайджан	200 евро
7	Украина	140 евро
8	Казахстан	130 евро
9	Беларусь	120 евро
10	Армения, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан	90 евро
III. Другие страны		
11	Швейцария	260 евро
12	Швеция	240 евро
13	Бельгия, Финляндия, Великобритания,	200 евро
14	Франция, Италия	180 евро
15	Болгария, Чехия, Германия	160 евро
16	Австрия, Дания, Латвия, Египет	150 евро
17	Венгрия, Греция, Испания, Турция	140 евро
18	Португалия	130 евро
19	Румыния, Словения, Нидерланды, Израиль	120 евро
20	Польша	110 евро
21	Эстония, Грузия, Словакия	100 евро
22	Сербия	90 евро
23	Литва	80 евро
24	Япония	300 долларов США
25	Соединенные Штаты Америки	250 долларов США
26	Индия	200 долларов США
27	Канада	150 долларов США
28	Китай	120 долларов США

Если счета гостиниц не представлены командированными работниками, то расходы по найму жилых помещений им возмещаются в следующих размерах:

а) в пределах территории Республики Молдова – 25 леев;

б) за рубежом – 10 процентов от предельной нормы расходов по найму жилья за каждую ночь нахождения в командировке, исключая время нахождения работника в пути.

Оплата расходов по найму жилых помещений производится за все время служебных командировок, включая выходные и праздничные дни.

Если за время нахождения в пути командированные работники вынуждены делать остановки (например, при пересадках с одного вида транспорта на другой, при ожидании в пути отправления поезда или вылета самолета и др.) и по этой причине нести расходы по найму жилых помещений, то они возмещаются на общих основаниях. Аналогичным образом возмещаются расходы по найму жилых помещений и при командировках в такие местности, откуда работники могут ежедневно возвращаться к местам постоянного жительства, но по своему желанию остаются в местах командировок.

Плата за бронирование мест в гостиницах возмещается при предоставлении документов, подтверждающих эти расходы и проживание работников в гостиницах, по фактическому расходу, но не свыше 50 процентов возмещаемой стоимости мест за сутки.

Другие расходы, связанные со служебными командировками, включают расходы на:

1) получение виз, прописки и провоз багажа;
2) телефаксы, интернет и служебные междугородные телефонные переговоры с предприятием, которое командировало работника, или с другими предприятиями по вопросам, связанным с целью командировки, компенсируемые по распоряжению руководителя;

3) обязательное медицинское страхование за рубежом и медицинские услуги в случаях, предусмотренных Министерством здравоохранения Республики Молдова (вакцинация и приобретение медикаментов, госпитализация и хирургическое вмешательство в случае острой необходимости);

4) комиссионные пошлины и сборы при обменах иностранных валют, использовании кредитных карточек или чеков в банках на соответствующие валюты;

5) в связи со смертью командированного за границей и транспортировкой его тела на родину.

Эти расходы возмещаются согласно представленным документам, подтверждающим их оплату. Они же, кроме расходов, указанных в пункте 5, возмещаются в тех случаях, когда командировки отменены по причинам, не зависящим от командированных работников.

Выводы. На основе проведенного исследования можно сделать следующие выводы и предложения по теме служебных командировок.

Название нормативного документа «Положение об откомандировании работников субъектов Республики Молдова» является некорректным из-за необоснованного (безграмотного) использования в нем термина «откомандировании». Это подтверждают названия аналогичных нормативных актов зарубежных стран: Положение об особенностях направления работников в служебные командировки Российской Федерации, Инструкция о служебных командировках в пределах Украины и за границу, Инструкция о порядке и размерах возмещения расходов при служебных командировках в пределах Республики Беларусь, Инструкция о служебных командировках работников государственных объединений, предприятий и организаций Республики Казахстан, Инструкция о служебных командировках в пределах Республики Узбекистан, Правила о порядке возмещения расходов, связанных с командировками и рабочими поездками работников, Латвийской Республики, Порядок и условия выплаты возмещений расходов и суточных в связи со служебными командировками Эстонской Республики и др..

В приложении № 2 Положения об откомандировании работников субъектов Республики Молдова:

а) ошибочно понятие «муниципий» 2 раза записано со строчной, а надо с прописной буквы, и разделу «Другие страны и города» присвоен порядковый номер II вместо III;

б) использована аббревиатура СНГ, которая не объясняется, и потому должна быть заменена на «Содружества Независимых Государств»;

в) перечень стран служебных командировок привести в соответствие с перечнем государств-членов Организации Объединенных Наций, которых в настоящее время 193, а в этом приложении только 191 страна и в то же время отсутствуют Республика Кабо-Верде, Кирибати, Маршалловы Острова, Микронезия, Науру, Сент-Китс и Невис, Соломоновы Острова, Тимор-Лешти, Тувалу, Южный Судан;

г) правильно указать перечень стран – в алфавитном порядке и с использованием их официальных названий (Республика Беларусь, а не Беларусь, Китайская Народная Республика вместо Китай и т.д.).

Положение об откомандировании работников субъектов Республики Молдова предусматривает, что в случае непредставления проездных документов оплата расходов на проезд по ее территории производится по минимальному тарифу. Однако он при этом не указывается и для практических работников является абстрактной величиной, и поэтому нуждается в подробном, ясном и однозначном пояснении.

Вышеуказанный нормативный документ также разрешает возмещать:

1) расходы по проезду на такси до станции, аэропорта, пристани и обратно, если они находятся за чертой населенного пункта, куда командированы работники, при условии, что время прибытия или отправления командированных не соответствует графику работы общественного транспорта, согласно представленным проездным документам;

2) работникам, командированным за рубеж, расходы по проезду от аэропорта, вокзала или пристани до места проживания и обратно общественным транспортом либо на такси, если время прибытия или отправления командированных не соответствует графику работы общественного транспорта.

В этой связи полагаем, что данное разрешение нуждается в уточнении и конкретизации, так как не содержит важных для практики указаний о том, кто обязан выдавать командированным работникам документы, подтверждающие график работы общественного транспорта в соответствующем населенном пункте нашей страны и за рубежом.

В новом Постановлении Правительства Республики Молдова № 740 от 18 сентября 2017 г. о внесении изменений и дополнений в приложение № 1 к Постановлению Правительства Республики Молдова № 10 от 5 января 2012 г. об утверждении Положения об откомандировании работников

субъектов Республики Молдова (пункт 29) необоснованно используются два разных термина («расходы» и «затраты») для обозначения одних и тех же экономических понятий: другие расходы, связанные с командированием, называются одновременно и затратами. Мы считаем, что такое логическое противоречие, такой терминологический разнобой не способствуют лучшему познанию и практическому использованию данного нормативного акта, снижают его качество и информационную ценность, а, следовательно, являются недопустимыми вообще и тем более в правительственных документах.

Согласно вышеуказанного нормативного акта предельные нормы расходов по найму жилых помещений для работников I категории (предприятий) за каждые сутки возросли на 90-100 леев. При этом размер возмещений этих же расходов по Республике Молдова при непредставлении документов на них остался прежним – 25 леев, что, по нашему мнению, является спорным, необоснованным и нуждается в пересмотре в сторону увеличения.

Пункт 39 Постановления Правительства Республики Молдова предусматривает, в частности, что «откомандированный работник несет полную ответственность за подлинность информации, представленной в первичных документах». Нам представляется очевидной и не вызывающей сомнения необходимость замены термина «подлинность» на «достоверность» в этом пункте.

Для учета служебных командировок и расходов по ним важное значение имеют авансовые отчеты. В специальной литературе их формы различаются построением и некоторыми реквизитами, что имеет негативные последствия. И поэтому в «Альбом типовых междуведомственных форм первичной учетной документации» следует включить типовую форму авансового отчета, которая в обязательном порядке должна использоваться в учебных целях и на практике в условиях ручной и автоматизированной обработки учетно-экономической информации. И эту форму требуется дополнить реквизитом о внесении остатка аванса в кассу предприятия и распиской в принятии отчета от соответствующего работника к проверке.

Также необходимо разработать, утвердить, рекомендовать для практического использования и издать массовым тиражом Правила составления, проверки, утверждения и бухгалтерской обработки авансовых отчетов, поскольку в настоящее время не существует четкой, ясной и подробной регламентации данных вопросов и они почти полностью игнорируются в специальной литературе, что имеет отрицательные последствия.

Кроме того, исходя из экономического содержания хозяйственных операций, целесообразно, чтобы работники, оплатившие из своих личных средств необходимые командировочные, административно-хозяйственные и операционные расходы, составляли «Отчеты о расходах» (а не авансовые отчеты), типовую форму которых

следует разработать, утвердить и использовать в современной отечественной учетной теории и практике.

С целью повышения эффективности работы командированных лиц периодически практиковать их премирование и оплату необходимых расходов по более высоким нормам, чем предусмотрено Положением об откомандировании работников Республики Молдова.

Этим же нормативным документом предусмотрено, что представление отчетов об осуществленных расходах и возвраты остатков полученных авансов командированными работниками должны быть осуществлены в течение 5 календарных дней после их возвращения из командировок. Нам представляется, что это весьма продолжительный срок для решения достаточно простых вопросов и с целью повышения исполнительской дисциплины его можно ограничить 3 рабочими днями.

Важно хорошо знать, что по каждой служебной командировке определяется общая сумма фактических суточных, расходов на проезд от мест работы к местам командировок и обратно, расходов по найму жилых помещений в местах командировок и пути, других командировочных расходов. Вместе с тем эта сумма пересчитывается исходя из действующих предельных норм возмещения данных расходов, установленных Положением об откомандировании работников, в целях правильного налогообложения и составления Декларации о подоходном налоге, утвержденной Постановлением Правительства Республики Молдова № 596 от 13 августа 2012 г.

Действующим законодательством Р.М. не предусмотрена возможность направления работников в служебные командировки за счет средств самих работников. Однако такие факты иногда имеют место в современной практике хозяйствования. В этих случаях предприятия могут привлекаться к административной ответственности в соответствии с Кодексом об административных правонарушениях.

На основании различных нормативно-правовых актов на предприятиях целесообразно разработать внутренний документ «Положение о служебных командировках». В нем сводятся воедино и систематизируются все правила командирования работников, конкретизируются и обосновываются их расходы и т.д.

Это Положение составляется в произвольной форме с учетом специфики деятельности конкретного предприятия. В него можно включить, например, следующие разделы:

- общие сведения (определение понятия «командировка», ее сроки, круг работников, на которых распространяется Положение);
- порядок направления в командировки, отчеты о командировках (порядок документооборота);
- порядок оплаты труда командированных работников и социальные гарантии;

- перечень статей и нормы командировочных расходов, порядок и условия их признания с учетом правил налогообложения.

Положение о служебных командировках утверждается приказом руководителя предприятия. С ним под роспись должны быть ознакомлены все работники, которые будут направляться в командировки.

Также представляется необходимым систематически планировать и анализировать служебные командировки и расходы по ним на молдавских предприятиях. При этом следует выработать и реализовывать на практике конкретные предложения по снижению командировочных расходов и повышению эффективности служебных командировок.

Один раз в 5-7 лет целесообразно проводить обследование молдавских предприятий и получать следующую информацию за отчетный год: количество и общая продолжительность (в днях) служебных командировок; общая сумма расходов по ним; страны командировок и др. Затем эта

информация в обобщенном и сгруппированном виде должна включаться в Статистические ежегодники Национального Бюро статистики Республики Молдова и глубоко анализироваться с целью получения важных выводов и предложений для принятия соответствующих оптимальных управленческих решений.

Подготовить и издать справочно-информационный и аналитический материал о служебных командировках в странах Содружества Независимых Государств, западной Европы и Америки.

Использование вышеизложенных выводов и предложений позволит повысить уровень организации и планирования служебных командировок, улучшить их документальное оформление и бухгалтерский учет, что будет способствовать снижению расходов и повышению эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий рыночной экономики Республики Молдова в контексте ее интеграции в Европейский Союз.

Библиографические сноски:

1. Трудовой кодекс Республики Молдова № 154 от 28 марта 2003 г. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, № 159-162.
2. Постановление Правительства Республики Молдова об утверждении Положения об откомандировании работников субъектов Республики Молдова № 10 от 5 января 2012 г. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, № 7-12.
3. Постановление Правительства Республики Молдова об утверждении Правил ведения кассовых операций в народном хозяйстве Республики Молдова № 764 от 25 ноября 1992 г. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, № 11.
4. Приказ Министерства финансов Республики Молдова «Об утверждении Общего плана счетов бухгалтерского учета» № 119 от 6 августа 2013 г. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, № 177-181.
5. Гетьман В.Г. Финансовый учет. – М.: Финансы и статистика, 2005.
6. Каверина О.Д. Управленческий учет: теория и практика. Учебник. 2-е изд., пер. и доп. – М.: Юрайт, 2014.
7. Каморджанова Н.А., Карташова И.В. Бухгалтерский финансовый учет. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008.
8. Касьянова Г. Командировки. Оформление и оплата. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: АБАК, 2017.
9. Недерица А.Д. Корреспонденция счетов бухгалтерского учета. – Кишинэу: 2006.
10. Палий В.Ф., Палий В.В. Финансовый учет: учебное пособие. В 2 ч. Изд. 2-е. – М.: ФБК-Пресс, 2001.
11. Расчеты с подотчетными лицами / Под ред. Г.Ю. Касьяновой. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: АБАК, 2016.
12. Служебные командировки. Сложные вопросы, нормативное регулирование, учет и налоги. – М.: Омега-Л, 2011.
13. Тихомирова Л. Служебная командировка. – М.: Издательство Тихомирова М.Ю., 2009.
14. Труханович Л., Щур Д. Служебные командировки. – М.: Финпресс, 2003.
15. Финансовый учет: учебник. – Кишинэу: АСАР, 2000.
16. Щербатюк В.В. Финансовый учет подотчетных сумм в рыночной экономике: учебное пособие. – Кишинев: СУРМ, 2012.
17. Щербатюк В.В. Планы счетов бухгалтерского учета Республики Молдова: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
18. Щур-Труханович Л.В. Командировки работников: организация, оформление, учет: практическое пособие. – М.: Финпресс, 2009.

ASPECTELE SECURITĂȚII ALIMENTARE A REPUBLICII MOLDOVA

ȘCERBACOV Elena,
Dr. în științe economice, lector universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
Elena_condrea5@yahoo.com

REZUMAT. Securitatea alimentară are două aspecte: social- economic și politico-economic. Caracteristicile generale ale securității alimentare la nivel național sunt: accesul fizic al produselor alimentare, posibilitatea economică de achiziționare a produselor, calitatea alimentației, independența alimentară, acces sigur la aliment și dezvoltarea stabilă. Competitivitatea are un impact direct asupra securității alimentare deoarece doar produsele alimentare calitative pot satisface necesitățile consumatorilor, în caz contrar aceștia vor procura produse de import. De aceea este necesar de a spori competitivitatea produselor autohtone pentru a evita insecuritatea alimentară.

Cuvinte-cheie: accesul fizic al produselor alimentare, competitivitate, dezvoltare stabilă, securitate alimentară, siguranță alimentară.

THE FOOD SECURITY ASPECTS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

ȘCERBACOV Elena,
PhD in Economic Sciences, University lecturer,
State Agrarian University of Moldova
Elena_condrea5@yahoo.com

SUMMARY. Food security has two aspects: socio-economic and political-economic. The general characteristics of the food security at the national level are: physical access to foods, the economic possibility of purchasing products, food quality, food independence, safe access to foods and stable development. Competitiveness has a direct impact on food security because only quality foods can meet the needs of consumers, otherwise they will buy import products. Therefore, it is necessary to increase the competitiveness of domestic products in order to avoid food insecurity.

Keywords: physical access to foods, competitiveness, stable development, food security, food safety.

Introducere. În ultimele decenii, problema alimentară a devenit tot mai acută și a căpătat din punct de vedere calitativ noi trăsături și dimensiuni. Dintr-o problemă cu caracter național sau regional, privind numai o parte din populația lumii, ea a devenit cu timpul, totuși, o problemă globală, cuprinzând, sub un aspect sau altul, toate țările și continentele și toate nivelurile societății contemporane.

Securitatea alimentară (conform definiției FAO) reprezintă un sistem funcțional bine organizat care asigură toate categoriile populației cu produse alimentare conform normelor fiziologice adoptate din contul producției proprii și a raționalizării importului necesar pentru acele produse, producerea cărora este imposibilă din cauza lipsei condițiilor interne [3, p. 312].

Securitatea alimentară reprezintă posibilitatea de asigurare a teritoriului (a comunităților regionale, a statului, regiunii) cu resurse corespunzătoare, potențial și garanții, care nu depinde de condiții externe și interne și care constă în satisfacerea necesităților populației cu produse vitale de hrană în volumele, calitatea și asortimentele necesare și suficiente pentru dezvoltarea fizică și socială a persoanei, precum și asigurarea sănătății și reproducției largite a populației [5, p. 27].

În această tratare, categoria respectivă are două aspecte:

- social-economic – caracterizează posibilitatea statului de a asigura cetățenilor săi un acces sigur la alimente inofensive pentru sănătate și valoroase în

corespundere cu dreptul la o alimentație adecvată și dreptul fundamental la viață;

- politico-economic - caracterizează posibilitatea statului de a mobiliza resursele interne și potențialul agro-economic pentru organizarea aprovizionării populației cu alimente în special din contul producției proprii și astfel garantarea independenței economice și suveranității politice.

În sens larg securitatea alimentară reprezintă o stare a economiei în care statul dispune de o cantitate suficientă de alimente, iar populația dispune de posibilitatea de a o obține [4, p. 13].

Caracteristicile generale ale securității alimentare la nivel național sunt următoarele:

- *accesul fizic al produselor alimentare* - posibilitatea sistemului alimentar de a produce, importa, asigura păstrarea și promovarea către consumatorul final a produselor alimentare în volumele necesare pentru satisfacerea necesarului de consum (fundamentat științific) a tuturor grupurilor sociale a populației;

- *posibilitatea economică de achiziționare a produselor* - egalitatea tuturor grupurilor sociale la accesibilitatea consumului suficient sub aspect cantitativ, echilibrat din punct de vedere a asortimentului produselor alimentare, precum și să răspundă standardelor admise a valorii nutritive și calității;

- *calitatea alimentației* - utilizarea produselor de calitate înaltă și în cantitatea suficientă pentru o alimentație rațională din punct de vedere a valorii ener-

getice și echilibrată sub aspectul principalelor elemente vitale;

- *independența alimentară* - autonomie maximă și bunăstare economică a sistemului alimentar național, adaptarea sa la conjunctura pieței internaționale în condițiile unei utilizări raționale a potențialului productiv și exercitării unei activități economice externe active. Aprovizionarea alimentară a țării se asigură îndeosebi din contul producției proprii, precum și prezenței rezervelor strategice de energie, terenurilor arabile, îngrășămintelor minerale, produselor, suficiente pentru prevenirea sau lichidarea situațiilor de criză;

- *acces sigur la alimente* – posibilitatea sistemului de a minimiza influența condițiilor climaterico-naturale și social-economice nefavorabile pentru asigurarea cu alimente a populației regiunii;

- *dezvoltare stabilă* - dezvoltare echilibrată a sistemului alimentar național și regional în regim de producție largită a tuturor aspectelor sale: productiv, social, ecologic.

Interdependența dintre economie și ambianță, dezvoltarea durabilă au devenit subiecte de discuții și aprecieri pentru politicienii din întreaga lume. Dezvoltarea economică poate fi susținută numai dacă se ia în considerare dependența acesteia de mediul natural [6, p. 11].

Materialle și metode. Materialul informativ care a stat la baza redactării acestei lucrări cuprinde studii științifice, de referință din literatura internațională și națională. Ca instrumente metodologice sunt folosite analiza și sinteza informațiilor concludente pentru subiectul abordat.

Rezultate și discuții. Schimbările tehnologice precum biotehnologiile și îmbunătățirea sistemelor de transport și informație contribuie la creșterea competitivității sistemului agroalimentar și conduc la diminuarea costurilor. Un rol esențial în dinamica sistemului agroalimentar îl joacă și liberalizarea comerțului, cerințele consumatorilor și preocupările pentru calitatea mediului ambiant. În ultimul timp se constată o preocupare din ce în ce mai mare pentru siguranța alimentelor, dar și o creștere a cererii pentru produse semi-prelucrate. Noua provocare a sistemelor agro-alimentare este aceea de a oferi alimente sigure la prețuri avantajoase consumatorilor și produse în condiții prietenoase față de mediu. Această provocare înseamnă necesitatea adaptării agenților economici la noile tehnologii și îmbunătățirea cunoștințelor organizatorice și manageriale ale acestora.

Un aspect al securității alimentare îl constituie siguranța alimentelor. Un pas important în acest domeniu a fost efectuat prin realizarea unui studiu elaborat prin suportul financiar al BM de către un grup de specialiști din diferite țări în cooperare cu organele de resort din Moldova intitulat „Moldova. Gestionarea securității alimentare și a sănătății agricole: Plan de acțiuni”[2]. În document se menționează faptul că proporțiile și complexitatea aspectelor privind măsurile sanitare și fitosanitare, precum și importanța critică a acestora pentru competitivitatea sectorului agricol au justificat efectuarea acestui studiu și planificării strategice și sistemice pentru evidențierea și abordarea

acestor deficite. Acest plan a permis consolidarea capacităților de gestionare a cerințelor securității alimentare și a sănătății agricole, iar guvernul a obținut posibilități de a analiza, elabora, gestiona și implementa măsuri sanitare și fitosanitare conform cerințelor europene.

Al doilea pas în asigurarea securității alimentare naționale l-a constituit elaborarea Strategiei în domeniul siguranței alimentare pentru anii 2011-2015 și aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 747 din 03.10.2011 [1]. Acest document este elaborat în conformitate cu recomandările Comisiei Europene și are drept obiectiv protecția sănătății publice și interesul consumatorului privind inofensivitatea produselor. Abordarea problemelor complexe se efectuează în mod integrat de tipul „de la furcă la furculiță” și include toate verigile sectorului alimentar: sănătatea plantelor și furajelor, menținerea în bună stare a animalelor, obținerea producției fitotehnice și zootehnice primară de calitate, procesarea alimentelor, depozitarea, transportul, comercializarea adecvată, monitorizarea importului și exportului de produse alimentare privind calitatea și siguranța lor. În baza strategiei se elaborează cadrul legislativ cuprinzător cu privire la siguranța alimentelor, precum și alte măsuri, care în totalitatea lor, vor permite un monitoring efectiv sanitar și fitosanitar. Conformarea sectorului agroalimentar cu cerințele stricte ale consumatorilor va permite să ridice nivelul comercial între Republica Moldova și UE și să perfecteze securitatea alimentară internă.

În UE pe parcursul anilor au fost adoptate o serie de standarde și legi privind siguranța sectorului agroalimentar, și în speță sănătatea plantelor, furajelor, animalelor, alimentelor. Țările membre sau țările ce doresc să beneficieze de piața UE sunt obligate să se alinieze la standardele și reglementările de siguranță privind produsele agroalimentare.

În anul 2013 a fost înființată ANSA care a preluat controlul deplin asupra siguranței alimentare în Republica Moldova.

La etapa actuală este necesar de a moderniza sistemul existent de management a calității și securitate alimentară pentru a menține accesul la segmentele de piață ale CSI, cât și pentru a spori accesul la noi piețe profitabile de export, în special ale UE. Lipsa de cunoștințe a populației și agenților economici din Republica Moldova privind sistemele de management, în perspectivă, poate condiționa lipsa de rezultate așteptate. Pentru a obține efectul dorit este nevoie de a informa populația din timp despre esența acestui sistem și beneficiile lui pentru țară. Informarea poate fi realizată prin prezentarea noutăților pe site-ul Agenției, în presă și la televizor.

Competitivitatea are un impact direct asupra securității alimentare deoarece doar produsele alimentare calitative pot satisface necesitățile consumatorilor, în caz contrar aceștia vor procura produse de import. De aceea este necesar de a spori competitivitatea produselor autohtone pentru a evita insecuritatea alimentară.

Sistemul de monitorizare este important pentru factorii de decizie pentru:

- efectuarea analizelor comparative cu alte țări;
- identificarea instrumentelor de politici;

- generarea de strategii de dezvoltare;
- implementarea celor mai bune practici internaționale.

Măsurările periodice a competitivității permit:

- identificarea domeniilor importante și problemelor cu care se confruntă sectorul agroalimentar;
- stabilirea legăturilor dintre indicatori, instrumente de politici și factori de decizie.

Pentru stabilizarea economiei, atingerea echilibrului dintre cererea și oferta de alimente și materie primă agricolă pe piața internă este necesar un complex de măsuri care determină politica agrară de stat. Scopul acestei politici constituie crearea producției eficiente, care asigură populația cu alimente, industria - cu materie primă în volumurile necesare pentru creșterea economică și stabilitatea socială.

ZLSAC RM UE- Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător dintre Republica Moldova și UE (ZLSAC RM UE) este parte a acordului de Asociere și aduce beneficii economice suplimentare pentru Republica Moldova. Aceasta va implica liberalizarea graduală a comerțului cu bunuri și servicii, libera circulație a forței de muncă, reducerea taxelor vamale, barierele tehnice și netarifare, abolirea restricțiilor cantitative și armonizarea legislației Republicii Moldova la cerințele UE.

Avantajele ZLSAC pentru exportatori:

- acces nelimitat, fără restricții tarifare la import pe piața comunitară a produselor agricole și industriale;
- eliminarea taxelor vamale;
- perspective de dezvoltare și stimulare a afacerilor comune;
- perspective de export a produselor de origine animalieră;
- preluarea standardelor europene și normelor aferente infrastructurii calității;
- acces liber la piața comunitară a serviciilor;
- dezvoltarea cadrului juridic național în domeniul concurenței;
- consolidarea eforturilor pe ramuri la penetrarea pe piețele externe;
- reorientarea de la comerț la producere;
- posibilitatea acordării asistenței tehnice și financiare din partea UE.

Avantajele ZLSAC pentru importatori:

- acces la rețelele internaționale de distribuție și lansarea afacerilor pe plan internațional;
- creșterea investițiilor străine directe;
- eliminarea barierele netarifare/tarifare și tehnice din calea comerțului;
- mecanism viabil de soluționare a litigiilor.

Avantajele ZLSAC pentru consumatori:

- acces la un asortiment de produse mai extins;
- prețuri reduse în rezultatul intensificării concurenței;
- calitatea mai bună a produselor autohtone și de import.

Fundamentarea capacității pieții interne necesită evidența accesului economic la alimente care determină cererea sau capacitatea de plată a populației, precum și a potențialului de export și rezervelor necesare. Acești indicatori trebuie să asigure creșterea nivelului de consum până la parametrii normativi, competitivitatea producției și sporirea calității alimentelor.

Sistemul măsurilor de dezvoltare a ramurilor de specializare trebuie să evidențieze necesitatea de reducere a consumurilor, înnoirea asortimentului de producție, îmbunătățirea ambalării, dezvoltarea marketingului, adică să asigure competitivitatea producției.

Agricultura trebuie să devină o prioritate reală pentru Guvernul Republicii Moldova, deoarece trebuie să asigure securitatea alimentară a populației și materie primă pentru multe alte activități conexe.

Concluzii. Un aspect al securității alimentare îl constituie siguranța alimentelor. Un pas important în acest domeniu a fost efectuat prin realizarea unui studiu elaborat prin suportul financiar al BM de către un grup de specialiști din diferite țări în cooperare cu organele de resort din Moldova intitulat „Moldova. Gestionarea securității alimentare și a sănătății agricole: Plan de acțiuni”.

Al doilea pas în asigurarea securității alimentare naționale l-a constituit elaborarea Strategiei în domeniul siguranței alimentare pentru anii 2011-2015 și aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 747 din 03.10.2011.

În anul 2013 a fost înființată ANSA care a preluat controlul deplin asupra siguranței alimentare în Republica Moldova.

La etapa actuală este necesar de a moderniza sistemul existent de management a calității și securitate alimentară pentru a menține accesul la segmentele de piață ale CSI, cât și pentru a spori accesul la noi piețe profitabile de export, în special ale UE.

Pentru stabilizarea economiei, atingerea echilibrului dintre cererea și oferta de alimente și materie primă agricolă pe piața internă este necesar un complex de măsuri care determină politica agrară de stat. Scopul acestei politici constituie crearea producției eficiente, care asigură populația cu alimente, industria - cu materie primă în volumurile necesare pentru creșterea economică și stabilitatea socială.

Referințe bibliografice:

1. HG a Republicii Moldova Nr. 747 din 03.10.2011 cu privire la aprobarea strategiei în domeniul siguranței alimentare pentru anii 2011-2015, MO nr. 170-175 din 14.01.2011
2. Moldova - Gestionarea securității alimentare și a sănătății agricole: plan de acțiuni. Banca Mondială, 95 p.
3. Гусаков В. Г., Ильина З. М., Бельский В. И., Батова Н.Н., Баран Г.А. Продовольственная безопасность, термины и понятия. энциклопедический справочник - Минск: Белорусь. наука, 2008, 535 с.
4. Гусаков В. Г. и др. Продовольственная безопасность Республики Беларусь. Мониторинг -2009. в контексте региональных аспектов. Институт системных исследований в АПК НАН Беларусь, 2010, 136 с.
5. Ильина З.М., Кондратенко С.А. Региональный продовольственный рынок. Теоретические и методологические аспекты /- Минск: Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2010.-218 с.

6. Stratan A. Ensuring financial stability of protected areas, Foresight, precaution and risk: preparing for the unexpected/NATO Advanced Research Workshop (2-5 May 2005), Chişinău, 2005, p.11

УДК 351:338.482

ПРИНЦИПЫ ПУБЛИЧНО-УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОЙ СФЕРЕ РЕГИОНА

ДОБРЯНСКАЯ Н.А.,

д.э.н., профессор кафедры административного менеджмента и проблем рынка,
Одесский национальный политехнический университет, Украина

ЛЕБЕДЕВА В.В.,

д.э.н., профессор кафедры административного менеджмента и проблем рынка,
Одесский национальный политехнический университет, Украина

ЛАЗУКА Е.Д.,

асистент кафедры туристического бизнеса и рекреации,
Одесская национальная академия пищевых технологий, Украина

АННОТАЦИЯ

Определена сущность понятий «публичное управление» «дестинации» и «региональной туристической дестинации». Обоснованы основные принципы публично-управленческой деятельности в туристско-рекреационной сфере. Выявлено наличие нескольких концептуальных векторов реформирования публичного управления в данной сфере. Исследованы основные проблемы неэффективного функционирования туристско - рекреационного комплекса Одесской области. Определены приоритетные направления формирования конкурентных преимуществ региональной туристической дестинации.

Ключевые слова: публичное управления; региональная туристическая дестинация.

THE PRINCIPLES OF PUBLIC-ADMINISTRATIVE ACTIVITY IN TOURIST AND RECREATIONAL SPHERE OF REGION

DOBREANSCAIA N.A.,

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Department of Administrative Management and Market Problems,
Odessa National Polytechnic University, Ukraine

LEBEDEVA V.V.,

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Department of Administrative Management and Market Problems,
Odessa National Polytechnic University, Ukraine

LAZUCA E.D.,

Assistant of the Department of Tourism and Recreation,
Odessa National Academy of Food Technologies, Ukraine
semen-198@te.net.ua

SUMMARY

The essence of the concepts of "public administration", "destination" and "regional tourist destination" is defined. The basic principles of public management in the tourist and recreational sphere are substantiated. The existence of several conceptual vectors of public administration reform in this area has been revealed. The main problems of the inefficient functioning of the tourist and recreational complex of the Odessa region are investigated. Priorities for the formation of competitive advantages of a regional tourist destination have been identified.

Keywords: public administration; regional tourist destination.

Введение. Украина занимает одно из ведущих мест по уровню обеспеченности ценными природными лечебными и историко-культурными ресурсами на Европейском континенте, который ежегодно посещает 51% всех туристов на планете, создает объективные предпосылки для устойчивого развития экономики страны за счет туризма. Однако на фоне высоких темпов строительства туристических объектов по мировым стандартам, интеграции областей Украины к международному рынку туристических услуг рост числа туристических организаций по всей территории

Украины, базовые условия развития туризма в регионах характеризуются наличием глубоких противоречий в организа-ционной структуре управления, направленности развития, состоянии качественных и количественных характеристик инфраструктуры [1].

Вышеуказанное актуализирует научную задачу государственного управления - формирование механизма публичного управления развитием региональной туристической дестинации как структурно-функционального основания комплексной реализации стратегии обеспечения

конкурентоспособности туристско-рекреационного комплекса региона.

Анализ последних исследований. Сущность туристических дестинаций, закономерности их развития и роль в системе туризма исследованы в трудах отечественных и зарубежных ученых. Значительное внимание развитию механизмов публичного управления рекреационно-туристической и курортной сферы уделили отечественные ученые: Т. Безверхнюк [2], С. Галасюк [3, 4], Н. Лоншакова [5] и другие.

Анализ научного наследия в данной сфере свидетельствует, что механизм публичного управления региональной туристической дестинации только формируется и много организационно-институциональных и инфраструктурно-технологических аспектов его функционирования являются неурегулированными. Поэтому исследование данного вопроса является актуальным в научном и практическом аспектах.

Целью исследования является обоснование принципов обеспечения конкурентоспособности региона на основе региональных туристических дестинаций и определения принципов публично-управленческой деятельности в туристско-рекреационной сфере региона.

Результаты исследований. Публичное управление в Украине проходит этап своего становления. Публичное управление (англ. – public management) – это деятельность, которая обеспечивает эффективное функционирование системы органов государственной власти, регионального управления, органов местного самоуправления, общественных (неправительственных) организаций, физических лиц и других субъектов гражданского общества с целью реализации государственной политики в различных сферах общественной жизни [6].

Исходя из анализа научных подходов к формированию моделей публичного управления и научных исследований по их адаптации к европейскому опыту, полностью согласны с мнением группы ученых под руководством Т. Безверхнюк и Ю. Шарова [2, 8] о том, что публичное управление является треугольником – «управление-администрирование-менеджмент». В этом треугольнике, управление (governance) – процесс коллективной выработки и реализации стратегических решений на основе механизмов консенсуса формирования и согласования политики и координации действий ключевых участников. Публичное администрирование (public administration) – четкое распределение полномочий и обязанностей между участниками процесса и информационно-коммуникативное обеспечение вертикальной и горизонтальной координации действий между субъектами управления. Публичный менеджмент – совокупность процессов, опирающихся на институциональную основу администрирования и направлены на обеспечение выполнения стратегических решений, принятых в системе управления, за счет использования рациональных

управленческих технологий, методов, средств и форм управления.

Итак, публичное управление – это управление, которое осуществляется на основе волеизъявления коллектива людей и реализуется субъектами, определенным коллективом людей, для удовлетворения потребностей и достижения целей.

Опыт разных стран показывает, что успех развития туризма напрямую зависит от того, как на государственном уровне воспринимается эта отрасль и насколько она пользуется государственной поддержкой. Стоит отметить, что сфера туризма, как многоотраслевой комплекс, нуждается в координации своей хозяйственной деятельности гораздо сильнее, чем любая другая. Однако чрезмерное государственное присутствие и регламентация разрушают проявление предпринимательской инициативы, которая лежит в основе становления рыночных отношений [3]. Кроме того, сфера туризма имеет огромное экономическое, политическое и социально-культурное значение для каждой страны, в результате чего формирование государственных органов управления туризмом является достаточно сложным процессом [4].

Уровень развития туризма в регионе, степень его конкурентоспособности непосредственно влияют на уровень социально-экономического развития региона, что отмечается в Концепции устойчивого развития туризма от Всемирной туристической организации [7].

Публично-управленческая деятельность в туристско-рекреационной сфере должна основываться на следующих принципах [5]: объединение политических сил для участия в механизме формирования и реализации публичной политики в туристско-рекреационной сфере на системной и долгосрочной основе; распределение ответственности участников по устойчивому развитию туристско-рекреационной сферы; стратегическое управление развитием туризма, ориентированное на удовлетворение общественно-значимых потребностей в туристических услугах и повышение потенциала рекреационной функции туризма.

Стратегической задачей публичного управления туристско-рекреационной сферой является создание системных и комплексных предпосылок для развития туристической индустрии как одного из приоритетных направлений для экономического роста страны и наполнения бюджетов всех уровней.

Анализ научных подходов к организации публично-управленческой деятельности в туристско-рекреационной сфере показал наличие нескольких концептуальных векторов реформирования публичного управления в данной сфере: институциональный – совершенствование нормативно-правовой базы и разработка стратегических и программных документов развития туризма в соответствии со стандартами ЕС; организационный – приведение в соответствие со стратегическими задачами и функциями структуры

управления туристско-рекреационной сферы на региональном уровне; информационный – создание Государственного кадастра природных лечебных ресурсов и курортных территорий, обеспечение совместно с местными органами публичной власти сбора актуальных данных по показателям развития сферы туризма; экономический – внедрение механизмов экономического стимулирования развития туризма и рекреации, выделение грантовых средств на финансирование инновационных и эффективных проектов и т.п.

Обеспечение многовекторного положительного влияния туризма на экономику каждого региона, на общество и местные общины, требует: формирование туристической дестинации как конкурентной территориально-пространственной единицы регионального туристско-рекреационного комплекса; регулирования и согласования публичных интересов, возникающих в процессе создания конкурентных преимуществ региональных туристических дестинаций; согласование стратегического подхода к развитию территории с проектами развития дестинаций; совершенствование организационной структуры публичного управления проектами развития региональной туристической дестинации [1].

Дестинации – это комплексное пространство, включающее достаточное количество средств размещения и туристических достопримечательностей, туристическую инфраструктуру, а также туристическое сообщество, способные обеспечить необходимую занятость населения в сфере туризма и необходимые транспортные связи внутри нее [1]. Обобщение научных исследований зарубежных и отечественных ученых и практический опыт стран с развитой туристической индустрией позволило установить, что дестинации занимают центральное место в сложной иерархической структуре взаимосвязанных элементов туризма и бывают разных уровней, что и обуславливает соответствующий уровень управленческого процесса.

Идентификация туристической дестинации как пространственно сбалансированной, полиструктурной социально-экономически естественной единицы является предпосылкой рациональной организации туристической деятельности на региональном уровне. Соответственно, формируется новый сложный объект публичного управления на региональном уровне – дестинации.

Региональная туристическая дестинация – это инфраструктурно-объединены между собой локальные дестинации в пределах территории региона, которые обладают привлекательными для путешественников туристическими рекреационными ресурсами, доступных благодаря наличию системы средств и служб обслуживания и доведенными до потребителя в форме комплексного туристического продукта современными маркетинговыми и проектными инструментами в системе интегрированного публичного

управления обеспечением конкурентоспособности туристско-рекреационного комплекса региона.

Одесская область выбрана пилотным регионом для анализа конкурентных преимуществ региональной туристической дестинации потому, что на данной территории одновременно представлены четыре типа инфраструктурно-объединенных локальных дестинаций: большой город (г. Одесса); центры целенаправленного развития туризма (г. Одесса, г. Белгород-Днестровский, с. Шабо, пгт. Затока, пгт. Вилково и т.п.); туристический центр с высокой концентрацией туристических ресурсов (г. Одесса); курорты (г. Одесса, пгт. Сергеевка, с. Куяльник и т.д.).

Анализ развития туристско – рекреационного комплекса Одесской области обнаружил концептуальную ошибку в процессе ее развития и продвижения регионального туристского продукта – этот процесс не носит системного характера, а представляет набор несвязанных между собой мероприятий, реализуемых различными участниками (властью, бизнесом, населением, ассоциациями и т.п.) без взаимодействия. Устойчивой тенденцией рекреационно-туристического развития административных районов Одесской области является выделение специфических в сфере туризма "точечных" территориальных зон концентрации туристических потоков. Это, с одной стороны, способствовало фокусировке в них субъектов туристического бизнеса, а с другой – обусловило возникновение инфраструктурной проблемы – отсутствие системы средств и служб, деятельность которых направлена на удовлетворение потребностей туристов. Из-за неравномерности концентрации туристических ресурсов и различия внутреннего регионального развития туристической инфраструктуры, положительное влияние туристической деятельности на состояние региональной экономики недостаточно.

Основной проблемой неэффективного функционирования туристско – рекреационного комплекса Одесской области является низкая конкурентоспособность регионального туристического продукта. Основными причинами имеющейся проблемной ситуации являются: экономически неэффективная и функционально нерациональная структура специализированных средств размещения; отсутствие комплексных маркетинговых исследований и низкоэффективная, несистемная маркетинговая деятельность субъектов туристического бизнеса; отсутствие стратегии развития территориальных зон туризма как туристической дестинации, где все элементы взаимосвязаны в комбинации: ресурсы, инфраструктура, сервис [1].

Приоритетными направлениями формирования конкурентных преимуществ региональной туристической дестинации являются: обеспечение высокого качества предлагаемого туристического продукта путем приведения разнонаправленных товаров и услуг в единый взаимосвязанный комплекс; обеспечение соответствия цена-качество на туристические продукты путем

оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів туристичного бізнесу через впровадження єдиної моделі; забезпечення ефективного і комплексного використання існуючого туристсько-рекреаційного потенціалу шляхом його ідентифікації в межах певної територіальної зони – туристичної дестинації. Предложені напрями взаємопов'язані і взаємозалежні і формують стратегічну і пріоритетні цілі розвитку регіональної туристичної дестинації Одеської області.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для того, щоб регіональна туристична дестинація забезпечувала в реальному режимі конкурентоспроможність туристичного продукту, необхідно створити інтегровану модель механізму публічного управління, яка повинна враховувати дві унікальні особливості: дестинаційну – територіально сфокусоване розвиток

суб'єктів туристичного бізнесу; об'єднану – внутрішньосетеве співробітництво суб'єктів публічного управління, туристичної діяльності і суб'єктів підприємництва суміжних областей.

Поэтому направлением дальнейших исследований эффективного публичного управления туристско-рекреационной сферы должно быть использование интегрированной совокупности управленческих методов и инструментов проектного менеджмента, направленных на удовлетворение потребностей туристов в течение путешествия через инициацию и реализацию проектов в дестинации. Интегрированный механизм публичного управления должен акцентировать внимание на регламенте взаимодействия органов публичной власти и других заинтересованных сторон в рамках каждой фазы жизненного цикла развития региональной туристической дестинации.

Бібліографічні посилання:

1. Левицький А.О. Механізм публічного управління розвитком регіональної туристичної дестинації: дис. канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / Левицький Артур Олексійович; М-во освіти і науки України, Національна академія державного управління при президенті України Одеський регіональний інститут державного управління. – Одеса, 2016. – 251 с.
2. Безверхнюк Т.М. Європейські стандарти і впровадження на регіональному рівні: монографія / Т. М. Безверхнюк, С. Є. Саханенко, Е. Х. Топалова / за заг. ред. Т. М. Безверхнюк. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2008. – 328 с.
3. Галасюк С.С. Міжнародний досвід державного управління розвитком туризму / С.С. Галасюк // Стан та перспективи інформаційно-інноваційного розвитку ринку туристичних послуг: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк-Святогірськ: Донецький інститут туристичного бізнесу, 2010. – С.79–82.
4. Галасюк С.С. Модели государственного регулирования в сфере туризма / С.С. Галасюк // Научные исследования в сфере туризма: труды Международной туристской Академии. Вып. 6. – М.: МТА, 2010. – С. 189–204.
5. Лоншакова Н.А. Развитие публичной политики в сфере туризма / Н.А. Лоншакова, Н.Е. Лоншакова // Вестник РМАТ. – 2014. - № 2. – С.69-76.
6. Грицяк І.А. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами / І.А. Грицяк // Вісник Академії митної служби України. Сер: Державне управління. – 2010. – № 2. – С. 5–11.
7. Устойчивое развитие туризма. Пособие для специалистов по местному планированию: [Електронний ресурс]. – Мадрид : Всемирная туристическая организация, 2003. – Режим доступа :www.world-tourism.org/ruso.
8. Шаров Ю.П. Європейські стандарти публічного управління: проєкція на муніципальний рівень / Ю.П. Шаров, І.Чикаренко // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. ДРІДУ. – 2010. – № 1 (4). – С.17–24.
9. Добрянська Н.А. Стан та перспективи розвитку «зеленого» туризму в регіоні / Н.А. Добрянська, В.В. Попович, С.С. Стоянова - Коваль // Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. Видання четверте / за наук.ред.проф. Волошина І.М. та проф. Матвійчук Л.Ю. – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. – 340 с. (с. 147-167)
10. Добрянська Н.А. Реалії сьогодення та перспективи розвитку туристичного бізнесу Одеської області / Н.А. Добрянська, С.С. Стоянова – Коваль, О.В. Ніколюк // Економіка харчової промисловості. – Одеса, 2018. - Том 10, №1. – С.9-15.

SECURITATEA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA: AMENINȚĂRI ȘI PERSPECTIVE

DANILIUC Aliona,
dr., conf. cercet., AMFA

REZUMAT: În acest articol autorul arată esența sistemului de securitate economică a Moldovei. Investigația actuală continuă rezultatul amenințărilor interne și externe de siguranță economică. Autorul a propus calea de formare eficientă a mecanismului de siguranță economică. De asemenea, articolul definește abordările de formare a unei politici avansate de securitate economică a Republicii Moldova în viitorul apropiat. Autorul analizează tendințele naturii exogene și endogene care influențează Moldova în sistemul economic mondial, demonstrează necesitatea reconsiderării imperativelor și principalelor direcții de securitate economică.

Cuvinte cheie: securitatea economică, siguranța economică, amenințarea economică externă, globalizarea, interesele economice, obiectivele economice.

ECONOMIC SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THREATS AND PROSPECTS

DANILIUC Aliona,
PhD, Associate professor, Researcher, AMFA

Summary. In this article author reveals the essence of the Moldavian economic safety system. Current investigation continues outcome of internal and external threats of economic safety. The author has proposed the direction of more effective formation of the economic safety mechanism. Also, the article defines the approaches to forming an advanced policy of economic security of Republic of Moldova in the near future. The author analyzes the trends of exogenous and endogenous nature influencing to Moldavia's place in the world economic system, substantiates the necessity of reconsidering the imperatives and the main directions of economic security.

Keywords: economic security, economic safety, external economic threat, globalization, economic interests, economic goals.

Tendențele etapei actuale de dezvoltare a economiei mondiale determină, în mod obiectiv, pozițiile economiilor naționale ca actorilor pe scena economică globală. În același timp, economiile diferitor țări se confruntă cu presiuni exogene nu doar din partea liderilor mondiali a proceselor geoeconomice, ci și din partea unor companii multinaționale care, deseori, influențează alți subiecți ai economiei mondiale. Principalele pericole ale globalizării se referă la faptul că întrepătrunderea elementelor de cluster obține tot mai multă independență, devenind mai puțin controlate de către instituțiile guvernamentale naționale, astfel, dobândind un caracter supranațional. În așa fel, problemele securității economice se actualizează odată cu aprofundarea diviziunii internaționale a proceselor de producție, dobândind semnificația prioritară pentru toate statele lumii.

Actualmente, necesitatea prevenirii influențelor externe nefavorabile și schimbărilor interne radicale constituie aspectul fundamental. Autorul este de părere, că în Republica Moldova problemele economiei mondiale sunt agravate prin ceea, că procesul de „integrare” a sistemului economic autohton în „ordinea economică mondială” este însoțită de destrămarea structurală a categoriilor existente, trecând la periferia economiei mondiale. Acest fapt creează amenințări suplimentare pentru țara noastră, „legând” eficacitatea produsului național brut la dinamica prețurilor și cererii de resurse. Actualmente, Republica Moldova s-a con-

fruntat real cu amenințarea transformării ei în producător de materii prime a țărilor dezvoltate ale lumii.

Securitatea economică, fiind un fenomen social complex, reprezintă obiectul de cercetare științifică: cercetătorii din diferite domenii studiază problema securității economice, ținând seama de specificul ei, întru abordarea provocărilor speciale cu care ea se confruntă de zi cu zi. Astfel, economiștii tind spre cercetarea relațiilor economice și activităților economice prin prisma principiului securității, ce presupune existența infrastructurii economice, forței de muncă calificate, ș.a.

Totodată, securitatea economică reprezintă totalitatea condițiilor interne și externe, propice creșterii efective dinamice a economiei naționale, capacității sale de a satisface necesitățile societății, statului, individului, asigurând competitivitatea pe piețele externe, protejând de pericole și pierderi de diferit gen [4, p.87].

În lumea contemporană, securitatea națională se identifică, în primul rând, ca stare economică a țării și potențialul de dezvoltare durabilă a acesteia [3]. Reformele economice din anii '90 au influențat negativ asupra tuturor domeniilor de activitate economică și situația socială a Republicii Moldova, provocând următoarele: declinul în producerea din sferele industrială și agricolă, ruperea legăturilor de cooperare existente, scăderea bruscă a nivelului de trai al majorității populației, ridicarea ratei șomajului. Cu toate acestea, țara noastră a păstrat șansele de dezvoltare a resurselor autohtone, bazându-se pe faptul că Republica Moldova

are avantaje competitive importante, potențialul bogat de produse naturale.

Cu toate acestea, criza financiară din anul 2008 a demonstrat vulnerabilitatea înaltă a Republicii Moldova la fluctuațiile conjuncturale pe piețele mondiale [1], fapt ce indică asupra unei corespondențe cu grupul de țări care ocupă poziții similare sub aspect calitativ în sistemul economic global, în ciuda specificității dezvoltării instituțiilor economice și politice naționale.

Din altă parte, apare sistemul de amenințări asociat cu funcționarea piețelor financiar-comerciale internaționale [5, p.49]. Acest lucru poate fi văzut pe exemplul țărilor cu piețele financiare în curs de dezvoltare care demonstau rate record de creștere economică în perioada globalizării mondiale, dar s-au confruntat și cu probleme semnificative în timpul crizei mondiale din anii 2008-2010. Astfel, economia Republicii Moldova nu este capabilă să asigure stabilitatea economiei naționale la șocurile conjuncturale externe în perspectiva apropiată.

De menționat, că în afara problemelor externe dificile, Republica Moldova se confruntă și cu cele interne, ca de exemplu: rata ridicată a inflației care până în prezent nu este rezolvată, fiind în centrul atenției a Guvernului. În principiu, problema dată este legată de aplicarea ineficientă a politicilor economice ale statului. Autorul evidențiază faptul, că influența amenințărilor atât externe, cât și a celor interne a securității economice a Republicii Moldova se manifestă, în special, la frontiera statului. Respectiv, întreagă gamă de măsuri de protecție a intereselor economice ale statului ar trebui să fie pusă în aplicare anume în această zonă.

În baza fenomenului securității economice, autorul propune lanțul causal-derivat (vezi Fig. 1).

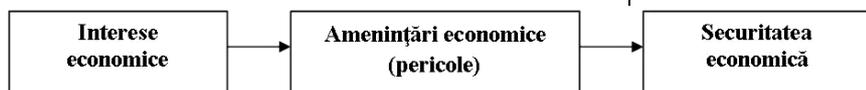

Fig. 1. Lanțul causal-derivat al securității economice
Sursa: elaborată de autor

Interesele economice reprezintă nevoile percepute de persoane, societate și stat, axate pe crearea fundamentelor materiale ale asigurării securității economice în toate domeniile activității productiv-economice și, ca urmare, ale stabilității politice și sociale a societății, economiei stabile a statului atât la nivel regional, cât și global.

Amenințările economice presupun existența și acțiunea forțelor și factorilor reali sau potențiali care pot deveni destabilizatoare față de personalitate, sistemul social sau natural, în aplicarea prejudiciului, perturbării sau distrugere totale. Ele se pot manifesta în forme diferite, în special ca intenții ostile intenționate și acțiuni ale unor subiecți împotriva altora, amenințând existența oamenilor prin acțiuni iresponsabile, riscuri, provocări, dezastre naturale, provocând pagube naturii și societății.

Dintr-o parte, amenințările pot afecta interesele economice ale statului, provoacă schimbări, corecție în condițiile instabile ale existenței sociale. Aceste amenințări au un impact considerabil asupra formării in-

tereselor economice, stabilirii priorităților și obiectivelor noi.

Din altă parte, interesele economice ajustate influențează asupra statului, economiei naționale, structurilor corespunzătoare și autorităților din punct de vedere a deciziilor primite efectiv întru protejarea intereselor economice a societății și personalității. Dacă deciziile, primite la toate nivelurile, într-adevăr au un caracter constructiv, atunci putem constata crearea unui mecanism fiabil de implementare a acestor decizii, lucrul care se reflectă pozitiv asupra consolidării securității economice a țării.

Securitatea economică reprezintă starea și tendințele dezvoltării sistemului de protecție a intereselor importante ale structurilor societății de la amenințările interne și externe. În același timp, securitatea exprimă un astfel de proces de activitate socială care presupune protecția personalității, societății și a statului de la diferite tipuri de factori și condiții negative, pericole, riscuri și provocări.

Vulnerabilitatea politicii economice a statului moldovenesc este corelată, în primul rând, cu identificarea greșită a obiectivelor și mijloacelor în urma erorilor neintenționate și, în al doilea rând, cu desfășurarea politicii economice, axate pe satisfacerea nevoilor grupurilor concrete de presiuni, acestea aducând prejudiciu la majoritatea agenților economici [6, p.278]. Ridicarea nivelului elaborării și primirii deciziilor economice poate favoriza neutralizarea amenințărilor de acest gen.

În baza celor spuse mai sus, autorul consideră necesar de ținut cont de următorii factori care se accelerează la apariția amenințărilor, cum ar fi:

1. Amenințările stimulează contradicții dintre in-

teresele economice și necesitatea protejării lor prin forțele și mijloacele sistemului securității economice, în primul rând, de-

venind o povară suplimentară asupra bugetului țării, iar în al doilea rând – devine o sursă de dezvoltare economică durabilă. În ceea ce privește interesele economice, amenințările provoacă necesitatea modificărilor, ajustărilor în strategia dezvoltării economice și stabilirii priorităților, vizând dezvoltarea indivizilor, societății și a statului.

2. Amenințările, realizând rolul distructiv în raport cu interesele economice și securitatea economică a statului, devin un fel de indicii a problemelor în diferite domenii social-economice a statului.

3. Amenințările contribuie la prognozarea mai amplă, elaborare a metodelor de blocare și neutralizare a diferitor tipuri de riscuri, dezastre, factori care pot cauza prejudicii economiei naționale.

De menționat, că pericolul direct al intereselor economice îl provoacă amenințările economice care încercă desfășurarea normală a procesului de reproducere socială, acestea fiind clasificate, în linii generale, ca factorii externi și interni.

Factorii externi de amenințare a securității economice sunt următorii:

- predominanța exporturilor de materie primă, pierderea piețelor tradiționale de produse militare și de inginerie;

- dependența statului de importul produselor de tipuri multiple, inclusiv și cele de importanță strategică, cât și produse alimentare;

- creșterea datoriei externe;

- controlul insuficient de export, frontiera vamală fiind deschisă;

- subdezvoltarea infrastructurii financiare, organizatorice și informaționale moderne întru sprijinirea competitivității exportului și raționalizării structurii importului;

- subdezvoltarea infrastructurii de transport, ce deservește operațiunile de export-import;

- factorii geopolitici și de comerț exterior, cât și procesele ecologice globale.

Factorii interni de amenințare a securității economice cuprind:

- ◆ reformarea structurală a economiei, moștenită din trecut;

- ◆ competitivitatea redusă a economiei naționale, cauzată de randamentul bazei tehnologice industriale și consumul ridicat de energie;

- ◆ nivelul înalt de monopolizare economică;

- ◆ nivelul ridicat al inflației;

- ◆ dezvoltarea insuficientă a infrastructurii, ș.a.

La rândul său, factorii interni influențează legile referitoare la dezvoltarea ciclică a sistemului economic și legile modelelor non-ciclice ale dezvoltării. Amplasarea și durabilitatea acțiunii primului grup de factori conduc la concluzia că acestea, în anumite condiții, pot avea un impact negativ la nivel macroeconomic și vor constitui o amenințare reală pentru securitatea economică a statului [2, p.26].

În opinia autorului, amenințările esențiale ale securității economice autohtone le constituie următoarele: restricționarea cercetărilor fundamentale, dezintegrarea colectivelor de cercetare științifică și a birourilor de proiectare de nivel mondial, o scădere bruscă a comenzilor pentru tehnologii înalte și produsele competitive, „exodul creierelor”. În condiții actuale, spectrul amenințărilor se extinde, securitatea economică a statului poate fi subminată nu doar economic, dar și prin mijloace militar-politice.

Având în vedere prezența și creșterea amenințărilor externe și interne majore, crearea unui sistem eficient pentru asigurarea securității economice autohtone reprezintă un interes vital important al statului. În legătură cu aceasta, se analizează și justificarea domeniilor prioritare de consolidare a securității economice a Republicii Moldova în condițiile actuale dificile.

În viziunea autorului, perspectiva rezolvării acestei probleme este legată de echilibrul intereselor în triada „individ – societate – stat”, iar elementul-cheie a acesteia constă în interdependența intereselor grupurilor influente ale populației („guvernarea elitelor”) care constă în distribuirea și redistribuirea drepturilor favorabile dintre actorii triadei în raport cu resursele materiale, de muncă, și altele.

În ceea ce privește Republica Moldova, autorul prevede două modele de perspectivă:

1. *Cu o prioritate clară a dominării statului în politică și economie*, valoarea acestuia fiind constituită în

acumularea experienței de ieșire din zona îngustă a abordării economice care determină integritatea educației naționale, exprimată în politica stabilității financiare a statului și găsirea surselor de dezvoltare durabilă.

2. *Cu o anumită preponderență a intereselor societății*, prioritățile actuale ale acestui model fiind în fază incipientă de formare. Deci, este important de identificat imperativele de construcție ale acestuia în vederea formării fundamentelor securității economice a Republicii Moldova.

Autorul menționează că perioada actuală pentru țara noastră se caracterizează prin fragmentarea intereselor naționale pe fonul puterilor politice și îmbunătățirii rolului de reglementare a statului în activitate economică. Actualmente se observă debalansarea intereselor atât dintre stat, business și societate, cât și în structurile de afaceri. S-a creat situația când dezvoltarea economiei durabile deja nu mai poate fi dirijată pe deplin de către stat. În acest sens, un interes anumit reprezintă surse de amenințări în adresa securității economice, asupra cărora trebuie să fie axată atenție primordială, cum ar fi: degradarea structurii economice în direcția creșterii ponderii industriei de materii prime; reducerea potențialului tehnico-științific și activității inovaționale și investiționale; fragmentarea sectorului agricol; diminuarea nivelului intelectual și de educație a populației; exodul profesioniștilor cu înaltă calificare în străinătate.

Autorul consideră că perspectiva de contracarare a amenințărilor menționate mai sus trebuie să presupună un complex esențial de măsuri care să cuprindă următoarele direcții de stabilire a intereselor actorilor pe scena economică:

- important este de efectuat evaluarea selectivă (justificată economic) a afacerilor majore după utilitatea direcțiilor de bază ale activității lor în ceea ce privește interesele naționale. Preponderentă este poziția de promovare și dezvoltare a producției, orientate spre piața internă cu funcția de substituire a importului;

- pentru reproducerea echilibrată a dezvoltării economice durabile a statului este extrem de important ridicarea nivelului de trai al populației, definit în mod obiectiv. De asemenea, nivelul mediu al salariului ar trebui să se bazeze pe rata de creștere a productivității muncii, dotarea tehnică și tehnologică, acestea constituind obiectivul principal al afacerilor;

- o problemă primordială al asigurării securității economice constă în sprijinul financiar al capacității de apărare și cursului de dezvoltare economică inovațional-investiționale a țării întru transferarea potențialului productiv al Republicii Moldova de la standarde calitative sovietice la cele europene;

- este necesară consolidarea obiectivă a rolului societății civile în alegerea direcțiilor de dezvoltare a țării. Autorul consideră, că este inacceptabilă continuarea greșelilor strategice anterioare în politicile și strategiile statului, în special în alegerea modelului economic de dezvoltare durabilă.

Concluzii. Structura de activități pentru asigurarea securității economice a statului reprezintă o combinație complexă din diferite elemente care se află în corelare

stabilă dintre ele și în dezvoltare continuă a obiectivelor, mijloacelor și rezultatelor acesteia. În privința amenințării securității economice a statului, autorul constată, că mijlocul de bază a prevenirii și eliminării amenințării este activitatea eficientă a autorităților publice de toate nivelurile și a autorităților locale. Desigur, în bugetul statului trebuie să fie prevăzute fonduri destinate executării lucrărilor complexe de prevenire și combatere a amenințării la adresa securității economice.

De asemenea, autorul constată imposibilitatea reorganizării structurale necesare în direcția minimizării amenințării la adresa economiei autohtone fără modernizarea politicii economice a statului, elaborând modelul nou al politicii economice și al strategiei economice care să permită utilizarea mai eficientă a

resurselor energetice în scopul diversificării sistemului economic al statului.

În viziunea autorului, securitatea economică externă, în condițiile economiei deschise, necesită: în primul rând – participarea statului în relațiile economice globale să creeze condiții mai favorabile pentru industria națională; în al doilea rând – evoluțiile contradictorii în lume să afecteze minimal economia națională, cât în domeniul economic, atât și cel politic.

Autorul menționează, că întru ridicarea nivelului securității economice atât interne, cât și a celei externe, sunt necesare schimbări calitative începând de la conducerea statului, restabilirea autorității muncii creative, socializarea relațiilor de producție, schimbări esențiale sociale în echilibrul intereselor și instituțiilor din lanțul „elita politică – mediul de afaceri - societate civilă”.

Referințe bibliografice:

1. Global Risks 2015 - Ten Edition. <http://www.weforum.org/reports/global-risks-2015-ten-edition>
2. Raport “Moldova Remittances Study”. Coordinator: International Organization for Migration (IOM), International Monetary Fund (IMF), European Commission Food Security Program. Bruxell: CBS AXA, 2013. 48 p.
3. Securitatea economică a Moldovei: o privire în secolul XXI. <http://www.expert-grup.org>
4. Глазьев С. За критической чертой. В: Интер линк, №3. Нью-Йорк: Interlink Media Rebrands 2016, с.84-91
5. Сигов В., Смирнов А. Теневая экономика: генезис, современные тенденции, стратегия и тактика вытеснения из национального хозяйства России. Санкт-Петербург: Книжный дом, 2011, с.46-58
6. Аверьянов М. Энциклопедический словарь. Москва: МКУ, 2003. 314 с.

INFORMATION INTEROPERABILITY IN DEFENSE SYSTEM

GRECU Mihai,
Information Society Development Institute, Chişinău

DATEL Vratislav,
DATAB consult s.r.o, Prague

SUMMARY

The number and complexity of the systems and databases that support defense activities is increasing. Various systems generally heterogeneous must cooperate with each other to achieve common goals. The ability to exchange information and to re-use the information relates to interoperability. Modern solutions for interoperability should ensure smooth cooperation and consistency of information within the system of defense in the interaction between defense system and other public services in collaboration with external partners. The efficiency and effectiveness of such cooperation should be based on the use of international standards and best practices. The paper addresses issues related to interoperability in defense system.

Keywords: security, the global community, international system, cooperation, providing services, developing and implementing solutions, Interoperability.

INTEROPERABILITATEA INFORMAȚIONALĂ ÎN SISTEMUL DE APĂRARE

GRECU Mihai,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Chişinău

DATEL Vratislav,
DATAB consult s.r.o, Praga

REZUMAT

Numărul și complexitatea sistemelor și a bazelor de date care sprijină activitățile de apărare este în creștere. Diverse sisteme, în general, eterogene trebuie să coopereze între ele pentru a atinge obiective comune. Capacitatea de a face schimb de informații și de a re-utiliza informațiile se referă la interoperabilitate. Soluțiile moderne de interoperabilitate trebuie să asigure buna cooperare și coerența informațiilor în interiorul sistemului de apărare, în interacțiunea dintre sistemul de apărare și alte servicii publice, în colaborare cu partenerii externi. Eficiența și eficacitatea acestei cooperări trebuie să se bazeze pe utilizarea standardelor internaționale și cele mai bune practici. Lucrarea abordează aspecte legate de interoperabilitate în sistemul de apărare.

Cuvinte cheie: securitate, comunitate globală, sistem informatic, cooperare, furnizare de servicii, dezvoltare și implementare de soluții, interoperabilitate.

Introduction. Policy of the Republic of Moldova on security and defense covers actions in order to create a sufficient military potential military security of the state, establishing and strengthening bilateral and multilateral relations with regional partners, participation in the global community to build single international system of collective security [1]

The expanding nature of missions involving national defense herds (the increased complexity of modern defense systems, cooperation with strategic partners, participation in regional and international missions) and growing demands on the capabilities and performance of such effective necessitate new approaches strategic and Operational national defense system. To operate in the new conditions being characterized by agility, with threats of the most complex and sophisticated, we need to focus on technology, systems and data connected, the exchange of information between systems increasingly diverse and heterogeneous in order to increase efficiency and reduce costs.

Strategic program of technological modernization of governance in Moldova (e-Transformation) sets the objective [2]:

- Implement transparent, efficient and responsive governance;
- Modernization of public services by digitizing and re-engineering of processes;
- Improving governance by ensuring the interoperability of IT systems, consolidation and reuse of resources.

Achieving these goals requires a comprehensive approach and deep cooperation and data exchange between public entities, streamlining business processes ensuring internal activities and providing services, developing and implementing solutions based on new models of management and business, by applying the latest achievements in the field of Information Technology and Communications. Information and ICT solutions have become paramount assets in all areas of social life. A special role they play in ensuring the defense capability and security. Modern

information technology solutions are now an imperative to optimize business processes, ensure cyber security, increase efficiency and effectiveness in defense services, and reduce resource consumption.

New approaches and models lead to creation and use of a common information space in which the defense system is closely related to civil services and to defense services of partners, is integrated into the global system of protection and prevention of military threats. The most advanced concepts and architectures, the most powerful technological models: cloud computing, big data, cyber security, reconnaissance and surveillance technologies, modernizing business processes etc., are pieces of resistance in a modern and efficient defense system. [6].

The key element that makes possible the building of such consistency of information across the whole system of defense is interoperability; it became a basic principle in the design and implementation of initiatives to modernize the national defense system.

What it is actually interoperability? European IDABC program on interoperable delivery of e-Government services defines interoperability as "the ability of business systems and processes to share data and enable the sharing of information and knowledge between them" [3].

The European Commission has proposed a classification which later became generally accepted that interoperability is taken into account in three key areas [3]:

- Technical interoperability - covers the technical aspects of connecting systems and services.
- Semantic interoperability - is to ensure that the meaning of exchanged information is understood unequivocally by all applications;
- Organizational interoperability - means defining and modeling business processes and establishing forms of cooperation between administrations with different internal structures and processes.

Military Interoperability refers to the ability to act together, coherently, effectively and efficiently to achieve common strategic objectives. Interoperability is a multiplier capability and ensure effective and efficient use of resources. For each capability, interoperability requirements include the following elements: doctrine, procedures, terminology, plans, organization, training/exercises, equipment, personnel and infrastructure/resources [4].

NATO interoperability policy, for example, defines the term as the ability of the Allies to work together, coherently, effectively and efficiently to achieve the goals tactical, operational and strategic. In particular, it enables staff, units and/or systems to operate together to share common doctrine and procedures, share infrastructure and bases and be able to communicate. Interoperability reduces duplication, allow to pool resources, and produce synergies with partner countries [5].

To make a defense system to work effectively in the current conditions of global computerization and increasing technological progress, it must be ensured good communication between system components at

all levels. Thus, at the business level, it is necessary to ensure that the work in the system can take place in a harmonized way and allow collaboration between system components; at the level of processes, many internal processes can work together and can create macro-common processes; at the services level, can be identified functions that use multiple applications and, at data level, it can be obtained synergistic effects between data models and conceptual schemes heterogeneous. Commitment for achieving interoperability and integration of information in such complex system as the defense system, with the highest requirements, is one of the biggest challenges [3].

Information Interoperability defense system is crucial. The Interoperability of information and data in defense system is crucial. It is absolutely necessary condition for good functioning of defense as an entire system: all system components must be able to communicate, all business processes for achieving the missions in defense must be ready to cooperate for creating services across the system, all data must be available to ensure good communication and to support the running of services, be they training services, supply, combat exercises or any other services for a wide range of services it offers system defense.

Information Interoperability is a complex phenomenon which covers several aspects of communication and data exchange. European Commission Recommendation allowed approaching some aspects of interoperability separately.

The need for standards. Insularity and fragmentation of knowledge about interoperability, heterogeneity of factors with impact on this phenomenon, insufficient level of knowledge of processes that ensure interoperability are currently the issues of great interest both in terms of practical approaches and in terms of research.

The development of information and communication technology has led, over the years, to creation of systems that initially were not designed to be integrated into large architectures to today requirements. The information shall ensure communication between various agencies and services increasingly diverse, coming and reflecting situations from different and heterogeneous backgrounds.

Of particular importance in ensuring interoperability of information services of the defense system is the use of standards. Alignment with international standards, use of open standards, in parallel with the owner, will enable better compatibility of data and equipment used in the national networks and in communication with regional and global partners. The use of standards helps to reduce complexity and enable interoperability.

Given, on the one hand, the mobile character of the defense missions and the variety of situations in which such missions can take place, and, on the other hand, given the budgetary constraints and that the activities of the defense system should entail reasonable costs in terms of economic efficiency, will be valued the opportunities provided by civil service infrastructures such as telecommunications systems, health, construction, social security etc., but also these that

result from the connections with foreign partners. The use of standards within these services will ensure greater interoperability between connected systems, reduce costs and increase efficiency of defense services.

An essential component in ensuring interoperability within the activity of defense structures constitutes the semantic interoperability and, in particular, the implementation of a performance metadata management system. A such system enables cataloging and publishing of metadata, their mapping, retrieving and timely answering, the management of content in the communication between different systems and distributed data. It is important that the design and implementation of such a system to be based on international approaches and standards so that they do not constitute barriers and impediments to internal communication, in collaboration with regional and global partners and also to allow the takeover of successful solutions from international experience and good practices.

Metadata vs. data. Metadata is descriptive data about objects [4]. The essential characteristics of metadata include: it is descriptive data, and that it is descriptive about something. For example, if P is data and $P \rightarrow Q$ represents the descriptive relationship such that P describes Q , then P is metadata about Q . If there is no relationship from P to Q , then P is no longer metadata (i.e., P is merely data) because metadata is always relative to the object of description. Or stated differently, P only becomes metadata once its descriptive relationship to Q is established. Thus, it is impossible to determine, independent of context and relationships, that any piece of data is actually also metadata. The implications are:

- (1) because metadata is data, it can be exchanged like other data, but
- (2) to remain metadata, the exchange must include the associated context and relationships.

ISO/IEC 20944 simply treats everything as data - whether it is used as metadata is outside the scope of ISO/IEC 20944. Although metadata is just data, ISO/IEC 20944 also provides reification and navigation of these contexts and relationships that are particular to metadata (and atypical for common data sets).

NOTE ISO/IEC 20944-5 provides a mapping and a profile such that ISO/IEC 20944 bindings may be used to interchange metadata contained in ISO/IEC 11179 metadata registries, e.g., an application may connect to, access, read, and use metadata from an ISO/IEC 11179 metadata registry.

Metadata and data interoperability. The successful interchange of data is dependent upon mutual agreement of interchange participants. Some key requirements for successful data interchange include (from lower implementation details to higher level abstractions):

The syntax determine show data is coded (structured) and encoded (represented). Codings include specifications for organizing data structures (e.g., How are records represented? Is tagging embedded or implied?). Encodings include specifications for representation of data types (e.g., are numbers represented as a string of characters or a string of bits?).

EXAMPLE 1. In XML, "the temperature is 17°" might be coded as a tagged element "<temp>17</temp>" that is encoded as 15 UTF-8 characters, the encoding would be the ordering of the bits within the octet, e.g., little endian vs. big endian.

EXAMPLE 2. In the programming language C, "the temperature is 17°" might be coded as a single binary octet { uint8_t temp = 17; }, and encoded as a two's complement big-endian 16-bit integer.

The semantics define the meaning of the data. Several kinds of descriptive techniques are possible, such as using ISO/IEC 11179-3 for describing data. Additional technical specifications, such as standards, may be used in conjunction with the ISO/IEC 11179-3 description of data.

EXAMPLE 3. The statement "the temperature is 17°" might not be descriptive enough because

- (1) it does not convey units of measure, e.g., Celsius or Fahrenheit; and
- (2) it does not convey what is being measured, e.g., temperature sensor #289.

Both these features are part of the semantic description that comprises an ISO/IEC 11179-3 Data Element.

Application-specific behavior is determined by the context of the data.

EXAMPLE 4. The statement "temperature is 17°C at sensor #289" may have different meanings depending upon the application. In a telemetry application, the statement "temperature is 17°C at sensor #289" might represent data to be recorded and analyzed, such as updating low, average, and high values in a set of time-series data. In contrast, in a heating, ventilation, and air conditioning (HVAC) application, the statement "temperature is 17°C at sensor #289" might represent a signal that causes heating units to turn on automatically.

Of the three issues above, ISO/IEC 20944 concern sit self with the syntax, i.e., the bindings (codings, APIs, and protocols) for data interchange.

Regarding the semantics, the ISO/IEC 11179 series is a primary tool for specifying semantics, via descriptive data, for data interchange [6]. This descriptive data is known as metadata. The descriptive data (metadata) may also be interchanged via the ISO/IEC 20944 series. However, in this case, the ISO/IEC 20944 series is being used for a different purpose: descriptive data interchange (i.e., metadata interchange) rather than data interchange. It is possible to have separate data and metadata interchanges, and to use the ISO/IEC 20944 series in dependently for each interchange.

Neither ISO/IEC 20944 nor ISO/IEC 11179 specifies application-specific requirements and functionality.

Achieving metadata and data interoperability and harmonization. Interoperability with a metadata registry can be achieved in various ways. ISO/IEC 20944 provides a framework within which several approaches can be standardized. All interoperability requires some kind of interface, and associated bindings, between two or more participating functional units. A binding provides a concrete mapping of a functional

unit to an interface. Three categories of bindings are supported by ISO/IEC 20944:

- codings, which deal with the formalized representation of information;
- APIs, which specify a binding in programming terms;
- protocols, which specify formalized communications.

For example, metadata may be descriptive data about other data.

Reification is to transform into data, e.g., a relationship between datum's is transformed into data itself.

Additional semantics may be described by or supplemented with unstructured descriptive text and/or layering of additional standards and specifications.

Solving of interoperability. Basic method of interoperability solving of Information Systems is „step by step“. The process of solving consists of sets: organizational, methodical and program tools.

Information process about all relevant economics and social activities has been realized by the help of Unified system of data description and coding (met information system) in its part, standards of methodical and organizational character and technical equipment enable work with catalogues and databases. Unified Databases [7] as a unit forms an environment for mutual communication among individual subjects in both, horizontal and vertical, level and meets requirements for relation database working in net environment. It stems from international, national but also from company standards, mandatory regulations and available working standards.

Bibliography references:

1. Doctrina militară a Republicii Moldova. <http://www.lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=306988>
2. HG 710 din 20.09.2011 cu privire la aprobarea Programului strategic de modernizare tehnologică a guvernării (e-Transformare). <http://www.lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340301>
3. Decision 2004/387/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on interoperable delivery of pan-European e-Government services to public administrations, businesses and citizens (IDABC). <http://ec.europa.eu/idabc/servlets/Doc87b6.pdf?id=1891>
4. Optimize resources? Standardize!!! Hellenic Armed Forces Standardization Activities. http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=3848
5. Interoperability: Connecting NATO's Forces. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84112.htm
6. Defense IT Strategies Converge Around Interoperability, Security and Cost Reduction, According to New Deltek Report. <http://www.prweb.com/releases/2014/01/prweb11484131.htm>
7. Information system about data elements. Ministry of Interior of the Czech Republic. (Informační systém o datových prvcích (IS DP), <http://www.sluzby-isvs.cz>).
8. EU Rolling Plan for ICT Standardisation. <https://www.ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/rolling-plan-ict-standardisation-0>.
9. ISO/IEC 11179 (all parts), Information technology — Metadata registries (MDR).
10. ISO/IEC 20944 Information technology — Metadata Registries Interoperability and Bindings (MDR-IB).

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В ТРАНЗИТИВНОЙ СТРУКТУРЕ ОБМЕНА В ЭКОНОМИКЕ РЕГИОНОВ

ХАЛИЛОВ А.Э.,
кандидат экономических наук,
докторант Международного
университета бизнеса и права,
г. Херсон
lana_audit7@ukr.net

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные предпосылки для формирования логистической системы региона. Описана морская отрасль региона для формирования устойчивого развития. Определена кадровая система региона. Описана производственная логистика в системе обмена в регионе. Рассмотрены все формы логистики, а также даны рекомендации по совершенствованию данного вида деятельности.

Ключевые слова: логистика, морская отрасль, рыночная система, научная система, кадровая система.

PECULIARITIES OF FORMING A LOGISTIC SYSTEM IN A TRANSITIVE STRUCTURE OF EXCHANGE IN THE ECONOMY OF THE REGIONS

ХАЛИЛОВ А.Э.,
Candidate of Economic Sciences,
PhD candidate of International
University of Business and Law,
Kherson, Ukraine
lana_audit7@ukr.net

SUMMARY

The article considers the main prerequisites for the formation of the region's logistics system. The marine industry of the region is described for the formation of sustainable development. There is a certain personnel system of the region. Describes production logistics in the exchange system of the region. All forms of logistics are considered and recommendations for improving this type of activity are given.

Keywords: logistics, the marine industry, the market system, the scientific system, the personnel system.

Постановка проблемы. Императив морской отрасли один из современных подходов, на основе которого необходимо строить стратегию развития.

Экономическая система нуждается в постоянном совершенствовании стратегии развития отраслей национального хозяйства. Усиление отрицательных моментов, связанных с нестабильными состояниями среды, в которых необходимо развиваться, приводит к росту элементов системы. Управленческие задачи, на каждом этапе усложняясь, приводят к формированию новых проблем по разным направлениям, особенно это связано с инфраструктурой и институтами.

Анализ последних исследований и публикаций: Проблемные вопросы формирования логистической системы в транзитивной структуре обмена в экономике регионов изучали такие ученые как: Пригожин, А. И.[1], Ясин Е.Г.[2], Булгаков В.К.[3], Прокофьева Т.А.[4], Родкина Т. А.[5], Санков, В. Г.[6] и др.

Целью статьи является формирование логистической системы в регионах страны с учетом транзитивной структуры обмена.

Основной материал. Этапы развития эволюции приводят к формированию новых отраслевых проблем, которые нуждаются в исследовании и координации деятельности на территории образования.

Системный подход в планировании приводит к новым результатам, и особенно применяется в отраслевом рынке. Возникает вопрос не только в планах, а также в прогнозировании за счет имеющихся данных [1]. Осуществление объединения в единую организацию системы и его рост приводит к формированию стабильности предприятия в целом [2].

Глобализационные процессы приводят к увеличению товарооборота, тем самым эффективность систем снижается.

Конкурентоспособность отрасли можно разделить на внутреннюю и внешнюю. Внутренняя конкурентоспособность формируется с альтернативного выбора по цене и качеству логистических цепочек. К сожалению, прямая конкуренция не всегда возможна из-за ряда причин связанных с инфраструктурой.

Внешняя конкурентоспособность направлена на то, чтобы повысить конкурентоспособность на международных отраслевых рынках по своему направлению. Повышение глобализационных тенденций воздействует не только на методы организации инфраструктуры, а также приводит к ужесточению условий ведения бизнеса. В свою очередь данные последствия отражаются на доходности и тем самым количество перевозок, приносящих прибыль, уменьшается. Осуществляется реорганизация одних цепочек поставок, а

других приводит к ликвидации [3].

Теория отраслевых рынков позволяет рассмотреть проблему в разрезе спроса и предложения на различных ступенях рынка национальной экономики.

Увеличение системы формирует новые институты и новые рынки, в которых развиваются новые направления, приводящие к образованию рабочих мест. Появление инновационных направлений активизирует динамику протекающих процессов в системе [3].

Современная экономическая система нуждается в больших объёмах перевозок товаров в национальной экономике. Обеспечение пропускной способности рыночных механизмов приводит к динамизации процессов внутри страны.

Формирование распределительной системы в

стране является передовой задачей отраслевых рынков экономики. Совершенствование путей перемещения, распределения и хранения товаров зависит от скорости протекания процессов системы [4].

Системный затор приводит к уменьшению оборотов товарной массы на рынке. Элементы инфраструктуры не только влияют на организационные моменты кластера, а также воздействуют на рыночную структуру.

Система национального хозяйства подразумевает развитие отрасли по тем параметрам, которые являются стратегическими. Более планомерная организация и координация имеющихся ресурсов в экономике национального хозяйства позволит создать кластер рисунок 1.

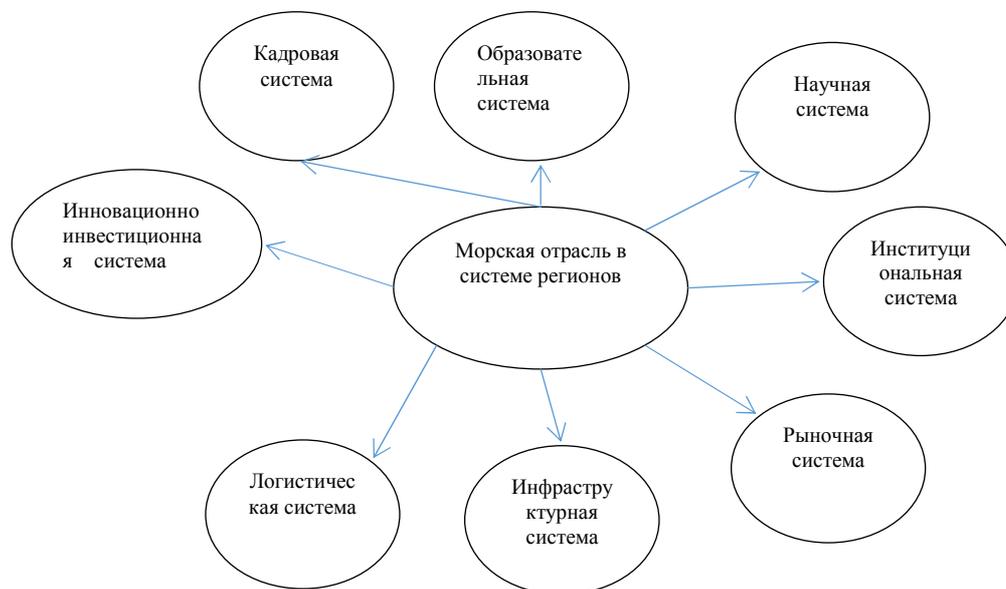

Рис. 1 Морская отрасль в системе регионов

Источник: Разработано автором

Инновационно - инвестиционная система в морской отрасли показывает количество ресурса, которое возможно направить на модернизацию процессов в управленческой цепи. Рынок на основе спроса на распределительную систему определяет объёмы, которые возможно необходимы для перемещения и хранения.

Развитие самого рынка в общем понимании всех его составляющих приводит к увеличению необходимости развития логистической инфраструктуры территории. Повышение роли финансового механизма в развитии звеньев цепочки приводит к естественному притоку ресурсов для повышения оборота в системе распределения страны [5].

Образование как основа формирования кадров для развития отрасли необходимо модернизировать и направить на создание новых идей инновации, которые позволяют увеличить трудоустройство населения. Программные методы развития не всегда угадывают перспективные направления модернизации. Укрупнение террито-

рии научно-исследовательских организаций является двойким [6,7,8].

С одной стороны, увеличивается финансирование объекта и осуществляется лучше мониторинг за деятельностью подразделения.

С другой стороны, большая организация встречается с другими трудностями, связанными с координацией малых групп в единое целое. Рост производительности мысли не всегда удаётся добиться реорганизациями, а также переструктурированностью элементов системы.

Инфраструктура в системе национальной экономики объединяется в подсистему логистики, на основе которой осуществляется движение потоков от производителя к потребителю.

Инфраструктурная система должна вовремя отслеживать изменения на уровне коммуникации и предоставлять дополнительные возможности, связанные с ликвидацией узких мест на территории.

Научная система координирует направление развития морской отрасли с другими элементами

системы, позволяет оптимизировать процесс взаимодействия между внутренней и внешней средой.

Внутренняя среда на всей территории отличается по экономическим параметрам, тем самым возникает вопрос эффективной координации имеющихся ресурсов для достижения поставленной задачи.

Рыночная система позволяет определить ряд показателей, на основе которых определяется возможность не только быстрой организации бизнеса, а также коммуникативный менеджмент на рынке. Особенности рынка, которые связаны с развитием институтов на данном рынке, позволяют повышать конкурентоспособность, воздействуя на спрос и предложения. В свою очередь чрезмерное административное регулирование приводит к ограничению участников на рынке, а также их дальнейшее развитие. Определение динамики рынка при благоприятном росте мотивирует участников рынка к непосредственному вхождению в данный сегмент отрасли.

Увеличение числа, вовлекаемых предприятий приводит к росту рынка [5].

Образовательная система позволяет осуществлять подготовку кадров для морской отрасли системы национального хозяйства. Повышение квалификации работников, а также их сертификация и разработка программ требует больших финансовых и временных затрат. Новые направления тем самым испытывают дефицит служащих [6].

В кадровой системе отрасли необходимо определить минимальный объем работников и структуры подразделений предприятий. К сожалению, отсутствие узконаправленного персонала приводит к затруднению организации процессов цепи поставок.

Дефицит кадров по направлениям деятельности присутствует, особенно на крупных предприятиях. Возникает вопрос о ликвидации дефицита рабочей силы на предприятиях. Важность поддержки программ развития со стороны государства обсуждается по всем направлениям рисунок 2.

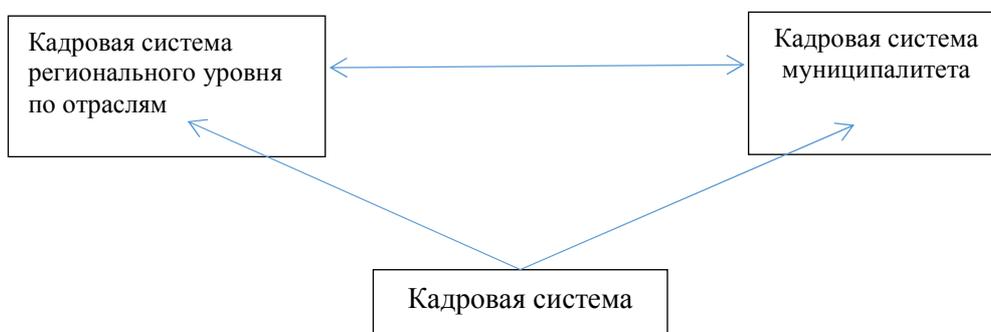

Рисунок 2. Кадровая система отрасли.

Источник: Разработано автором

Кадровая система по отраслям одна из больших проблем в капиталистической экономике. Отсутствие постоянного спроса со стороны государства в командно-административной экономике приводит к возникновению дефицита информации по видам экономической деятельности. Изучение данного вопроса со стороны государства не всегда происходит вовремя, тем самым на рынке возникает излишек рабочей силы [7].

В кадровой системе регионального уровня необходимо разработать программу по отраслям, в которой должны ориентироваться на спрос в регионе, тем самым оптимизируются государственные затраты на бюджетные места. Повышение роли экономических институтов в современном национальном хозяйстве не всегда оправдывает возложенную на неё роль. Постоянное несбалансированное регулирование политики государства по отношению к людскому капиталу приводит к возникновению отраслевой безработицы [7].

Инициатива законодательного характера должна отрегулировать взаимодействия институтов, особенно государственного звена (рис. 3).

Логистика морской отрасли в портовом

хозяйстве оптимально должна построить взаимодействие с другими видами логистических элементов, тем самым повысится отдача от проекта.

Рисунок 3. Система распределения морской отрасли в логистической структуре.
 Источник: Разработано автором

В производственной логистике морской отрасли необходимо развить коммуникацию между производственными элементами территории и порта, а также добиться взаимосвязи между комплексами. В данной ситуации организации будут дополнять и удешевлять процесс поставки комплектующих, а также доставку готовой продукции.

Маркетинговая логистика в морской отрасли позволяет увеличить эффективность оказания логистических услуг для конечного потребителя. Постановка оптимизационной задачи связана с выявлением потребителя и ассортимента услуг для клиента, основываясь на цене предоставляемых предложений.

Информационная логистика морской отрасли оказывает воздействие на создание базы и электронного документооборота, направленного на быстрое отслеживание информации и применение его для своих задач.

Складская логистика одна из сложных этапов в логистической системе, в которой возникают информационные изменения амплитуды колебания спроса. Эффект «форейтора» особенно

проследиваться с изменением количества участников и переходом от одной логистической системы в другую плоскость данной деятельности. Учитывая асинхронность, информационная проблема усиливается с возрастанием звеньев в цепочках поставок [8].

Совершенствование механизма развития цепочек поставок приводит к оптимизации информационных потоков, то есть выборка данных, на основе которых строится стратегия роста.

Транспортная логистика в морской отрасли достаточно узко рассматривается, тем самым усложняется выделение данной проблемы. Формирование себестоимости практически невозможно без совместной организации затрат. Разгрузка и загрузка на коротких расстояниях товаров себя не оправдывает из-за сложности осуществления операций, связанных с повышением тарификации данной услуги [7].

Распределительная система морской отрасли нуждается в коррекции стратегии развития рисунок 4.

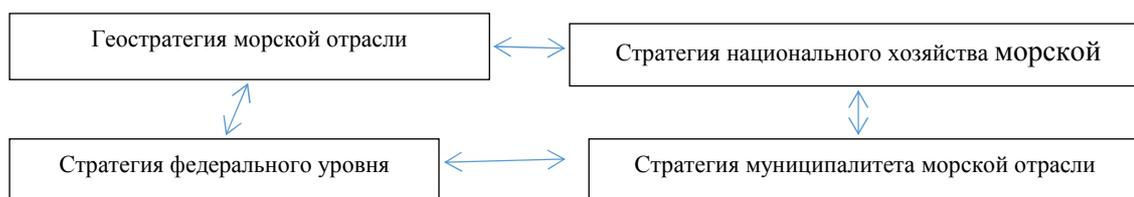

Рисунок 4. Стратегии морской отрасли на государственном уровне
 Источник: Разработано автором

Геостратегия морской отрасли является одной из крупных задач, которая решается на уровне государства. Определяются основные внешне-экономические контакты и заключаются межправительственные договоры [9].

Внешиэкономическое развитие портового хозяйства ориентировано на увеличение экспортноимпортных операций государства со своими ближайшими партнерами.

Модернизация портового хозяйства имеет двойное значение, так как представляет собой цепочки, которые в хозяйственной деятельности являются точкой распределения товаров и материальных ценностей страны. С другой стороны, повышается мобильность производственной системы из-за хорошей коммуникации, тем самым позволяет размещать производственные мощности достаточно в отдаленных районах.

Конвергенция стратегии проявляется в стандартизации подходов к решению тактических задач по всей цепочке цепи поставок. Сертификация заключается в формировании единых условий складских и других элементов логистики по одним стандартам для удобства соблюдения требований сохранной перевозки объекта и его хранения. Стандартизация определяет направление на повышение качества хранения перевозимых товаров и введение единого логистического окна для отслеживания перемещения товаров через интернет [9].

Современная экономическая политика диктует двойные принципы, на основе которых необходимо разработать единую концепцию развития отрасли

Стратегия национального хозяйства консолидирует социально-экономическую систему в единую программу развития кластера. Вырабатываются определенные законодательные базы для развития проекта в единую систему, на основе которой будет происходить развитие субсистем отрасли в национальной экономике.

Стратегия федерального развития морской отрасли позволяет организовать и координировать усилия для развития инфраструктурной базы территории. Формирование субкластерных взаимодействий способствует увеличению модальных перевозок в экономике страны.

На региональном уровне координация выработки стратегии по развитию инфраструктуры всего национального хозяйства позволяет проблему рассмотреть в разрезе образования и совершенствования элементов системы.

Муниципальная стратегия развития сводится непосредственно для развития элементов отрасли на конкретной территории. Обеспечивает приспособление программ для эффективного развития отдельного района.

Наблюдаются статистические показатели применения управления проектом. Осуществляется заточка организационной структуры кластера на конечном этапе рисунок 5.

Рисунок 5.Распределительная система национального хозяйства в морской отрасли.

Источник: Разработано автором

Логистическая система на макроуровне формирует стабильность перевозок всей страны. Стратегия развития коммуникации должна обеспечивать реализацию поставленных целей перед отраслями экономики. Общее развитие отраслевых рынков требует высшего приоритета выполнения, в результате этого разрабатывается законодательная база регионального и муниципального уровня.

Выводы. Таким образом, на региональном уровне необходимо разрабатывать отраслевые программы внедрения инноваций и осуществления

государственной поддержки структурных изменений.

Структурное преобразование как один из методов направлен на изменение топологии системы, что приводит к осуществлению подготовки программ местного уровня для повышения темпов реализации.

Отраслевые рынки в государстве не всегда достаточно развиты для пропуска воспроизводства товаров, тем самым развитие рыночных категорий позволит развивать отрасль более эффективно.

Библиографические сноски:

1. Пригожин, А. И. Методы развития организаций/А. И. Пригожин. - М.:МЦФЭР.- 2003. – 864 с. (Приложение к журналу «Консультант», № 9, 2003). с. 252.
2. Ясин Е.Г. Экономика России накануне подъема / Е.Г. Ясин. М.: Изд. дом Высшей школы экономики. - 2012. -214 с. 277.
3. Ясин Е.Г., Снеговая М.В. Институциональные проблемы России в мировом контексте / Е.Г. Ясин, М.В. Снеговая // Вопросы экономики. 2010. № 1. С.114-128.
4. Булгаков В.К. Моделирование динамики обобщающих показателей развития региональных экономических систем России / В.К. Булгаков, О.В. Булгакова // Экономика и математические методы. 2006. Т. 42. № 1. С. 32-49.
5. Прокофьева Т.А. Кластерный подход к формированию макрологистических платформ на территории федеральных округов России / Т.А. Прокофьева, О.Л. Лопаткин, А.С. Зацепин // Логистика сегодня. - 2011. - № 1. - С. 46-61.
6. Родкина Т. А. Логистика информационных потоков: состояние, перспективы / Т. А. Родкина // Вестник Университета (Государственный университет управления).- 2012.- № 5. - С. 144-148.
7. Санков, В. Г. Сопряжение системных описаний потоков в инновационной логистике / В.Г. Санков, Е.А. Юфин // Логистика сегодня. - 2010.- № 3. - С. 174-180.
8. Нелюбова, И. Государственно-частное партнерство в реализации стратегии развития региона / И. Нелюбова // Региональная экономика. - 2007. -№11.- С.47-56.
9. Клявин, А. Морская деятельность России: ключевые проблемы развития морского транспорта / А. Клявин // Морские вести России. - 2007.- № 017-018- С.9-10.

CZU: 338.2

СТРАТЕГИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ США: УРОКИ ДЛЯ РЕГИОНОВ С ПЕРЕХОДНОЙ ЭКОНОМИКОЙ

КРОТЕНКО Юрий,
др.хаб.экон., проф.,
декан факультета EMREI, IRIM.

КРОТЕНКО Ирина,
докторант ASEM.

АННОТАЦИЯ

Изложены некоторые теоретические аспекты проблемы национальной безопасности. Описаны основные положения стратегии национальной безопасности США и Республики Молдова. Предложены рекомендации по использованию опыта США при разработке механизма менеджмента национальной безопасности Молдовы.

Ключевые слова: национальная безопасность, региональная безопасность, опыт США, страны с переходной экономикой, национальная безопасность Молдовы.

US NATIONAL SECURITY STRATEGY: LESSONS FOR REGIONS IN TRANSITION

CROTENCO Iurii,
Habilitation PhD, Associate professor,
Dean of the Faculty EMREI, IRIM.

CROTENCO Irina,
PhD candidate, AESM.

SUMMARY

In this article are presented some theoretical aspects of national security concerns. It is described the basic statements of the both US National Security Strategy and the Republic of Moldova. The author suggested recommendations for the use of the US experience in the development of national safety management mechanism of Moldova.

Keywords: national security, regional security, the US experience, countries with economies in transition, the national security of Moldova.

Постановка проблемы. Современный динамичный мир все в большей мере сталкивается с новыми угрозами и вызовами. Это обусловлено глобальными процессами в обществе. Научно-технический прогресс (а порой революционные открытия и нововведения), сопровождаются коренными и не всегда положительными изменениями в обществе и окружающей его среде. Неравенство во многих его проявлениях, оскудение ресурсной базы и увеличение нагрузки на природу и человека, войны и преступность, бедность, ограничения прав и свобод, миграция и многие другие угрозы требуют от общества своего решения, что предопределяет потребность комплексного подхода к процессу на различных уровнях иерархии общества. Формирующиеся новые центры силы (Китай, ЕС, Индия) на мировой арене возвращают общество от однополярного мира на переломе тысячелетий к многополярной конструкции, где региональные и национальные приоритеты играют все более яркую роль.

В этих условиях возрастает значение формирования научно обоснованной системы менеджмента национальной и региональной безопасности. При этом механизм управления национальной безопасностью однотипных стран может иметь однородную структуру. Это, в частности, можно отнести к странам с переходной экономикой, у которых немало общих и однотипных проблем и угроз. Эти страны при разработке проектов научно обоснованного менеджмента системы национальной безопасности могут и обязаны использовать опыт других стран и, в частности, крупнейшего мирового экономического лидера – США.

Изложение основного материала. По классификации Конференции Организации Объединенных Наций по Торговле и Развитию, далее ЮНКТАД в группу стран с переходной экономикой входят Юго-Восточная Европа, Содружество Независимых Государств и Грузия [4]. Страны с переходной экономикой сегодня нередко сталкиваются с серьезными проблемами на своих границах либо сталкиваются с противодействием, в том числе вооруженным, на части признанных ими своей национальной территории. Это в различной мере относится к Армении, Азербайджану, Грузии, Молдове, Украине. Немало угроз наблюдается в странах Центральной Азии (бывших союзных республиках). Нередко у стран с переходной экономикой схожий перечень угроз в экономической, политической, социальной сфере, миграционных потоках, коррупции, соотношении доходов между отдельными группами общества и др. Одна из классификаций угроз национальной безопасности приведена на рис. 1.

Осознавая необходимость самостоятельного обеспечения национальной безопасности, страны с переходной экономикой разрабатывают механизмы менеджмента данной сферы. Это национальные, региональные, и международные

системы. Участвуют они и в решении глобальных проблем (например, через структуры ООН и международных организаций).

Однако из всего многообразия механизмов менеджмента национальной безопасности обычно центральное место занимает стратегия (планы, программы) национальной безопасности. Подобные документы разрабатывают органы государственной власти.

Так, в США стратегия национальной безопасности, опубликованная на сайте Белого Дома, изложена на 32 страницах, включая обращение президента США Барака Обама и 28 страниц собственного текста стратегии (без страницы №6). Структурно стратегия состоит из 6 разделов (введение, безопасность, благосостояние, ценности, международный порядок и заключение) [1].

Во введении стратегии основной упор делается на констатации факта, что множество возможностей США одновременно соседствует с разнообразными рисками для безопасности страны, как лидера в глобальном мире. Особо отмечается, что новая стратегия (2015 года), как и само американское лидерство основываются на непреходящих национальных интересах, изложенных в стратегии национальной безопасности от 2010 года. Этим подчеркивается преемственность и стабильность национального курса в сфере безопасности страны.

В разделе «Безопасность» излагаются вопросы укрепления оборонного потенциала США, усиления внутренней безопасности, борьбы с устойчивой террористической угрозой, наращивания возможностей по предотвращению конфликтов, противодействия распространению и применению оружия массового уничтожения, борьбы с климатическими изменениями, обеспечения доступа к общим пространствам, а также укрепления всемирной охраны здоровья.

Раздел «Благосостояние» посвящен путям поиска решения таких проблем как активизация экономики США, укрепление энергетической безопасности страны, лидерование в науке, технологиях и инновациях, формирование мирового экономического порядка и ликвидация крайней бедности.

В разделе «Ценности» стратегия сконцентрирована на таких аспектах как сохранение верности американским ценностям дома и продвижение всеобщих ценностей за рубежом, содействие равенству, поддержка формирующихся демократий, вдохновение гражданского общества и молодых лидеров, меры по недопущению массовых злодеяний.

Раздел «Международный порядок» включает в себя изложение видения в отношении перебалансировки США в сторону Азиатско-Тихоокеанского региона, укрепления альянса с Европой, стремления к стабильности и миру на Ближнем Востоке и в Северной Африке, инвестирования в будущее Африки, углубления

сотрудничества в сфере экономики и безопасности в Северной и Южной Америке.

В заключении стратегии отмечается, что она создает представление об укреплении и сохранении американского лидерства в современном мире, разъясняя цель и перспективы американской

мощи. Приводятся итоговые заверения в приверженности курсу на реализацию основных направлений укрепления национальной безопасности США, базирующихся на американском лидерстве в прошлом веке и в будущем.

Рис. 1. Классификация угроз национальной безопасности [15]

Наряду со стратегией национальной безопасности в США принята национальная военная стратегия [2] и ряд других документов, конкретизирующих национальную политику в сфере безопасности.

В Молдове механизм регулирования процесса управления системой национальной безопасности страны включает стратегию, национальные программы и планы действий, систему контроля реализации стратегии и регулярной отчетности высшего совета безопасности Молдовы (под руководством президента страны) перед парламентом, а также информирование высшего совета безопасности о ходе реализации стратегии через каждые шесть месяцев центральными органами публичного управления.

Стратегию национальной безопасности страны парламент Молдовы утвердил 15.07.2011 [14]. Структурно стратегия состоит из 7 разделов (введение; национальные интересы и политика безопасности; укрепление национальной безопасности посредством внешней и оборонной политики; пути обеспечения национальной безопасности; сектор национальной безопасности и его реформирование; обеспечение сектора национальной безопасности ресурсами; этапы реализации, процедуры отчета и мониторинга).

В целях укрепления национальной безопасности посредством внешней и оборонной политики стратегия концентрирует внимание на процессе интеграции в Европейский Союз; участии в международных усилиях, направленных на управление современными угрозами и

вызовами; сотрудничестве с Организацией Североатлантического договора (НАТО); двустороннем сотрудничестве в области безопасности; а также проведении оборонной политики.

Выделено 12 путей обеспечения национальной безопасности.

В стратегии было дано поручение правительству привести национальные программы и планы действий в соответствие с целями, приоритетами и политиками, изложенными в стратегии, а на высший совет безопасности Молдовы возложено осуществление мониторинга реализации стратегии и представление ежегодно парламенту соответствующего отчета. Учитывая динамичный характер состояния национальной безопасности, стратегия разработана на среднесрочный период, который установлен продолжительностью от 4 до 7 лет (до 2015-2018 гг.). Предусмотрено, что не реже одного раза в четыре года стратегия подлежит пересмотру и актуализации.

Во исполнение положений стратегии национальной безопасности Республики Молдова, в 2011 г. Министерство обороны Молдовы разработало проект Национальной военной стратегии и опубликовало его для общественного обсуждения, но данный проект не был доведен до конца. Позже (в августе 2012 г.) правительство утвердило стратегию информирования и связей с общественностью в области обороны и национальной безопасности на 2012-2016 годы и план действий по внедрению данной Стратегии [7].

Вывод. Вместе с тем, по нашему мнению, в стратегии слабо проработаны некоторые вопросы экономической безопасности страны. В частности, это касается депопуляции населения, борьбы с крайней нищетой отдельных категорий населения страны, устранения несправедливого неравенства в доходах между отдельными слоями населения и др.

Целесообразно, например, более серьезно реагировать на обострение проблемы с обеспечением населения Молдовы питьевой водой, которое в рамках стратегии отнесено к угрозам национальной безопасности в виде «загрязнения питьевой воды». Это продолжение практики отдельных высказываний опасения и несистемного подхода в стране к данной проблеме. Так, например, в национальной программе «Молдавское село» констатировалось, что в Республике Молдова услугами водоснабжения и централизованной канализации пользуется 81% городского населения и лишь 17% жителей сельской местности. Остальные потребители используют воду в пищевых и хозяйственных целях из колодцев, количество которых составляет около 150 тысяч. В большинстве случаев качество воды из этих источников не соответствует требованиям Госстандарта 2874-82 «Питьевая вода» по жесткости, содержанию фтора, нерастворимых осадков и т.д., что приводит к возникновению заболеваний. Магистральные водопроводы (около 350 км) и сети водоснабжения имеют степень износа более 50%. 250 км сетей находятся в аварийном состоянии и нуждаются в срочной замене, в первую очередь – сети под давлением из свинца. Для повышения доступа населения к ресурсам качественной питьевой воды планировалось развитие и модернизация систем водоснабжения и канализации в 156 населенных пунктах, сооружение и восстановление в сельской местности 93300 колодцев и т.д. [8].

Однако национальная программа «Satul Moldovenesc» по показателям обеспечения населения качественной питьевой воды оказалась невыполненной. Еще в 2012 г. Счетная палата Молдовы пришла к выводу, что питьевая вода в Молдове жуткого качества, а в некоторых районах ситуация приближается к катастрофической. Примерно 80% сельского населения не имеют доступа к питьевой воде и вынуждены использовать воду, не соответствующую санитарным нормам [11].

За 2013-15 гг. в Молдове было выполнено 13 проектов по водоснабжению и канализации на общую сумму свыше 340 млн леев. Было проложено 130 км сетей водопровода и 27 км сетей канализации. Построена одна станция водоподготовки (с. Маноилешь Унгенского р-на) и одна станция очистки сточных вод (г. Атаки Окницкого р-на). Улучшен доступ к услугам водоснабжения для 21 тыс. человек, а доступ к услугам канализации – для 816 человек. В среднем затраты на одного человека составили 15 тыс. лей (340 млн.лей/22 тыс.чел.). Однако водопровод в Молдове не обязательно снабжает потребителя

питьевой водой. В настоящее время в Молдове только 50-60% населения имеет доступ к питьевой воде, а в Тараклии, Комрате, Чадыр-Лунге, Хынчештах, Калараше и т.д., которые обеспечены водопроводами, потребителю поступает техническая вода. В Чадыр-Лунге, Ниспоренах, Новых Аненах станции по очистке питьевой воды не работают [9].

Проблема водоснабжения населения страны обострилась в 2016 г. В первую очередь это касается реки Днестр, от ресурсов которой зависят две трети территории страны. Молдова в ноябре 2012 года подписала с Украиной Договор «О совместной работе в области охраны и развития бассейна реки Днестр». Договор был подписан в Риме, во время Совещания сторон Конвенции по охране и использованию трансграничных водоемов. Он дополняет и детализирует договоренности, взятые на себя сторонами по Конвенции Европейской экологической комиссии ООН по трансграничным водам [6]. Однако договор пока не ратифицирован украинской стороной [10]. При этом в стратегии ничего не говорится ни о трансграничных водах, ни о совместной работе в области охраны и развития бассейна реки Днестр, ни о других водных ресурсах страны, которые деградируют (например, река Бук).

Агентство «Apele Moldovei» обращалось к украинской стороне с просьбой увеличить сброс воды с плотины Ново-Днестровской водохранилища на стыке трех областей Украины (Хмельницкой, Черновицкой и Винницкой) до 200 метров в секунду [5], что должно позволит стабилизировать ситуацию с уровнем Днестра на территории Молдовы. Однако с вводом в действие третьего агрегата Днестровской гидроаккумулирующей электростанции (ГАЭС), ввод в действие которого запланирован на июнь 2016 г., проблема может обостриться. Следует также учитывать, что в 2020 году в Новоднестровске запланирован ввод еще одной турбины, а всего только на этом объекте турбин должно быть 7.

Не решат проблем водоснабжения и подземные источники. Они относятся к слабо восстанавливаемым и исчерпание ресурсов со 120 метрового подземного горизонта приведет к необходимости уходить на 156-160 метров и т.д. При этом подземные воды Молдовы минерализованы, их постоянное использование вредно для почвы и здоровья людей, а очистка удорожает стоимость воды. Вредное воздействие на национальную систему водообеспечения оказывают микроводопроводные сети и запруды, которые обезвоживают реки (например, в бассейне реки Бук сотни микроводопроводов) [9], вырубка зеленых насаждений (в том числе рядом с населенными пунктами и у дорог). Однако ничего этого нет в стратегии.

Учитывая изложенное можно констатировать, что современная проблема обеспечения населения питьевой водой должна быть отнесена к наиболее

важным аспектам системы национальной безопасности Молдовы.

Важным уроком для регионов с переходной экономикой, выносимый из опыта стратегии национальной безопасности США, должно стать отношение одной из самых богатых стран мира к проблеме бедности. В разделе «Благосостояние» стратегии США одним из важных направлений деятельности определены меры по искоренению крайней бедности. Подобное направление в деятельности по обеспечению национальной безопасности в регионах с переходной экономикой должно быть одним из основных. Понятие порог бедности было введено в 1990 году Всемирным банком, далее ВБ. В конце 2015 г. ВБ установил уровень данного показателя в \$1,9 на день против \$1,25, действовавшего с 2008 г. Решение было принято по результатам исследования в 15 самых бедных странах мира [3].

В результате в Молдове по состоянию на 11.01.2016 уровень крайней бедности достиг 1177,5 леев в месяц (при курсе Национального банка Молдовы в 20,66 лей за \$1). В то же время, средний размер пенсии на начало января 2016 года достиг 1165,22 лей [12], т.е. менее установленного ВБ уровня крайней бедности. Лишь последующая «игра» Национального банка страны на понижение курса доллара к лею позволила математически вывести среднего пенсионера выше черты крайней бедности, что не отразилось реально на жизненном уровне.

В экономическом блоке стратегии национальной безопасности США («Благосостояние») на первое место поставлена необходимость заставить экономику работать, что отразится в росте доходов, населения, увеличении числа рабочих мест и т.д. Этот пример должен стать одним из наиболее важных в регионах с переходной экономикой, где доходы населения и так крайне малы. В Молдове, например, прожиточный минимум для трудоспособного населения на начало 2016 г. составил 1842,2 лей [12], что лишь на 56% выше уровня крайней бедности. При этом в 2015 г. наблюдался процесс обнищания населения страны, когда индекс реальной оплаты труда составил 94,5% [13].

Важный урок, извлекаемый из стратегии национальной безопасности США (2010 и 2015 гг.) для регионов с переходной экономикой, включая Молдову, состоит в приверженности ранее

выбранному курсу. Разрабатываемые меры и механизмы демпфирования угроз в современном их видении адаптируются к новым условиям, базируясь на стабильных многолетних принципах (прошлого и нынешнего веков).

Являясь глобальным лидером однополярного мира, США гибко встраиваются в изменяющиеся современные условия, многогранно реагируя на потенциальные вызовы и угрозы национальной безопасности страны. Ранжирование в разделе «международный порядок» регионов (Азиатско-Тихоокеанский, Европа, Ближний Восток и Северная Африка, Африка, Северная и Южная Америка) подчеркивает при этом объективный характер стратегии, с учетом ожидаемых темпов роста и уровня экономического, политического и военного потенциала этих регионов.

Выводы. В целом, учитывая опыт США в обеспечении устойчивого менеджмента системой национальной безопасности, по нашему мнению, целесообразно:

1. Среди угроз национальной безопасности Молдовы в экономической (а соответственно и социальной) сферах, требующих неотложных мер по их предотвращению, следует выделить депопуляцию населения, высокую долю населения за пределами уровня крайней нищеты, неравенство в доходах между отдельными слоями населения страны и обостряющиеся проблемы в обеспечении населения Молдовы питьевой водой.

2. Обеспечить реальный пересмотр и актуализацию стратегии национальной безопасности Молдовы не реже одного раза в четыре года, проводя широкие консультации с гражданским обществом и используя накопленный мировым сообществом опыт в этой сфере.

3. Разработать и утвердить, основываясь на консультациях с гражданским обществом, Национальную военную стратегию Республики Молдова.

4. Активизировать действия, которые необходимо предпринять в таких важных для национальной безопасности секторах, как здравоохранение (средняя продолжительность жизни, детская смертность, туберкулез, гепатит, венерические заболевания и др.), экология (земельные, водные, лесные ресурсы и воздух), образование (соответствие европейским нормам, качество, актуализация), борьба с коррупцией (в первую очередь в высших эшелонах власти).

Библиографические сноски:

1. National security strategy. February 2015. The White House. Washington. https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.
2. The National Military Strategy of the United States of America 2015. 02.07.2015. http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf.
3. The World Bank Group. Our Dream is a World Free of Poverty. Overview. Context. <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview#1>.
4. United Nations. World Investment Report, 2015. Reforming international investment governance. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf.
5. Водоснабжение Кишинева под угрозой. 29.03.2016. <http://bloknot-moldova.md/news/vodosnabzhenie-kishineva-pod-ugrozoy-729524>.

6. Мнение: Слухи о гибели Днестра сильно преувеличены. Sputnik Молдова. 15.07.2015. <http://ru.sputnik.md/news/20150715/877729.htm>.
7. Постановление правительства Республики Молдова о Стратегии информирования и связей с общественностью в области обороны и национальной безопасности на 2012-2016 годы № 569 от 03.08.2012. В: Monitorul Oficial № 166-169 от 10 авг. 2012.
8. Постановление правительства Республики Молдова об утверждении Национальной программы "Satul Moldovenesc" (2005-2015 гг.) № 242 от 01.03.2005. В: Monitorul Oficial № 071 от 20 мая 2005.
9. Почему у 70% жителей Молдовы нет качественной питьевой воды? 3 июня 2016. http://www.noi.md/ru/print/news_id/85372.
10. Почему Украина не хочет дружить с Молдовой ради Днестра. Sputnik Молдова. 11.12.2015. <http://ru.sputnik.md/society/20151211/3602800.htm>.
11. СП: Питьевая вода в Молдове - жуткого качества. Минздрав: Паниковать рано. http://ru.publika.md/link_479891.html.
12. Средний размер пенсий в Молдове не дотягивает до прожиточного минимума. Sputnik Молдова. 31.03.2016. <http://ru.sputnik.md/society/20160331/5632300.htm>.
13. Средняя оплата труда в 2015 году и в декабре 2015 г. /<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ru&id=5082&idc=168>.
14. Стратегия национальной безопасности Республики Молдова. В: Официальный Монитор № 170-175 от 14.10.2011.
15. Угрозы национальной и экономической безопасности. <http://www.grandars.ru/student/nac-ekonomika/ugrozy-bezopasnosti.html>.

МАЛОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В УКРАИНЕ И МОЛДОВЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

ШЕВЧЕНКО-ПЕРЕПЕЛКИНА Р. И.,

к.э.н., доцент кафедры управления
предпринимательской и туристической деятельностью
Измайльского гуманитарного государственного университета

АННОТАЦИЯ

Автор раскрывает особенности ведения малого бизнеса в двух пограничных странах – Украине и Молдове. Подчеркивает близость законодательных и нормативных актов в регулировании деятельности субъектов малого предпринимательства. Уделяется внимание рассмотрению актуальных форм содействия развитию малого бизнеса. Акцентируется внимание на трансграничных возможностях двух стран для развития малого предпринимательства.

Ключевые слова: малый бизнес, малое предпринимательство, регулирование предпринимательства в Украине и Молдове, трансграничное сотрудничество, содействие малому бизнесу.

SMALL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE AND MOLDOVA: PROSPECTS OF THE CROSS-BORDER COOPERATION

ŞEVCENCO-PEREPEOLCHINA R.I.,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management
Business and Tourism Activities
Izmail State University of Humanities, Ukraine

SUMMARY

The author reveals features of conducting small business in two boundary countries – Ukraine and Moldova. Emphasizes proximity of laws and regulations in regulation of activity of small business entities. Attention is paid to consideration of relevant forms of assistance to development of small business. The attention is focused on cross-border opportunities of two countries for development of small business.

Keywords: small business, regulation of business in Ukraine and Moldova, cross-border cooperation, assistance to small business.

Актуальность темы исследования объясняется необходимостью перенимания эффективного опыта развития и функционирования малых предприятий, имеющегося в других странах, так как малый бизнес важный сектор экономики и играет в развитии экономики стран большую роль, а также необходимостью налаживания сотрудничества между субъектами малого предпринимательства соседствующих стран.

Присущие малым предприятиям динамичность, гибкость, дешевизна, способность содействовать научно-техническому прогрессу обуславливают важную экономическую, инновационную и социальную роль этого сектора экономики.

Однако существует и противоречие между высокой экономической и социальной значимостью малых предприятий и их уязвимостью перед высокими рисками внешнего воздействия, которое на наш взгляд может быть смягчено посредством поддержки данного сектора государством и обществом и внедрением мировой практики ведения малого бизнеса.

К сожалению, практика хозяйствования малых предпринимательских структур как в Украине, так и в Молдове, свидетельствует, что они пока не стали мощным сегментом экономики стран, а тем более не вышли на уровень международного сотрудничества.

В странах СНГ малое предпринимательство уже существует как полноправный субъект экономики. Однако уровень развития этого сектора с позиции требований рыночной экономики еще недостаточен, да и в разных постсоветских странах его регулирование, экономические требования, поддержка несколько отличны.

Цель работы: рассмотреть возможности (законодательные, экономические) трансграничного сотрудничества Украины и Молдовы в секторе малого бизнеса.

Считаем, что приграничные регионы представляют, своего рода, «мост» экономического партнерства сопредельных стран, поэтому в работе ставим следующие **задачи**:

- раскрыть особенности ведения малого бизнеса в постсоветских странах-соседах Молдове и Украине;
- выявить общие и различные моменты;
- выделить те стороны эффективного управления и ведения малого бизнеса, которые могут быть эффективными для внедрения в каждой стране;
- выявить перспективные возможности трансграничного сотрудничества для малого бизнеса.

Теоретическую основу исследования составляют труды отечественных и зарубежных экономистов, посвященные проблемам развития малого бизнеса, таких как:

Были проанализированы законодательные акты, программы государственной поддержки малого предпринимательства исследуемых стран.

Методологическую основу работы составили методы научных исследований: сравнения, анализа, обобщения, синтеза, экспертных оценок.

Изложение основного материала. Аспекты функционирования малого предпринимательства сегодня довольно полно урегулированы в законодательстве постсоветских стран, в том числе Украины и Молдовы. Они регулируются кодексами, законодательными актами, государственными и региональными программами (Рис. 1.)

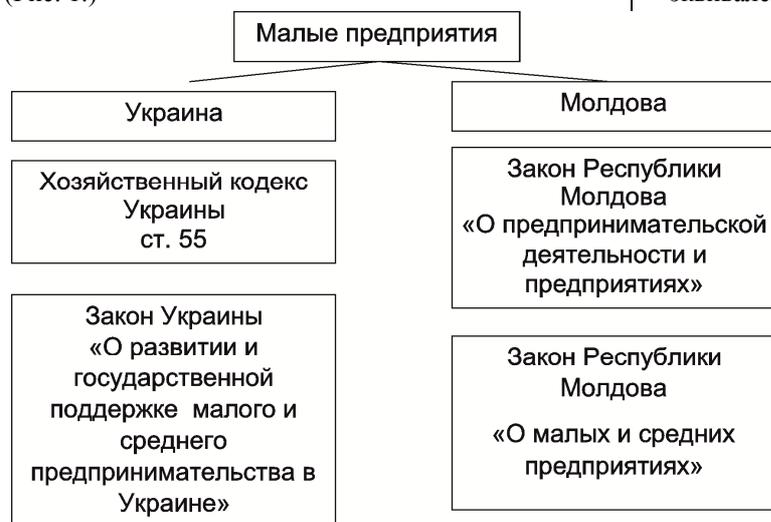

Рис. 1. Основные законодательные акты в регулировании деятельности малых предприятий Украины и Молдовы.

В соответствии с п. 3 ст. 55 Хозяйственного кодекса Украины[2], субъектами микропредпринимательства являются:

- физические лица, зарегистрированные в установленном законом порядке как физические лица-предприниматели, у которых средняя численность работников за отчетный период (календарный год) не превышает 10 человек и годовой доход от любой деятельности не превышает сумму, эквивалентную 2 миллионам евро, определенную по среднегодовому курсу Национального банка Украины;

- юридические лица - субъекты хозяйствования любой организационно- правовой формы и формы собственности, у которых средняя численность работников за отчетный период (календарный год) не превышает 10 человек и годовой доход от любой деятельности не превышает сумму, эквивалентную 2 миллионам евро, определенную по среднегодовому курсу Национального банка Украины.

Субъектами малого предпринимательства являются:

- физические лица, зарегистрированные в установленном законом порядке как физические лица - предприниматели, у которых средняя численность работников за отчетный период (календарный год) не превышает 50 человек и годовой доход от любой деятельности не превышает сумму, эквивалентную 10 миллионам евро, определенную по среднегодовому курсу Национального банка Украины;

- юридические лица - субъекты хозяйствования любой организационно-правовой формы и формы собственности, в которых средняя численность работников за отчетный период (календарный год) не превышает 50 человек и годовой доход от любой деятельности не превышает сумму, эквивалентную 10 миллионам евро, определенную по среднегодовому курсу Национального банка Украины.

Согласно п. 1 ст.5 Закона Молдовы «О малых и средних предприятиях» [4]:

а) микропредприятие – предприятие с численностью работников не более 9 человек, годовым оборотом до 9 миллионов леев или совокупным объемом принадлежащих ему активов до 9 миллионов леев;

б) малое предприятие – предприятие с численностью работников от 10 до 49 человек, годовым оборотом до 25 миллионов леев или совокупным объемом принадлежащих ему активов до 25 миллионов леев;

Курс молдавского лея к евро за последние годы был в районе за 1 лей 0,05 евро. То есть в соответствии с законодательством Молдовы, для микропредприятия годовой оборот составляет приблизительно 458 700 евро, для малого предприятия - 1 274 200 евро.

Рис. 2.Различия между законодательным регулированием отнесения к малым предприятиям в Украине и Молдовы

Следует принять во внимание даже такую значительную разницу, и учесть, что на данный момент Украина более приближена к общеевропейским нормам, как в определении валюты, так и суммы.

И одной и другой страной с начала независимого экономического развития ведется

большая работа по организации содействия предпринимательству, о чем свидетельствуют периодически принимаемые государственные программы и многочисленные программы регионального, областного, местного уровней. Также при поддержке государств организуются всевозможные фонды, общества, направленные на финансовое и информационное содействие малому предпринимательству.

Тем не менее данные усилия недостаточны, обе страны пока имеют практически одинаковые проблемы с эффективным функционированием малого бизнеса.

В научной литературе проблемы предприятий, как правило, подразделяют на «внутренние», обусловленные ограничениями внутри предприятия, и «внешние», определяемые бизнес-средой. Внутренние проблемы охватывают ограниченный доступ к источникам финансирования, персоналу, информации, инновациям, сырью, рынкам, др. Внешние проблемы включают административные барьеры, систему налогообложения, коррупцию и т.п. Указанные группы проблем бизнес испытывает в странах с разным уровнем экономического развития [6, с. 111].

Выделим основные проблемы, которые отмечались предпринимателями (Рис. 3).

Рис. 3. Основные проблемы в эффективном функционировании малых предприятий в Украине и Молдове

Несмотря на некоторые отличия в регулировании малого предпринимательства на законодательном уровне, самые из очевидных были рассмотрены выше, все же оба государства понимают роль малого бизнеса для развития экономик своих стран и стараются наиболее полно содействовать данному сектору экономики.

На наш взгляд, для улучшения функционирования малых предприятий, кроме повышения действенности настоящих программ по содействию малому бизнесу, необходимо более детально рассмотреть такое направление, как трансграничное сотрудничество в рамках малого бизнеса.

В настоящее время всё большую роль для развития экономики играет трансграничное партнерство. За счет процессов глобализации и регионализации такое сотрудничество важно для социально-экономического развития страны.

Трансграничное партнёрство – эффективный механизм достижения этнопсихологического, политического, экологического, культурного и экономического баланса [8, с. 4].

Мадридская конвенция [1] под трансграничным сотрудничеством понимает любые согласованные действия, направленные на укрепление добрососедских отношений между местными сообществами и властями, находящимися на территории соседних государств. Роль малых предприятий, как субъектов трансграничного сотрудничества, определяется значительными возможностями их влияния на улучшение экономического положения региона.

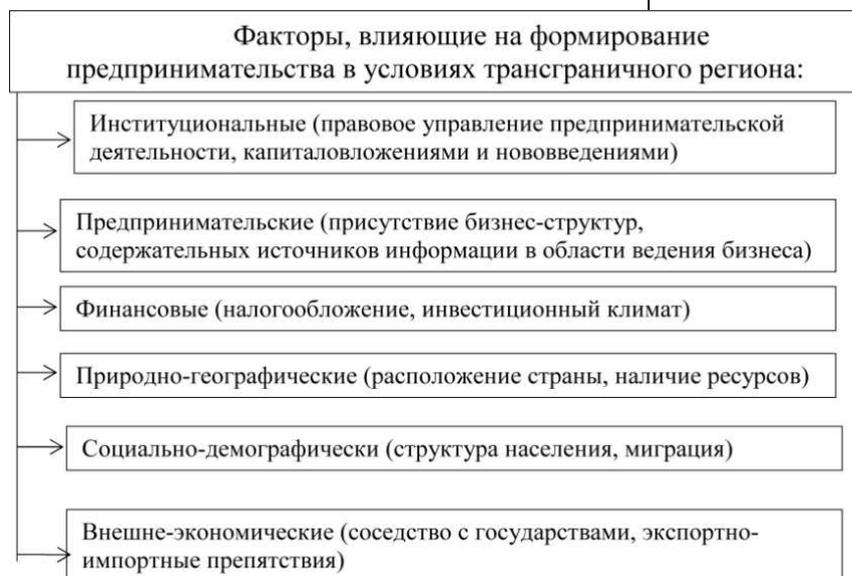
Однако именно налаживание сотрудничества между представителями частного бизнеса является наиболее сложным. Выявление факторов, способствующих либо препятствующих становлению трансграничного сотрудничества, анализ наиболее приемлемых форм его развития, а также необходимость становления институтов, поощряющих сотрудничество между предприятиями соседних стран является одним из приоритетов политики развития малых предприятий в Европе. Для большинства стран включая Украину и Молдову, разработка и осуществление эффективной региональной политики, способствующей повышению конкурентоспособности пограничных районов, улучшение сотрудничества между малых предприятий соседних стран должно стать приоритетной задачей.

Существует множество барьеров, которые отталкивают малых предпринимателей от участия в трансграничном партнерстве: трудности получения информации, недостаточные знания о процедуре такого сотрудничества, большой размер договоров, очень малый период на подготовку предложения, затраты на подготовку предложения (малые предприятия несут несоизмеримо высокие расходы в сравнении с крупными предприя-

тиями), высокий административное бремя. Кроме того, на сегодня в трансграничном сотрудничестве существует практика выполнения больших по размеру заказов, для которых малые предприниматели просто не имеют производственных мощностей.

Для этого необходимо на законодательном уровне определить финансовые источники развития сети общедоступного информационного обеспечения для малых предприятий.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В мировой практике в течение

нескольких десятилетий накоплен значительный опыт стимулирования малого предпринимательства. Для создания благоприятного экономического климата государству следует обеспечить политическую, законодательную и финансовую стабильность, проводить адекватную налоговую и стабилизирующую политику в отношении малых предприятий.

Опыт стран с переходной экономикой свидетельствует, что пока не созданы наиболее благоприятные условия для развития предпринимательства в целом, усилия, направленные на отдельные группы предприятий, остаются малорезультативными.

Рис. 4. Факторы эффективного развития трансграничного сотрудничества малых предприятий [10].

Стимулирование малого предпринимательства осуществляется «мягкими», преимущественно косвенными методами, призванными усилить импульсы рынка.

Если рассматривать развитие трансграничного сотрудничества малого бизнеса Украины и Молдовы, то, несмотря на обнадеживающие тенденции, общий климат для развития предпринимательства в рамках трансграничного партнерства остается недостаточно благоприятным, что отражается в небольшом количестве совместных проектов и невысоком уровне прямых иностранных инвестиций.

Анализ реализуемых программ предоставления малому бизнесу финансово-кредитных, информационных и консалтинговых услуг, а также мер по стимулированию инновационной, сбытовой и внешнеэкономической деятельности субъектов малого предпринимательства, показывает, что государства должны содействовать развитию малого бизнеса (подготовка кадров, информирование, межгосударственные связи, общества содействия предпринимателям, формирование элементов инфраструктуры бизнеса и т.д.).

Первоначальной задачей для обеспечения трансграничного сотрудничества мы считаем обеспечение доступа малых предприятий к информации, который возможно осуществить следующими путями: предоставление персональных консультаций, проведения семинаров, рассылки писем по электронной почте, публикация брошюр и справочников. Решением этой проблемы является создание единого вебпортала, на котором бы находились все нормы и правила, регулирующие деятельность малых предприятий и особенности их трансграничного сотрудничества, актуальные предложения от малых предприятий приграничных государств.

На данный момент трансграничное сотрудничество Украины и Молдовы на уровне малого бизнеса остается недостаточным, что отражается в небольшом количестве совместных проектов и невысоком уровне прямых инвестиций, информационного обеспечения и сотрудничества между непосредственными предпринимателями.

Мы считаем, что политика смежных, граничащих между собой государств, должна быть направлена на стимулирование массового создания малых предприятий и продвижение их деятельности как внутри страны, так и за ее пределами.

Библиографические сноски:

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво міжтериторіальними общинами або властями - Мадрид, 21 травня 1980 року: Конвенція // – [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/436-15>
3. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України № 4618-VI від 22.03.2012// – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
4. О малых и средних предприятиях: Закон Республики Молдова № 179 от 21.07.2016 // [Электронный ресурс]: Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37608585
5. О предпринимательстве и предприятиях: Закон Республики Молдова № 845-XII от 03.01.1992 // [Электронный ресурс]: Режим доступа: www.licentiere.gov.md/doc.php?l=ru&idc=60&id=76
6. Vinogradova N. Principalele bariere în dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii. În: Dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii: contribuție, provocări și direcții de perspectivă / Aculai E., Vinogradova N., Percinschi N., Novac A., Clipa V. – Chișinău: IEFS, 2012, - 332 p.
7. Акулай Е. Совершенствование политики поддержки малых и средних предприятий в Республике Молдова / Е. Акулай – Кишинев, 2005. –178 с.
8. Бородавкина Н. Ю. Особенности трансграничного сотрудничества субъектов предпринимательства Калининградской области / Н. Ю. Бородавкина // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки. – 2010. – № 3 – С 3- 10.
9. Солодовников С. Ю. Фундаментальные основы социально-экономического сотрудничества трансграничных регионов / С. Ю. Солодовников // [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.bstu.by/uploads/vestnik/13-3/7.pdf>.
10. Устаг С. И. Методические вопросы оценки влияния приграничного сотрудничества на предпринимательскую деятельность/ С. И. Устаг, Д. В. Гаманюк// [Электронной ресурс] // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2013. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskievoprosy-otsenki-vliyaniya-prigranichnogo-sotrudnichestva-na-predprinimatelskuyudeyatelnost-na-primere-rossii-i>

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРОДУКЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ВИНОГРАДНО-ВИНОДЕЛЬЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ И МЕТОДИКА ИХ ОЦЕНКИ

НИКОЛЮК Е. В.,
к.э.н., доцент кафедры менеджмента и логистики
ЛЕВЧУК Ю.С.,
старший преподаватель кафедры менеджмента и логистики
ДОЛИНСКАЯ Е.А.,
заведующая лабораторией
Одесская национальная академия пищевых технологий, Украина
alenvn11@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются методические подходы к оценке конкурентоспособности предприятий виноградно-винодельческой отрасли. Авторами предложена методика, применяемая для определения и оценки уровня конкурентоспособности предприятий виноградно-винодельческой отрасли.

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия, оценка конкурентоспособности предприятия, методы конкурентоспособности предприятия, цена, рынок, прибыль, рентабельность, затраты.

COMPETITIVENESS OF PRODUCTION OF ENTERPRISES WINE INDUSTRY AND METHODS OF ASSESSMENT

NICOLIUC E.V.,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of Management and Logistics
LEVCIUC Iu. S.,
Senior Lecturer,
Department of Management and Logistics
DOLINSCAIA E.A.,
Head of Laboratory,
Odessa National Academy of Food Technologies, Ukraine
alenvn11@gmail.com

SUMMARY

The article discusses the methodological approaches to assessing the competitiveness of enterprises in the wine and wine industry. The authors proposed a technique used to determine and assess the level of competitiveness of enterprises in the wine and wine industry.

Keywords: enterprise competitiveness, assessment of enterprise competitiveness, methods of enterprise competitiveness, price, market, profit, profitability, costs.

Введение. Оценка уровня конкурентоспособности продукции предприятий виноградно-винодельческой отрасли представляет собой достаточно сложную работу, потому что, во - первых, в конкурентоспособности сводятся все показатели качества и затраты на ее производство, во - вторых, в настоящее время отсутствуют международные стандарты по оценке ее конкурентоспособности. Определению уровня конкурентоспособности винограда и винодельческой продукции исследователи уделяют существенное внимание, но единой методики нет. Мы считаем, что для оценки следует применять общепринятые показатели, ранее предложенные учеными, но с учетом особенностей отрасли. Наиболее адекватно отображают сущность конкурентоспособности продукции предприятий виноградно-винодельческой отрасли-показатели, в основу которых положены издержки производства, степень насыщения рынка, уровень

покупательной способности конечных потребителей.

Анализ последних исследований. Многие ученые выделяют цену, как один из показателей оценки конкурентоспособности. Юданов А.Ю. [4] предлагает определять его как разницу между ценой продукции на рынке и ценой потребителя. Но Пастернак-Таранушенко Г. отметил, что в использовании данного подхода есть два препятствия [3, с. 35]. Во - первых, невозможно определить цену, которую покупатель готов заплатить за продукт. Люди разные, они имеют разные поступления и желания. Кроме того, цену часто формирует случайность и интуитивность. То есть ее практически невозможно определить не только для одного, но и для группы покупателей. Во - вторых, данным методом возможно определить конкурентоспособность только товара, но не предприятия, региона или страны.

Изложение основного материала исследования. Анализ показывает, что наиболее распространенная формула коэффициента конкурентоспособности как отношение цен на продукцию:

$$K_p = \frac{P_p}{P_e}, \quad (1)$$

где: P_p - цена продукции; P_e - цена эталона, продукции базовой кондиции.

Цена эталона принимается на уровне продукции того же вида, что реализуется на рынке по высокой цене. В сельском хозяйстве нет возможности определить эталон продукции, этот срок больше подходит для промышленной продукции. Поэтому за эталон предлагается брать значение показателя в наиболее прибыльный год, то есть базисный год или период. Что касается виноградарства, то мы предлагаем вернуться к методике определения цены базисной кондиции дифференцированной по ампелографической сортах. В виноградарстве за базис берется уровень сахаристости 16%. За каждый процент должна идти надбавка к цене на уровне, например, 5-6%. Таким образом, определение цены с учетом качества (P) имеет следующий вид:

$$P = P_e + \sum_{i=1}^n P_i \cdot P_i, \quad [5, \text{с. 292}] \quad (2)$$

где P_i - количественное изменение параметра качества продукции по сравнению с эталоном ($i = 1, 2, 3 \dots n$), n - количество параметров.

Оценка стоимости, как фактора формирования конкурентоспособности, является важным элементом. Но, на наш взгляд, этот показатель может отразить только уровень спроса на продукцию, то есть возможности покупателей, и не учитывает предложение. Как известно, конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции - это изготовление не только высококачественной продукции, но и вложения в нее наименьших затрат. То есть желательно в расчете конкурентоспособности товара учесть и ее себестоимость. Мы считаем, что при определении конкурентоспособности для сельскохозяйственной продукции (в том числе винограда) будет целесообразным применять в расчетах уровень рентабельности, который полностью отразит значимость выпускаемой продукции. Но при этом возникает проблема, которая сводится к тому, что сегодня очень много виноградарских (а иногда - и винодельческих) предприятий в процессе производства получают убытки. В таком случае мы предлагаем определять разницу между показателями анализируемого.

Оценивая маркетинг в аграрной экономике, ученые под руководством Малыша М.И. предлагают определять аналогичный показатель, основанный на сравнении товаров с параметрами существующего образца - интегральный показатель относительной конкурентоспособности - K [1. с. 162]:

$$K = \frac{j_n}{j_e} \quad (K \geq 1), \quad (3)$$

где: j_n и j_e - показатели конкурентоспособности по потребительским и

экономическим параметрам. Этот коэффициент показывает степень привлекательности производимого товара для потребителя. Со стороны продавца, выгодность этого товара будет уже проявляться в чистой выручке. Поэтому эффект (K_e), который будет анализировать товар будет равна:

$$K_e = \frac{B_e}{C_e}, \quad (4)$$

где: B_e - чистая выручка от реализации товара; C_e - затраты на производство на производство продукции и ее перевозки.

Если при оценке конкурентоспособности товара с позиции покупателя коэффициент может равняться или быть больше единицы, то во втором случае данный коэффициент должен быть только больше единицы. Здесь конкурентоспособность рассматривается с той позиции, что чем больше реализуется указанной продукции, тем выше уровень ее конкурентоспособности.

Отдельные исследователи для оценки уровня конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции соглашаются, что следует использовать норму прибыли [5, с. 185]. Но, на наш взгляд, этот показатель в виноградарстве не может отражать конкурентоспособность из-за того, что возникает сложность при выделении стоимости основных средств, используемых в отрасли. Российские ученые отмечают, что конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции можно определять по упрощенной схеме - рассчитывая показатель нормы прибыли, как отношение рыночной цены к индивидуальным издержкам производства (коммерческой себестоимости продукции) [4]. Учитывая это, мы предлагаем использовать показатель уровня рентабельности, который более четко отражает эффективность виноградарства. То есть, конкурентоспособность продукции лучше определять по коэффициенту:

$$K = \frac{R_i}{R_0}, \quad (5)$$

где: K - коэффициент конкурентоспособности продукции; R_i - уровень рентабельности отрасли анализируемого предприятия за отчетный год (период); R_0 - уровень рентабельности отрасли рассматриваемого предприятия в базисном году (периоде), или иного предприятия (их группы).

Если показатель равен единице или около нее, то отрасль конкурентоспособна. Это свидетельствует о наличии условий выживания в конкурентной борьбе. Если коэффициент находится в пределах от 0 до - 1, то продукция не конкурентоспособна. В случае, когда показатель имеет отрицательное значение, нецелесообразно говорить о конкурентоспособности периода, отрасли, предприятий (убыточное предприятие или отрасль не могут конкурировать на рынке). Поэтому не имеет смысла определять индекс. В таком случае вместо индекса целесообразно использовать отклонение между показателями рентабельности и оценить уровень ведения производства.

В качестве дополнительного индикатора конкурентоспособности продукции может выступать размер прибыли на 1 га многолетних насаждений. Такой показатель можно определять, только учитывая специфику сельского хозяйства и возможности предприятия по расширенному воспроизводству всех его составляющих [4]. Таким образом, в качестве показателей конкурентоспособности винограда смысл использовать размер прибыли с 1 га плодоносящих насаждений и уровень рентабельности.

При оценке продукции перерабатывающей сферы АПК можно использовать другие методы оценки конкурентоспособности. Малыш М. И. в своих работах выделяет четыре параметра, которые необходимо учитывать при оценке продовольственной продукции. Во-первых, это вкусовые свойства товара должны соответствовать нормативной документации страны. Каждый товаропроизводитель должен иметь сертификат соответствия на свою продукцию, подтверждающий ее качество. При этом в качестве нормативного параметра конкурентоспособности выделяется "ее безопасность" [1]. Во-вторых, это "доступность в цене". Потребитель должен иметь возможность приобрести тот товар, который соответствует его покупательной способности. Рети параметр - это упаковка. Она должна содержать всю необходимую информацию для потребителя. К тому же, конкуренция с импортными товарами обуславливает необходимость нанесения штрихового кода [1]. И последнее - это репутация или «имидж» фирмы.

На наш взгляд, в виноделии будет приемлемой методика оценки конкурентоспособности продукции по системе 1111 - 5555, сущность которой заключается в создании экспертной комиссии из высококвалифицированных специалистов, которые оценивают тот или иной товар с установленным признаком: качество товара, его цена, качество сервиса товара на конкретном рынке и эксплуатационные расходы на использование товара. Эксперт выставляет баллы от 1 до 5 в зависимости от значения фактора. При этой системе минимальное значение будет равно 4 и максимальное - 20 что будет свидетельствовать о наивысшую оценку товара и его конкурентоспособность по сравнению с мировыми образцами.

Экспертная оценка конкурентоспособности продукции с учетом значимости факторов тоже требует наличие группы экспертов не менее 5-ти человек. При этом конкурентоспособность товара будет равна:

$$K_c = \frac{\sum_{i=1}^n B_{ij} \alpha_j}{5} \times \alpha_j, \quad (6)$$

где: K_c - конкурентоспособность товара (значение колеблется от 2 до 10); n - количество экспертов; B_{ij} - экспертная оценка i -м экспертом j -го фактора конкурентоспособности товара; α_j - весомость j -го фактора (от 4 до 1); 5 - максимальная оценка фактора.

Главное в данной методике - это тщательное проведение подготовительной работы, которая позволит определить систему баллов для оценки. При оценке винодельческой продукции следует обратить внимание на факторы конкурентоспособности, по которым следует ее оценивать. Мы считаем, что следует расширить параметры качества продукции из-за того, что винопродукция имеет определенное количество качественных признаков (с позиции потребителей), по которым следует оценивать отдельно вкус, цвет, запах и др.

Для оценки конкурентоспособности винопродукции (в связи с трудностями, которые испытывают с ее реализацией винзаводы) более приемлемой является рентабельность продаж.

Таким образом, конкурентное преимущество продукции предприятий виноградно-винодельческой отрасли в современных условиях обеспечивается либо за счет снижения себестоимости, либо за счет повышения качественных показателей. Идеальная модель конкурентоспособности винограда и винодельческой продукции достигается за счет экономии на издержках и дифференциации усилий на ее качественных характеристиках.

Таким образом, оценка конкурентоспособности винограда и винодельческой продукции должна включать следующие этапы:

- 1) анализ рынка на выбор наиболее конкурентоспособного товара - образца, как базы для сравнения и определения уровней конкурентоспособности данного товара;
- 2) определение набора сравнительных параметров общих товаров;
- 3) расчет интегрального показателя конкурентоспособности товара.

Можно утверждать, что уровень конкурентоспособности всех сельскохозяйственных формирований оценивают показатели экономической эффективности определенной отрасли. Но следует иметь в виду и особенности предприятий. Например, для хозяйств с избытком трудовых ресурсов главным показателем является максимальный выход чистого дохода (валовой прибыли) [2, с. 219]. Поэтому целесообразно использовать предложенную нами следующую методику оценки конкурентоспособности продукции, которая включает два подхода.

На первом из них проводится оценка уровня конкурентоспособности винограда по сравнению с другими сельскохозяйственными продуктами предприятия (зерном, подсолнечником и др.) С помощью вышеуказанного нами индекса конкурентоспособности по уровню рентабельности. В качестве базовой величины используется показатель передового (лучшего) хозяйства.

При втором подходе определяется рейтинг области в избранных предприятиях. Базовых показатели при исчислении рейтинга предлагается брать прибыль на 1 га насаждений и уровень рентабельности. Просуммировав значения рейтинговых показателей по виноградарству, мы имеем

возможность определить место каждого агропромышленного предприятия в регионе. При оценке конкурентоспособности продукции виноделия также определяется рейтинг предприятий, а в качестве базовой величины используется средний показатель по объединению (корпорации, региона).

Целесообразно определять роль винограда и винодельческой продукции также на макроэкономическом уровне. Как уже отмечалось, оценка конкурентоспособности продукции на мировом уровне проводится посредством сравнения качества своей продукции с товаром - эталоном. Предлагаем в виноградарстве за эталон выбирать нормативные значения качества, которые обоснованы в нормативных документах национальной стандартизации.

В соответствии со стандартами ДСТУ 2366 - 94 "Виноград свежий технический" к показателям качества относятся: сахаристость, кислотность и др.

Оценка конкурентоспособности продукции предприятий виноградно-винодельческой отрасли дает возможность:

- отделить труд виноградарей от работы виноделов, что значительно повышает качество работы соответствующих работников;
- выделить причины, которые влияют на формирование себестоимости изготовленной продукции и устранить их;
- обосновать показатели качества винограда и сформировать цену сырья и готовой продукции;
- определить место и значение виноградарства среди других перспективных отраслей региона;
- выявить конкурентные виноградарства и виноградно-винодельческие предприятия и наметить меры по их поддержке для выхода на международные рынки;
- принять решение о деятельности других неконкурентоспособных виноградарских предприятий региона.

Определение роли конкуренции в виноградарстве и виноделии - это первая необходимость в государственной политике, которая позволит отечественным предприятиям достойно участвовать в работе международных конгрессов членов Международной Организации Винограда и Вина. Оценка конкурентоспособности является первоочередной необходимостью, которая должна отображаться в отчетной документации сельскохозяйственного предприятия.

Выводы. Конкуренция выступает важной движущей силой развития экономической системы, составной частью ее хозяйственного механизма. Для формирования качественной конкурентной борьбы между предприятиями возникает потребность в проведении маркетинговых исследований. Конкуренция становится экономической основой, которая требует четкого регулирования со стороны государства, должен отображаться в законодательных документах.

Под конкурентоспособностью продукции следует понимать комплекс основных свойств, отличающих ее от товара - аналога. Часть продукции агропромышленного комплекса, учитывая ее качественные свойства, относится к рынку монополистической конкуренции, что дает возможность применять маркетинговые исследования, регулировать политику ценообразования и стимулировать сбыт продукции.

Наличие конкуренции в АПК возможна только при наличии существования мощных рынков сбыта, увеличение объемов сельскохозяйственной продукции в предприятиях различных организационно - правовых форм хозяйствования. При этом главной движущей силой развития конкуренции является фактор времени.

Рынок производителей и потребителей требует качественно новых подходов к его строительству. Угроза стремительного загрузки рынка АПК импортными товарами поставила отечественных товаропроизводителей в более жесткие условия. Именно урегулирована борьба происходит между отечественными и зарубежными предприятиями за завоевание потребителя. Конкурентная борьба приводит к тому, что из двух одинаковых товаров покупатели выбирают тот, что дешевле, а из двух, имеющих одинаковую цену, - высшего качества.

Рынка продукции предприятий виноградно-винодельческой отрасли присущи, как общие, так и специфические особенности конкуренции. С одной стороны, отрасль требует больших затрат на 1 га, с другой, она отличается высокой экономической эффективностью. Повышению конкурентоспособности винограда и вина способствуют прежде всего улучшение сортовой специализации (использование перспективных, самых качественных районированных сортов винограда) и внедрение новейших ресурсосберегающих технологий. Именно они дают возможность получить необходимое количество качественного сырья и винодельческой продукции, высокодоходного ведения предпринимательства.

Оценку конкурентоспособности винограда и винодельческой продукции необходимо проводить систематически. При этом расчет следует проводить по количественным показателям (затраты потребителя и производителя) и качественными свойствами. Общим показателем выступает индекс конкурентоспособности. Учитывая высокую капиталоемкость производства винограда, в качестве показателей его конкурентоспособности смысл использовать размер прибыли с 1 га плодоносящих насаждений и уровень рентабельности, в виноделии - рентабельность продаж.

Для выявления значимости виноградарства и виноделия является потребность в проведении их рейтинговой оценки по уровню конкурентоспособности винограда, виноматериалов, вина, коньяков и тому подобное. В качестве базовых величин при исчислении индексов конкурентоспособности можно использовать как размеры перечисленных показателей анализируемого

предприятия в базисном периоде, так и средние по объединению (корпорации, региона) или в большинстве случаев - показатели передового (лучшего) хозяйства.

При оценке конкурентоспособности продукции виноделия целесообразно применять методику

экспертной оценки. Основное внимание следует уделять качественным свойствам товаров с выделением четырех параметров: качество и экологичность продукции, доступность в цене, упаковка, имидж фирмы.

Библиографические сноски:

1. Малыш М.И. Конкурентоспособность товаров. [Учебное пособие]. / М.И. Малыш — М.: Издательская торговая корпорация «Дашков и К», 2003. - 294 с.
2. Ніколюк О.В. Підходи щодо оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств виноградно-виноробного підкомплексу Одеської області / О.В. Ніколюк // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. Випуск 53. - 2010. - С. 217-221.
3. Пастернак-Таранушенко Г. Результаты исследования путей обеспечения экономической безопасности Украины // Экономика Украины. – 1999. – №2. – С. 21–28.
4. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика: учебно-практическое пособие / А. Ю. Юданов. - М.: ГНОМ и Д, 2001.
5. Яцковий Д. Сучасні методики оцінки конкурентоспроможності підприємства / Д. Яцковий // Вісник соціально-економічних досліджень – 2013. – Вип. 4 (51). – С. 183–188.
6. Добрянська Н.А. Науково – теоретичні основи конкурентоспроможності підприємства / Н.А. Добрянська, М.О. Варгатюк// Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств: монографія / за заг. редакцією проф. О.Г. Янкового. – Одеса, Атлант, 2017. – 514с. (с. 29-37).
7. Добрянська Н.А. Теоретичні основи управління конкурентоспроможністю підприємства / Н.А. Добрянська, М.О. Варгатюк// Інвестиції: практика та досвід – Київ, 2015. -№20.- С. 84 - 87.
8. Добрянська Н.А. Суть та значення методу бенчмаркінгу відносно оцінки конкурентоспроможності підприємства / Н.А. Добрянська, О.М. Попович, М.О. Варгатюк//Агросвіт – Київ, 2016. -№11.- С. 3-6.

ASPECTE PSIHOLOGICE A COABITĂRII CONSENSUALE

ROȘCA Tatiana,
Lector universitar, USEM
tatianarosca37@gmail.com

REZUMAT

Acest articol este o cercetare care vă va ajuta să înțelegeți mai bine și să percepeți fenomenul conviețuirii. Este o sursă de informare pentru găsirea anumitor soluții pentru a îmbunătăți modul în care acest fenomen este perceput în societatea noastră. Problema esențială a conviețuirii ar putea fi rezumată după cum urmează: lipsa de sentimente a consimțământului de matrimoniu, relația cuplului este doar o relație de fapt, care, în general, nu este susceptibilă la efecte juridice; astfel, rămâne să observăm până la ce punct corespunde realitatea faptică și juridică cu cea postulată.

Cuvinte cheie: conviețuire, relații de căsătorie, parteneri, tineri.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CONSENSUAL COHABITATION

ROȘCA Tatiana,
University Lecture, UESM
tatianarosca37@gmail.com

SUMMARY

This article is a research that can help you better understand and perceive the phenomenon of cohabitation. It is a source of information for finding certain solutions to improve the way this phenomenon is perceived in our society. The essential problem of cohabitation could be summed up as follows: the lack of feelings of matrimony consent, the relation of couple is only a relation of fact, that generally is not susceptible to legal effects; thus, it remains to observe until what point the factual and juridical reality correspond to the postulated one.

Keywords: cohabitation, marriage relations, partners, young people.

Introducere. În ultimii ani, concubinajul este forma modernă de conviețuire preferată față de forma clasică a căsătoriei. Deși relația de concubinaj nu este recunoscută de lege, nimic nu mai împiedică un cuplu necăsătorit să locuiască și să dobândească bunuri împreună, să contracteze datorii sau să dea naștere copiilor. O trăsătură distinctă a familiilor din RM în ultimul deceniu este creșterea numărului căsătoriilor neînregistrate, concubinajul fiind o formă aparent acceptabilă chiar și în mediul rural, de regulă conservator față de acest fenomen. Conform Biroului Național de Statistică, din numărul total de cupluri înregistrate în anul 2016, 7,2% au declarat că locuiesc în comun fără a-și fi înregistrat oficial căsătoria. Cercetătorii constată că cel mai mare număr de cupluri neînregistrate s-a constatat în mediul rural: 68,7% din totalul celor care locuiesc în concubinaj locuiesc la sat. Motivele neoficializării relației sunt că 35,9% nu cred că este necesară, iar 25,6% dintre respondenți nu au mijloace financiare suficiente pentru a începe traiul în comun (conform unui studiu publicat pe site-ul www.statistica.md). Popularitatea concubinajului în mediul rural, ca model de conviețuire diferit de modelul familiei nucleare, vine în contradicție cu imaginea satului ca „depozitar” al tradițiilor istorice și etno-culturale, al obiceiurilor și structurilor de familie specifice.

Totodată, numărul celor care acceptă fenomenul locuirii înainte de căsătorie este în creștere. Drept urmare, natalitatea extraconjugală în Republica

Moldova este destul de ridicată. În anul 2016, de exemplu, fiecare al treilea copil s-a născut în afara căsătoriei. Totuși impresia că societatea noastră e pregătită și orientată spre acceptarea acestui fenomen, pare prematură. Există nenumărate cercetări în acest domeniu, iar concluziile se îndreaptă cu precădere în două direcții: se consideră că este vorba fie de teama de responsabilitate, fie de cea de divorț. Pe de altă parte, pentru a fi obiectivi până la capăt, trebuie să recunoaștem că în peisajul social din RM divorțul a devenit o realitate din ce în ce mai pregnantă în perioada post-sovietică. Cauza acestei realități este multiplă. Prin urmare, fiind perfect conștienți de această nouă fragilitate a căsătoriei, tinerii fie probează mai întâi căsătoria, pentru a se asigura că „funcționează” (de aici denumirea de „căsătorie de probă”), fie caută o formă mai slabă de uniune cu persoana iubită, care să evite statutul de căsătorit și, implicit, cel de divorțat. Astfel, concubinajul le apare tinerilor ca fiind o modalitate eficientă de a se bucura de beneficiile căsătoriei, fără a-și asuma riscurile unui divorț. Iar statisticile disponibile în acest sens sunt cât se poate de îngrijorătoare.

Rezultate și discuții. Conform doctrinei juridice, concubinajul reprezintă raportul existent între două persoane a căror relație nu este oficializată în fața organelor de stare civilă. Este acea instituție interumană în care doi adulți hotărăsc să locuiască în comun. Relația de coabitare nu este recunoscută în

legislația noastră, ca de altfel și în alte țări ale spațiului ex-sovietic.

Cadrul legal existent nu prevede posibilitatea concubinajului, unica formă de raport legal fiind căsătoria încheiată în fața ofițerului de stare civilă. Din această cauză, raportul existent între concubini nu dă naștere unor obligații patrimoniale. Cu toate acestea, nu putem exclude din câmpul obligațional așa-zisa dependență morală a partenerilor, dar și efectele concubinajului asupra viitorilor copii. Astfel, art. 50 din Codul familiei al Republicii Moldova prevede că copiii născuți în afara căsătoriei au aceleași drepturi și obligații față de părinții și rudele lor ca și cei născuți de la persoane căsătorite. Relația de rudenie între copilul născut și părinți se face prin declarația acestora la organele de stare civilă sau prin testul ADN, în eventualitatea stabilirii forțate a paternității. Observăm că și în această situație concubinii au o anumită doză de libertate în acțiuni, însă și statul prin forța sa coercitivă asigură egalitatea între copiii care se nasc în mariaj legal și cei din comuniune concubinală. Practica statelor străine tot mai des tinde să asigure un climat favorabil unor astfel de comuniuni familiale. Iată de ce Franța oferă cetățenilor săi un fel de căsătorie de probă, de facto un fel de căsătorie civilă în perioada căreia persoanele încearcă să se adapteze în cuplu. În Germania s-a optat pentru așa-zisele relații similare căsătoriei și, deși ele nu sunt reglementate la nivel legislativ, practica judiciară recunoaște o serie de îndatoriri și drepturi persoanelor implicate în astfel de raporturi. În Ecuador, însă, o relație extraconjugală care are o durată de mai mult de doi ani și din care rezultă copii, dă naștere obligațiilor patrimoniale și fiscale.

Din cele menționate, putem observa că principalele efecte ale concubinajului sunt:

• *de ordin moral* – care implică conviețuirea pașnică și respectarea drepturilor reciproce.

• *de ordin parental* – recunoscând principiul egalității în drepturi a copiilor născuți din concubinaj în raport cu cei din căsnicii legale.

• *de ordin contractual* – în eventualitatea în care concubinii sunt părți ale unor raporturi contractuale.

Cert este că tradiționalismul și cutuma existentă în țara noastră, încă mult timp va stopa acest fenomen marital ca fiind unul de divergență, contrar bunelor noastre principii existențiale.

Psihologii au constatat că cei care locuiesc împreună înainte de căsătorie s-ar încadra în câteva categorii [3]. Acestea sunt: relații de tip «acoperiș», de emancipare, de conveniență și de testare.

Relația de tip „acoperiș”

Se bazează pe nevoia copleșitoare de a fi legat de cineva. Dorința de a fi iubit este atât de puternică, încât mulți vor mai degrabă „să se stabilizeze” decât să aleagă pe cineva. Cel mai des, femeia este cea care gândește astfel. Această persoană are nevoie de siguranța de a fi iubită și îngrijită și va accepta aproape pe oricine. Se teme foarte mult de sfârșitul relației. În tipul acesta de uniune relația se termină când unul dintre parteneri pleacă iar persoana părăsită se simte pierdută și folosită. De aceea, intră de obicei

într-o stare extremă de respingere, non-valorizare și pierdere a încrederii de sine [1].

Relația de emancipare

Aceasta apare atunci când persoana vrea să demonstreze celor de-o vârstă cu ea sau părinților săi că este liberă să ia singură decizii, că nu poate fi constrânsă de nimeni și nimic. O astfel de relație nu încurajează cuplul să comunice sau să rezolve conflicte și nu evoluează către un potențial mariaj.

Relația de conveniență

Este cea mai convenabilă, din punct de vedere economic. Intenția este de a împărți cheltuielile pe jumătate. Oricum, interesant este faptul că studiile au arătat că în acest caz, de obicei, femeile sunt cele ce-i întrețin pe bărbați. Ele contribuie cu mai mult de 70% din venit în relația de concubinaj.

Când lucrurile se înrăutățesc, în mod invariabil, femeia este cea care trebuie să înfrunte greutățile, și nu bărbatul [4]. Această relație este văzută ca fiind benefică pentru tipul de cămin în care amândoi parteneri sunt egali. Altfel, se transformă în modelul tradițional: bărbatul domină, femeia se supune. Ea face curat și pregătește masa. Este o relație convenabilă bărbatului, dar nu și femeii.

Relația de testare

Vorbim de un model de relație care este o modalitate pentru parteneri de a „încerca papucii” înainte de a se încălța în ei. Partenerii vor sau cred că vor să se căsătorească. Vor să vadă dacă sunt compatibili, exersând mariajul. Au mai puține probleme decât cei din celelalte trei tipuri de relații, dar din punct de vedere statistic nu se situează printre cei cu viitoare căsnicii fericite.

Motivele pentru care coabitează cuplurile sunt următoarele:

- *Sentimente „anti-căsătorie”* – căutarea deliberată a unei alternative la căsătoria tradițională, pe care o consideră a fi „represivă”, „irelevantă”. În acest caz partenerii spun: „suntem liberi, nu suntem prinși în capcana căsniciei” sau „certificatul de căsătorie este doar o bucată de hârtie” sau au sentimentul că astfel „avem libertatea de a veni și a pleca oricând”.
- *Declinul autorității* – încrederea scăzută în sprijinul acordat de instituțiile religioase și sociale.
- *Evitarea* – partenerii au experimentat efectele devastatoare ale divorțului asupra părinților și familiei lor și doresc să evite să li se întâmple și lor acest fapt.
- *Conformitatea cu presiunea socială* – Partenerii își spun că „Toți ceilalți fac asta” sau „Probabil că ceva nu e în regulă cu tine, dacă nu ești interesat în a conviețui cu persoana iubită”.
- *Conveniența* – e mai ușor să trăiești, să călătorești, să faci cumpărături în doi, cu motivația finală: „Este mai ușor să renunți la relație dacă nu este legitimă”.
- *Angajamentul* – Aici este vorba despre teama sau neîncrederea în angajamentele pe termen îndelungat.
- *Compatibilitatea* – cei ce și-au văzut rudele sau părinții separați, consideră că a locui împreună

reprezintă un test al relației lor sau o perioadă de probă, astfel încât să poată face cea mai bună alegere și să evite divorțul: până nu împarți dormitorul cu cineva, nu-l cunoști bine și nu știi care-i sunt obiceiurile.

- *Economia* – dorința de siguranță și independență financiară. Aceasta este, de cele mai multe ori, al doilea motiv pe care indivizii îl invocă, atunci când aleg să conviețuiască cu partenerul lor.
- *Evadarea din problemele cotidiene* - În acest caz membrii cuplului spun că este mai ușor să treci peste dificultăți și să mergi „într-un loc sigur”, unde te simți mai „iubit” și mai apreciat. Presiunile pe care le resimți vin din surse variate: expectații ale părinților, obligații de serviciu, carieră sau chiar așteptări ale prietenilor.
- *Teama de respingere sau de pierdere a partenerului*. - Partenerii spun că „divorțul e dureros, așa că dacă nu ne căsătorim nu putem divorța”.
- *Lipsa conștiinței morale*. - Cuplurile consideră că nu greșesc cu nimic dacă trăiesc împreună. „Nu are nimeni de suferit”, spun partenerii care nu acordă credit standardelor moral-religioase.
- *Lipsa de înțelegere a ceea ce este dragostea cu adevărat*. - Nebeneficiind de modele familiale adecvate, din cauza mediului anterior în care au trăit, ei privesc dragostea mai mult ca pe un act, decât ca pe un angajament, educația sexuală fiind înșușită fără a se ține cont de standarde morale.
- *Presiune din partea partenerului* - Unul dintre parteneri exercită un fel de supunere sau obligă celălalt partener să aibă relații intime cu el, în caz contrar acesta fiind capabil să destrame relația.
- *Răzvrătire/Independență*. - A fi împotriva autorității și a ceea ce este acceptat ca un comportament comun tuturor. „Știu că decizia îi va supăra foarte tare pe părinții mei și aceasta mă bucură!”
- *Rit de trecere către maturitate* - este un stadiu așteptat de dezvoltare personală.
- *Idila* - a fi excentric, a idealiza relația, crezând că totul este numai fericire.
- *Existența unor relații intime* - aceste relații încep mult mai devreme, partenerii nu au vârsta potrivită pentru căsătorie.
- *Judecăți diverse*: „Oricum vom fi căsătoriți” sau „Ce poate deranja?” sau „Majoritatea căsnicilor se destramă, oricum” sau „Nu a funcționat în cazul părinților mei și a distrus viețile tuturor” sau „Noi suntem altfel: ne iubim cu-adevărat”, „Nu ni se va întâmpla nouă”, „Toți procedează astfel.”

O problemă aparte a relației de coabitare rămâne a fi alegerea partenerului, întrucât de multe ori, înainte de a accepta o asemenea relație, tinerii și tinerele trec prin perioade de îndoieli. Prin întrebări de genul: „oare el sau ea este potrivit/ă pentru mine?”, „oare pot fi fericit/ă împreună cu el/ea?”, tinerii încearcă să își asigure o viață cât mai armonioasă, să se ferească de alegeri greșite sau de singurătate. Uneori ar vrea să fie o rețetă pe care să o urmeze, pentru a ajunge la finalitatea dorită. De multe ori, mitul „sufletului pereche”, atât de promovat, în special în filme, creează

așteptări nerealiste de la partener, de la relație. Dacă alegem să credem într-un astfel de mit, ajungem să ne așteptăm ca viitorul partener să aibă aceleași gusturi ca noi, mai degrabă decât să ne accepte cu preferințele noastre, să ne ghicească gândurile, mai degrabă decât să ne asculte atunci când dorim să i le împărtășim, să fie mereu vesel și în formă, mai degrabă decât să fie deschis și să ne vorbească despre ceea ce îl preocupă. Acest prototip mediatizat de relații nu spune nimic despre nevoia și posibilitatea celor doi de a crește împreună, de a se adapta unul la nevoile celuilalt, despre a face loc, pe lângă sentimentul de iubire, relației de prietenie.

În general, când iau hotărârea de a conviețui împreună, oamenii trec prin două modalități diferite de a discerne, și anume: filtrul rațional și filtrul emoțional. [5] Persoanele care recurg la filtrul rațional pun preț mai mare pe gândire decât pe ceea ce simt. Aceste persoane obișnuiesc să gândească, în mod rațional, la calitățile pe care ar dori să le aibă viitorul partener, realizând în mintea lor o adevărată listă. Este posibil ca aceste persoane, în timp ce cunosc diverși potențiali parteneri/partenere, să nu facă altceva decât să compare mental modelul din mintea lor cu persoana din fața lor. Uneori, acești oameni nu au încredere în sentimentele lor, nu își permit să simtă, crezând că doar în acest mod vor lua o hotărâre bună pentru ei. La astfel de persoane persistă convingeri înrădăcinate, conform cărora sentimentele îi încurcă în luarea unei decizii, că sentimentele trec, motiv pentru care nu este important să țină cont de ele. Asadar, acest filtru comportă dezavantajele: riscul de a se pierde spontaneitatea relației, interacțiunii, lipsa afecțiunii până la tratarea celuilalt cu o atitudine interesată și calculată.[2] De asemenea, faptul de a lua în mod controlat o decizie nu înseamnă că îți dai posibilitatea de a controla toate aspectele vieții. Poți avea doar iluzia controlului și poți fi luat și mai mult prin surprindere de situațiile neprevăzute.

Celălalt filtru, aplicat în alegerea partenerului, este cel al sentimentelor, în care există tendința de a-l privi pe celălalt doar în funcție de ceea ce simți față de el. Astfel de persoane au mare încredere în senzațiile și sentimentele lor, pe care se bazează în totalitate atunci când iau o hotărâre. Dar este cazul să nu uităm că uneori sentimentele pot reflecta doar starea noastră interioară și mai puțin calitatea relației cu celălalt și gradul de compatibilitate.

Concluzii. Putem confirma că, deși în Republica Moldova familia continuă să fie celula de bază a societății, întâlnim tot mai mulți oameni care preferă concubinajul, fie ca o alternativă a căsniciei, fie ca un test înainte de oficializarea relațiilor. Se presupune că cele mai semnificative motive care îi împiedică pe tinerii moldoveni să se căsătorească este lipsa dorinței de a-și asuma o responsabilitate atât de mare și nu în ultimul rând, starea financiară. Concepția de familie, ca fiind acea structură compusă din doi părinți nu a dispărut, dar a devenit irelevant faptul că aceștia trebuie să fie căsătoriți. În țara noastră numărul celor care aleg să locuiască împreună fără a se căsători este în creștere, în timp ce numărul căsătoriilor descrește în mod îngrijorător. Printre motivele acestei schimbări de

tendință se pare că se află și desconsiderarea importanței unui angajament legal, dar și dorința de adaptare la modelul occidental, în care concubinajul este preferat. Cetățenii adepți ai acestui model sunt, în general, persoane cu vârste cuprinse între 22 și 35 de ani, care susțin că dragostea nu poate fi încurcată de lipsa ștampilei din pașaport și statutul de „căsătorii”

contează mai mult pentru femei. Respectiv, considerăm că concubinajul ar putea fi o fază inițială, care precede căsătoria, dar asta nu înseamnă că, în cazul în care un cuplu se află în statut de concubinaj, aceștia se vor căsători neapărat – este o alegere pe care o ia fiecare cuplu în parte.

Referințe bibliografice

1. Florance Littauer, Personalitate Plus. Viața în doi, Editura: Business Tech: 2007.
2. Алексей Ясногородский, Женщина на вес золота глазами мужчины, Год издания: 2016.
3. Леви Владимир, Семейные войны, Год издания: 2003.
4. Патрисия Лав, Стивен Стосны, Милый, нам нужно поговорить о наших отношениях. ...Как сделать это без ссоры, Год издания: 2008.
5. Эллен Фейн, Шерри Шнейдер, Правила умной жены. Ты либо права, либо замужем, Издательство Эксмо, Год издания: 2015

CZU: 37.04:316.61

CONSILIEREA CARIEREI PROFESIONALE

COJOCARU Aurelia,
Dr. psihologie, USEM
psiholog.abc@gmail.com

REZUMAT

Consilierea în carieră reprezintă inima unui program de orientare a carierei; semnificația acestui fapt este nu numai de natură psihologică, ci și educațională (pedagogică). Activitatea de consiliere în carieră are un rol deosebit în societatea umană, iar țările dezvoltate din punct de vedere economic, cu un nivel de trai crescut i-au acordat importanța cuvenită, elaborând o legislație care să ajute la desfășurarea și dezvoltarea acesteia.

Cuvinte cheie Consilierea profesională, dezvoltare personală, sociologie, psihologie.

CAREER PROFESSIONAL COUNSELING

COJOCARU Aurelia,
Doctor in Psychology,
University of European Studies in Moldova
psiholog.abc@gmail.com

SUMMARY

Career counseling is the heart of a career guidance program; the significance of this is not only psychological, but also educational (pedagogical). Career counseling has a special role to play in human society, and economically developed countries with an increased standard of living have given them due weight by developing legislation to help develop and develop it. Occupational counselling, personal development, sociology, psychology

Keywords: Occupational counselling, personal development, sociology, psychology.

O societate care tinde să se dezvolte armonios trebuie să ia în considerare și să susțină activitatea de orientare a carierei, ținând cont de necesitatea acesteia, oferind tuturor posibilitatea de a primi servicii gratuite, consolidând baza de pregătire profesională a celor care lucrează în acest domeniu, oferind posibilități de creare a unei baze materiale fără de care activitatea nu se poate desfășura în condiții optime.

Dezvoltarea carierei semnifică toate aspectele vieții umane aflate în devenire și cu o dinamică specifică în diferite planuri, adică:

- Autocunoașterea și formarea deprinderilor de relaționare interpersonală,
- Educația și formarea profesională inițială,
- asumarea de diferite roluri în viață,
- modul de integrare, trăire și planificare a diferitelor evenimente ale vieții.

Aceste direcții ale dezvoltării particularizate în context școlar semnifică:

- comportarea responsabilă în familie, școală, societate,
- efectuarea de alegeri școlar-profesionale raționale, justificate, motivate,
- utilizarea deplină a oportunităților oferite de școală și comunitate pentru integrarea personală socio-profesională,
- înțelegerea și respectul altora și a sinelui,
- ameliorarea continuă a comunicării cu ceilalți.

Consilierea și orientarea școlară și profesională aspiră să-l facă pe elev coparticipant la propriul destin (prin informare, educare, autoformare, autoorientare), dacă nu în mod integral chiar autorul acestui demers de alegere și dezvoltare a carierei.

Consilierea și orientarea școlară și profesională tinde să rezolve, simultan, doua aspecte extrem de importante în prezent:

- asigurarea echității sociale prin democratizarea permanentă a accesului la educație și formarea profesională,
- ameliorarea continuă a bunei utilizări a resurselor umane de care dispune societatea.

Educația pentru carieră include, adesea, și subiecte care nu sunt, aparent, direct legate de exercitarea unei profesii, precum: viața de familie, petrecerea timpului liber, economie familială, chestiuni legate de valori și calitatea vieții, modul de a a face față situațiilor dramatice din viață cum ar fi șomaj, divorț, deces, cataclisme naturale.

În logica lucrurilor, consilierea profesională este precedată de consilierea și orientarea școlară. Inițial consilierea, orientarea școlară și profesională a fost o activitate, în principal, de asistență socială cu un nivel ridicat de control al acesteia de către autorități. Primele preocupări în acest domeniu au vizat industria, transporturile și armata. S-a urmarit sporirea eficienței muncii, a productivității și creșterea responsabilității printr-o mai bună corelare a resurselor umane cu anumite caracteristici ale locului de muncă. În România, orientarea școlară și profesională s-a desfășurat în cabinete și laboratoare care au funcționat eficient, cele mai multe fiind situate în centre universitare.

Începutul orientării și consilierii profesionale din România a fost marcat de înființarea *Institutului de Psihologie Experimentală, Comparată și Aplicată de la Cluj* în anul 1922 și de începutul activității primului *Laborator Psihotehnic la Societatea de Tramvaie din București* în 1925. După anii '50 se conturează preocupări sistematice, înființându-se instituții corespunzătoare pentru consilierea și orientarea școlară.

Între anii 1950 și 1989, activitatea de consiliere, orientare școlară și profesională a avut o evoluție sinuoasă în ultimele decenii ale mileniului precedent fiind desființată pentru că a fost transferată – formal – tuturor cadrelor didactice, care nu dispuneau întotdeauna de o pregătire metodologică și de instrumentele de lucru necesare. După acest interval, se înființează un nou mecanism instituțional: *Centrele de Asistență Psihopedagogică*. Acestea sunt încadrate cu profesori, consilieri specialiști în domeniul psihologiei, pedagogiei și asistenței sociale ce au în vedere diferite tipuri de activități cum ar fi:

- consilierea elevilor, părinților și cadrelor didactice în probleme legate de cunoașterea / autocunoașterea elevilor; adaptarea elevilor la cerințele școlii; orientarea carierei elevilor;
- examinarea psihologică a elevilor la solicitarea școlii;
- inițierea psihopedagogică a părinților pentru o mai bună cunoaștere a copiilor și pentru a îmbunătăți comportamentul lor educativ;
- culegerea de date privind dinamica profesiilor și utilizarea lor în munca de consiliere și orientare.

În anul 1997 schimbările socio-economice din România au impus demararea unui proiect de *Informare și consiliere privind cariera*. Proiectul a fost susținut de Guvernul României și de o finanțare externă și a avut ca obiective principale:

- elaborarea de profile ocupaționale,
- editarea de publicații cu informații referitoare la orientarea profesională,
- organizarea de cursuri pentru pregătirea consilierilor și a persoanelor care se ocupă cu consilierea și orientarea carierei,
- realizarea de programe interactive informatizate de orientare a carierei,
- adaptarea unor instrumente psihologice specifice activității de orientare școlară și profesională,
- dotarea unităților specializate de orientarea carierei cu echipamente ajutătoare activității de consiliere.

În ultimul deceniu al secolului XX, activitatea de orientare școlară și profesională a fost influențată de:

- reînființarea Institutului de Științe ale Educației în anul 1990, ce desfășoară activități de cercetare în domeniu,
- crearea în anul 1995 a Asociației Naționale de Orientare Școlară și Profesională,
- organizarea în anul 1997, a Conferinței Asociației Internaționale de Orientare Școlară și Profesională,
- publicarea de lucrări științifice în domeniul consilierii și orientării școlare și profesionale,
- organizarea Centrelor de Informare și Orientare Profesională de către Agenția Națională de Ocupare și Formare Profesională în toate județele țării,
- crearea în 1999 a Centrului Național de Resurse pentru Orientarea Profesională [2, p. 32-34].

Sistemul socio-economic este într-un proces profund de schimbare în planul structurilor conținutului; drept consecință, și mediul de muncă al oamenilor este în aceeași măsură afectat: locurile de muncă, domeniile profesionale căutate pe piața forței de muncă, valorile individuale și sociale predominante. În acest context orientarea școlară presupune sprijinirea / asistarea elevului în procesul alegerii –justificate și în consens cu preferințele și aspirațiile sale – afilierelor de studii oferite de sistemul de educație și formare profesională existent.

Orientarea profesională este procesul maximei sincronizări dintre aspirațiile personale și cele sociale cu privire la muncă privită ca sursă de satisfacții individuale și ca mijloc de progres economic general. Procesul presupune: competența, competiție, selecție, concurență, succes, eșec, învățare, pregătire profesională continuă, asumarea de responsabilități, etc.

Procesul consilierii și orientării școlare și profesionale vizează aspecte de natură:

- Cognitivă - furnizarea de informații și formarea în tehnicile de căutare a unui loc de muncă;
- Afectivă - ameliorarea imaginii de sine și cristalizarea unei atitudini pozitive față de muncă;
- Acțională - luarea deciziei, planificarea și punerea în practică a acțiunii.

Debutul și intensificarea activității de orientare școlară are loc, de regulă, la nivelul anilor școlari care marchează sfârșitul și începutul ciclurilor de învățământ. Îndrumarea unui elev spre o anumită categorie de școli determină apropierea acestuia de anumite categorii sociale și, indirect, îndepărtarea de altele. În acest context, orientarea școlară constituie, funcțional, premisa orientării profesionale. La ora actuală consilierea și orientarea vocațională este considerată ca fiind a treia forță în educație alături de școala și administrația școlii, fiind prezentată ca o dezvoltare a carierei, de trecere de la o poziție la alta în cadrul aceleiași meserii sau dintr-un domeniu de activitate la altul cu secvențe și sarcini specifice. Consilierea vocațională reprezintă în acest sens ansamblul acțiunilor proiectate, organizate, desfășurate în procesul educațional cu scopul identificării, stimulării, structurării capacităților specifice și pasiunilor complementare acestor capacități.

Trecerea de la consilierea și orientarea școlară la cea profesională se produce pe măsura apropierii de finalul unui ciclu de învățământ ce reprezintă și potențiale „ieșiri” din sistemul de educație și formare urmată de populația adultă care este în șomaj, cea care dorește schimbarea locului de muncă, ridicarea nivelului personal de competență sau cei care vor să facă față mai bine noilor sarcini de muncă modificate prin proces tehnologic etc.

Opțiunea unui tânăr pentru o anumită carieră fără nici un sprijin extern este un proces dificil, adesea asociat cu alegeri greșite, ezitări, abandon, amânare, și toate acestea cu un serios impact asupra viitorului său profesional.

Mulți dintre noi avem cunoștințe sau prieteni care au renunțat la o anumită facultate și au început alta, pe motiv că nu este ceea ce își doresc. Acesta este cazul fericit. Cazul nefericit este atunci când rămâne în acea facultate (la insistențele părinților sau pur și simplu din comoditate) și se pregătește pentru o meserie pe care nu o dorește sau poate chiar o urăște.

Fiecare ne alegem viitoarea meserie în funcție de anumite criterii. Astfel sunt mai multe tipuri de alegeri:

- social orientate: prestigiu, succes, poziție;
- altruiste: sprijinirea familiei, a categoriilor defavorizate;
- egoiste: confortul personal, câștigul material, muncă ușoară și fără responsabilități;
- frustrante: alegerea unui traseu profesional opus dorinței celor cu care intrăm în conflict;
- conformiste: acceptarea soluției găsite de altcineva și plierea aspirațiilor în acest sens;
- narcisiste: motivate prin plăcerea în sine, riscul pe care îl implică, satisfacția furnizată.

Cum în România cele mai multe școli nu au consilieri profesionali, consilierea tinerilor cu privire la carieră revine familiei.

Ponderea influenței părinților asupra copiilor în alegerea unei cariere este, de multe ori, decisivă. Modelele comportamentale ce țin de muncă și sunt vehiculate în familie (de apreciere sau, dimpotrivă, de depreciere a anumitor profesii) vor fi preluate și de copii, contribuind treptat la conturarea alegerilor. Din motive lesne de înțeles, mulți părinți își supraapreciază

copii (lucru de altfel bun până la un anumit punct) și le impun trasee educaționale și filiere profesionale la care aceștia nu aderă cu convingere sau pentru realizarea cărora vor face față cu greu, în mod penibil, cu eșecuri repetate sau rezultate mediocre, fapt ce se va răsfrânge și asupra satisfacției sau reușitei lor în muncă.

Părinții transferă adesea copiilor nemulțumirile lor profesionale, stereotipurile cu privire la muncă (grea, bănoasă, sigură, de prestigiu, etc) sau propriile aspirații nerealizate, faptul având efecte nefavorabile în alegerea și realizarea carierei acestora. Ponderea în care copiii țin seama de dorința părinților cu privire la filiera școlară de urmat și profesia viitoare scade pe măsură ce aceștia sunt incluși în niveluri mai înalte de școlarizare (liceu, facultate). Toți cei abia ieșiți de pe băncile liceului și-au pus, la un moment dat întrebări cu privire la care profesie ar fi cea mai potrivită pentru ei. În general, „criteriile” pe care le au în vedere părinții în influențarea alegerii școlar-profesionale a copiilor se referă la:

- siguranța și viitorul profesiei pe piața forței de muncă;
- durata studiilor pentru a atinge un astfel de obiectiv (timp în care tânărul este dependent material de familie);
- costurile financiare (taxe ale educației);
- avantajele materiale neașteptate;
- poziția socială conferită de profesie;
- potențialele riscuri ale muncii.

Categoriile de argumente folosite de familie sunt, cel mai adesea, diferite de cele ale specialiștilor în consilierea și orientarea profesională, acestea fiind de natură economică, afectivă, de conservare a tradițiilor, de poziție socială.

Iată ce sfaturi le dă Mihai Jigău, autorul cărții „Consilierea Carierei” [9], părinților în vederea consilierii tinerilor:

- tânărul trebuie tratat cu seriozitate și respect, ascultat și încurajat să-și asume responsabilități;
- părinții trebuie să se asigure că vor să-l sprijine în a lua o decizie bună și nu să-și impună punctul de vedere sau profesia lor ca model, pentru a-și compensa propriile nereușite sau pentru a-și realiza propriile aspirații;
- să stea de vorbă cu copiii pe tema carierei, să le asculte cu răbdare temerile, ezitățile, punctul de vedere;
- să stea de vorbă cu profesorii;
- să se informeze, împreună cu copiii, despre ofertele de educare/angajare;
- să le pună la dispoziție și să-i încurajeze să citească ziare și reviste de specialitate pe piața muncii, care conțin anunțuri de angajare și prezentări de companii;
- să le atragă atenția supra conținutului unui anumit anunț care nu este serios (cum ar fi cele care conțin promisiuni exagerate și aluzii transparente la alte activități sau obligații);
- la început, lista opțiunilor profesionale ale tinerilor este mai largă; ei trebuie ajutați treptat să-și contureze interesele cu privire la carieră, prin luarea în considerare a tot mai multor criterii, condiții sau

restricții impuse de ralitate și astfel, să se focalizeze pe un număr mai mic de alternative;

- nu trebuie inoculate, în mintea tinerilor, idei preconcepute și stereotipuri cu privire la anumite profesii;

- tinerii trebuie preveniți că este o realitate a pieței muncii schimbarea profesiei, a locului de muncă, concedierea și șomajul, învățarea continuă sau reorientarea profesională;

- pentru că unii tineri au tendința de a se limita la niveluri de studii mai reduse sau părăsesc un anumit tip de educație înainte de încheierea oficială a duratei acestuia și fără a se înscrie la o altă formă de educație, ei trebuie avertizați asupra faptului că gama ofertei de locuri de muncă și salarizarea sunt în legătură directă cu nivelul de studii finalizate;

- este extrem de utilă cultivarea permanentă a încrederii în sine, în forțele proprii, în capacitatea de a realiza ceva, fără a exagera și fără a valoriza la modul absolut;

- - tinerii trebuie ajutați să nu se descurajeze dacă, după ce au mers la mai mulți angajatori, și după luni de căutare, nu și-au găsit încă un loc de muncă. Cautarea unui loc de muncă poate fi foarte frustrantă, de aceea se recomandă apelarea la ajutorul unor specialiști în recrutare;

- tinerii nu trebuie împiedicați, ci dimpotrivă, să se angajeze pentru o lună sau două pe perioada verii;

- tinerii trebuie informați asupra drepturilor ce le revin odată angajați, salarii, carte de muncă, concedii de odihnă și medicale, asigurări, protecția muncii.

- În majoritatea situațiilor, familia este reperul major în conturarea opțiunilor pentru o anumită carieră a tinerilor.

Există o stânsă legătură între disciplinele școlare și profesia pe care un tânăr o urmează. Spre exemplu, dacă un elev are rezultate bune la:

- limba română/limbi străine, acesta ar putea deveni: profesor de limba română sau de limbi străine, cercetător în lingvistică, bibliotecar, lucrător în publicitate, învățător, educator, ghid, translator, actor, diplomat, jurnalist, critic de artă, corector, editor etc.

- matematică: profesor de matematică, economist-contabil, informatician-programator, inginer în diferite domenii, funcționar bancar, tehnician în construcții, agent comercial, arhitect, pilot, stacian, astronom.

- fizică, chimie, biologie: profesor sau cercetător în unul din aceste domenii, fizician, chimist, biolog, biochimist, biofizician, tehnician agricol, inginer, farmacist, medic, stomatolog, agronom, geolog, horticultor, cosmetician.

- istorie: profesor sau cercetător în acest domeniu, ghid turistic, muzeograf, arheolog, diplomat, scriitor.

- informatică: profesor, contabil, informatician-programator, astronom, stacian, cartograf, economist, inginer, lucrător în domeniul financiar-bancar, specialist în telecomunicații, arhitect, controlor de trafic aerian.

- educație fizică: profesor de sport, antrenor, fizioterapeut, ofițer în armată, polițist, pompier, comentator sportiv, atlet, fotbalist etc.

Acestă modalitate de punere în relație a materiilor școlare cu ulterioarele dezvoltări profesionale este posibilă în măsura în care tânărul alege să continue pe domeniul ales. Desigur, rezultatele bune la aceste domenii nu pot împiedica un elev să aleagă un alt domeniu profesional. Performanțele școlare bune la anumite materii duc, cu o posibilitate mai mare, către anumite profesii și facilitează realizările în carieră sau, altfel spus, exercitarea unor profesii presupune anumite aptitudini.

Elementele componente și specifice consilierii și orientării carierei, în viziunea lui Holland, Magoon și Spokane și Ghiviriga [8], constau în:

- oferirea de informații clientului despre ocupații prin metode comprehensibile și accesibile,

- furnizarea de date organizate și structurate despre alternativele ocupaționale,

- informarea și documentarea personală,

- informarea și educația privind dezvoltarea carierei desfășurate în școală sau în cadrul activităților extrașcolare,

- oferirea de materiale și metode pentru evaluarea capacităților clienților cu scopul de a crea o imagine realistă asupra resurselor și potențialului profesional,

- derularea de activități de consiliere-individuală și în grup – în vederea dezvoltării carierei sau rezolvării problemelor personale ale beneficiarilor,

- cunoașterea elevilor,

- educarea intereselor constând în formarea și stimularea atitudinilor pozitive pentru o anumită profesie,

- îndrumarea elevilor în vederea conturării unei opțiuni profesionale stabile,

- valorificarea în grup a experiențelor personale pozitive ale elevilor și părinților acestora,

- desfășurarea de activități personale de punere în practică a tehnicilor de căutare a unui loc de muncă (redactarea unui Curriculum Vitae, a unei scrisori de prezentare, a portofoliului personal),

- desfășurarea de activități speciale inițiate de consilieri în instituții de profil.

Șomajul reprezintă una dintre amenințările majore asupra echilibrului psiho-emoțional al adultului. Criza economică a avut reverberații adânci în viața indivizilor de pretutindeni. A venit cu tăieri de salarii, mari valori de concedieri, unele legale altele ba, forțând angajații să se readapteze la un nou stil de viață. Psihologii americani clasau stresul provocat de concediere pe locul 5 în topul celor mai stresante evenimente din viața unei persoane (fiind precedat de moartea partenerului de viață sau a copilului, divorț sau separare, decesul unuia dintre membrii apropiați ai familiei). Șomajul de lungă durată lasă răni adânci în viața unei persoane mai ales atunci când este nedorit și concedierea a survenit brusc și pe neașteptate.

Reacțiile psihologice în șomajul de scurtă durată și în cel de lungă durată diferă.

Întâlnim o **traumă de șoc** care intervine adesea la o **concediere bruscă**. Mulți dintre cei concediați bănuiau că vor fi concediați dar nu au vrut să o creadă pînă în ultimul moment. Apare **tendința persoanei de a se învinovăți** pentru o greșeală făcută sau închipuită. Asta

nu o ajută pe persoana în cauză sub nicio formă, dimpotrivă o incapacitează.

Specialiștii (Fischer & Riedesser) vorbesc despre câteva **faze** pe care le trăiesc persoanele începând cu șocul concedierii:

1. **Ușurare** – Amenințarea pînă atunci bănuită a devenit acum certitudine. Cei afectați încearcă să facă ce este mai bine în această situație și își pun în fața ochilor avantaje pe care concedierea le aduce cu sine.

2. **Revolta, neputință, depresie și manie** – În numeroase amintiri și discuții cu sine sunt puse din nou în scenă circumstanțele concedierii și se protestează împotriva lor.

3. Se instalează **disperarea și epuizarea**, sentimente de **înjosire și devalorizare**.

4. Scufundarea în **apatie**.

Nu toți șomerii parcurg întreaga secvență de trăiri. O data cu creșterea duratei șomajului apare însă din ce în ce mai des întreg tablou al trăirilor.

Șomajul de lungă durată are ca **efect** principal senzația de **pierdere a integrității eu-lui** și este legată de pierderea unei relații semnificative (din punct de vedere emoțional). Alte „urme / amprente” ale acestui tip de trauma sunt:

- **pierderea structurii familiale**, a prietenilor (prin tendința de izolare a șomerului, de decuplare de la activitățile comune). Adesea ei își ascund starea de șomaj față de prieteni și cunoscuți, ceea ce îi duce apoi la izolare, singurătate și depresie. Îmi amintesc de o persoană cu care am lucrat și care îmi spunea că nu poate să își împovăreze părinții spunându-le că a rămas fără serviciu – creîndu-le o grijă în plus, așa că plecă de acasă dimineața, nu răspundea în timpul zilei la telefon motivînd că are „mult de lucru” și se întorcea la ora la care de obicei termina lucrul. Câteva luni de zile a făcut acest lucru, timpul petrecîndu-și-l la Biserică, în magazine, biblioteca, psiholog etc.

- **pierderea statutului**, a poziției profesionale sau sociale – Pierderea **respectului** de sine;

- Suferința este legată de **stima scăzută**;

- Pierderea **mijloacelor economice** și a **senti-mentului de securitate** – supraviețuirea este pusă în pericol;

- **Identitatea de gen**: bărbatul aduce banul acasă și începe să se simtă nesigur de masculinitatea lui din cauza statutului de șomer – afectează și femeia care lîngă un bărbat nesigur nu se mai simte suficient de iubită ca femeie.

- Alte forme de pierdere – a colectivității.

Vorbim de o posibilă **traumatizare cumulativă** cînd întîlnim *incercările de a găsi din nou de lucru și eventualul lor eșec*. Am consiliat profesional șomeri de lungă durată care manifestau două tendințe:

- Fie puneau o presiune extremă pe ei înșiși în a obține un contract de muncă atunci cînd se prezentau la interviu. În acest context de **supra-motivare** încercau din disperare să își exagereze calitățile și pregătirea și nu prezentau credibilitate – erau deci respinși;

- Fie erau atît de blazați și deprimați încat afirmau că merg din inerție, dar ca oricum nu spera să se întîmple nimic bun. Aceștia erau **demotivații** sau **sub-motivații** care nici ei nu aveau cum să fie apreciați

și doriți de către angajatori ca parteneri de afaceri.

Prevenția traumei produsă de șomajul de lungă durată trebuie să cuprindă măsuri **individuale și sociale**:

- **Evaluări clinice**, care măsoara starea de bine a persoanei și *posibilele bariere în angajare* ce țin de sănătatea psihoemoțională a șomerului: începînd cu stările de *anxietate și depresie* pînă la consum de *alcool* (sunt multe persoane care își îneacă amarul în alcoolism îi, poate, consum de substanțe). Alte dificultăți sunt stările de *furie, stimă de sine scăzută, demotivare sau supramotivare* și aspecte ce țin de *relaționare*, (aici îmi amintesc o persoană care a mers la un interviu de angajare și nu l-a putut susține pentru că recrutorul seamănă foarte mult cu fostul angajator care îl concediase). Toate acestea impactează negativ persoana în a obține un loc de muncă. *Frica de respingere și de a fi judecați* ca vulnerabili, îi paralizează și îi determină să se autosaboteze: pierd interviurile.

- **Sedințe de consiliere psihologică individuală** – pentru a ajuta persoana să înțeleagă ca există și alte modalități mult mai sănătoase de a face față situației și a o orienta spre resurse și soluții mai adaptative.

- **Sedințe de psihoterapie de grup** – Șomajul de lungă durată este o **traumă cu cauze sociale**, de aceea în primul rînd și-au dovedit utilitatea **grupurile de autoajutorare** supravegheate de un profesionist. Valoarea grupului de suport este una extraordinară grupul de suport pentru persoanele afectate de șomaj reprezintă una dintre modalitățile principale de a combate efectele acestui fenomen și a readuce sentimentul de bine în viața oamenilor și, totodată, permite creșterea psiho-emoțională a membrilor astfel încat, în situații viitoare, să aibă capacitatea de a se proteja de o asemenea traumă. Acest tip de demers se înscrie în ceea ce numim „Prevenirea orientată spre rețea”- poate înlocui relațiile sociale deficitare și contribui prin faptul că oamenii cu aceeași problemă se simt mai înțeleși unii de alții. Tot în cadrul unor astfel de grupuri se poate lucra pe dezvoltarea unor **Tehnici de stăpînire a stresului** – poate fi utilă atîta vreme cît ele nu se rezumă la o simplă constrîngere de „gîndire pozitivă” și la „dezvotare de pesimism”, se cîștiga mult atunci cînd cei în cauză pot să vorbească despre situație, pot să își abandoneze tendințele individualiste de culpabilizare și adesea și tendințele spre ascunderea situației de șomaj.

- **Servicii de formare profesională, calificare sau recalificare în vederea reorientării profesionale** iar aici ar trebui să se pună accentul asupra acelor programe de training care sunt focusate pe formare de noi abilități/aptitudini pentru a crește șansele unei eventuale reprofesionalizări.

Certificarea de competențe este una dintre măsurile cele mai bune,

Aptitudinile reprezintă însușirile psihice și fizice relativ stabile care-i permit omului să efectueze cu succes anumite activități. Prezența aptitudinilor este pusă în evidență de *ușurintă și rapiditatea realizării* sarcinilor precum și de *calitatea* superioară a rezultatelor. Există diferite tipologii ale aptitudinilor.

Paul Popescu-Neveanu face distincție între *aptitudini* și *capacități*. *Aptitudinile* reprezintă însușirile potențiale ce urmează a fi puse în valoare atunci cînd

sunt asigurate condiții optime, iar *capacitățile* sunt aptitudini împlinite care s-au consolidat prin cunoștințe și deprinderi.

După **natura proceselor psihice** implicate în aptitudini, deosebim:

- *aptitudini senzoriale* (acuitate vizuală, auditivă, olfactivă),

- *aptitudini psiho-motorii* (dexteritate manuală),

- *aptitudini intelectuale* (inteligentă).

După **orientare / grad de specializare**, deosebim:

- *aptitudini generale* (inteligentă),

- *aptitudini speciale* (profesionale: muzicale, sportive, artistice, tehnice).

Aptitudinea care a provocat cel mai mare interes din partea psihologilor este **inteligenta**.

O combinare specifică a aptitudinilor ce asigură posibilitatea realizării creatoare și originale a unei activități o constituie **talentul**.

Creativitatea (ceea ce în mod obișnuit numim *talent*) se referă la *aptitudinea de a genera idei care sunt simultan noi și valoroase și la modalități noi în a exprima lucruri familiare*.

Rezultatele diverselor cercetări arată că între IQ și creativitate nu există o relație strânsă, mai ales la valori mari ale coeficientului de inteligență. Un comportament inteligent desemnează în egală măsură atât abilități practice, specializate, cât și aptitudini generale. Inteligența este influențată de o serie de factori după cum urmează: volumul cunoștințelor, viteza gândirii, reacția în fața noilor situații, succesul școlar, rolul societății. Cele mai importante teorii despre inteligență sunt: teoria genetică și psihometrică.

Caracterul desemnează *ansamblul însușirilor psihice care privesc relațiile unei persoane cu semenii săi și valorile după care se conduce*. Caracterul nu se prezintă ca un conglomerat de trăsături, ci ca un *sistem organizat și bine structurat*. El reprezintă *profilul psihomoral al omului* și se dezvoltă, cu deosebire în faptele de conduită, în relațiile cu ceilalți, cu grupul din care face parte o persoană. Trăsăturile caracteriale exprimă moduri constante, stabilizate în conduită și nu comportamente întâmplătoare, accidentale sau situaționale. Caracterul se formează pe parcursul vieții ca urmare a integrării omului într-un anumit sistem de relații sociale, prin interiorizarea valorilor promovate de familie, grup de prieteni, societate prin însușirea unor modalități de comportament. În formarea trăsăturilor de caracter un rol important îl are familia, mediul școlar, grupul de prieteni și mediul social.

În componența caracterului intra un ansamblu de **atitudini** și **trăsături** exprimate de acesta în comportamentul său.

Atitudinea este o modalitate de raportare față de anumite aspecte ale realității ce implica reacții afective, cognitive și comportamentale.

În psihologia românească atitudinile care formează structura caracterului au fost sistematizate în trei grupe:

- **atitudini față de societate și față de ceilalți oameni** (sinceritatea, cinstea, altruismul, spiritul de răspundere, dar și minciuna, individualismul, egoismul, lașitatea, linguseala);

- **atitudini față de activitatea desfășurată** (dis-

ciplina, sîrguința, conștiinciozitatea, spiritul de inițiativă, dar și indisciplina, lenea, neglijența, rutina, dezorganizarea);

- **atitudini față de propria persoană** (modestia, încrederea în sine, sentimentul demnității personale, spiritul autocritic, dar și îngîmfarea, aroganța, sentimentul inferiorității).

La aceste atitudini se adaugă trăsăturile voluntare de caracter:

- fermitatea,
- perseverența,
- stăpînirea de sine,
- curajul,
- bărbăția,
- spiritul hotărît,
- eroismul.

Interesele pot fi clasificate în două mari categorii:

(a) native, care au la bază procesele native (instinctele)

(b) derivate, care se formează pe baza celor native, ca fiind derivate din acestea.

Având la bază lucrarea lui Spranger, Lebensformen, autorii chestionarului Allport-Vernon au stabilit următoarele categorii de interese:

- 1) teoretice;
- 2) estetice;
- 3) sociale;
- 4) politice;
- 5) economice;
- 6) religioase.

Așteptarea este probabilitatea subiectivă sau ipoteza implicită/explicită privind apariția unui rezultat, voluntar sau nu, ca urmare a unui anumit comportament; ea are o importanță deosebită în organizarea câmpului cognitiv al persoanei, în procesul de structurare a situației în care se găsește și în alegerea comportamentului ce va fi actualizat din repertoriul comportamentelor sale potențiale. Așteptările sunt rezultatele unor procese de condiționare sau a unei învățări bazate pe observație.

Termenul de **auto-eficiență** (self-efficacy) se referă la credința cuiva de a putea îndeplini o sarcină specifică. Eficiență crescută antrenează așteptarea succesului, susținînd astfel credințele auto-eficienței în situații asemănătoare.

Predicția ce se autoîmplinește (self-fulfilling prophecy) se referă la situația de interacțiune în care așteptările credibile ale observatorului vor suscita un anumit comportament din partea actorului, acesta din urmă confirmînd inconștient obiectiv, așteptările primului.

Anna Roe, specialistă în psihologia clinică consideră ca fiecare persoană moștenește o anumită tendință de a-și utiliza propria "energie psihică" într-o modalitate specifică [10]. Această manieră specifică de cheltuire a energiei psihice, combinate cu experiențe variate de viață din copilărie, modelează stilul general al evoluției individului în satisfacerea nevoilor sale, pe tot parcursul vieții.

Teoria sa are la bază trei componente, ea fiind influențată de conceptele teoretice ale lui Gardner Murphy și Abraham Maslow.

- canalizarea energiei psihice;
- nevoile individului și modul de ierarhizare a acestora.

• Influența factorilor genetici supra modului în care individul ia deciziile vocaționale și asupra structurii ierarhiei nevoilor.

Ginzberg, Ginsburg, Axelrad și Helma consideră ca primii 25 de ani ai unei persoane se pot împarti în trei mari perioade:

- **perioada fanteziei** - este caracteristică vârstei copilăriei, iar alegerile copilului sunt acum arbitrate din cauza neputinței sale de a se ancora în real, lucru care se reflectă în preocupările sale din această perioadă.

- **perioada tentativelor/tatonărilor.**

- Stadiul intereselor (11-12 ani) – etapa în care copiii încep să realizeze necesitatea identificării unei direcții vocaționale;

- Stadiul capacității (13-14 ani) - introduce noțiunea de abilitate în cadrul considerațiilor vocaționale;

- Stadiul valorilor (15-16 ani) - introduce ideea de a servi societatea;

- Stadiul tranziției (17-18 ani) - este etapa când tinerii înțeleg ca trebuie să-și asume responsabilitatea consecințelor propriilor lor decizii;

- **perioada realistă** are o durată variabilă iar factorii biologici de maturizare au o influență mică. Autorii împart și această perioadă în mai multe stadii/etape:

- *Stadiul de explorare* - coincide cu intrarea în mediul universitar, care le oferă tinerilor și mai multă libertate de acțiune;

- *Stadiul de cristalizare* - Tinerii se implică, mai mult sau mai puțin într-un domeniu major de activitate; în momentul în care apare necesitatea alegerii, decizia le este fermă;

- *Stadiul de specificare* - constituie punctul final al dezvoltării unei cariere când individul alege un anumit loc de muncă sau un anumit program specializat de pregătire.

Ginzberg și colaboratorii săi afirmă că există patru aspecte care contribuie la procesul alegerii ocupaționale încă din perioada adolescenței:

- ◆ Testarea realității;
- ◆ Aprecierea adecvată a timpului văzut în perspectivă;
- ◆ Abilitatea de a-și oferi recompense;
- ◆ Abilitatea de a accepta compromisuri în elaborarea planurilor vocaționale [13, p. 347-349].

Factorii care influențează opțiunea profesională a elevilor, atât cei subiectivi cât și cei obiectivi (externi), sunt elemente hotărâtoare pentru drumul pe care îl alege elevii după absolvirea școlii.

Este necesar să li se arate elevilor inconsistența unor criterii de alegere a profesiei cum sunt: *este frumoasă, este bună, mi se pare interesantă, îmi place*, etc.

Factorii generali ce influențează activitatea profesională sunt:

- **Ereditatea** - include starea biologică a organismului uman, dar și potențialul aptitudinal și temperamental;

- **Mediul** - ca presiune exercitată de viața reală și care obligă ființa umană să răspundă, influențând-o în luarea deciziei vocaționale;

- **Experiența de viață;**

- **Dezvoltarea individuală** - ca etape prin care trece o persoană, și nu stadiile de creștere și dezvoltare

Teoria “Adaptare - Inovare” [Kirton Adaptation – Innovation], elaborată de dr. Michael J. Kirton și făcută publică în 1976, odată cu instrumentul corespunzător – Inventarul KAI [15]– se referă la stilul cognitiv implicat în *creativitate* (generarea noului), *rezolvarea problemelor* (solutionarea noului) și *adoptarea de decizii*. Stilurile adaptativ – inovativ prezintă interes și din punctul de vedere al conflictelor și rezolvării acestora.

O dată cu formarea unei imagini asupra viitoarei profesii, adolescenții își formează și o imagine de sine mai clară. Traducerea concepției despre sine în termeni profesionali poate avea loc prin:

1) **Identificarea cu un model** de rol al unui adult (traducere globală, în care se spune „Eu sunt ca el”, „Vreau să fiu ca el”).

2) **Experiența într-un rol** care i-a fost impus (descoperirea unor aspecte vocaționale ale concepției despre sine, ca atunci când o persoană fiind selectată și repartizată instruirii în domeniul tehnic descoperă interese nebanuite).

3) **Descoperirea** că unele din atributele persoanei au implicații profesionale care trebuie să o facă să se adapteze bine unui anumit tip de profesiune.

Alegerea unei profesii a fost întotdeauna un lucru dificil, mai ales astăzi, când mereu mai multe profesii suferă transformări radicale. De aceea este recomandată folosirea chestionarelor de interese de tip Holland [8]. Acestea constau dintr-o serie de afirmații despre diverse activități profesionale, de tipul: „Mi-ar placea să ...”. În urma completării chestionarului, în funcție de punctajul obținut, subiectul obține un profil de personalitate (de exemplu investigativ – social - artistic) și un grup de domenii ocupaționale corespunzătoare respectivului profil de personalitate.

Bateria de teste de aptitudini profesionale, care vizează :

- capacitatea de exprimare;
- capacitatea de gândire logică și matematică;
- capacitatea creativă – imaginația proiectivă, vizuală și în exprimare;
- capacitatea de memorare și spiritul de observație;
- capacitatea de gândire tehnică;
- simțul estetic;
- capacitatea empatică.

Consilierii de carieră sau consilierii ocupaționali folosesc uzual Ghidul Ocupațiilor [16] (GO) în toate intervențiile din practica de consiliere și orientare pentru a sprijini o persoană care solicită sprijin. Unele părți ale GO - în special partea întâi – poate fi utilă pentru cei care caută ei înșiși îndrumare dacă nu sunt siguri de unde să înceapă sau cum i-ar putea ajuta acest web site.

La nivel european există Programul European de Consiliere Vocațională „AXIS ELITE” [17] prin care

se efectuează consilierea carierei pentru elevi și tineri. Programul Axis oferă o perspectivă obiectivă asupra posibilităților candidatului, asupra cerințelor domeniului pe care l-a ales și asupra eforturilor necesare. Programul Axis cuprinde 4 etape:

- interviul;
- aplicarea testului;
- etapa de cercetare și analiză;
- etapa de evaluare/autoevaluare.

Axis realizează profilul psihologic vocațional al candidatului prin intermediul a trei module de psihodiagnoză:

I. psihodiagnoza personalității prin interviuarea

trăsăturilor de personalitate pentru a descoperi tipul de activitate și de mediu de lucru care i se potrivește cel mai bine celui chestionat.

II. testarea inteligenței generale și a capacității combinatorii, inteligența matematică, creativitatea și puterea euristica.(este alcătuit din probleme de logică, combinatorică, lingvistică. Acest test este aplicat anual de peste 4 milioane de ori, este folosit, cu modificări periodice, de peste patru decenii.

III. întrebări care urmăresc să definească interesele reale, valorile, aspirațiile persoanei testate, el este în așa fel alcătuit încât să vadă dincolo de cliseele impuse de mediul școlar sau de falsele impresii despre sine.

Referințe bibliografice:

1. CAPALNEANU,I. Orientarea profesionala si de specialitate in domeniul militar. Bucuresti, Editura Militara, 1975.
2. CENTRUL de orientare scolara si profesionala. Manual de infiintare si operare. Bucuresti, PAEM, Editura Expert, 1997.
3. COMPUTERS in Careers Guidance. Watts A.G. Cambridge, CRAC/Hobsons, 1989.
4. DICTIONAR de orientare scolara si profesionala. Tomsa, G(coord). Bucuresti, Editura Afelin, 1996.
5. The EUROPEAN Dimension in Vocational Guidance. Luxembourg, Office for Official Publication of The European Communities, 1995.
6. ETHICAL Standards. In : Educational and Vocational Guidance. International Association of Educational and Vocational Guidance-IAEVG. Bulletin, Berlin, nr.58,1996.
7. FLOYER ACLAND, Andrew. Abilitati si aptitudini perfecte. Bucuresti, Editura National, 1998.
8. HOLLAND, J.L. Making Vocational Choices : A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1985.
9. JIGAU, MIHAI. Consilierea carierei. Editura Sigma. Bucuresti, 2001.
10. ROE ANNE. The psychology of occupations. New York, John Wiley and Sons, 1956.
11. SALADE, Dumitru; DRAGAN, Ion, Orientare scolara si profesionala. Compendiu. Bucuresti, Editura Paco, 1998.
12. SUPER, D.E. Career and life development. In Career choice and development. (Brown Eds), San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1987.
13. Zlate M., Introducer în psihologie2001. Bucuresti, Editura Polirom, 2001.
14. WATTS,A.G; GUICHARD, J; PLANT, P; RODRIGUEZ, M.I. Educational and Vocational Guidance in the European Community. Brussels, Commission of the European Communities, 1993.
15. <https://kaicentre.com/?v=f5b15f58caba>
16. <http://www.go.ise.ro/>
17. <http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2002/08/Consilierea-carierei-adultilor.pdf>

MAI SUNT MOTIVAȚI ADOLESCENȚII ROMÂNI SĂ SE IMPLICE ÎN ACTIVITĂȚILE ȘCOLARE? CÂTEVA DOVEZI ȘI CONSIDERAȚII PRACTICE

ROBU Viorel,

dr., lector universitar
Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău (România)

CARANFIL Narcisa Gianina,

drd., Universitatea Liberă Internațională din Moldova

REZUMAT

Schimbările care au loc la vârsta pubertății și în adolescență, precum și perioadele de tranziție de la școala primară la gimnaziu, apoi de la liceu la facultate îi fac pe adolescenți vulnerabili în fața dificultăților care pot apărea în activitățile școlare și în funcționarea socială și emoțională. Aceste dificultăți pot avea un impact de durată asupra dezvoltării adolescenților, care, uneori, se poate extinde pe toată durata vieții. Rezultatele studiilor efectuate în țările europene (inclusiv în România), precum și rapoartele elaborate în contextul studiilor internaționale PISA (Programme for International Student Assessment), TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) și PIRLS (Progress in International Ready Literacy Study) evidențiază declinul motivației pentru studiu și al achizițiilor școlare în rândul adolescenților. Dincolo de constatările studiilor care și-au focalizat atenția asupra fluctuațiilor motivației pentru domeniul școlar, potrivit cărora această variabilă tinde să evidențieze un declin după tranziția de la ciclul primar la ciclul gimnazial al traseului educațional, trebuie să acordăm o atenție specială factorilor care explică dezangajarea adolescenților în domeniul școlar. Această lucrare analizează constatările studiilor care s-au preocupat de motivația pentru activitățile școlare în rândul adolescenților români și factorii care pot explica declinul acesteia.

Cuvinte cheie: Motivație pentru domeniul școlar; constatări bazate pe anchete; factori explicativi; adolescenți români.

ARE THE ROMANIAN TEENAGERS MOTIVATED TO GET INVOLVED IN SCHOOL ACTIVITIES? SOME EVIDENCES AND PRACTICAL CONSIDERATIONS

ROBU Viorel,

PhD, University lecturer
University „Vasile Alecsandri” from Bacău (Romania)

CARANFIL Narcisa Gianina,

PhD candidate, International Free University from Moldova

SUMMARY

Changes taking place in puberty and adolescence and transition periods from elementary school to middle school and from secondary education to higher education make adolescents vulnerable to difficulties they may encounter in academic activities and in their social and emotional functioning. These difficulties may have a long-lasting impact on adolescents' development, which can sometimes extend over the entire life span. The results of studies performed in European countries (including Romania) as well as the reports published in the context of international studies PISA (Programme for International Student Assessment), TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) and PIRLS (Progress in International Ready Literacy Study) showed a decline of motivation and academic acquisitions among adolescents. Besides the findings of studies that focused on the fluctuations of school-related motivation, according to which this variable tends to decline after the transition from elementary education to secondary education, the factors that explain the adolescents' disengagement with school deserve to be paid special attention. This work analyzes the findings of studies tackling the motivation for school activities in Romanian adolescents and the factors that can explain the decline of it.

Keywords: School-related motivation; survey-based findings; explanatory factors; Romanian adolescents.

Rolul motivației pentru domeniul școlar. Motivația este considerată unul dintre domeniile cheie, a cărui înțelegere și descriere facilitează explicarea complexității funcționării individului uman în diferite contexte ale dezvoltării. Într-un sens foarte general, motivația include totalitatea forțelor intrapsihice care conduc la comportamente orientate către anumite scopuri [22]. Motivația reprezintă un factor fundamental care condiționează succesul în domeniul șco-

lar. Primele cercetări care s-au preocupat de învățarea și succesul în domeniul școlar au separat factorii cognitivi și cei motivaționali, urmându-se direcții de investigație distincte. Începându-se cu anii 1980, cercetătorii au conștientizat faptul că factorii cognitivi și motivaționali interacționează și influențează împreună procesele învățării și ale achiziționării cunoștințelor, precum și obținerea performanțelor în contextele instructiv-educative oferite de școală [13, 17]. Cu alte

cuvinte, s-a argumentat că elevii trebuie să posede atât deprinderi și abilități cognitive, cât și dorința de a învăța, pentru a obține succesul în activitatea școlară. Integrarea factorilor cognitivi și motivaționali ce contribuie la succesul în domeniul școlar a fost facilitată de comutarea interesului teoreticienilor motivației de la modelele tradiționale ale motivației pentru învățare și succesul în activitatea școlară către modelele socio-cognitive ale motivației [18]. Elevii cărora le este caracteristic un optimum motivațional tind să manifeste atitudini și să utilizeze strategii de învățare adaptative, precum menținerea interesului intrinsec pentru învățare și studiu, stabilirea unor scopuri de învățare clare și auto-monitorizarea în procesul învățării [1].

Modelele socio-cognitive ale motivației în domeniul școlar au pornit de la trei asumții importante pentru înțelegerea dinamicii și a mecanismelor motivaționale implicate în procesul învățării elevilor [18]:

a) motivația reprezintă un fenomen dinamic și multidimensional, care nu poate fi conceptualizat într-o manieră strict cantitativă, potrivit căreia elevii se diferențiază unii de alții prin nivelul motivației pentru învățare și succes, întâlnindu-se la un pol elevi total nemotivați, iar la celălalt elevi foarte motivați pentru învățatură; conform modelelor socio-cognitive, elevii pot fi motivați să învețe în multiple feluri, importantă pentru psihologi și educatori fiind înțelegerea mecanismelor și a factorilor ce condiționează motivația pentru realizare în domeniul școlar;

b) în general, motivația nu este o trăsătură stabilă a unei persoane, ci reprezintă un domeniu care se contextualizează în funcție de activitățile specifice ce jalonează traseul dezvoltării individului uman; cu alte cuvinte, motivația elevilor pentru activitatea școlară poate varia foarte mult, în funcție de situațiile sau contextele de învățare și cele socio-emoționale ce apar în activitatea instructiv-educativă realizată în clasă sau în mediul din școală; această asumție specifică faptul că motivația elevilor se poate schimba în timp și este sensibilă în raport cu diferențele ce apar între contextele în care are loc învățarea;

c) motivația elevilor este influențată nu doar de caracteristicile demografice, de personalitate, culturale sau de caracteristicile ce delimitează mediul de învățare din clasa de elevi, ci și de eforturile elevilor orientate către reglarea propriei lor motive de învățare, cogniții și comportamente; aceste eforturi mediază relațiile dintre caracteristicile individuale și cele contextuale, respectiv indicatorii succesului în domeniul școlar; cu alte cuvinte, credințele pe care elevii le au despre propria lor motivație și învățare mediază angajamentul în activitatea școlară și succesul subsecvent.

În câmpul educației, macroteoria autodeterminării poate fi aplicată în vederea stimulării interesului elevilor pentru învățatură, orientării acestora către valorizarea școlarității, precum și pentru creșterea încrederii pe care elevii trebuie să o aibă în propriile lor capacități [5, 6]. Numeroase studii au relaționat motivația intrinsecă cu rezultate pozitive în domeniul educației, utilizând eșantioane variate: de la elevi în clasele primare până la studenți. Perspectiva motiva-

ției școlare intrinseci presupune faptul că indivizii umani manifestă tendința naturală de a căuta experiențe care să-i ajute să-și îmbogățească competențele, să le stârnească curiozitatea și să le mențină/crească autonomia [5]. Specifică motivației intrinseci în context școlar este curiozitatea sau dorința elevilor de a cunoaște cât mai multe lucruri din diverse domenii de studiu [4]. Elevii motivați extrinsec merg la școală și depun eforturi de învățare fie pentru a-și satisface părinții sau pentru a primi din partea acestora diverse recompense materiale sau morale, fie din dorința de a petrece timpul cu alți covârșnici și de a întreprinde activități sociale specifice vârstei, fie pentru a evita repercursiunile negative ale comportamentelor care nu sunt în concordanță cu expectanțele părinților și ale profesorilor. Elevii motivați intrinsec merg la școală și se implică sistematic în activitățile de învățare și studiu, deoarece cred că ceea ce învață la școală și, în general, în viață are valoare pentru propria lor dezvoltare. Atunci când această convingere se asociază cu un nivel ridicat al curiozității și se permanentizează, le oferă elevilor motivați intrinsec trăiri intense, stimă de sine și satisfacția față de domeniul școlar [4, 14]. O altă caracteristică a elevilor motivați intrinsec este nivelul ridicat al aspirației pentru competență și realizare în domeniul școlar și, în general, într-un anumit domeniu de activitate profesională.

Dovezi pentru declinul motivației în domeniul școlar în rândul adolescenților români. Schimbările importante care au loc la vârsta pubertății, sporirea abilităților cognitive, centrarea atenției adolescenților pe propria lor identitate, la care se adaugă perioadele de tranziție de la școala elementară la gimnaziu, apoi la liceu și facultate sau în câmpul muncii îi fac pe adolescenți vulnerabili mai ales la dificultățile care pot apărea în domeniul activității școlare și în planul funcționării socio-emoționale [23]. Aceste dificultăți pot avea un impact de durată care, uneori, se poate extinde pe tot restul vieții. Atunci când mediile educaționale facilitează îndeplinirea nevoilor specifice pe care adolescenții le au, școala poate deveni un loc în care aceștia sunt motivați să învețe, iar motivația pentru învățatură și studiu corelează pozitiv și consistent cu starea de bine a adolescenților [21]. Totuși, o concluzie consistentă a cercetărilor care au vizat fluctuațiile motivației pentru activitatea școlară este că această variabilă tinde să intre într-un declin după tranziția de la ciclul primar la ciclul secundar al traseului educațional [7, 10, 16]. Declinul cel mai consistent în ceea ce privește motivația școlară apare în perioada adolescenței timpurii, până la vârsta de 15-16 ani [9, 10].

Rezultatele studiilor efectuate în țările europene (inclusiv în România), precum și rapoartele elaborate în contextul studiilor internaționale comparative PISA, TIMSS și PIRLS evidențiază declinul motivației pentru învățatură și studiu, precum și scăderea nivelului achizițiilor școlare în rândul adolescenților. Asupra cauzelor acestei stări de fapt vom reveni, după ce vom analiza, pe scurt, situația din România. Astfel, conform unui raport publicat de Institutul de Științe ale Educației, care s-a preocupat de analiza situației sistemului de învățământ preuniversitar din România

pentru perioada 2009-2014 [12], în anul 2013, doar 75.9 % din totalul adolescenților de clasa a VIII-a, care s-au prezentat la examenul național de Capacitate, au promovat această testare importantă pentru continuarea traseului educațional (cu o diferență destul de consistentă între promovabilitatea în rândul fetelor – 81.8 % și cea în rândul băieților – 69.8 %). La nivel național, media generală obținută de întreaga populație de elevi de clasa a VIII-a, care au promovat examenul național de Capacitate, a fost egală cu 7.69 (7.84 pentru fete, respectiv 7.50 pentru băieți). În anul 2014, rezultatele obținute la același examen național au fost mai slabe: rata totală a promovabilității = 71.1 % (76.9 % pentru fete, respectiv 65 % pentru băieți), media generală pentru întreaga populație de elevi care au promovat examenul a fost egală cu 7.37 – în scădere față de anul 2013 (7.70 pentru fete, respectiv 7.20 pentru băieți). În perioada 2009-2013, rata absolvirii învățământului liceal, prin promovarea examenului național de Bacalaureat, a înregistrat o scădere aproape constantă. Factorii care au contribuit la această situație au inclus măsurile de control a fraudei care au fost implementate în sistem, respectiv percepția potrivit căreia Bacalaureatul este un examen dificil. Pentru anii școlari 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012, respectiv 2012-2013, ratele absolvirii învățământului liceal (indiferent de filieră) cu examen de Bacalaureat au fost 63.4 %, 42.4 %, 39.2 %, respectiv 44.6 % [cf. 12]. Pentru toți cei patru ani școlari, promovabilitatea la examenul de Bacalaureat a fost mai ridicată în rândul fetelor, comparativ cu cel al băieților. De asemenea, promovabilitatea în rândul elevilor din liceele teoretice și vocaționale a fost mai ridicată, comparativ cu cea înregistrată în rândul elevilor din liceele tehnologice.

Pe de altă parte, rezultatele studiilor internaționale comparative PISA, TIMSS și PIRLS indică scăderea performanțelor elevilor din România la matematică, științe exacte și citire. Aceste rezultate reflectă declinul semnificativ al interesului și motivației pentru școală și învățatură. Astfel, conform unui raport al Ministerului Educației Naționale publicat în data de 6 decembrie 2016 (www.edu.ro), România a înregistrat un scor mediu de 435 de puncte pentru domeniul științelor exacte, care a fost de interes principal pentru evaluarea PISA 2015. Pentru acest domeniu, România a ocupat poziția 48 din 70 de țări/economii, pentru care s-a dispus de baze de date validate. Pentru domeniul științelor exacte, scorul mediu al țărilor membre OCDE a fost egal cu 493 de puncte, pe primele șase locuri situându-se Singapore (556 puncte), Japonia (538 puncte), Estonia (534 puncte), Taipei – China (532 puncte), Finlanda (531 puncte) și Canada (528 puncte). Rezultatele elevilor din România au făcut țara noastră comparabilă cu țări, precum Albania, Cipru, Republica Moldova sau Turcia. De precizat este faptul că, pe scala performanțelor utilizată în cadrul studiului PISA 2015, pentru domeniul științelor exacte, au fost definite șapte niveluri de performanță, al doilea nivel fiind considerat baza care trebuie să fie atinsă de către un adolescent de 15 ani până la finalizarea învățământului obligatoriu, pentru a putea funcționa eficient în societatea bazată pe cunoaștere. La evaluarea PISA

2015, 35 % dintre elevii români s-au situat la nivelul doi, iar alți 38.6 % s-au situat sub al doilea nivel. Pentru matematică, domeniul secundar în evaluarea PISA 2015, România a înregistrat scorul mediu de 444 de puncte (cu mult sub media țărilor membre OCDE), având performanțe similare unor țări, precum Argentina, Bulgaria, Cipru sau Grecia. Pentru domeniul referitor la citire, România a înregistrat scorul mediu egal cu 434 puncte, având performanțe similare cu țări, precum Bulgaria, Trinidad-Tobago sau Uruguay. În România, programul de evaluare și studiul PISA 2015 s-a desfășurat prin intermediul Centrului Național de Examinare și Evaluare. Au fost validate testele susținute de 4876 de elevi cu vârsta de 15 ani din 182 de școli eșantionate de consorțiul OCDE. Conform unui raport al Comisiei Europene, în anul 2008, România avea cel mai mare număr de elevi (53.5 %) care prezentau dificultăți de citire, aspect ce poate fi relaționat cu așa-numitul fenomen al analfabetismului funcțional [20].

În cadrul unui program de cercetare doctorală, E. Calotă [3] a urmărit inventarierea factorilor care contribuie la (și mențin) motivația pentru învățare și comportamentele orientate către studiu în rândul a 550 de elevi de clasele IV-VIII din România. Profilul motivațional al elevilor cu vârste cuprinse între 10 și 15 ani, pe care autoarea i-a investigat, era mai degrabă extrinsec, deoarece factorii care îi motivau pe elevi să învețe erau (așa cum s-au evidențiat aceștia din răspunsurile elevilor): satisfacerea dorințelor părinților și succesul în viață (pentru ambii factori, peste 65 % dintre elevii chestionați au făcut indicații), dorința de a obține note mari și de a intra la un liceu bun, respectiv dorința de a-i impresiona pe profesori (ambele peste 50 %) sau imaginea în ochii colegilor (36 %). Participarea activă la ore a fost indicată de doar 39 % dintre elevii chestionați, în timp utilitatea cunoștințelor achiziționate în școală de doar 36 %. În contextul aceluiași studiu, interesul cognitiv pentru învățare în rândul elevilor s-a asociat pozitiv cu dorințele de a avea succes în viață și de a mulțumi părinții, precum și cu nevoia de prestigiu în clasă.

Factori care au contribuit la scăderea motivației adolescenților pentru activitățile școlare. Cercetătorii în domeniul științelor educației au încercat să delimiteze și să explice factorii care stau la baza scăderii motivației pentru activitatea școlară în rândul adolescenților [2, 8, 15, 20]. Cercetările asupra valorilor culturale au sugerat că, începând cu anii 1970, mai ales în țările industrializate din Vest, profilul valorilor s-a schimbat considerabil, predominând orientările axiologice post-materialiste, cum ar fi activitățile de timp liber sau exprimarea de sine [11]. Schimbarea orientărilor valorice a fost relaționată cu o multitudine de transformări macrosociale care au avut loc atât în Europa, cât și în SUA și în alte state ale lumii. Deoarece orientările valorice reflectă și experiențele de socializare pe care tinerii le au, motivația pentru domeniul școlar nu are cum să nu fie afectată. Mai mult, Hofer și Peetsma [11] sunt de părere că o serie de variabile relevante pentru adaptarea adolescenților la sarcinile școlarității (de exemplu: evaluările pe care elevii le fac cu privire la învățare și școală,

imaginea de sine, anxietatea pe care o resimt în legătură cu școala, perspectiva pe care o au cu privire la propriul lor viitor sau investițiile pe care le fac în domeniul școlar) sunt conectate cu valorile culturale și credințele care domină societatea.

În aceeași direcție a influenței pe care contextul cultural o are asupra atitudinii adolescenților față de școală și învățatură, se înscrie și părerea exprimată de M. Boekaerts [2], potrivit căruia contextul social și cultural în care adolescenții sunt socializați le influențează scopurile de viață și comportamentele implicate în autoreglare. Un exemplu elocvent pentru impactul pe care îl au diferențele culturale este reprezentat de timpul pe care adolescenții îl investesc în studiul pentru diferite discipline școlare. Astfel, în timp ce adolescenții din societățile situate în Asia de Est (China, Coreea de Sud, Japonia), care sunt foarte competitive, tind să-și petreacă timpul rezolvând sarcinile pentru școală, în Europa, elevii de liceu preferă să-și umple timpul liber cu activități recreative. Aceasta, deoarece adolescenții din societățile vestice se străduiesc să-și satisfacă o multitudine de scopuri personale în domeniul activităților sociale și al celor recreative, ca urmare a schimbărilor profilului valoric individual și transformărilor ce au marcat sistemele de valori societale. În acest context, valorile referitoare la realizarea de sine, inclusiv prin pregătirea temeinică pentru școală, reprezintă doar un set care intră în competiție cu alte valori, precum cele referitoare la viața socială.

T. Peetsma [15] a argumentat faptul că perspectiva temporală pe care adolescenții o au cu privire la propriul viitor în domeniul școlar a devenit mult mai puțin importantă decât reprezentarea pe care adolescenții o au cu privire la alte domenii ale existenței, precum dezvoltarea personală, relațiile sociale sau petrecerea timpului liber. În această optică, este rezonabil să presupunem că alternativele pe care un adolescent le poate alege, pentru a-și dezvolta personalitatea și a-și diversifica interesele, pot conduce la declinul motivației pentru domeniul școlar. Alți autori au pus scăderea motivației școlare pe seama nepotrivirii dintre mediul și oportunitățile pe care școala le oferă, respectiv particularitățile și nevoile de dezvoltare specifice adolescenților [8]. S-a pornit de la premisa că relațiile sociale, dezvoltarea personală și activitățile desfășurate în afara școlii devin mai importante la vârsta adolescenței, mediul educativ promovat de școala neputând să răspundă total acestor nevoi de dezvoltare.

Pentru contextul românesc, o analiză detaliată a factorilor care au contribuit la scăderea motivației școlare în rândul adolescenților a fost realizată de S. Popenici și C. Fartușnic [20]. Autorii și-au bazat analiza pe radiografierea stării de fapt din sistemul de învățământ preuniversitar din România, încercând să răspundă la întrebarea: „Cât de motivați (mai) sunt elevii din România?”. În sistemul de învățământ autohton, elevii olimpici (care au un profil socio-demografic special și urmează programe de pregătire intensive) au mscat, pentru bune decenii, realitatea cu care se confruntă profesorii la clasă și sistemul de educație, în ansamblul său. Situația îngri-

jorătoare cu privire la nivelul slab al achizițiilor școlare de bază și, implicit, motivația în scădere în rândul adolescenților români reiese și din datele statistice sau rezultatele cantitative ale unor studii efectuate la nivel național, care au urmărit performanțele elevilor la evaluările și examenele naționale (Capacitatea – evaluare care are loc la sfârșitul clasei a VIII-a, respectiv Bacalaureatul – examen care trebuie susținut la sfârșitul clasei a XII-a) sau la evaluările internaționale PISA sau TIMSS. Popenici și Fartușnic [20] citează rezultatele unui studiu publicat în anul 2005 de către Institutul de Științe ale Educației. Eșantionul a inclus 2007 elevi de clasa a XII-a sau elevi din anii terminali ai școlilor de arte și meserii din 17 județe care au acoperit toate zonele geografice și economice ale României [19]. Dintre participanți, 91.4 % erau rezidenți în mediul urban. Pe primul loc în ceea ce privește opțiunile adolescenților investigați pentru un model de urmat în viață, s-au situat vedetele de televiziune (36.5 %), a căror notorietate se convertește în trăsături, valori și atribute pe care tinerii le-ar dori transpuse în propria lor viață. Pe următoarele trei locuri, s-au situat familia (16.6 %), sportivii (13.3 %) și oamenii de afaceri (11.2 %). Îngrijorător este faptul că profesorii au fost considerați un model de succes atractiv doar de către 7.5 % dintre elevii chestionați, în timp ce oamenii de cultură au fost aproape „invizibili” (1.2 %) în opțiunile tinerilor care au participat la studiu. Conform aceluiași studiu, motivele dominante pentru care adolescenții preferau modelele pe care le-au indicat au inclus: realizarea profesională (30.4 %), notorietatea (24.7 %), banii (20.3 %) și inteligența (16.8 %), competențele sociale (15.9 %) și frumusețea fizică (10.4 %). Educația (2.6 %), credibilitatea (2.9 %) și bunătatea/altruismul (2.5 %) s-au situat la finalul clasamentului motivelor alegerii modelelor de succes [cf. 19]. În contextul studiului analizat, s-a constatat că primul loc în ierarhia modelelor de succes în viață s-a corelat cu opinia majorității tinerilor investigați cu privire la rolul redus pe care învățătura și reușita în activitatea școlară îl aveau pentru atingerea succesului personal.

Popenici și Fartușnic [20] argumentează rolul negativ pe care modelele sociale și presiunile culturale (transmise mai ales prin mass-media) îl au în raport cu motivația pentru școală în rândul elevilor din România. Prezentarea insistentă în mass-media a unor personaje agramate sau semianalfabete, care au dobândit notorietate, resurse financiare sau putere politică fără prea multă educație, contribuie la erodarea constantă a motivației pentru școală în rândul adolescenților români. În spațiul public românesc, educația este prezentată ca fiind calea spre succesul personal și socio-profesional doar accidental. Un alt factor de care sistemul de învățământ preuniversitar din România trebuie să țină cont este reprezentat de atitudinea și lipsa de responsabilitate, la care se adaugă incompetența unora dintre cadrele didactice, dar și de lipsa de implicare a familiei în activitatea școlară a unora dintre adolescenți. De multe ori, părinții aplică metode educative neadecvate (de exemplu, exercită presiuni asupra tinerilor să depună eforturi la școală). Un alt factor de risc este reprezentat de stereotipurile și mi-

turile asociate motivației pentru învățatură, pe care atât părinții, cât și unii dintre educatori le asimilează, mai mult sau mai puțin explicit, în eforturile educative pe care le depun. Printre aceste mituri, se numără [20]: „Bătaia este bună pentru a-i băga mințile în cap unui adolescent să învețe !”, „Nimic nu-l mai motivează pe copilul ăsta pentru școală!”, „Cu rezultatele acestea, copilul nu o să fie niciodată interesat de școală !”, „Trebuie să îi cumpăr ceva și va fi motivat să învețe !” sau „Să fii cel mai bun din clasă !”.

Concluzii. Din punct de vedere practic, nu doar în SUA, dar și în țările UE (inclusiv România), s-a constatat, în ultimele decenii, un declin global al motivației pentru învățatură și al atitudinii pozitive față de școală, mai ales în rândul adolescenților. Pentru adolescenții contemporani din România, școala nu mai reprezintă singura cale către dezvoltare și succes, percepție pe care o considerăm un factor de risc major pentru scăderea participării tinerilor generații la propria lor educație, precum și pentru integrarea optimă a acestora în dinamica socială, economică și culturală a societății românești.

Sistemele educaționale contemporane se confruntă cu noi provocări, inclusiv în domeniul motivării elevilor pentru succesul în plan educațional și al dorinței acestora de a urma un traseu educațional solid, care să-i echipeze cu un set de competențe necesar pentru o viață sănătoasă și productivă și pentru participarea la

progresul societății post-industriale. Printre competențele cerute tinerilor generații, pentru a se putea integra în viața profesională și în cea socio-culturală, se numără: capacitatea de a sintetiza și evalua critic un flux continuu și variat de informații, abilitatea de gândire critică, mobilitatea și flexibilitatea în rezolvarea unei varietăți de probleme practice, capacitatea de a învăța sarcini noi într-un timp scurt, precum și abilitatea de a adopta decizii eficiente.

Determinarea caracteristicilor individuale ale elevilor, precum și a variabilelor familiale, de mediu educațional, socio-economice și culturale care condiționează performanțele sistemului educațional trebuie să reprezinte o prioritate pentru cercetătorii din domeniul științelor educației, precum și pentru principalii actori care participă la procesul educațional (manageri ai instituțiilor de învățământ, cadre didactice, specialiști în domeniul asistenței psiho-pedagogice). Tinerile generații care primesc o educație solidă reprezintă viitorii contributori la dezvoltarea socială, economică și culturală a unei națiuni. De aceea, analiza caracteristicilor de dezvoltare și a vulnerabilităților populației școlare reprezintă un obiectiv de referință pentru cercetătorii din domeniul științelor educației, decidenții din instituțiile statului și organizațiile non-guvernamentale care participă la elaborarea și implementarea politicilor publice din domeniul educației, precum și pentru educatori.

Referințe bibliografice:

1. Alderman M. K. *Motivation for Achievement: Possibilities for Teaching and Learning*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2003, 343 p.
2. Boekaerts M. Adolescents in Dutch culture: A self-regulation perspective. În: Pajares F., Urdan T. (Eds.), *Adolescents and Education: International Perspectives on Adolescence and Education (Vol. III)*. Greenwich, CT: Information Age Publishing, 2003, p. 101-124.
3. Calotă E. *Învățarea motivată la elevii de 10-15 ani: explorări și strategii formative*. Teză de doctorat. Universitatea din București, 2011, 245 p. www.unibuc.ro (vizitat 16.08.2018).
4. Cosmovici A. Aspecte motivaționale ale învățării în școală. În: Cosmovici A., Jacob L. (Coord.). *Psihologie școlară*. Iași: Editura Polirom, 1999, p. 199-212.
5. Deci E. L., Ryan R. M. A motivational approach to self: Integration in personality. În: Dienstbier, R. (Ed.). *Nebraska Symposium on Motivation (Vol. 38 – Perspectives on Motivation)*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1991, p. 237-288.
6. Deci E. L. și al. Motivation and education. The self-determination perspective. În: *Educational Psychologist*, 1991, vol. 26, nr. 3-4, p. 325-346.
7. Eccles J. S., Lord S., Midgley C. What are we doing to early adolescents? The impact of educational contexts on early adolescents. În: *American Journal of Education*, 1991, vol. 99, nr. 4, p. 521-542.
8. Eccles J. S., Midgley C. Stage/environment fit: Developmentally appropriate classrooms for young adolescents. În: Ames R., Ames C. (Eds.), *Research on Motivation in Education (Vol. 3)*. New York: Academic Press, 1989, p. 139-181.
9. Gillet N., Vallerand R. J., Lafrenière M. K. Intrinsic and extrinsic school motivation as function of age: The mediating role of autonomy support. În: *Social Psychology of Education*, 2012, vol. 15, nr. 1, p. 77-95.
10. Gottfried A. E., Fleming J. S., Gottfried A. W. Continuity of academic intrinsic motivation from childhood through late adolescence: A longitudinal study. În: *Journal of Educational Psychology*, 2001, vol. 93, nr. 1, p. 3-13.
11. Hofer M., Peetsma T. Societal values and school motivation. Students' goals in different life domains. În: *European Journal of Psychology of Education*, 2005, vol. 20, nr. 3, p. 203-208.
12. Institutul de Științe ale Educației. *Analiza sistemului de învățământ preuniversitar din România din perspectiva unor indicatori statistici. Politici educaționale bazate pe date*. București: Editura Universitară, 2015, 66 p. www.ise.ro (vizitat 20.09.2018).
13. Linnenbrink E. A., Pintrich P. R. Motivation as an enabler for academic success. În: *School Psychology Review*, 2002, vol. 31, nr. 3, p. 313-327.
14. Oka E. R. Motivation. În: Lee S. W. (Ed.), *Encyclopedia of School Psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., 2005, p. 330-335.

15. Peetsma T. *Decline in Pupils' Motivation During Secondary Education*. Paper presented at the 7th Biennial Meeting of the European Association for Research on Learning and Instruction, Athens, Greece, 1997, August.
16. Peetsma T. și al. Relations between adolescents' self-evaluations, time perspectives, motivation for school and their achievement in different countries and at different ages. În: *European Journal of Psychology of Education*, 2005, vol. 20, nr. 3, p. 209-225.
17. Pintrich P. R., Marx R. W., Boyle R. A. Beyond cold conceptual change: The role of motivation al beliefs and classroom contextual factors in the process of conceptual change. În: *Review of Educational Research*, 1993, vol. 63, nr. 2, p. 167-199.
18. Pintrich P. R., Schunk D. *Motivation and Education: Theory, Research, and Applications* (2nd ed.). Upper Saddle, NJ: Prentice-Hall, Inc., 2002, 460 p.
19. Popenici Ș. (Coord.). *Motivația învățării și reușita socială*. București: Institutul de Științe ale Educației, 2005, 112 p. www.forum.portal.edu.ro (vizitat 18.09.2018).
20. Popenici Ș., Fartușnic C. *Motivația pentru învățare. De ce ar trebui să le pese copiilor de ea și ce putem face pentru asta*. București: Didactica Publishing House, 2009, 127 p. www.researchgate.net (vizitat 15.09.2018).
21. Roeser R. W., Eccles J. S., Sameroff A. J. School as a context of early adolescents' academic and social-emotional development: A summary of research findings. În: *The Elementary School Journal*, 2000, vol. 100, nr. 5, p. 443-471.
22. Strickland B. R. Motivation. În: Strickland B. R. (Executive Editor). *The Gale Encyclopedia of Psychology* (2nd ed.). Farmington Hills, MI: Gale Group, 2001, p. 440-441.
23. Wigfield A., Eccles J. S., Pintrich P. R. Development between the ages of 11 and 25. În: Berliner D. C., Calfee R. C. (Eds.), *Handbook of Educational Psychology*. New York: Macmillan, 1996, p. 148-185.

NECESITATEA DEZVOLTĂRII ABILITĂȚILOR SOCIALE PENTRU COMUNICAREA COOPERANTĂ

DAVIDESCU Elena,

lect. univ., dr.

USEM, catedra Psihologie și Asistență socială

REZUMAT

Premisa fundamentală a comunicării cooperante este că viața și munca alături de alți oameni reprezintă o activitate de comunicare intensă. Abilitățile sociale asigură comunicarea eficientă cu alți oameni și satisfac cerințele celor implicați în interacțiune. Abilitățile de comunicare în relațiile interpersonale sunt determinate de corectitudinea utilizării formelor verbale și nonverbale ale ei. Astfel, atunci când oamenii discută unul cu altul nu se rezumă doar la transmiterea unor idei; de pildă, ei folosesc limbajul corpului, printre alte forme ale comunicării nonverbale. De asemenea, oamenii se găsesc în mai multe feluri de relații sociale - prieteni, patron și angajat, părinte și copil. Discuția cu un prieten despre concediul sau vacanța recentă, trebuie să genereze la ambii parteneri sentimente de satisfacție, bucurie de a împărtăși trăirile plăcute pe care le-au avut, lucru ce se întâmplă când fiecare este ascultat cu plăcere de celălalt. Putem spune că atunci când comunicăm idei, atitudini și sentimente, de fapt noi dăm un răspuns. Dar răspunsul nostru este bazat pe evaluarea pe care o facem celeilalte persoane, cu alte cuvinte se referă la percepția celuilalt.

Cuvinte-cheie: dialog, mesaj, feedback, relație, comunicare, relații umane, comunicare cooperantă, abilități sociale, grup, organizație.

THE NEED OF DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS FOR COOPERATIVE COMMUNICATION

DAVIDESCU Elena,

University lecturer, doctor in Pedagogy

USEM, the Department of Psychology and Social Work

SUMMARY

The main premise for cooperating communication is that life and work near other people represents an activity of intense communication. Social abilities ensures efficient communication with other people and satisfy requirements of those who are interacting. Communication abilities in INTERPERSONAL abilities are being determined by the correctness of using verbal and nonverbal forms. Thus, when people talk one to each other they do not resume transmitting some ideas: for example, they use body language among other forms of nonverbal communication. Also, people are in different kinds of social relations – friends, employer and employee, parent and child. Conversation with a friend about recent vacations must generate at both partners feeling of satisfaction, joy to share pleasant experiences one had, and this happens when each of them is listened with pleasure. We can say that when we communicate ideas, attitudes and feelings, we actually give a reply. However, our reply is based on the evaluation we do to other person, that means is referred to other perception.

Key-words: dialogue, message, feedback, relation, communication, human relations, cooperating communication, social abilities, group, organization.

Actualitatea temei abordate. Psihologia studiază fenomenul comunicării ca relație interumană, ca formă specifică de interacțiune umană. *Relațiile umane* presupun interacțiuni comunicaționale care ar fi practic imposibile fără transmiterea și receptarea unor mesaje. Însăși existența, funcționarea și organizarea societății se bazează pe procesele de comunicare: *transmiterea și receptarea de semnale, codificarea și decodificarea de mesaje, feedback-ul informațional, comportamental sau afectiv la mesajele primite*. Termenul de „comunicare” a început să fie utilizat în secolul al XIV-lea și își are originea în termenul latin „*communis*”, care înseamnă „*a pune în comun*”, „*a fi în relație*” [11, p.15].

Ca fenomen social, procesul comunicării îi angajează pe oameni cu toată încărcătura lor psihică. *Dialogul* - actul de comunicare cel mai simplu dintre două persoane - se desfășoară permanent în contextul unui cadru social. Vocabularul, gestică, sintaxa gramaticală precum și logica, cerințele contactului psihologic sunt

interiorizate de individ ca o zestre socio-culturală. Din acest motiv, se vorbește de interacțiune socială în contextul comunicării, iar de aici a apărut în mod firesc expresia abilități sociale ale comunicării. Ele pot fi descrise, învățate și folosite cu succes [1, p.33].

Plecând de la prezentarea axiomelor de bază ale comunicării, *a doua axiomă* explică „*nivelurile de conținut și relație ale comunicării*”, pe care Watzlawick o expune textual în felul următor: „*orice comunicare are un aspect de conținut și unul de relație astfel încât cel din urmă îl clasifică pe cel dintâi și este astfel o meta-comunicare*” [6, p.100].

În acest context, *comunicarea* presupune un **angajament**, acest lucru implicând faptul că ea nu se limitează la transmiterea de informații, ci induce în același timp un comportament. Nivelul de conținut reprezintă datele informaționale transmise ca atare, iar **nivelul relației** dă indicii cu privire la modul cum trebuie interpretate informațiile, *atitudinea* dezirabilă a receptorului față de acestea [10, p.49].

În abordările relativ mai noi privind cooperarea, R. Baron și colaboratorii săi (1997/2006) subliniază importanța principiului *reciprocității*, conform căruia, dacă cineva (persoană sau grup) a lăsat deoparte interesul egoist imediat și a cooperat cu mine, voi face și eu la fel. Un alt factor semnificativ ce poate conduce la cooperare este *comunicarea*, în sensul că o mai bună comunicare (și cunoaștere) interpersonală și intergrupală facilitează, de regulă, empatia și cooperarea [7, p.501].

Scopul cercetării constă în analiza abilităților sociale necesare în procesul de comunicare cooperantă.

Rezultate și discuții. În cursul vieții cotidiene, cooperarea persoanelor semnifică un anumit mod de desfășurare în comun a unor activități colective, în care oamenii se sprijină reciproc, își converg forțele spre atingerea scopului propus, ceea ce și desemnează termenul de cooperare.

Psihologia socială studiază procesul cooperării umane din perspectiva relațiilor inter-subiective ale indivizilor, împreună cu efectele psihice și sociale ale acestui proces asupra participanților cooperatori. În *Enciclopedia comportamentului uman*, R. Goldenson consideră ca „valori fundamentale” ale cooperării prietenia între participanți, folosirea constructivă a specializării lor în repartitia de sarcini, creșterea intercomunicării, facilitarea de către unii a eforturilor celorlalți [3, p.11].

Premisa fundamentală a **comunicării cooperante** este că viața și munca alături de alți oameni reprezintă o activitate de comunicare intensă. Cu cât înțelegem mai bine ceea ce alți oameni simt și așteaptă de la noi, cu atât ei, la rândul lor, înțeleg mai clar obiectivele și simțămintele noastre. Rezultă că va fi mai ușor să ne asigurăm că fiecare se îndreaptă în aceeași direcție de acțiune și, evident, că putem realiza o coordonare mai bună a activităților pe care le întreprindem împreună. Deoarece fiecare persoană are talente și aptitudini diferite, este mai mult de câștigat dacă oamenii lucrează împreună și fac ceea ce nici unul nu poate face singur. Dar, cum fiecare persoană are de asemenea nevoi și puncte de vedere diferite, totdeauna vor exista unele conflicte în viața și munca alături de alții. Însă, prin înțelegerea modului în care au loc conversațiile, putem deveni o echipă care rezolvă mai bine proble-

mele și situațiile conflictuale. Învățând să ascultăm oamenii mai atent, va crește capacitatea noastră să ne angajăm într-un dialog real care să ne ajute să găsim soluții ce corespund mai bine nevoilor fiecăruia. Într-o asemenea manieră va fi mai confortabil să abordăm orice conflict care apare în relațiile interumane [1, p.43].

Grupurile, de obicei, sunt alcătuite din persoane cu experiență și stiluri de învățare diferite. În învățarea prin cooperare, participanții știu că performanța este reciprocă, în sensul că persoanele dezvoltă o interdependență pozitivă unele față de altele; cursanții percep că își vor putea îndeplini obiectivele instructive doar dacă și colegii lor și le vor îndeplini pe ale lor. Astfel, se pornește de la ideea că un singur membru al microgrupurilor nu poate poseda toate informațiile, abilitățile și resursele pentru a-și duce sarcina la bun sfârșit (fiind necesară contribuția tuturor membrilor pentru un asemenea deziderat).

Instructorul observă și se focalizează atât pe performanța academică, cât și pe dezvoltarea competenței sociale de către participanți. Se observă astfel că o funcție importantă a învățării prin cooperare este aceea că se stabilește un echilibru între competiția indusă de învățământul tradițional și necesitatea creșterii abilităților de lucru în echipă, de cooperare [8, p.382].

Atunci când trebuie să realizeze o activitate, membrii unui grup se pot încadra în una dintre următoarele două tendințe: o atmosferă de *cooperare* (când părțile implicate își văd scopurile congruente ori acestea coincid) și o atmosferă de *competiție* (când părțile implicate își văd în mod reciproc scopurile ca fiind contradictorii). În cazul *cooperării*, membrii grupului lucrează împreună pentru a-și atinge obiectivele și scopul fiecărui membru este compatibil ori complementar cu scopurile celorlalți membri. În cazul *competiției*, membrii nu-și împart resursele, în eforturile lor nu există coordonare și - în mod conștient sau nu încearcă să se stânjenească reciproc pentru a-și atinge obiectivele propuse [8, p.247].

În figura 1 prezentăm un model general al abilităților sociale ale comunicării cooperante din care izvorăsc particularitățile comunicării specifice celor trei paliere distincte de desfășurare a ei: *interpersonal, grup și organizație*.

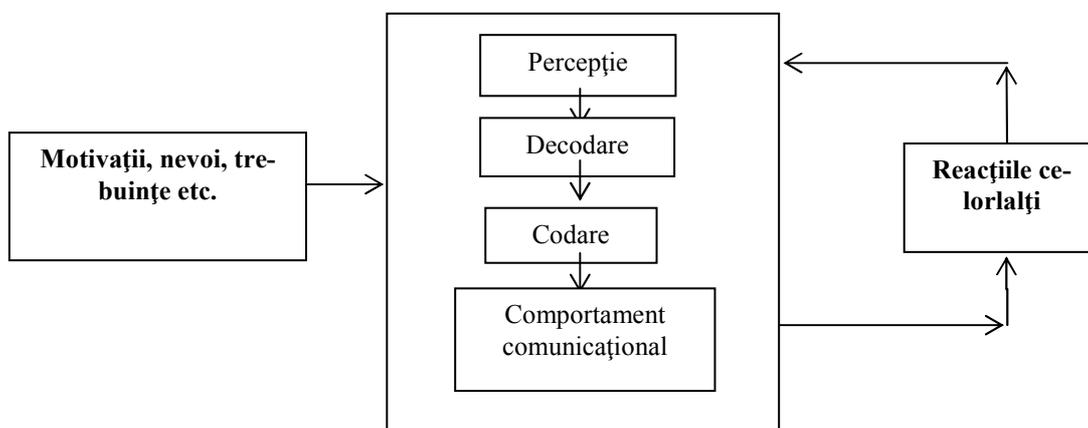

Figura 1. Modelul abilităților sociale ale comunicării cooperante [1, p.33].

În interacțiunea dintre doi sau mai mulți indivizi, în cea mai simplă situație socială, presupune ca participanții să coopereze pentru a-și realiza scopurile (de exemplu: în conversație, în circulația rutieră, în educație, etc.). *Cooperarea* implică „acțiuni conjugate (identice sau complementare) ale mai multor persoane sau grupuri pentru atingerea unui scop comun, a unor rezultate de care să beneficieze toți participanții” [4, p.192].

În viață, distingem o cooperare spontană și o cooperare premeditată. Ele pot fi întâlnite la aceeași persoană (cu tendința de a activa în principal una dintre ele) sau la persoane diferite aflate în fața aceluiași tip de situație. În acest context, *cooperarea* are două dimensiuni:

- o dimensiune *gratificatoare*: atunci când o persoană o solicită pe o alta să-i ofere răspunsuri încurajatoare pentru propria acțiune, sporindu-i securitatea emoțională;

- o dimensiune *instrumentală*: atunci când realizarea unui scop solicită efortul concentrat al unor acțiuni inițiate de doi sau mai mulți participanți [2, p.164].

Cooperarea dă naștere unui climat mai destins, lipsit de tensiuni, în care fiecare poate să lucreze potrivit propriilor capacități. Acest fapt generează crește-

rea stimei de sine, a încrederii în forțele proprii, dar și a valorizării competențelor celorlalți. Apartenența la grupurile „cooperative” oferă membrilor satisfacție, echilibru și condiții optime de dezvoltare a personalității. Ceea ce s-a reproșat însă structurării cooperatiste a grupurilor este posibilitatea pierderii motivației individuale și a reducerii efortului în condițiile îndeplinirii de către grup a unei sarcini colective [9, p.135].

În literatura de specialitate, învățarea prin cooperare este ilustrată de cinci **principii**: *interdependența pozitivă; promovarea interacțiunii; responsabilitatea individuală și de grup; dezvoltarea unor abilități de comunicare interpersonală și de grup; dezvoltarea unor procese de grup* [8, p.382].

Gradul în care folosim abilitățile comunicării cooperante face ca atât transmitătorul, cât și receptorul să aibă un suport emoțional mai mare. Prin aceasta, amândoi își sporesc șansa unei vieți mai lungi și mai sănătoase. Să învățăm să vorbim și să ascultăm în stilul comunicării cooperante este o adevărată provocare care merită însă efortul. Învățarea abilităților sociale pentru stilul de comunicare cooperant presupune efort și reprezintă o provocare. Orice om poate să conducă singur procesul schimbării calitative a conversațiilor pe care le poartă. Nu are decât să facă față cât mai bine celor *șapte provocări ale stilului de comunicare cooperant*, conform figurii 2:

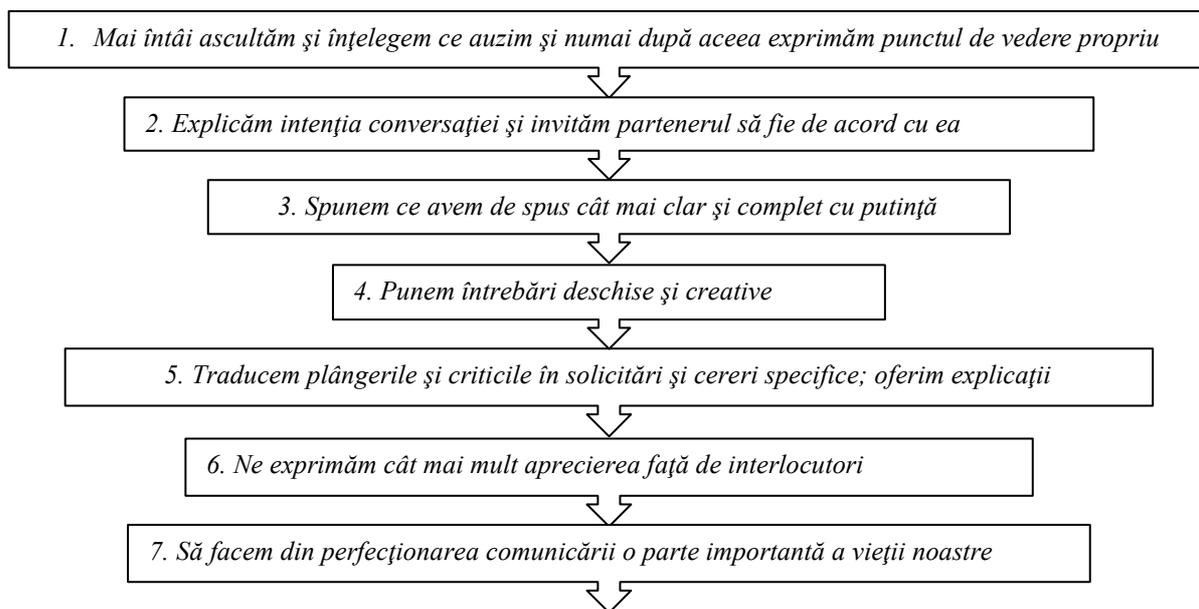

Figura 2. Provocări ale stilului de comunicare cooperant [1, pp.45-48].

Interacțiunea cu alții se desfășoară bine dacă ei simt că am remarcat și înțeles ceea ce au încercat să ne spună. În comunicarea interpersonală, feedback-ul presupune că fiecare persoană o recunoaște pe cealaltă. Trebuie să spunem că, în general, oamenii le place când se petrece acest lucru. Reprezintă o abilitate să recunoaștem feedback-ul și să oferim un răspuns pozitiv acestuia.

Pentru a oferi un *feedback corect* este necesar să:

- descriem comportamentul specific al interlocutorului, nu să facem evaluări globale sau etichetări la adresa persoanei (de pildă, ai fost neinspirat, nu ai

dat dovadă de tact etc.);

- ne concentrăm asupra ideilor și comportamentelor care au șansa de a fi schimbate, nu să alunecăm în generalități sau lucruri vagi;
- abordăm problemele direct, nu ocolim sau filtrăm;
- suntem motivați pentru sprijinul celui care primește feedback-ul pentru a face mai eficiente relațiile interpersonale;
- adoptăm un stil adecvat cu emoțiile și sentimentele care ni le generează spusele și comportamentul partenerului de dialog [1, p.34].

Dacă cineva vine cu o problemă personală și, în conversație, nu i se oferă semne de recunoaștere a problemei aduse în discuție, atunci persoana în cauză simte că cel cu care vorbește nu este atent sau interesat în legătură cu problema sa. Arătarea semnelor recunoașterii este parte a comunicării. Constituie o abilitate comunicațională să dăm semnele recunoașterii și aprobării partenerului de dialog. Datorită importanței sale cu totul deosebită în armonizarea raporturilor umane și asigurarea unor performanțe sociale superioare, formarea spiritului de colaborare trebuie să constituie un obiectiv major în procesul socializării, educației generale și instruirii profesionale. Este vorba de dezvoltarea unor *atitudini* favorabile cooperării și întrajutorării, a unor puternici *vectori motivaționali* orientați în acest sens, paralel cu formarea unor trăsături de personalitate specifice: sociabilitate, obiectivitate, spirit critic, comunicabilitate, altruism, încredere în semenii, capacitatea de a lucra în grup ș.a. Există un *potențial de cooperare* specific unei societăți, care este și un indicator al funcționalității sale generale, precum și al gradului său de civilizație [5, p.401].

Străduința de a face schimbări pozitive importante în modul în care comunicăm cu alții poate fi, probabil, una din sarcinile cele mai pline de satisfacție dar și mai dificile de îndeplinit. Pentru a depăși mai ușor această dificultate, trebuie să înțelegem patru motive pentru care învățarea stilului de comunicare cooperant este o provocare:

1. Însușirea în condiții mai bune a abilităților de comunicare cere mult efort, deoarece cooperarea dintre oameni este un proces mental mult mai complex decât coerciția, amenințarea ori impunerea a ceea ce vrem.
2. Învățarea abilităților de comunicare mai eficiente și mai pline de satisfacții nu se întâmplă automat îl reprezintă faptul că modul nostru de a comunica cu alții este încrustat adânc în propria personalitate.

Învățarea acestui nou mod de a comunica impune să ne însușim feluri noi de a gândi și a simți relațiile pe care le avem cu alți oameni. Trebuie ca în interacțiunile noastre să devenim mai încrezători, să ne debarasăm de temeri și să fim ceva mai înțeleghători.

3. O comunicare cooperantă implică exercitarea unei influențe blânde care să ghideze conversațiile către un sfârșit în care toți participanții să fie satisfăcuți, mai fericiți. Comportamentul nostru comunicațional trebuie să fie centrat pe îndeplinirea așteptărilor fiecăruia dintre participanți la conversație.
4. Învățarea de abilități noi, mai cooperante în comunicare, cere efort, deoarece noi suntem înconjurați de o mulțime de exemple rele, care nu merită a fi urmate. Zilnic reportajele și filmele de televiziune ne oferă imagini cu dialoguri cinice, pline de sarcasm, „lupte” politice desfășurate la un nivel sub-cultural, ca să nu mai spunem de cantitatea de violență și de numărul de crime prezentate [1, p.45].

Concluzii:

- Procesul de cooperare se caracterizează prin comunicarea onestă, deschisă între parteneri, fiecare fiind interesat să transmită informațiile semnificative și pe cele mai relevante. Relațiile de comunicare cooperantă dezvoltă sentimente mutuale de simpatie și prietenie, de încredere, de disponibilitate la solicitările celuilalt;
- Ca să învățăm să ne comportăm în relație cu alții avem nevoie de exemple și modele, dar sunt puține cele necesare comunicării prin interacțiune cooperantă;
- Suntem educați prin intermediul mass-mediei să eșuăm în relațiile noastre;
- Învățarea abilităților sociale pentru stilul de comunicare cooperant presupune efort și reprezintă o provocare.

Referințe bibliografice:

1. Agabrian M. Strategii de comunicare eficientă, Iași: Editura Institutul European, 2008, 195 p.
2. Albu G. Relațiile interpersonale. Aspecte instituționale, psihologice și formativ-educative, Iași: Editura Institutul European, 2013, 341 p.
3. Chelcea S. Psihosociologia cooperării și întrajutorării umane, București: Editura Militară, 1990, 267 p.
4. Chelcea S., Iluț P. Enciclopedie de psihopedagogie, București: Editura Economică, 2003
5. Cristea D. Tratat de psihologie socială, București: Editura Pro Transilvania, 2004, 470 p.
6. Dinu M. Comunicarea. Repere fundamentale, Ediția a II-a, București: Ed. Algos, 2000, 361 p.
7. Iluț P. Psihologie socială și sociopsihologie, Iași: Editura Polirom, 2009, 627 p.
8. Pânișoară O.-I. Comunicarea eficientă, Ediția a III-a, Iași: Editura Polirom, 2006, 422 p.
9. Sălăvăștru D. Psihologia educației, Iași: Editura Polirom, 2004, 286 p.
10. Șoitu L. Mesajul – conținut și relație, Iași: Editura Institutul European, 2014, 269 p.
11. Ștefănescu S. Sociologia comunicării, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun, 2009, 361 p.

UNELE ASPECTE ACTUALE DE FORMARE A CONCEPTELOR ȘTIINȚIFICE DESPRE LUME LA STUDENȚI

ȚĂGULEA Ion,
dr., conf. univ.,

Facultatea Psihologie și asistență socială, USEM

REZUMAT

Articolul tratează problema filosofică și cosmologică a cauzelor evoluării universului, motivele, forțele motrice, structuri și principiile constituirii materiale a universului. Se acordă atenție deosebită problemelor de interpretare a fenomenului „timp” și a proprietăților acestuia, utile studenților în cadrul disciplinelor filosofice.

Cuvinte-cheie: timp, mișcare, spațiu, informație, materie.

SOME ACTUAL ASPECTS OF TRAINING STUDENTS ON SCIENTIFIC CONCEPTS OF THE WORLD

ȚĂGULEA Ion,

Doctor in Psychology, Associate Professor,
USEM, Department of Psychology and Social Work

SUMMARY

In the article the philosophical-cosmological problem of the causes of the evolution, driving forces, structures and material-pinning pinches of the universe is considered. Separately paid attention to the problem of interpretation of the phenomenon of "time" and its properties, useful for students at sessions on the objects of the philosophical cycle.

Keywords: time, motion, space, information, matter.

Introducere. Problema formării unei viziuni științifice la studenți, în cadrul disciplinelor ciclului filozofico-umanitar, la etapa contemporană a progresului tehnico-științific, poate fi apreciată drept una primordială în condițiile școlii superioare. Astfel, spre susținerea actualității constituirii unei conștiințe științifice în contextul aprecierii obiective a fenomenului „Timp” și „Univers”, putem apela la ideea cercetătorului rus începutului sec. XXI N. Levașov, care sublinia, că „Închipuirile despre natura Universului pot fi cheia spre un progres uriaș a civilizației și, dacă vor fi greșite – vor duce spre distrugerea civilizației și a vieții pe pământ” [1].

Mulți din cei mai mari învățați ale lumii, în acest context „părintele” Teoriei cuantice Max Plank și întemeitorul Teoriei relativității A. Einstein mărturisesc, că cât mai profund se pătrunde în tainele constituirii universale, atât mai evident se presimte prezența unei puteri invizibile, care coordonează toate fenomenele și legile cosmice și macrocosmice. Concluzia lor generalizată poate fi expusă prin noțiunea, că nu este posibil și corect de negat lucruri, pe care știința încă nu este în stare să le explice [2].

Până în prezent în știința ortodoxală se petrec discuții despre cauzele forțelor motrice în evoluția Universului. În acest context au fost înaintate mai multe concepții, spre exemplu:

- Conceptul Autoorganizării Universului
- Conceptul Creaționist, precum și
- Conceptul Constituirii/prezentării hologramice a Universului.

Cu toate acestea, în Evangelie de la Ioan găsim: „La Început a fost cuvântul...” [3, p. 3]. Dacă să intuim, că prin „cuvânt” se subînțelege *Informația*, sau oare care esență informațională, ce cuprinde conținutul definitiv

la tot, acest fapt ne conduce spre unele delimitări conceptuale, să încercăm să le elucidăm în continuare.

Starea problemei studiate. Conceptul autoorganizării constituie evoluarea Universului ca proces a sistemelor autoorganizate structural pe linia creării structurilor tot mai imense (*sinergetica*). Haosul primordial dă naștere Ordinii, care se perfecționează pe calea selecției neregulate a structurilor materiale mai rezistente [4].

Din punctul de vedere a concepției Creaționismului (*creației*), în Univers a existat direcția de dezvoltare de la sistemele simple spre cele tot conglomerate, tot mai compuse. Pe parcursul acestui proces au fost create și condiții pentru apariția vieții. În calitate de argumente adepții acestei teorii propun principiul antropic, formulat de cercetătorii englezi Karr și Riss [5]. În corespundere cu acest principiu, structura fizică a Universului – este un proces natural și, de la început în ea a fost fondată posibilitatea apariției omului. Tot procesul capătă un caracter bine orientat, dar apariția inteligenței – este deja condiționată. Dacă să luăm în considerație că capacitățile gnoseologice a omului sunt limitate de condițiile existenței lui, dar informația recepționată prin cercetări, poate fi logic, teoretic conștientizată. Acesta permite cunoașterea lucrurilor, care nu sunt accesibile percepției intuitive, astfel, în Univers nu există fenomene și procese ce nu ar fi accesibile cunoașterii științifice.

Conceptul constituirii/prezentării virtuale sau hologramice a Universului se extrage din imaginea Universului, ca un sistem cuantic computerizat uriaș, în care toate procesele sunt strict reglementate ierarhic, se bazează pe programe și coduri interacționale. Dar, funcționarea și înseși existența unui astfel de sistem este posibil numai prin condiția procesului de schimb, de informație. Un astfel de sistem ar avea un început

logic și ar exista paralel în mai multe ipostaze: expresie virtual-gologramică și materială [6]. Spre exemplu, teoria introductivității infinite a materiei așa numită „Universul fractal”, se construiește în baza tezei, că totul este compus din elemente cantitativ infinite, introduse reciproc la nivele analogice de materie [7, 8, 9].

Conceptul, care susține că Universul ar fi similar la ceva viu, se bazează pe afirmația lui Mike Paul Hughes: „Dar nu suntem noi ipur și simplu unele celule a creierului cuiva mult mai imens pe scara planetară?” Ideea, că sumarul general a tot în Univers constituie o creatură inteligentă, există deja de demult și se constituie drept parte integrantă a conceptului Universului - Marvel Universe, și figurii sale finale – Eternității [10].

Dacă să admitem *informația* în calitate de început fundamental a Universului, nu e greu de observat, căși pe un simplu disc CD, spre exemplu, la fel se află informație, dar această informație va fi moartă, dacă nimeni nu o va citi, deci nu se va produce o mișcare/schimb al ei elementar. Acestă ordine de idei poate fi racordată și pentru întregul Univers, care este constituit în baza principiului mișcării continue, cu scopul schimbului informațional. Ar fi posibil, ca acest principiu universal să fie o particularitate esențială a Universului viu sau caotic? Dacă ar fi astfel, răspunsul la întrebarea, de ce și cum a apărut viața în Univers, capătă o conotație logică și se va cere, și o mică concluzie: numai viața (*dar nu material moartă*) este în stare să nască o viață nouă.

La compartimentul „Teoria generală a Universului” se apelează la poziția lui S. Hocking, care declară, că la momentul actual la întrebarea, referitor la posibilitatea existenței unei teorii unitare despre *Tot* real existent, ar trebui să venim cu trei răspunsuri alternative [12]:

- O Teorie absolută nu există și cândva va fi elaborată;
- O Teorie finală a Universului nu există, dar sunt prezente infinite variații de teorii tot mai sofisticate. La acest aspect R. Penrouș scrie, că fizica reprezintă prin sine o configurație unitară și o teorie cuantică veridică a gravitației, când acest lucru se va valorifica, va trebui să demonstreze corectitudinea legilor naturii pe măsura percepției noastre [13].
- O astfel de teorie actuală nu există, deoarece ne confruntăm cu un hotărâre după care nu este posibilitate de a configura ceva concret.
- **Tratarea materială a Universului**, inclusiv fenomenul *timpului*, *mișcării* și a *spațiului*, ce permit considerațiunea că Universul e un imens sistem, cu capacități de autoorganizare.
- **Tratarea virtual-realistă sau prezentarea hologramică a Universului**, permite viziune mai amplă despre fenomenul *Timpului*, precum și a *Cauzelor*, consecințelor începuturilor materiale a Universului.

Astfel, unul din scopurile analizelor actuale, este înaintarea ipotezei despre proprietățile materiale a *Timpului*, în calitate de *Proces universal, de schimb, de informație*.

Caracterul proceselor Universale este determinat de rezultatul contradicțiilor, care în filosofie se caracterizează prin categoriile de „unității și luptei contradicțiilor”. Aceste contradicții în știința contemporană se

tratează, spre exemplu, ca legi universale de atracție și respingere ș.a. În acest context, în compartimentul Viitorul Universului, în lucrarea „Bazale filosofiei” [12], se apelează la exemplul modelului standard de autorul Fridman, care prevede „două variante finale a Universului”, cum ar fi: „moartea termică” în rezultatul dizolvării infinite, sau comprimarea imensă, numită „Big Crush” [12]. Totuși, până în prezent, nu există o teorie total științific argumentată și aprobată, referitor la cauzele apariției Universului. Spre exemplu, Teoria „Big-Bendul-ui” nu răspunde la întrebarea – „de ce?” ș.a. Anume specificul unor astfel de întrebări-probleme, ce ar explică/descoperi legăturile între *cauze* și *rezultatele* acestora, știința ar trebui să acorde o atenție principală. La timpul său, încă A. Einstein sublinia în „Teoria specială a relativității”, că realitatea este compusă minim din patru spații: unul din care este Timpul [14], deci, în dependență de diferiți factori *spațiu-timp* poate schimba esențial forma sa, spre exemplu, prin presiunea unei mari gravitații ș.a.

În cercetările contemporane putem întâlni diverse tratări ale fenomenului „timp”, spre exemplu, la A.M. Anisov în lucrarea «Время как процесс вычисления» [15], autorul menționează, că dacă să încercăm să exprimăm esența *timpului* în termeni restrânși, se poate de explicat astfel: Timpul este un proces de calcul. Trecerea de la prezent spre trecut și viitor – este rezultatul calculelor, ce se efectuează însăși de natură. Prin urmare, în calitate de surse fundamentale de prezentare a timpului, e necesar de utilizat modelele computerizate. E alt sens, că sursele prezente în știință la așa ceva nu prea sunt adaptate, dar necesită generalizări de perspectivă, orientate anume spre modelarea timpului [16].

Cercetătorii V.E. Meșcov, V.C. Ciurakov în lucrarea «Представление времени в кибернетике и информатике», prezintă accese diverse spre demonstrarea timpului în informatică și cibernetică. La concluzii se propune un rezultat paradocsal, și în același timp ordinar: măsura timpului în sistemele artificiale – este influența timpului asupra parametrilor interne și externe, dar timpul, precum și lumina, este de natură dublă a particularităților sale: ea este continuă (neîntreruptă) și totodată cuantică (dar nu pur și simplu discretă) [17].

Esenața Timpului, ce este Timpul, sau cum, de unde/cum apare materia? În corespundere cu filosofia tradițională observăm: „...condițiile de existență a materiei sunt considerate spațiu, mișcarea (*tratată în calitate de ori și ce schimbare*) și timpul”. În sistemul prezentat *timpul* este analizat ca o măsură abstractă și o componentă convențională, preconizată pentru schimbarea/mișcarea materiei în spațiu; la fel se presupune o oarecare intercalare a începuturilor materiale, spre exemplu, a spațiului și mișcării materiale cu timpul abstract – nematerial! Spre exemplu, în Teoria relativității A. Einstein a dovedit legătura spațiului și timpului, și a demonstrat flexibilitatea acestora [21]. Astfel, în fizica clasică, timpul – este o măsură constantă, o caracteristică apriori a lumii, care prin nimic nu se demască. După opinia noastră acest lucru nu este destul de veridic și aici noi suntem solitari cu viziunile directe și relativ tangente a unei serie de cercetători,

printre care putem evidenția Aaronson Scott, Акчурин Игорь А., Анисов Александр М., Андреев А.Ю., Вейник Альберт-Виктор Иозефович, Вейник Виктор Альбертович, Возная Людмила Ю., și mulți alții. *Dacă timpul este reprezentat drept numai ca un aspect abstract... astfel, cum cu el poate intra în relație cu lumea materială !?* Este foarte greu de imaginat o astfel de relație, și ea ne duce spre impas; una din ilustrații ale căruia este starea neputincioasă a științei ortodoxe contemporane la capitolul explicației fenomenului *Timpului*.

În baza efectuării analizei actuale a stării problemelor constituirii Universului, venim spre o concluzie prealabilă, că atenția spre legea fundamentală a Universului, pe calea elucidării particularităților fenomenului *Timp*, pot fi propuse în forma unei scheme de cauzalitate, în care *Informația* este situată la începutul lanțului logic (Fig.1).

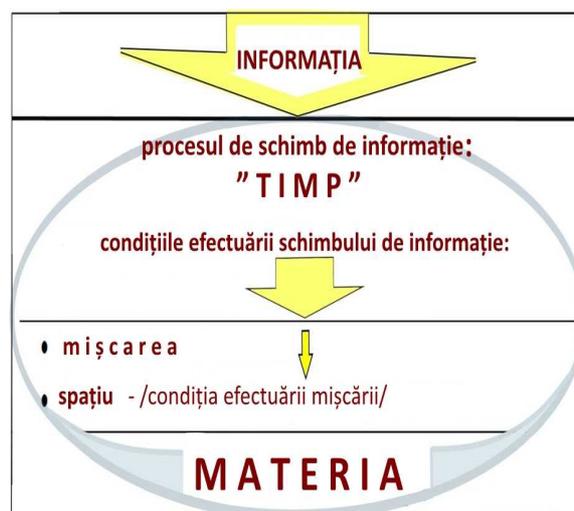

Fig.1. Schema structurală a cauzalității:
Informația: /timp: mișcare-spațiu/-materie

Referințe bibliografice:

1. Левашов Н., Неоднородная вселенная, Издат-во «Золотой Век», 2013 г., 312 с. ISBN 978-617-7147-05-2.
2. Эйнштейн А., <https://quote-citation.com/author/albert-einstein/> (vizitat 11.04.2017)
3. Евангелие от Иоанна, Перевод с древнегреческого священника Православной Церкви О. Л. Лутковского, Москва, Дружба народов, 1991г., Глава I, Пролог.
4. Кочевых И., Вселенная–кибернетическая система, Наука и общ-во, №10, 1988.
5. Карр и Рисс, <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=83774&pg=12&lang=ru> (vizitat 11.04.2017)
6. Бостром Н., Доказательство симуляции, Philosophical Quaterly, Routledge, 2002.
7. Бесконечная вложенность материи, <https://snob.ru/selected/entry/112881> (vizitat 21.04.2017)
8. Фрактальная Вселенная, <https://m-rush.ru/theory/item/175-fraktalnaya-vseennaya.html> (vizitat 22.04.2017)
9. Хайтун Сергей, От эргодической гипотезы к фрактальной картине мира: Рождение и осмысление новой парадигмы, Москва, УРСС, 2007. 256 с.
10. Mike Paul Hughes, <http://maxpark.com/community/4057/content/5041911> (vizitat 17.04.2017)
11. Боскович Роже, <http://astropro.ru/?p=blog&id=10622/> (vizitat 11.04.2017)
12. Лебедев С. А., Основы философии науки / под ред. проф. С.А. Лебедева: Уч. пособие для вузов. Москва, Академический Проект, 2005. - 544 с.
13. Пенроуз, Р., Структура пространства-времени, Пер. с англ., Мир, Москва, 1972.
14. Эйнштейн А., <http://www.wikiznanie.ru/wikipedia/index.php/>, Специальная теория относительности (vizitat 11.04.2017)
15. Анисов., Время как процесс вычислений // Время и информация. Новочеркасск, 2011. С. 180-192.
16. Время и информация, время в информатике/виртуальной реальности и в информационных процессах: философский, теоретический и практический аспекты: сб. научных тр./под ред. В. С. Чуракова, Серия «Библиотека времени». Вып.8, Новочеркасск: Изд-во «НОК», 2011. - С. 180 - 192.
17. Козырев Н.А., Время как физическое явление// Моделирование и прогнозирование в биоэкологии, Рига, 1982. С.59-72.
18. Einstein A., Zur Elektrodynamik bewegter Körper. Annalen der Physik, IV. Folge 17. Seite 891-921. Juni, 1905.
19. Вейник А. И., Термодинамика реальных процессов, Под редакцией А.К. Машкова, Новосибирск: НИСИ, 1978. С. 15-17.
20. Фейнман Р., Характер физических законов, Москва, "Наука", Издание второе, исправленное, 1987.
21. Ловлок Дж., Гея: новый взгляд на жизнь Земли, И-во Оксфордского университета, 1979.
22. Вейник В. А., Взгляд технаря на диамат, рукопись, 2005. <http://www.veinik.ru/science/601/2/206.html> (vizitat 11.04.2017)
23. Любинская Л.Н., Время и информация //Время и информация, Время в информатике/виртуальной реальности и в информационных процессах: философский, теорет. и практич. аспекты: сб. научн. тр./под ред. В. С. Чуракова. Серия «Библ. времени». Вып.8, Новочеркасск: И-во «НОК», 2011. – С. 429–439.
24. Менделеев Д., Основы химии, VIII изд., 1906 г., стр. 613 и след.

COMPETENȚELE PSIHOLOGULUI SPECIALIZAT ÎN PSIHOLOGIA MUNCII ȘI ORGANIZAȚIONALĂ

GHIBAN Alina-Mihaela,
Dr. psihologie organizațională,
Constanța, România.

REZUMAT

Acest articol se bazează pe documente de lucru al APIO [Asociația de Psihologie Industrială și Organizațională] și încearcă să reliefeze competențele minim obligatorii ale psihologilor care lucrează în domeniul psihologiei muncii și organizațională și importanța sistemului de certificări transfrontaliere.

Cuvinte cheie: psihologie organizațională, asociația de psihologie industrială și organizațională.

THE SKILLS OF PSYCHOLOGIST SPECIALIZED IN OCCUPATIONAL AND ORGANISATIONAL PSYCHOLOGY

GHIBAN Alina-Mihaela,
Doctor in organisational Psychology
Constanța, România.

SUMMARY

This article is based on working documents of the AIOP [Association of Industrial and Organizational Psychology] and seeks to highlight the minimum obligatory skills of psychologists working in the field of work and organizational psychology and the importance of the cross-border certification system.

Keywords: psychologists working, Association of Industrial and Organizational Psychology.

Introducere. În 2005, **Federația Europeană a Asociațiilor Psihologilor EFPA** [European Federation of Psychologists' Associations] a adoptat sistemul **EuroPsy** - Certificatul European în Psihologie, ca un pas înainte către o certificare transfrontaliere a calificărilor necesare psihologilor europeni. EuroPsy definește un set de cerințe privind educația care trebuie primită de psihologi în mediul academic, dar și competențele profesionale și angajamentul etic care se așteaptă de la psihologi.

EFPA consideră că acestea sunt precondiții pentru ca un psiholog să poată oferi servicii adecvate clienților săi. În prezent, sistemul este pus în aplicare în unele țări și este absorbit de din ce în ce mai multe state din Europa.

EuroPsy face distincția între "domeniile de competență" sau „domenii de practică” care vizează faptul că deținătorii certificatului european sunt considerați calificați într-un domeniu specific de activitate.

Pentru a fi înregistrați ca și calificați într-un anumit domeniu, psihologii trebuie să fi desfășurat activitate în supervizare în respectivul domeniu și să facă dovada deținerii de competențe suficiente. Psihologia muncii și organizațională este unul din aceste domenii de practică.

EuroPsy reprezintă, în mod clar, un pas înainte față de perioada când psihologii din Europa aveau calificări foarte diverse, chiar divergente. Cu toate acestea, sistemul de certificări EuroPsy are și unele limite:

- se referă doar la nivelul de bază al calificărilor, necesar pentru a dobândi statutul de psiholog certificat la nivel european (acest lucru înseamnă că nu sunt discutate condițiile ideale, ci condițiile minime).

- există dificultăți în stabilirea clară a legăturii

dintre între „domeniile de competență” sau „domenii de practică”, adică în stabilirea standardelor pentru psihologii dintr-un anumit domeniu.

Din aceste motive, **Asociația Europeană de Psihologia Muncii și Organizațională EAWOP** [European Association for Work and Organizational Psychology] a pus bazele unui grup de lucru [Task Force on the Future Professional Qualifications of European W&O Psychologists] care a avut misiunea de a dezvolta propuneri care să contribuie la depășirea acestor limite. Grupului de lucru și-a desfășurat activitatea între 2005 și 2007 și și-a încheiat activitatea printr-un raport.

Acest raport clarifică diferența dintre ceea ce el numește „model de intrare” și „model de ieșire”. Modelul de intrare (input model) se referă la intrarea în profesie, sau în supervizare, și se concentrează pe cerințele referitoare la educația academică a psihologilor. Modelul de ieșire (output model) se referă la ceea ce psihologii oferă societății și clienților lor, adică la practica profesională a psihologului și se concentrează pe competențele necesare psihologului pentru a-și desfășura activitatea. Pentru ca un psiholog să poată primi certificarea EuroPsy, acest sistem stabilește ca obligatorie condiția ca respectiva persoană să fie compatibilă și cu modelul de intrare, și cu cel de ieșire - adică să aibă studii de specialitate și să fi desfășurat activitate profesională supervizată în domeniul psihologiei.

Sistemul EuroPsy reușește astfel să operaționalizeze cerințele sale și să le facă direct măsurabile. Acest sistem de evaluare este baza pe care se poate elibera certificatul EuroPsy, care este un certificat de acreditare europeană.

Ținând cont de cele prezentate mai sus, consider foarte important să prezint un rezumat bazat pe documentele care stau la baza EuroPsy: raportul final al grupului de lucru al EAWOP, rapoartele și recomandările EFPA. Părți ale acestui document urmează foarte îndeaproape raportul final al Grupului de lucru al EAWOP, publicat în Februarie 2008 [1].

Intenția acestui document este acela de a stabili un model aspirațional pentru psihologii din domeniul muncii și organizațional. Cred că o profesie are nevoie de modele de comportament ideal, către care să tindem și acest lucru este cu atât mai important pentru psihologii din România și Republica Moldova, care au încă o altă viziune, la nivel de interese, competență și comportament profesional, de confrății lor din alte state europene.

Documentul se concentrează doar pe ceea ce sistemul EuroPsy numește „model de ieșire” (output model), adică pe competențele minime necesare psihologului din domeniul psihologiei muncii și organizațional, pentru a putea oferi servicii de calitate clienților săi, atât persoane fizice cât și societăți.

Deși bazat pe standardele curente existente în acest moment la nivel european și deși membrii grupului de lucru au făcut toate eforturile pentru a reflecta prin acest document situația existentă în România, nici un sistem de competențe nu este și nu poate fi imuabil în timp. Aceste competențe și felul în care ele sunt explicitate reflectă starea curentă a formării și practicii în domeniul psihologiei muncii și organizaționale din România. Schimbările suferite în timp de organizații, natura și conținutul în continuă schimbare a muncii, în general și al activității psihologilor, în special, mandatează o adaptare periodică a acestei liste de competențe.

Trei domenii de particularizare

EAWOP și EFPA accentuează faptul că disciplina intitulată „psihologia muncii și organizațională” - „*Work & Organizational*” sau W-O, așa cum este numită în Europa, sau „*Industrial & Organizational*, I/O, așa cum este numită în State Unite, acoperă trei domenii relativ separate de studiu, fiecare dintre ele focalizându-se pe părți și aspecte diferite. Aceste trei domenii sunt:

- a) psihologia muncii,
- b) psihologia personalului
- c) psihologia organizațională.

În România, cele trei domenii nu sunt departajate cu claritate. În curriculele academice sau în practica cotidiană a psihologilor, diferențierea cea mai clară se face în acest context între:

- a) Psihologia muncii
- b) Psihologia organizațională.

Aceasta din urmă mai este numită deseori și „Psihologia serviciilor”, mai degrabă ca urmare a unei confuzii promovate de legislația tipică psihologiei ca profesie liberală și neclarificată până în acest moment de Colegiul Psihologilor din România.

De cele mai multe ori, activitățile tipice pentru psihologia organizațională, precum consultanța organizațională sau sondajele organizaționale (de satisfacție a muncii, sau de cultură și climat, de exemplu) sunt considerate de Colegiul Psihologilor a fi arondate

psihologiei serviciilor. Din acest motiv, vom particulariza competențele expuse aici, ori de câte ori acest lucru este posibil, în cele două categorii de mai jos.

Psihologia Muncii se referă la activitatea de muncă a oamenilor, adică la modul în care oamenii fac față sarcinilor care le revin în contexte ocupaționale. Oamenii sunt văzuți ca lucrători, care (în mod individual sau împreună cu alții) îndeplinesc sarcini ce sunt componente ale proceselor de muncă din organizație. Subiecte importante din acest punct de vedere sunt legate de concepte precum: sarcini, mediu de muncă, performanță, eroare, efort, solicitare, oboseală, stres ocupațional, proiectarea sarcinilor și a posturilor, proiectarea instrumentelor, tehnologie, ergonomie etc. De asemenea, psihologia muncii se referă la relația dintre oameni și organizație, în special la acele aspecte pe care le numim de obicei „mecanică de resurse umane”, adică la acele aspecte care trebuie să funcționeze necontenit, ca servicii de resurse umane, pentru ca organizația să poată funcționa. Subiecte importante din acest punct de vedere sunt legate de concepte precum cunoștințe, aptitudini, deprinderi și competențe, analiza muncii, analiza posturilor, recrutare și selecție de personal, evaluarea performanțelor profesionale, managementul performanței, formarea profesională și trainingul, dezvoltarea competențelor etc.

Psihologia Organizațională se referă la comportamentul (colectiv) al oamenilor, în relație cu sistemele socio-tehnice pe care le numim „organizații”. Oamenii sunt implicați în aceste sisteme ca „membri”. De asemenea, psihologia organizațională se referă la relația dintre oameni și organizație, adică între membri și sistem și privește schimbul reciproc dintre aceste două tipuri de entități. Subiecte importante pentru această abordare sunt: procesele de alegere făcute de indivizi și de organizații, contractul psihologic, nevoi și împlinirea lor, implicare și angajament, satisfacția muncii, stare de bine (*well-being*), valori la locul de muncă, comunicare, luarea deciziilor, putere, conducere, participare, cooperare, conflict, cultură organizațională, structură organizațională, tehnologie, schimbare și dezvoltare organizațională, relații intra- și interorganizaționale etc.

Ambele domenii se vor regăsi în acest document, cu particularizări ale fiecărei competențe. Cu alte cuvinte, fiecare competență se declină ușor diferit în aceste două domenii și în descrierea fiecărei competențe vor fi sugerate modalități în care respectiva competență se poate manifesta în fiecare din aceste două domenii.

Utilitatea competențelor. Psihologii specializați în psihologia muncii și organizațională dezvoltă și aplică principiile, cunoștințele, modelele și metodele psihologice într-o manieră etică și științifică cu scopul de a promova dezvoltarea, starea de bine și performanța indivizilor, grupurilor, organizațiilor și a societății. Pentru a putea face acest lucru, psihologii au nevoie de competențe profesionale specifice. Competențele sunt seturi complexe de cunoștințe și abilități, prin care pot fi rezolvate problemele întâlnite în practica profesională.

Competențele pe care ar trebui să le aibă cei specializați în psihologia muncii și organizațională sunt

grupate în prezentul document pe baza modelului oferit de cadrul general EuroPsy. Astfel, competențele pot fi împărțite în două mari grupe:

1. Competențele primare (sau profesionale, „*professional*”), relaționate direct cu contextul profesiei, și

2. Competențele secundare (sau de activare, „*enabling*”), care permit specialistului să ofere serviciile sale în mod eficient.

Competențele primare sunt tipice profesiei de psiholog și, chiar mai mult, sunt tipice pentru specializarea în psihologia muncii și organizațională. Orice profesie are astfel de competențe și ele sunt întotdeauna unice, deoarece se relaționează direct cu natura specifică a respectivei profesii, cu problemele specifice ale clienților, cu diferite cunoștințe, deprinderi și aptitudini specifice implicate de acea profesie. Competențele secundare sunt comune și altor profesii. Ambele tipuri de competențe sunt necesare pentru ca psihologul să poată presta serviciile sale într-un mod eficient.

Există 20 de competențe primare; acestea pot fi grupate în șase categorii care sunt relaționate cu func-

țiile profesionale (uneori menționate și ca „roluri”).

Aceste funcții sunt:

- A. Specificarea scopurilor,
- B. Evaluare psihologică / diagnoză,
- C. Dezvoltare / design,
- D. Intervenție / implementare,
- E. Evaluare a sistemelor,
- F. Informare / Comunicare.

Există 8 competențe secundare, relaționate cu activitatea profesională în general, pe care psihologii ar trebui să le dobândească în plus față de competențele primare.

1. Strategie profesională,
2. Dezvoltare profesională continuă,
3. Relații profesionale,
4. Cercetare și dezvoltare,
5. Marketing și vânzări,
6. Managementul clienților,
7. Managementul afacerii,
8. Asigurarea calității.

Prezentare succintă a competențelor

COMPETENȚE PRIMARE	În munca sa cu clienții, psihologul specializat în psihologia muncii și organizațională trebuie:
A. Specificarea scopurilor - Competențele din această categorie se referă la capacitatea psihologului de a demara proiecte. Competențele fac referire la capacitatea psihologului de a înțelege cerințele unui client, de a le analiza în profunzime și de a stabili apoi obiective, scopuri și activități specifice, pe care să le agreeze cu clientul său.	
1. Competență în analiza nevoilor	<i>să înțeleagă problemele și nevoile clienților lor.</i>
2. Competență în stabilirea scopurilor	<i>să poată formula obiective și scopuri realiste, măsurabile și verificabile pentru activitățile lor.</i>
B. Evaluare psihologică / diagnoză - Competențele din această categorie fac referire la capacitatea psihologului de a face evaluări cu ajutorul unor metode tipice muncii de psiholog. Aceste evaluări pot fi evaluări psihologice (de exemplu individuale, de grup sau organizaționale) sau pot fi evaluări ale unor variabile contextuale, care influențează (sunt cauze sau moderatori/mediatori) variabile psihologice sau comportamentale.	
3. Competență în evaluarea indivizilor	<i>să evalueze din punct de vedere psihologic și comportamental indivizi; să realizeze diagnoza diferențelor individuale la nivel de constructe psihice (aptitudini, personalitate, interese etc.) sau comportament.</i>
4. Competență în evaluarea grupurilor	<i>să realizeze evaluarea psihologică a grupurilor adică (a) diagnoza percepțiilor și construcțiilor mentale tipice pentru membrii unui grup și la (b) diagnoza diferențelor intergrupale.</i>
5. Competență în evaluarea organizațiilor	<i>să facă evaluări a unor organizații, acestea fiind înțelese ca mai mult decât suma indivizilor sau grupurilor care le compun.</i>
6. Competență de evaluare a contextului muncii	<i>să analizeze alte variabile contextuale critice pentru viața psihică sau comportamentul persoanelor la locul de muncă.</i>
C. Dezvoltare / design - Competențele din această categorie se referă la capacitatea psihologului de a genera produse finite în munca lor. Produsele sunt definite în acest context ca fiind rezultate ale muncii psihologului care pot fi considerate finite și de sine stătătoare, care răspund unei nevoie generale (și nu doar unui proiect specific) și care permit o reutilizare practic automată. Produsele sunt diferite de servicii, acestea din urmă fiind rezultate care răspund unei nevoi specifice și care nu sunt reutilizabile fără aportul specialistului care le-a creat. Produsele sunt, de obicei, abordări algoritmice în zona evaluării sau intervenției, de exemplu sisteme de evaluare individuală, grupală, organizațională sau a contextului muncii, sau de intervenție individuală, grupală, organizațională sau asupra contextului muncii. Așadar, produsele pot fi proceduri de analiză (de exemplu proceduri pentru analiza proceselor de muncă), metode de evaluare (de exemplu teste sau ghiduri de interviu), sisteme organizaționale (de exemplu sisteme de selecție a personalului) sau alte asemenea rezultate. În acest sens, este necesar ca psihologul să poată defini cerințele la care produsul trebuie să răspundă, să poată imagina designul produsului, să testeze versiunile preliminare ale produsului și să evalueze impactul și utilitatea versiunii sale finale.	
7. Competență în designul de produs	<i>să proiecteze și să definească părțile componente și procedura prin care produsul va funcționa</i>
8. Competență în definirea produsului & analiza ce-	<i>să poată imagina soluții inovative la problemele clienților săi,</i>

rîntelor	<i>pe care să le transpună apoi în produse.</i>
9. Competență în testarea de produs	<i>să dezvolte competențe legate de testarea a produselor</i>
10. Competență în evaluarea de produs	<i>să evalueze randamentul sau impactul unui produs</i>
D. Intervenție / implementare - Competențele din această categorie se referă la capacitatea psihologului de a interveni cu metode tipice psihologiei, pentru îmbunătățirea unor aspecte din viața oamenilor, grupurilor și organizațiilor. Intervenția psihologică presupune capacitatea psihologului de a planifica intervenții, dar și de a gestiona implementarea propriu-zisă a intervenției. Acest grupaj de competențe face o diferență clară între intervențiile directe, în care psihologul este cel care intervine (ca de exemplu în cazul în care selectează o persoană pentru angajare și astfel intervine în viața și parcursul profesional al respectivei persoane) și cele indirecte (ca de exemplu atunci când consiliază un angajat, iar acesta își schimbă atitudinea față de muncă sau stilul de lucru). De asemenea, se face o diferență clară între intervențiile directe orientate spre individ (adică cele care sunt focalizate spre persoane, ca de exemplu recrutarea și selecția sau formarea profesională) și intervențiile directe orientate spre context (adică cele care sunt focalizate spre mediul de muncă, de exemplu implementarea de noi sisteme sau proceduri).	
11. Competență în planificarea intervenției	<i>să realizeze proiecte și planuri coerente și realiste, descrise în pași concreți necesari pentru implementarea unei intervenții.</i>
12. Competență în intervenția directă, orientată spre individ	<i>să aibă capacitatea de a dezvolta persoanele cu care vine în contact și de le ajuta să-și îmbunătățească performanța și viața.</i>
13. Competență în intervenția directă, orientată spre context	<i>să înțeleagă și să influențeze acele variabile de context (fizice sau psihologice) care influențează performanța și viața la locul de muncă și să intervină în scopul optimizării lor.</i>
14. Competență în intervenția indirectă	<i>să influențeze sau să consilieze o persoană, grup sau organizație, iar acestea sunt cele care generează schimbarea.</i>
15. Competență în implementarea de produs	<i>să aibă capacitatea de a implementa sisteme funcționale la nivel individual, grupal sau organizațional.</i>
E. Evaluare a sistemelor - Competențele din această categorie se referă la capacitatea psihologului de a evalua sisteme, procese, proceduri, politici. Această evaluare nu este similară cu evaluarea psihologică, ci este o auditare a modalității în care funcționează și a impactului pe care îl are un anumit sistem, proces, o anumită procedură sau politică. Aceste sisteme, procese, proceduri sau politici sunt, de obicei, implementate la nivel organizațional sub forma, de exemplu, a unor proceduri de selecție, a unor politici de promovare sau a unor proiecte de reorganizare. În cadrul procesului de evaluare a unui sistem nu este evaluat doar impactul său financiar (deși această componentă este importantă), ci și obiectivele sale, postulatele de la care pleacă și fiecare etapă sau pas care apar în respectivul sistem. De exemplu, în cazul evaluării sistemului de selecție sunt evaluate cel puțin (și nu exclusiv) postulatele pe care se bazează sistemul (cum ar fi analiza muncii, fișele de post, criteriile de performanță etc.), procedurile utilizate (testarea psihologică, validitatea testelor, validitatea selecției de CV-uri, acordul inter-evaluator în interviurile realizate etc.) și rezultatele obținute (ratele de selecție și respingere, randamentul selecției, performanța profesională și valoarea monetară a resursei angajate, raportul cost-beneficii pentru efortul de selecție etc.).	
16. Competență în planificarea evaluării	<i>să planifice modul de punere în fapt a programelor de evaluare programelor și intervențiilor din organizație</i>
17. Competență în efectuarea evaluării	<i>să aplice analize raționale și analize empirice prin care să extragă informațiile pertinente despre entitatea analizată</i>
18. Competență în analiza evaluării	<i>să aibă capacitatea de a reflecta asupra propriei analize și de a formula concluzii și recomandări</i>
F. Informare / Comunicare - Competențele din această categorie se referă la capacitatea psihologului specializat în psihologia muncii și organizațională de a interacționa oral și în scris cu clienții săi pentru prezentarea rezultatelor muncii sale. Interacțiunea orală este echivalată cu feedback-ul, iar interacțiunea scrisă cu întocmirea de rapoarte. Feedback-ul și rapoartele scrise se pot referi la evaluări psihologice (individuale, grupale, organizaționale sau ale contextului organizațional), la intervenții psihologice, la produse dezvoltate sau la evaluări ale unor evaluări de procese, sisteme, proceduri sau politici organizaționale.	
19. Competență în acordarea de feedback oral	<i>să dețină competențe de prezentare orală în fața clienților săi și altor persoane cu care interacționează profesional.</i>
20. Competență în redactarea de rapoarte	<i>să întocmească rapoarte scrise care explică rezultatele obținute într-o activitate anume și care documentează munca sa</i>

COMPETENȚE SECUNDARE.

Strategie profesională - În munca lor cu clienții, psihologul specializat în psihologia muncii și organizațională, alege o strategie adecvată pentru a gestiona problemele existente, pe baza analizei propriei situații profesionale și a propriilor competențe de bază.

Alege o strategie adecvată pentru a gestiona problemele existente, pe baza analizei propriei situații profesionale și a propriilor competențe de bază.

- Explorează piețe, oportunități și amenințări care privesc propria afacere.
- Definește puncte tari și slabe pentru propria afacere.
- Analizează trenduri de piață care îi privesc propria afacere.
- Stabilește obiective strategice cu privire la propria afacere.
- Dezvoltă un plan de business pentru propria afacere.

cere, sau pentru propriul departament.

Dezvoltare profesională continuă - Actualizează și dezvoltă propriile competențe primare și secundare, propriile cunoștințe și deprinderi, în concordanță cu schimbările din domeniu, cu standardele și cerințele profesiei psihologice, cu reglementările naționale și europene.

Actualizează și dezvoltă propriile competențe primare și secundare, propriile cunoștințe și deprinderi, în concordanță cu schimbările din domeniu, cu standardele și cerințele profesiei psihologice, cu reglementările naționale și europene.

- Se informează continuu cu privire la noutățile din domeniul teoriei psihologiei muncii și organizaționale, a metodelor de evaluare și intervenție.

- Citește reviste, participă la cursuri, participă la conferințe.

Relații profesionale - Stabilește și menține relații cu alți profesioniști, precum și cu organizații profesionale relevante.

Stabilește și menține relații cu alți profesioniști, precum și cu organizații profesionale relevante.

- Recenzează, atunci când i se cere, rapoarte ale colegilor săi.

- Colaborează cu alți consultanți și participă la întâlniri cu aceștia, pentru a împărtăși experiențe profesionale.

- Menține legătura cu organizațiile profesionale.

- Depune mărturie în instanță, în calitate de martor expert.

Cercetare și dezvoltare - Dezvoltă noi produse și servicii care au potențialul de a împlini nevoile clienților prezenți sau viitori și de a genera noi afaceri.

Dezvoltă noi produse și servicii care au potențialul de a împlini nevoile clienților prezenți sau viitori și de a genera noi afaceri.

- Realizează cercetări pe probleme importante din domeniul psihologiei muncii și organizaționale: studiază și rezumă literatura de specialitate, generează designuri de cercetare, colectează și analizează statistic date, pune rezultatele la dispoziția comunității profesionale și științifice.

- Dezvoltă noi modalități de rezolvare pentru problemele clienților, dezvoltă și îmbunătățește instrumente, tehnici și metode.

- Publică articole în reviste academice și de specialitate.

Vânzări și marketing - Aduce produse și servicii actuale sau noi în atenția actualilor sau potențialilor clienți.

Aduce produse și servicii actuale sau noi în atenția actualilor sau potențialilor clienți.

- Face publicitate propriilor servicii.

- Contactează potențiali clienți.

- Formulează oferte de afaceri.

- Vinde servicii.

- Furnizează clienților săi servicii ulterioare vânzării ("after-sale services").

Managementul clienților - Stabilește și menține relații cu clienții săi.

Stabilește și menține relații cu clienții săi.

- Monitorizează nevoile clienților.

- Monitorizează nivelul de satisfacție a clienților cu serviciile sale.

- Identifică oportunități pentru dezvoltarea afacerii, în rândul clienților (acestea pot fi extinderi pe verticală sau orizontală).

Managementul afacerii - Concepe și administrează afacerea proprie, prin intermediul căreia sunt oferite clienților serviciile sale, fie sub forma unei mici afaceri de sine stătătoare sau ca parte a unei organizații private sau publice mai mari. managementul afacerii include aspecte financiare, de personal, operaționale, de leadership față de posibili angajați.

Concepe și administrează afacerea proprie, prin intermediul căreia sunt oferite clienților serviciile sale, fie sub forma unei mici afaceri de sine stătătoare sau ca parte a unei organizații private sau publice mai mari. managementul afacerii include aspecte financiare, de personal, operaționale, de leadership față de posibili angajați.

- Organizează și planifică activitatea proprie.

- Supervizează activitatea colegilor sau subordonaților săi.

- Scrie rapoarte periodice și anuale.

- Documentează activitatea în scopul arhivării.

- Scrie și răspunde la corespondență.

- Participă la ședințe la locul de muncă.

- Realizează evaluarea profesională a colegilor.

- Realizează sau supervizează realizarea calculului contabil pentru afacerea sau departamentul său.

Asigurarea calității - Stabilește și menține un sistem de asigurare a calității serviciilor sale

Stabilește și menține un sistem de asigurare a calității serviciilor sale.

- Verifică și evaluează propria activitate.

- Culege în mod sistematic feedback despre munca sa de la clienți, colegi și superiori.

- Utilizează bucla de feedback și își ajustează practicile și comportamentul pentru a crește calitatea serviciilor pe care le oferă clienților și societății.

Evaluarea competențelor

În modelul EuroPsy, competențele psihologilor sunt evaluate cu ajutorul unei scale descriptive cu patru trepte, care este prezentată mai jos. Cele patru trepte ale acestei scale urmează un crescendo fundamentat de două aspecte: cu cât treapta este mai avansată, cu atât (a) activitățile profesionale sunt mai complexe și (b) practica specialistului este mai independentă (adică este mai liberă de nevoia de ghidare și supervizare). Această scale poate fi utilizată atât pentru evaluarea formativă, în contexte în care aceste competențe sunt dezvoltate (de exemplu în mediul academic, pentru evaluarea studenților), cât și pentru evaluarea sumativă, de exemplu la momentul în care un psiholog cere conferirea unui certificat sau a unei trepte de specializare.

1	2	3	4
Cunoștințele și deprinderile de bază sunt prezente dar competențele sunt insuficient dezvoltate	Există competențe pentru realizarea sarcinilor, dar este necesară ghidare și supervizare	Există competențe pentru realizarea sarcinilor de bază, fără ghidare sau supervizare	Există competențe pentru realizarea sarcinilor complexe, fără supervizare sau ghidare

Referințe bibliografice:

1. *Depolo, Munduate, Peiro, Roe, Sverko, & Vartiainen*, Raportul final al Grupului de lucru al EAWOP, Februarie 2008. http://wop.erg.bme.hu/file.php/1/dokumentumok/EuroPsy_and_Advanced_Certificate.pdf
2. *European Federation of Psychologists' Associations*, Rapoartele și recomandările EFPA. <http://www.efpa.eu/>

CZU: 316.356.2

DIMENSIUNILE MEDIULUI FAMILIAL ȘI ROLUL ACESTUIA ASUPRA CONDUITELOR JUVENILE

DIȚA Maria,
drd., lector universitar,
catedra Psihologie și Asistență Socială, USEM

REZUMAT

Devianța juvenilă reprezintă o problemă socială de o deosebită actualitate, cu atât mai mult, cu cât politica instituțiilor educative, a instanțelor de socializare își dovedesc astăzi limitările și neputințele, generând mai mult ca oricând efecte negative, o parte din ele regăsindu-se la nivelul actelor delincvente comise de minori și tineri proveniți din diverse medii. Problema organizării vieții de familie și a consecințelor ei funcționale apare în germene în lucrările antichității și a gânditorilor renascentiști, iar într-o perioadă istorică mai apropiată la socialiștii utopici. Inițial metodele de cercetare a familiei au fost filologice, etnologice și istorice, abia în secolul nostru concepându-se teorii și cercetări sistematice, sociologice, psihologice, sexologice și de psihopatologie familială.

Cuvinte-cheie: devianță, familie, copii, conduită juvenilă.

THE DIMENSIONS OF THE FAMILY ENVIRONMENT AND ITS ROLE ON JUVENILE BEHAVIOR

DIȚA Maria,
PhD candidate, university lecturer,
Department of Psychology, USEM

SUMMARY

Deviance delinquency is a social problem of great actuality, more than a lot of policy educational institutions, courts of socialization prove their today's limitations and infirmities, generating more than ever negative effects, some of them being found at delinquent acts committed by minors and young people from diverse backgrounds. The problem of organizing family life and its functional consequences in the bud appears in the works of antiquity and the Renaissance thinkers, and a historical period closer to the utopian socialists. Initially family research methods were philological, ethnological and historical only in our century concepându the theories and systematic studies, sociology, psychology, sexology and Family Psychopathology.

Keywords: deviance, family, children, behavior.

Devianța juvenilă reprezintă o problemă socială de o deosebită actualitate, cu atât mai mult, cu cât politica instituțiilor educative, a instanțelor de socializare își dovedesc astăzi limitările și neputințele, generând mai mult ca oricând efecte negative, o parte din ele regăsindu-se la nivelul actelor delincvente comise de minori și tineri proveniți din diverse medii. Comportamentele deviante ale indivizilor, și cu precădere explicativă asupra conduitelor tinerilor, se consideră că sunt expresia, în primul rând, a disfuncțiilor educative și socializatoare ale familiei, școlii dar și a altor insti-

tuții cum ar fi mass-media, biserica sau ai factorilor de socializare negativă, cum este grupul stradal.[9]

În acest domeniu s-au întreprins o serie de cercetări mai mult sau mai puțin cunoscute publicului larg care-și propuneau evidențierea cauzelor și a condițiilor care generează și favorizează comportamentul infracțional al minorilor, identificarea factorilor subiectivi și obiectivi care produc devianța, atât ca manifestare individuală cât și ca fenomen de grup. Datele obținute au permis un anumit tip de analiză asupra fenomenului la nivel național și elaborarea ulterioară a unor modele

explicative cu privire la aspectele semnificative ale delincvenței juvenile.[4] Pentru a putea cunoaște și controla cu adevărat evoluția fenomenului este indispensabilă intervenția și dezvoltarea concomitentă a metodologiei de cunoaștere științifică cu cea a acțiunilor de ajutor. În scopul ameliorării consecințelor ce decurg din disfuncțiile instanțelor de socializare, a minimalizării efectelor unor categorii de factori asupra apariției fenomenului, cât și în scopul resocializării și reintegrării minorilor, un rol important îl ocupă practica diverșilor specialiști din zona controlului social. Promovarea unor reforme în domeniul protecției sociale precum și a practicii judiciare este absolut necesară. Diferențierea metodelor de lucru și îmbunătățirea serviciilor existente precum și crearea de noi structuri operative de intervenție în domeniu se impune ca obiectiv primordial care ar conduce în ultimă instanță la diminuarea acestui fenomen îngrijorător.[9]

Familia este considerată elementul natural și fundamental al societății, ea reprezintă una dintre construcțiile sociale cele mai vechi și mai specifice în asigurarea continuității și afirmării a speciei umane. În concepția antropologiei moderne, familia este cea mai mică unitate socială. Conform lui Lowie, suntem în măsură să concluzionăm că, spre deosebire de orice formă de organizare socială, familia luată individual, este o unitate omniprezentă. Deși relativ independentă în raport cu societatea în interiorul căreia se formează, familia este determinată și condiționată în organizarea și evoluția sa, de modul în care este organizată societatea, pe care o reflectă. Studiul familiei s-a impus cu necesitate abia în epoca modernă, deși preocupările în acest sens sunt foarte vechi.

Problema organizării vieții de familie și a consecințelor ei funcționale apare în germene în lucrările antichității și a gânditorilor renascentiști, iar într-o perioadă istorică mai apropiată la socialiștii utopici. Inițial metodele de cercetare a familiei au fost filologice, etnologice și istorice, abia în secolul nostru concepându-se teorii și cercetări sistematice, sociologice, psihologice, sexologice și de psihopatologie familială.[1]

În orice societate, familia reprezintă o „*formă de comunitate umană, alcătuită din cel puțin doi indivizi, uniți prin legături de căsătorie și/sau paternitate, realizând mai mult sau mai puțin latura biologică și/sau cea psihosocială*”. Această definiție a fost formulată astfel deoarece realitatea socială a generat o diversitate de tipuri de familii ce nu se mai pot rezuma doar la unul din cele două aspecte prezente în cuplu. De exemplu familiile monoparentale cuprind elementele de natură parentală și realizează doar latura psihosocială. În general, însă, viața desfășurată de indivizi în cadrul familiei cuprinde două elemente esențiale: o latură biologică, constantă, rămasă de-a lungul timpului în formă aproape neschimbată și o latură socială, în permanentă mișcare, reprezentând morala, educația, aspectele economice, juridice, psihosociale etc.

Numeroasele definiții date până acum familiei, au încercat să scoată în evidență o serie de aspecte de ordin structural și funcțional. În mod tradițional, familia este un grup care își are originea în căsătorie, fiind alcătuit din soț, soție și copii născuți din unirea lor

(grup căruia i se pot adăuga și alte rude), pe care-i unesc drepturile și obligațiile morale, juridice, economice, sociale și religioase (inclusiv drepturile / interdicțiile sexuale) - Cf. Levi-Strauss; o familie constituie un grup înzestrat cu caracteristici proprii, cu anumite obiceiuri, care respectă anumite tradiții chiar inconștient, care aplică anumite reguli de educație, sau altfel spus, care creează o atmosferă, familia este o unitate de interacțiuni și intercomunicări personale, cuprinzând rolurile sociale de soț și soție, mamă și tată, fiu și fiică, frate și soră, familia constituie un fel de personalitate colectivă a cărei armonie generală influențează armonia fiecăreia dintre părți; familia este un grup social realizat prin căsătorie, cuprinzând oameni care trăiesc împreună, cu o gospodărie casnică comună, sunt legați prin anumite relații natural-biologice, psihologice, morale și juridice, familia este o grupare socială bazată pe căsătorie sau înrudire, care posedă o anumită structură organizată, istoricește determinată.[8]

Plecând de la aceste definiții, se pot contura următoarele **caracteristici ale familiei**:

- a) existența unui anumit număr de persoane;
- b) reuniunea lor ca urmare a unui act civil – de regulă, actul de căsătorie;
- c) între membrii grupului familial există un ansamblu de drepturi și obligații garantate juridic;
- d) relații interpersonale, între toți membrii, de ordin biologic, psihologic și moral;
- e) climatul sau atmosfera psihosocială;
- f) ansamblul de norme și reguli privind conduita membrilor grupului familial;
- g) organizare structurală, cu o anumită distribuție a rolurilor și sarcinilor familiale;
- h) îndeplinirea unor funcții în raport cu societatea.

Familia este o instituție socială și ca orice instituție are funcțiile ei. Desigur, pe parcurs, acestea s-au manifestat în mod diferit - ele reprezentând totalitatea responsabilităților ce revin familiei în cadrul arhitectonicii de ansamblu a activității economico-sociale într-o anumită perioadă istoricește determinată. [5]

Există **două categorii de factori** ce favorizează sau modifică negativ funcționalitatea unei familii: *Factorii externi* – sunt factori exteriori familiei și acționează foarte puternic asupra ei. Cei mai importanți sunt considerați a fi regimul politic al societății, nivelul de dezvoltare economică, legislația și politicile sociale, nivelul general de instrucție, educație și civilizație. *Factorii interni*, cei ce pot fi ușor acuzați de apariția disfuncțiilor din cadrul acesteia. Dintre cei considerați mai importanți enumerăm: *dimensiunea familiei*, cu implicații în realizarea socializării și a solidarității; *structura familiei*, cu impact asupra funcției economice și reproductive; *diviziunea rolurilor și a autorității*, cu repercusiuni în principal asupra funcției de solidaritate. Specificăm faptul că acești factori nu acționează simplist asupra funcțiilor delimitate și atribuite familiei, deoarece perturbările din cadrul unei funcții antrenează modificări în toate celelalte, într-o proporție mai mică sau mai mare.[5]

În general, în literatura de specialitate se vorbește de mai multe funcții, care sunt comprimate în patru funcții pe care le îndeplinește familia, considerate de

majoritatea specialiștilor ca fiind “fundamentale”: funcția economică, funcția socializatoare, funcția de solidaritate și funcția sexuală și reproductivă.

În ceea ce privește funcționalitatea sa, mediul familial poate fi analizat după mai mulți **indicatori**, dintre care cei mai importanți sunt considerați:

1. modelul de raportare interpersonală a părinților, înțelegând prin acesta, nivelul de apropiere și înțelegere, acordul sau dezacordul în legătură cu diferite probleme;
2. gradul de coeziune al membrilor familiei;
3. modul în care este perceput și considerat copilul;
4. ansamblul de atitudini ale membrilor în raport cu diferite norme și valori sociale;
5. modul de manifestare a autorității părintești;
6. gradul de acceptare a unor comportamente variate ale copiilor;
7. nivelul de satisfacție resimțit de membrii grupului familial;
8. dinamica apariției unor stări tensionale și conflictuale;
9. modelul de aplicare al recompenselor și sancționărilor;
10. gradul de deschidere și sinceritate manifestat de membrii grupului familial.

Cele mai multe dintre tulburările de comportament și cazurile de inadaptare socială înregistrate la tineri în ultimii ani își au cauzele în carențele educative atât în viața de familie cât și în activitatea unor instituții sociale. Tulburările de conduită pot fi de mai multe feluri: dificile, dezadaptate, familiale, sociale, școlare etc. În sociologia modernă a fost conturată și impusă paradigma dependenței comportamentale de educație și de mediu, ca etapă construită în copilărie. Astfel vârsta de creștere a căpătat o importanță deosebită și constituie terenul pe care se caută aspectele de etiologie cauzală pentru orice fel de tulburări sociale ulterioare.

Inadaptarea este o carență a integrării în mediu și, funcție de situația în care se manifestă, vorbim de inadaptarea familială, școlară, profesională sau socială. Un inadaptat social este acel individ care nu se poate integra în mediul social convențional în care trăiește. Această stare are consecințe negative nu doar asupra psihicului și comportamentului copilului sau tânărului, ci și asupra întregului complex social cu care se află într-un conflict permanent și distructiv.[4] Cauzele care duc la inadaptarea socială diferă de la un individ la altul în funcție de personalitatea acestuia, și de la un mediu la altul. Inadaptarea socială este un proces lent, de durată, în care influențele mediului se împletesc cu reacțiile individului. Aceasta poate avea uneori tendințe latente care se declanșează doar în cazul unor incidente sau condiții favorizate (de exemplu, divorțul părinților sau mai mult, moartea unuia dintre părinți într-un accident – pot schimba radical comportamentul unui copil). Procesul de integrare socială este favorizat sau defavorizat de numeroase cauze, multe dintre ele găsindu-se în mediul familial în care trăiește individul. De aceea este necesară o prezentare sumară a situațiilor familiale generatoare de comportament deviant la copil.

Modelele funcționale de acțiune parentală. Pentru o înțelegere mai bună și mai completă a influenței mediului familial asupra comportamentului pro-social sau pro-delinvent al copilului, se impune trecerea în revistă a stilurilor educative. Astfel, se constată că multitudinea climatelor educative se organizează în jurul a două axe: (1) axa autoritate – liberalism sau constrângere – permisivitate și (2) axa dragoste – ostilitate sau atașament – respingere.[5]

În primul caz, sunt utilizați indicatori care reflectă:

- limitele și constrângerile impuse de părinți activității copiilor;
- responsabilitățile atribuite copiilor;
- modul în care este exercitat controlul parental;
- rigoarea cu care sunt aplicate și controlate regulile etc.

În cel de-al doilea caz, indicatorii reflectă:

- gradul de angajare a părinților în activitatea copilului;
- ajutorul pe care părinții îl oferă copilului;
- timpul pe care părinții îl consacră copilului;
- receptivitatea față de stările lui emoționale și față de nevoile sale.

Majoritatea autorilor, combinând cele două variabile – controlul parental (1) și suport parental (2) –, identifică trei modele funcționale de acțiune parentală: modelul permisiv, modelul autoritar și modelul autorizat. Primul model, cel permisiv, este caracterizat de nivelul scăzut al controlului, asociat identificării părintelui cu stările emoționale ale copilului. Acestuia îi sunt impuse puține norme de conduită și puține responsabilități, iar modul în care răspunde el așteptărilor parentale este supus unui control slab. Prin urmare părinții se străduiesc să înțeleagă nevoile copilului și să răspundă într-un mod adecvat acestor nevoi. Cel de-al doilea model și anume modelul autoritar, se caracterizează printr-un nivel înalt al controlului, însă acestui nivel i se asociază o slabă susținere a activității copilului, acestuia fiindu-i impuse principii și reguli de conduită inviolabile. Valorile pe care părinții le transmit sistematic copiilor, sunt: autoritatea, tradiția, munca, ordinea, disciplina. Și în cel de-al treilea model, modelul autorizat – fiind caracterizat de un control sistematic – îmbină acest control cu un puternic suport parental. Părinții formează reguli și controlează respectarea lor, însă ei nu impun aceste reguli ci rămân deschiși la dialoguri verbale cu copiii, explicându-le motivele pentru care regulile trebuie respectate și situațiile în care acestea se aplică stimulând astfel autonomia lor de gândire. [5]

Cercetările indică o corelație între *modelul educativ și clasa socială*. Astfel, clasele superioare, practică în general un model educativ lejer, care permite dezvoltarea liberă a personalității copiilor și manifestarea autonomiei lor, iar constrângerile educative sunt slabe. Aflăte la polul opus, clasele populare practică un model educativ caracterizat printr-o atitudine aparent similară celei din clasele superioare însă diferă de aceasta prin faptul că exprimă mai degrabă un fel de indiferență, absența proiectelor educative. Cele mai multe constrângeri se exercită asupra copiilor din familiile aparținând claselor mijlocii, care sunt prin excelență adepții unui “rigorism” educativ. În cadrul

acestor familii, copilul este supus de timpuriu presiunilor, pentru a i se inocula conștiințiozitatea, ordinea, responsabilitatea, deprinderile legate de curățenie, ținută, maniere. De asemenea activitatea școlară, ieșirile, viața sexuală sunt bine supravegheate.

Prezența constrângerilor se face simțitor totuși în toate clasele sociale și în fiecare dintre acestea se manifestă o tendință de evoluție către permisivitate. Corelațiile dintre modelul educativ și clasa socială sunt însă departe de a fi absolute.

O altă variabilă este structura internă a familiei. Sociologul francez J. Lautrey, în 1980 (citată de E. Stănculescu), confirmă ipoteza dependenței stilului educativ de modul de structurare a familiei. Acesta construiește **trei tipuri de familii:**

1. familii slab structurate care prezintă copilului puține regularități, normale fiind aproape absente;

2. familii cu structură rigidă care pun copilul în fața unor norme a căror aplicare nu admite nici o excepție;

3. familii cu structură suplă care fumizează copilului regularități și norme flexibile, aplicabile în funcție de situație.

Deci, se poate spune că mediul (climatul) familial poate fi pozitiv sau negativ deci "bun" sau "rău" și se interpune ca un filtru între influențele educaționale exercitate de părinți și achizițiile psihocomportamen-

tale realizate la nivelul personalității copiilor. Mediul familial pozitiv favorizează îndeplinirea tuturor funcțiilor cuplului conjugal și familial la cote înalte de eficiență. Aici, "în sânul familiei", individul este așteptat, preferat, înțeles, prețuit, respectat, îi este cerută părerea, sfatul, opinia și dacă toate acestea la un loc devin factori motivaționali, vor duce la creșterea gradului de integrare a comportamentului său în viața și activitatea familială și totodată, la sporirea unității și coeziunii grupului familial. „Forțele familiale centrate” vor atrage din ce în ce mai mult pe fiecare membru al familiei, astfel încât va crește gradul de stabilitate și funcționalitate a unității familiale.[2].

Concluzie. Prin această prezentare succintă a mediului familial, se poate observa că familia este primul și cel mai puternic mediu în care copilul se socializează, trecând de la starea de dependență la starea de autonomie. De asemenea, se poate concluziona că influența deosebită pe care o exercită mediul familial asupra comportamentului și dezvoltării copilului acționează în dublu sens. Prin caracterul său stabil și coerent, familia este un mediu educogen cu valențe formative esențiale pentru dezvoltarea normală a copilului, însă, în cazul unui mediu carentat, acesta defavorizează educația copilului, dezvoltarea normală a sa, generând riscul inadapării.

Referințe bibliografice:

1. Albu, E. - „Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii adolescenți”, Editura Aramis, București, 2002.
2. Rădulescu, S. M. “Anomie, devianta și patologie socială”, Editura Hyperion, București, 1991.
3. Vlăsceanu, Lazăr și Zamfir, Cătălin, Dictionar de Sociologie, Editura Babei, București 1998.
4. Ogien A., Sociologia devianței, Iași 2002.
5. Vrasmas E. A., Consilierea și educația părinților, București, 2002.
6. Stănculescu E., Sociologia educației familiale, Iași, 1997.
7. Buș I., Psihologia judiciară, Cluj Napoca, 1997.
8. Mitrofan I., Cursa cu obstacole a dezvoltării umane, Iași, 2003.
9. Petcu M., Delincvența. Repere psihosociale, Cluj Napoca, 1999.